

Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos/
Valtio-oppi

University of Jyväskylä
Dept. of Social Sciences and
Philosophy/ Political Science

Anna Kronlund & Antti Lepistö (toim.)

Vai pelkkää retoriikkaa?

11

Uusia kaikuja, välähdyksiä ja heijastuksia:

Poimintoja poliittisen ajattelun ja kielen muutoksista

URN:ISBN 9789513936433
ISBN 978-951-39-3643-3

ISBN 978-951-39-3642-6
ISSN 1239-5498

Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä 2009

Sisällys

Lukijalle 1

Jarkko Haapanen

Sun Yatsen ja historian temporalisoituminen kiinalaisessa kontekstissa 7

Anu Junnikkala

Riskikonsepti poliittisen luennan kohteena

– Tshernobyl–keskustelu Länsi-Saksassa 23

Taina Keinänen

Rajanvetoja kansalaisuudelle

– Ranskan republikanistisen kansalaisuuden murrokset 1980- ja 2000-luvuilla 41

Eeva Korteniemi

Vladimir Putinin rajoitettu demokratia 61

Anna Kronlund

Päätös vastaan debatti?

– Näkökulmia yhdysvaltalaiseen poikkeustilannepuheeseen syyskuun terroristi-iskujen jälkeisellä ajanjaksolla 79

Antti Lepistö

Sanojen ja ideoiden välityksellä

– Huomioita Marcusen figuurin poliittisesta patogeneesistä 99

Juha Luomala

Viekö internet kohti avointa politiikkaa?

– Deliberatiivinen demokratia ja julkisuus internetissä 127

Kari Mustonen

Tarkoitus pyhittää keinot, vai pyhittääkö sittenkään?

– Neokonservatismia ja sen kritiikkiä 2000-luvun Hollywood-elokuviissa 139

Onni Pekonen

Kuluttajan redeskriptiot ja Play Fair at the Olympics –kampanja 159

Lukijalle

Tämä *Vai pelkkää retoriikkaa?* -julkaisusarjan 11. osa esittelee vuosina 2007 ja 2008 Jyväskylän yliopiston valtio-opin oppiaineen tarkastajien toimesta joko ”suurin” tai ”erittäin suurin kiitosin” hyväksytyjen pro gradu -tutkielmien tekijöiden ajattelua. Edeltäjistään hienoisesti poiketen kirjan kaikkia artikkeleita ei voida suoraan palauttaa kirjoittajiensa graduissa käsitelyihin erityiskysymyksiin, vaan joidenkin osalta artikkelit pitävät sisällään aineksia jatkotutkimuksista ja muista, täysin uusista poliittisen luennan aiheista. Kirjan jokainen puheenvuoro keskittyy 1900- ja 2000-luvun poliittisen ajattelun ja kielen muutosta koskeviin kysymyksiin, tarjoten uusia kaikuja, välähdyksiä ja heijastuksia keskenään sangen erilaisista, mutta politologisesti tärkeiksi tulkituista teemoista.

Pyysimme kirjoittajia esittelemään omia tutkimusaiheitaan joko niiden metodologisten valintojen, mahdollisten kontribuutioiden tai itse kirjoitusprosessin näkökulmasta. Kuitenkaan mikään näistä perspektiiveistä ei sellaisenaan toimi teosta ryhdistävänä punoksena vaan erilaisten tulokulmien ja kirjoitusotteiden tehtävänä on rikastuttaa kokonaisuutta. Toimitustyön aikana oli jokseenkin yllättävää huomata, että artikkeleita yhdistävä tekijä piilikin kiinnostuksessa itse poliittisia puuhuntoja ja niistä poliittisella luennalla ilmennettäviä käsitteiden ja retoriikkojen muutoksia kohtaan.

Käsissäsi – tai ehkäpä näytölläsi – lukemistaan odottavan osajulkaisun myötä *Vai pelkkää retoriikkaa?* -sarjan painos pienenee, mutta levikki laajenee.

Nidotun painotuotteen lisäksi julkaistun elektronisen version avulla sarja tulee toivottavasti edustamaan jyvaskyläläisen valtio-opin tutkimusotetta laajemmalle yleisölle kuin sarjan aikaisemmat julkaisuosat. Tämä on tarkoituksenmukaista, onhan kirjan nöyrä tavoite toimia eräänlaisena edustavana ”ruohonjuuritason” esimerkkinä jyvaskyläläisestä politiikantutkimuksesta. Silti seuraavien tekstienkin kautta tähän niin paikallista kuin kansainvälistäkin akateemista erityishuomiota saaneeseen, suhteellisen taipuvaiseen tutkimustemperamentiin voidaan ehkä mieluummin tutustua näkökulmasta, mitä se ”ei ole”. Jyvaskyläläistä politiikantutkimusta voidaan hädin tuskin kutsua ahtaaksi, yhden metodin, koulukunnan tai tutkimuskohteen kangistamaksi systemaattiseksi oppisuunnaksi, saatikka perusteiltaan kylmän tiedeorientoituneeksi käsitteiden ja niiden elämän jäähdyttäjäksi.

Kokoelma osoittaa, ettei jyvaskyläläisille ole ongelmallista keskittyä heille tutkimuskohteina *sinänsä* vähälle huomiolle jääneisiin, mutta joillekin toisille oppiYTEISOILLE ehkä ”koko maailman” sisälleen sulkeviin suuriin alueisiin kuten kansalaisuuteen, demokratiakehitykseen, internet-osallistumiseen, kuluttajuuteen, energiapolitiikkaan ja yhdysvaltalaiseen poliittiseen järjestelmään. Ratkaisevaa onkin, ettei edes nuori jyvaskyläläinen politiikantutkija tarkastele näitäkään alueita *pelkkänä* kansalaisuutena, *pelkkänä* demokratiakehityksenä tai *pelkkänä* kuluttajuutena. Tutkimuksen laatimisessa tiettyä paradigmaattista ja käsitteellistä riippumattomuutta teemoistaan korostava ”jyvaskyläläinen paradigma” muotoutuukin ”itse teossa”. Sopiikin kysyä, mitä Jyvaskylässä sitten tehdään?

Niin kuin yli 500-sivuisen toimitustyönsä vaivannäöllä sarjan esimerkillisesti uudelleen elähdyttäneet Taru Haapala ja Hanna-Mari Kivistö edellisen osan alkusanoissaan toteavat, jyvaskyläläinen korostus merkitsee juuri ”poliittisuuden esiin lukemista” nimenomaan ”erilaisista ilmiöistä”. Arkisiin tutkimuksellisiin *mitä-* ja *miksi-*kysymyksiin valmentautuneet seminaarilaiset hämmennyvät tavan takaa retorisia luentatapoja painottavan kokeneemman tutkijapolven haastelemista *miten-*kysymyksistä. ”Pelkkää retoriikkaako tässä pitäisi tutkia?” onkin kysymyksenä varsin yleinen ja täysin aiheellinen. Korvaako tutkimuskohteen muoto sen sisällön vai onko pelkästään muoto sisällöllistä? Pian moni graduaan työstävä kumminkin ymmärtää, että myös ”pelkän retoriikan” tutkimukseksi kutsutun perehtyneisyyden avulla voi selityskyky poliittista toimintaa, poliittisia päämääriä ja historiallisia tapahtumia kohtaan laajeta, minkä johdosta politologisen luen-

nan kohteeksi poimitut teemat saattavat saada uusia näkemyksiä, merkityssisältöjä ja tulkintoja. Jyväskyläläisen politologian poliittisuus liittyy paitsi tutkimuskohteisiinsa myös ennen kaikkea tutkimuksen toteutustapaan. Tutkimuksellisten valintojen toteuttamisen kautta jyväskyläläisille tyypillinen *politologitointi* oikeastaan yhtä paljon luo ”erilaisia ilmiöitä” kuin pelkästään tarkastelee niitä. Jotakin tekeminen on tekemistä jollakin tavalla.

Vai pelkkää retoriikkaa? Jokainen tietää, ettei ainakaan *pelkällä* retoriikalla valloiteta vuoria, tehdä lapsia tai edes laadita tutkimuksia, mutta mikäli kysymys otetaan pelkkää *retorista kysymystä* hartaammin, huomataan, ettei retoriikan kaikkivaltiutta voida totisesti koetella muuten kuin pelkän retoriikan avulla. Toimittajina voimme iloksemme uskoa kokoelman artikkelien myös retorisisa puheenvuoroina onnistuvan varmasti vakuuttamaan lukuisat lukijansakin siitä, että jyväskyläläinen ”nuor-valtio-oppi” tarjoaa raikkaita ja hyödyllisiä näkökulmia ennakkoloolottomasti myös muille kuin pelkän retoriikan, poliittisen kielen ja käsittemuutoksen aloille. Kirjoittajat osoittavat, että retoriikan *sinänsä* tutkimisen sijaan antoisampaa on, usein käytettyä muttei loppuun kulunutta fraasia mukailten, lähestyä kielen käyttöä niistä lähtökohdista, jotka poliittinen elämä itse tutkijan eteen asettaa.

Kokoelman aloittaa Jarkko Haapanen Sun Yatsenia ja historian temporalisoitumista käsittelevällä artikkelillaan. Haapanen on kiinnostunut lukemaan Kiinan ensimmäisenä presidenttinä toimineen Sunin tekstejä Kiinassa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella tapahtuneen, ajan ymmärtämiseen liittyneen käsittemurroksen kautta. Aiheessaan ajassa taaksepäin palaa myös Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuuden jälkeen aloitettua länsisaksalaista ydinvoimakeskustelua gradussaan tutkinut Anu Junnikkala. Täsmällisesti eriteltyjä tutkimustuloksiaan esittelevä Junnikkala tarkastelee ydinvoiman hyväksyttävyyttä koskenutta puolueiden välistä tulkintakilpailua ja poliittista itsemäärittelyä muun muassa Ulrich Beckin riskikonseptin viitekehyydessä.

Taina Keinäsen opettavainen ja kirjoittajansa tarkkaa tulkintataitoa havainnollistava artikkeli kysyy, mitä tapahtui Ranskan ”kansalaisuudelle”, sen lähikäsitteille sekä omille ihanteille, ja miten tämä kaikki näkyi hänen gradunsa tutkimusotteessa. *Rajanvetoja kansalaisuudelle* tarkastelee briljantilla tavalla Ranskan republikaanistisen kansalaisuuskäsitteen merkityksiä ohjanneen puhunnan taitoskohtia vuodesta 1987 lähtien, historiallista taustaa ja teoreettista keskusteluakaan

unohtamatta. Eeva Korteniemi taasen esittelee Vladimir Putinin presidenttikausien aikaista demokraatiakäsitystä käsitteanalyttisella otteellaan. Tutkimusvalinnoillaan ja käytännöllisillä rajoituksillaan Korteniemi pääsee voimallisesti pureutumaan venäläisen demokratian erityispiirteitä koskevaan käsitteelliseen ja menettelytavalliseen problematiikkaan, tuoden siten esiin myös venäläisen kontekstin merkityksen rajoitetun ja presidenttivetoisen demokraatiakäsitteen retoriikassa.

Anna Kronlund analysoi syyskuun 11. päivän 2001 jälkeistä yhdysvaltalaisista poikkeustilannekeskustelua schmittiläisen poikkeustila-konseptin idean uloslukemisen näkökulmasta. Verraten arasta aiheesta laadittujen ajankohtaisten poikkeustilannetulkintojen kautta Kronlund arvioi mukaansatempaavalla tavalla parlamentaarisen retoriikan ja poliittisten käsitteiden historian näkökulmia hyväksi käyttäen, miten lainsäädäntövallan, toimeenpanovallan ja tuomiovallan klassista suhdetta muotoillaan uudelleen kongressin ja presidentin puheenvuoroissa. Mainittakoon, että Kronlundin pro gradu -työ *Poikkeustila yhdysvaltaisessa poliittisessä keskustelussa syyskuun terroristi-iskujen jälkeen* palkittiin suomalaisten yliopistojen valtio-opin oppiaineiden kaikista graduista parhaimpana vuonna 2008.

Kirjoituksessaan puolihilpeällä pilkkeellään kriittistä etäisyyttä jyvaskyläläiseen etäisyydenottoon pitävä Antti Lepistö taasen hyödyntää Herbert Marcusen, tuon 1960-luvun opiskelijaradiikaalien ”emansipaation kriittisen teoreetikon”, poliittisen figuurin ja agentuurin suhteen tarkastelua poliittisen toiminnan tyyliin ja varsinkin sen ymmärtämiseen liittyvään viehtymykseensä. Marcuse-ekspertiisillään Lepistö hahmottelee pelkkään retoriikkaan – eikä sen lisäksi edes retorisen puheen motiiveihin, intellektuaalisiin sitoumuksiin tai poliittisen harkinnan huomioimiseen – höpsähtäneen tutkimusotteen ongelmia intellektuaalihistoriallisvetoisen kysymyksenasettelunsa näkökulmasta. Poliittisen osallistumisen kysymyksistä niin ikään keskusteleva Juha Luomala taas esittelee erilaisia näkökulmia internetin mahdollisuuksista ”demokratian pelastajana”. Internet-osallistumista kuten esimerkiksi ”wiki-periaatetta” habermasilaisten julkisuuden ja deliberaation ideoiden avulla arvioiva Luomala käsittää internetin virtuaalimaailman yhtäältä monille joskaan ei kaikille tutuna ja arkisena julkisuuden sfäärinä sekä toisaalta samalla kiistattomasti demokratian kulttuurina muuttavana välineenä. Internetin käyttöä deliberatiivisen demokratian tarkeoituksiin estää demokratian ihanteille pulmallinen ongelma, osallistumattomuus, vaikka siitä

huolimatta wikidemokratia kirjoittajan mukaan ”kätkee sisäänsä myös teoreettisen lupauksen globaalin demokratian mahdollisuudesta”.

Koska oma graduaihe tuntui tilanteen tasalla pysyvälle uutistoimittaja Kari Mustoselle vuoden 2009 alkupuolella jo ”toissa talven lumilta”, päätti hän kunta- ja palvelurakenneskustelun sijasta ja gradu-painotteisesta yleislinjastamme virkistävästi poiketen tarkastella uusien liberaalien Hollywood-elokuvien poliittista kerrontaa. Mustonen ilmentää Hollywoodin tuoreinta genre-käännettä muutamaa uudehkoa, neokonservatiivista poliittista elämää kritisoivaa elokuvaa tulkiten. Konservatiivistakin sankarielokuva-genreä hallitusti sivuava Mustonen osoittaa, kuinka nimenomaan uudemmilla, bushilaista linjaa arvostelevilla elokuvilla työsetetään tarkasti, valikoidusti ja pelkistetysti oman aikansa poliittisia kysymyksiä. Myös Onni Pekosen aihe on erittäin ajankohtainen. Pekosen klassisen retorisen luennan keinovalikoimaa *clara et distincta* toteuttava analyysi ottaa ”tervettä etäisyyttä” kuluttajuuden ja reilun pelin käsitteiden uudelleen polemisointiin. *Play Fair at the Olympics* -kampanjaa tutkinut Pekonen suorittaa poliittisen kielen tutkijalle otollisen käsitemyllerryksen, osoittaen, kuinka reiluudella ja vastuullisuudella on pelattu kulutustottumusten muuttamiseksi. Kulutuskampanjojen retorisiin redeskriptioihin nojautuvan kielellisen pelin reiluutta Pekonen tuntuu kuitenkin kehottavan arvioimaan itse.

Haluamme kiittää kirjoittajia innokkuudesta, kärsivällisyydestä ja työpanoksesta yhteistä projektiamme kohtaan. Lukijoille toivotamme antoisia lukuhetkiä retoriikkamme parissa.

Jyväskylässä elokuussa 2009,

Antti Lepistö ja Anna Kronlund

Jarkko Haapanen

Sun Yatsen ja historian temporalisoituminen kiinalaisessa kontekstissa

Tämä artikkeli pohjautuu helmikuussa 2008 valmistuneeseen pro-gradu työhöni¹ nimeltä ”Iäisyydestä aikaan, ajasta iäisyyteen. Evoluutio ja siihen liittyvät temporaaliset narratiivit Sun Yatsenin (孫中山, 1866–1925) poliittisessa argumentaatiossa”. Graduni käsitteli aikakäsitteiden käyttöä poliittisen retoriikan välineinä 1900-luvun alkupuolen Kiinassa. Analysoin työssäni Kiinan ensimmäisenä presidenttinä toimineen Sun Yatsenin tekstejä, joista suurimman huomion keskitin luennoista kirjaan koottuun Sunin pääteokseen *Kansan kolme periaatetta*. Teoreettinen näkökulmani tutkimusaiheeseen oli historian temporalisoituminen ja tätä prosessia ilmentävät käsitelmurrokset 1800- ja 1900-lukujen taitteen Kiinassa. Tässä murroksessa Taivaan (天, *tian*) määrittämä ikuisuus lakkaa ja ihmisten oman toiminnan vaikutuspiirissä oleva ajallisuus alkaa. Kyseessä on epistemologinen murros, joka käynnistyi Kiinassa länsimaisen tieteen leviämisen myötä. Oma kiinnostukseni kohdistuu tämän murroksen yhteen osa-alueeseen: transitiioon tavassa käsittää aika.

Reinhart Koselleckin temporalisaatio-teesi perustuu hänen havaintoihinsa Euroopan saksankieliseltä alueelta². Yksinkertainen lähtöajatukseni oli tarkastella kiinalaista kontekstia Koselleckin teesin tarjoamasta näkökulmasta. Analyysin kohteena olleet Sun Yatsenin tekstit toimivat tuon ajan kiinalaisen ajan retoriikan esimerkinomaisina kuvauksina. Vaikka 1900-luvun alun Kiinaa ja varsinkin Sun Yatsenia on tutkittu aiemmin runsaasti, ei vastaani ole tullut tutkimusta, jossa näkökulma olisi pohjautunut ajallisiin murroksiin. Sitä vastoin esimerkiksi Japania on käsitelty samantyyppisistä lähtökohdista ainakin Stefan Tanakan toimesta³. Koselleckin temporalisaatio-teesin ohella näkökulmani ja lukutapani perustuu Quentin Skinnerin kontekstuaaliseen lähestymistapaan. En siis keskittynyt gradussani ainoastaan Sunin tekstien analysoimiseen, vaan pyrin asettamaan Sunin tekstit osaksi laajempaa tuon ajan kiinalaiskeskustelua. Valitsin kolme (Kang Youwei 康有為, 1858–1927; Liang Qichao 梁啟超, 1873–1929 ja Yan Fu 嚴復, 1853–1921⁴) keskeistä Sunin aikana vaikuttanutta kiinalaisajattelijaa, jotka olivat käsitelleet työni kannalta olennaisia teemoja,

¹ Haapanen 2008

² ks. esim. Koselleck 1979/2004

³ Tanaka 2004

⁴ Tässä artikkelissa en käsittele Kangin, Liangin ja Yanin ajattelua tilanpuutteesta johtuen.

kuten evoluutiota ja Kiinan roolia historiallisessa edistysprosessissa, ja peilasin Sunin käyttämää retoriikkaa heidän esittämiinsä ajatuksiin.

Ikuisuus ja syklisyys

Perinteisen sinosentrisen kosmologian mukaan Kiina oli maailman keskus ja maailman ainoa sivilisaatio. Keisarillisessa Kiinassa vallitsi laaja yksimielisyys kahdesta ‘totuudesta’: 1) keskusvalta, eli Kiina, edustaa maailman sivilisaation huippua; 2) sosiaalisia hierarkoita ohjaavat konventiot ovat sovitettu ideaalilla tavalla ihmisluonnon tarpeisiin, eikä niitä näin ollen tule muuttaa⁵. Oopiumsodat 1839-1842 ja 1856-1860 kyseenalaistivat Kiinan hegemonian keskusvaltana, ja sinosentrisen maailmankuvan uskottavuus joutui nopeasti uhatuksi. Näissä sodissa kärsittyjen nöyryyttävien tappioiden jälkeen Kiina pakotettiin avautumaan lännelle. Kaupankäynnin ohella myös länsimainen kirjallisuus alkoi levitä Kiinaan aikaisempaa voimakkaammin. Länsimaiden sotilaallinen voima todisti konkreettisesti Kiinan pysähtyneisyyden aikaansaaman katastrofin. Kukaan ei voinut enää vakuuttavasti väittää Kiinaa maailman ainoaksi sivilisaatioksi ja uudistusmieliset virkamiehet ja oppineet alkoivat kiinnostua länsimaisesta tieteestä. Vuoden ajan Kiinassa luennoinut Bertrand Russell kuvasi tapahtunutta vuonna 1922: *“the Chinese would never have opened either their ports to our trade or their minds to our ideas if we had not defeated them in war.”*

Kiinan viimeinen Qing-dynastia murtui lopullisesti vuonna 1911 ja vanhan järjestyksen peruspilarit kaatuivat yksi kerrallaan: keisarin keskitetty valta Pekingissä, vallitseva konfutselainen puhdasoppisuus ja byrokraattielitiin hallitseva asema tuhoutuivat ainakin osittain. Vanhan maailmankuvan murtuminen sai aikaan intellektuaalisen tyhjiön, joka teki Kiinasta avoimen länsimaisille ajattelusuuntauksille. Uudet tuulet kuten sosiaalidarwinismi, nationalismi, sosialismi, anarkismi ja demokratia puhalsivat lännestä.⁶ Kiinan avautuessa muulle maailmalle myös käsitykset ajasta sekä tilasta lännen ja Kiinan välillä lähenivät toisiaan. Kiinassa tämä käytännössä tarkoitti länsimaisten aika- ja tilakäsitysten omaksumista.

Kiinassa perinteinen tapa käsittää aika oli syklinen, regressiivinen tai sekoitus näistä kahdesta. Michael Loewen mukaan syklinen aikakäsitys syntyi Kiinassa 300-luvulla ennen länsimäisen ajanlaskun alkua. Syntymän, rappion ja uudelleensyntymisen sykli toteutui *yimin*

⁵ Schwarcz 1986, 284

⁶ ks. lisää esim. Gasster 1969, 59-68 tai Laitinen 1990, 48

(陰) ja *yangin* (陽) keskinäisen tasapainon ja epätasapainon tuloksena siten, että syklin laskusuunnan uskottiin aiheutuvan näiden voimien epätasapainosta.⁷ Perinteistä kiinalaista aikakäsitystä on tarkasteltu ennenkin, eikä syklisyydestä ole olemassa yksimielisyyttä: Tu Wei-mingin (*Confucian thought: selfhood as creative transformation* [1985]) mukaan vanha kiinalainen kosmologia ei ollut syklinen tai spiraalinen vaan muutokseen perustuva (*transformational*). Joseph Needham (*Time and eastern man* [1965]) on puolestaan esittänyt, että lineaarinen aikakäsitys oli syklistä voimakkaampi jo `vanhalla ajalla`. Luke Kwongin mukaan on kuitenkin selvää, että myöhäis-Qingin ajalla aikakäsityksissä tapahtui kiistämätön murros⁸. Jos lineaariseen verrattavia käsityksiä ajasta oli jo olemassa ennen tätä, ne olivat erilaisia suhteessa moderniin edistysuskoon, eivätkä missään tapauksessa symbolisia järjestyksiä ja merkityksiä muokkaavia. Myös esimerkiksi David Der-wei Wang ja John Fitzgerald esittävät uudet 1800- ja 1900-lukujen taitteen kirjoitukset ajasta ja edistyksestä uudenlaisena vanhaan kiertävään malliin verrattuna⁹.

Syklin katsottiin olevan kytköksissä hallitsevaan dynastiaan. Dynastian alkuvaiheessa, sen ollessa voimakkaimmillaan, uskottiin syklin olevan noususuunnassa. Vastaavasti dynastian alkaessa heikentyä myös syklin katsottiin kulkevan kohti loppuaan. Jokainen uusi dynastia oli ikäänkuin uuden aikakauden alku, uuden syklin alku. Regressiiviseksi on puolestaan tulkittu aikakäsityksiä, joissa valtakunnan uskottiin kulkevensa jatkuvasti pois päin menneisyydessä sijaitsevasta kulta-ajastaan. Usein nämä kaksi, syklinen ja regressiivinen, olivat myös kytköksissä toisiinsa, jolloin syklien kuviteltiin loittonevan jatkuvasti menneisyyden loistosta. Kiinalaishallitsijat liittyivät konfutselaisen moraalinormiston dynastiseen sykliin, ja näitä normeja noudattamalla muutoksen ja tuhon uskottiin olevan vältettävissä. Dynastian ensimmäistä hallitsijaa pidettiin Kiinassa aina sankarina, kun taas viimeistä korruptoituneena. Näin ollen dynastinen sykli henkilöityi sen ensimmäiseen ja viimeiseen hallitsijaan. Dynastian tuho selitettiin aina viime kädessä sen kautta, ettei sen hallitsija toiminut Taivaan tahdon mukaisesti. Historian katsottiin heijastavan kosmisten voimien ja ihmisen välisen suhteen tilaa - Taivas siis rankaisi turmeltunutta dynastiaa ja määräsi syklien rytmin. Vastaavasti hyveellinen hallitsija pystyi pitämään Taivaan tyytyväisenä ja säilyttämään mandaatin. Viimeisen Qing-dynastian laskusuunnan katsotaan yleensä alkaneen jo Qianlong - keisarin (乾隆, 1711–1799) valtakaudelta 1735–1796. Qianlongin seuraajan, Jiaqingin (嘉慶,

⁷ Loewe 1986, 690

⁸ Kwong 2001, 170

⁹ Wang 1997, Fitzgerald 1996

1760–1820), kaudella 1796–1821 Keltainen joki tulvi 17 kertaa, minkä monet tulkitusivat Taivaan antamaksi merkiksi dynastian mandaatin lakkaamisesta. Dynastian laskusuunnan ei kuitenkaan yleisesti ottaen katsottu olevan peruuttamaton. Oikea-aikaisten reformien avulla uskottiin syklin laskusuunnan olevan pysäytettävissä, tai jopa käännettävissä noususuuntaan. Myös 1800-luvun Qing-dynastian taantumuksen havainneet useat salaseurat toivoivat uuden sankarillisen hallitsijan saapumista, joka vielä pystyisi kääntämään laskevan syklin nousevaksi sykliksi.¹⁰

Keisariaikaisessa Kiinassa kaikenlaisia muutoksia vallitsevassa järjestyksessä pidettiin uhkana. Arkaaisten ihmisten aikakäsityksiä tutkineen Mircea Eliaden mukaan syklisyys perustuu ihmisten tarpeeseen ”syntyä ajoittain uudelleen hävittämällä aika”. Myytti ikuisesta kertaumisesta on yritys kumota ajan toistumattomuus, kääntää muuttuva staattiseksi. Ihminen pyrki tällä tavoin ikään kuin taistelemaan historiaa vastaan. Juuri tapahtumien kuviteltu toistuvuus rakentaa turvan tunteen. Historia sen sijaan merkitsee arkaaiselle ihmiselle ennalta arvaamattomia tapahtumia ja mahdollista tuhoa. Ajan toistuvuus pyritään kumoamaan arkkityyppien jäljittelyllä sekä esikuvallisten tapahtumien kertaamisella. Riittien myötä profaani ajan kulku ja kesto lakkaavat olemasta. Kyky sietää kärsimyksiä perustuu siihen, että niillä uskotaan olevan yliluonnollisten voimien määräämä merkitys, eivätkä ne siis ole merkityksettömiä.¹¹ Kärsimysten katsotaan myös usein johtuvan normien ja vallitsevan asioiden tilan rikkomisesta, kuten myös konfutselaisessa kontekstissa. Olennaista tässä on merkityksen löytäminen muuttuvalle ja uudelle. Vasta 1800-luvun lopulla Kiinaan levinnyt edistykseen pohjautuva käsitys historiasta kykeni selittämään ja tekemään muutoksesta tavoittelemisen arvoisen. Hyväksyessään konfliktit ja kamppailut osana kehitysprosessia evolutionismi pystyi perustelevaan Kiinan ahdingon¹². Kyseinen ajattelutapa siis kykeni selittämään asioiden nykyisen tilan ja edesauttoi evolutionismin suosiota Kiinassa. Evolutionistinen ajattelu loi myös tarpeen herättää ja vapauttaa Kiinan kansa ahdingosta. Samalla se loi uskoa siitä, että Kiinasta voisi tulla moderni ja menestyvä kansallisvaltio. Ennen kaikkea evolutionismi loi tarpeen muutokselle, ja se antoi vain kaksi vaihtoehtoa: muutoksen tai tuhon.

¹⁰ ks. esim. Cohen ym. 1997, 137; Wakeman 1977, 55, 59, 103–106; Yan 2003, 279 tai Kwong 2001, 160–164

¹¹ Eliade 1993, 35, 73, 81–84, 105

¹² Grieder 1981, 246–247

Historian temporalisoituminen

Reinhart Koselleckin temporalisaatio-teesi (*Verzeitlichung*) perustuu Euroopan saksankielisellä alueella vuosina 1750–1850 tapahtuneeseen käsitteelliseen murrokseen. Koselleckin mukaan tämän murroksen jälkeen historia alettiin käsittää yhtenäisenä ja eteenpäinkulkevana prosessina. Ennen tätä murrosta useat ajan tasot olivat ikään kuin yhtäaikaaisesti läsnä - menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta ei erotettu toisistaan selvästi. Murroksen jälkeen uusi historia korvasi aiemmat useat historiat, ja tässä prosessissa menneen ja tulevan välinen suhde järjestyi uudelleen: menneisyyden rooli tulevaisuuden ennustajana heikkeni. Ajatusta kollektiivisesta ja yhtenäisestä historiaprozessista ei ollut olemassa ennen murrosaikaa, vaan historiasta puhuttiin jonkun historiana, esimerkiksi Ranskan historiana. Koselleckin käsityksen mukaan uudenlaisen historiakäsitteen muodostuminen liittyy myös edistyskäsitteen syntyyn ja uusi kollektiivihistoria käsitettiin edistyväksi prosessiksi. Tämän murroksen aikana historian voidaan katsoa myös irtautuneen luonnosta, ja sille löydettiin oma, luonnosta irrallinen ajallisuus: historiallinen aika on ihmisen toiminnan tulosta, ja tämä erottaa sen luonnon ajallisuuksista. Tätä tapahtumaa Koselleck nimittää historian temporalisoitumiseksi.¹³

Kiinassa tulevaisuus oli syklisen aikakäsityksen vallitessa sidottu, sillä viime kädessä Taivas määrittäi milloin käsillä olevan dynastian mandaatti lakkaa ja uusi dynastinen sykli alkaa. Taivaan ja kansan välillä toimineella hallitsijalla, Taivaan pojalla, oli yksinoikeus esittää ennustuksia tulevasta. Hallitsijaa pidettiin ainoana Taivaan kanssa kommunikoimaan kykenevänä henkilönä maan päällä. Koska tulevaisuus oli tässä 'ikuisessa maailmassa' sidottu, sen ei uskottu olevan kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien piirissä.¹⁴ Koselleck pitää tulevaisuuteen suuntautuneita ennustuksia, prognooseja, poliittisen toiminnan tietoisina elementteinä, sillä juuri prognoosit luovat ajan jonka puitteissa poliittinen toiminta taiteilee. Poliittinen toimija on kiinnostunut ennen kaikkea ajallisesta, ei ikuisesta.¹⁵

Jo ennen vuoden 1911 vallankumousta uudet käsitykset etenevästä ja evolutionistisesta ajasta olivat alkaneet levitä uudistusmielisten kiinalaisoppineiden keskuudessa. Tämä niin kutsuttu uusi älymystö ammensi vaikutteita länsimaisilta ajattelijoilta ja länsimaisesta kirjallisuudesta¹⁶. Vaikka siirtymä aikakäsityksissä ei siis tapahtunut vuonna 1911, voidaan

¹³ Koselleck 1979/2004, 4, 37; 1997: 2002, 5, 101–113, 128

¹⁴ ks. esim. Morton 2004, 29–38 tai Loewe 1986, 662–664

¹⁵ Koselleck 1979/2004, 14–19

¹⁶ Gasster 1969, vii

tätä vallankumouksen vuotta pitää symbolisena päätepisteenä vanhalle sykliselle aikakäsitykselle. Sun Yatsen oli yrittänyt käynnistää vallankumousta lukuisia kertoja aiemmin siinä kuitenkaan onnistumatta. Vaikka onnistuneen vallankumouksen aikana Sun oli ulkomailla, häntä kuitenkin usein pidetään vallankumouksen johtajana. Sun valittiin Kiinan ensimmäiseksi presidentiksi 1.1.1912 ja hänestä tuli näin 'uuden ajan' ensimmäinen kiinalaisjohtaja.

Edistysuskon leviäminen Kiinaan

Perinteinen tapa ajatella aikaa perustui asioiden vallitsevan tilan ja tasapainon ylläpitämiseen muutoksen tavoittelun sijaan¹⁷. Kyse oli ikuisuudesta, ei eteenpäinkulkevasta ajallisuudesta. Ensimmäisessä muutosvaiheessa 1800-luvun lopulla vanhoista syklisistä historian malleista pyrittiin soveltamaan lineaarisen kaltaisia. Näissä malleissa historia esitettiin vaiheittaisena, muttei kuitenkaan enää toistuvana ja syklisenä. Vuonna 1879 Xue Fucheng (薛福成, 1838–1899)¹⁸ esitti, että Kiinan historia on alkanut noin 10 000 vuotta sitten. Hän esitti Kiinan kehityshistorian koostuvan neljästä vaiheesta: primitiivisestä maailmasta, sivistyneestä maailmasta, keisariajasta sekä maailmasta, jossa Kiina on yhdessä vieraiden kansojen kanssa. Mallissaan Xue siis korvasi syklisen käsityksen historiasta vähittäisen muutoksen teorialla. Ainakin myös Wang Tao (王韜, 1828–1897) sekä Zhen Guanying (鄭觀應, 1842–1922) esittivät omat vastaavankaltaiset mallinsa Kiinan kehityksestä, joiden avulla he pyrkivät todistamaan, että Kiina todella on kykenevä muutoksiin.¹⁹ Nämä vaiheittaisen muutoksen teoriat eivät kuvanneet loputonta edistystä kohti tulevaisuutta. Sen sijaan, tällaisissa malleissa historialla oli aina päätepisteensä: viimeinen vaihe. Tällaisia malleja voidaan nimittää finalistisiksi käsityksiksi kehityksestä, sillä niihin sisältyy jo tiedossa oleva päämäärä. Edistyksellä on olemassa vain yksi mahdollinen suunta, ja ihmiskunnan saavuttaessa viimeisen vaiheen edistys ikään kuin lakkaa. Ajankulku lakkaa ja tapahtuu paluu ajallisesta ikuiseseen. Vähittäisen muutoksen teoriat sopivat huonosti malliin temporalisoituneesta historiasta, sillä niissä ei ole nähtävissä murrosta ikuisesta ajalliseen. Nämä mallit pikemminkin ajalehtivät ikuisen ja ajallisen välissä.

Vuotta 1898 voidaan pitää yhtenä käännekohtana kiinalaisessa ajan retoriikassa. Kiinan historiaa käsiteltäessä vuosi muistetaan yleensä parhaiten niin kutsutusta sadan päivän

¹⁷ ks. esim. Schwartz 1964/1983: 206

¹⁸ Xue oli Qing -dynastian Euroopan lähettiläs 1890-luvulla

¹⁹ Kwong 2001, 174–177

reformista, mikä pyrki aikaansaamaan uudistuksia vanhoista perinteistä kiinnipitävässä hallinnossa. Keisarinna Cixi²⁰ (慈禧, 1835–1908) murskasi lopulta reformistien rivit ja monet uuden älymystön jäsenet joutuivat pakenemaan Japaniin. Samana vuonna Yan Fu käännös Thomas Huxleyn teoksesta *Evolution and Ethics* julkaistiin kiinaksi²¹. Euroopassa Huxleyn teos oli julkaistu viisi vuotta aiemmin. Yan Fun käännöksistä puhuttaessa on huomautettava, ettei kyseessä ollut varsinaisesti käännöksistä, vaan Yanin versio sisälsi runsaasti hänen omaa tulkintaansa. Yanin teoksen myötävaikutuksesta evoluutiosta tuli nopeasti poliittisen retoriikan voimakäsite, jonka avulla kirjoittajat pyrkivät legitimoimaan omat näkemyksensä. Tunnettu kiinalaiskirjailija ja filosofi Hu Shi (胡適, 1891–1962) on luonnehtinut evoluutioretoriikan leviämistä Kiinan sanoen seuraavasti: ”*evolutionism spread like wildfire, igniting the imaginations and strengthening the resolve of innumerable youngsters, such terms became the journalistic jargon of the day*”²².

Kiinalaisoppineet pyrkivät kosmologioissaan yhdistämään länsimaisen tieteen ja perinteisen konfutselais-taolaisen filosofian. Länsimaisen tieteen suosio kulminoitui sosiaalidarwinistiseksi kutsuttujen ajattelumallien suosioon. Darwinismista puhuminen kiinalaisessa kontekstissa on kuitenkin harhaanjohtavaa, sillä Kiinassa tuolloin levinneet evoluutio-opit eivät perustuneet suoraan Darwinin käsitykseen evoluutiosta vaan ne olivat selvästi lähempänä Herbert Spencerin ja Jean-Baptiste Lamarckin evoluutio-käsityksiä. Kokonaista käännöstä Darwinin Lajien Synnystä ei ollut Kiinassa edes saatavilla ennen vuotta 1919.²³ Usein läntisen ja kiinalaisen ajattelun yhdistelyn tulokset olivat moralisoituja versioita sosiaalidarwinistien teksteistä. Evolutionististen kosmologioiden levitessä kiinalaisoppineiden teksteihin joutuivat nämä sovittamaan traditionaalisia kiinalaisia käsitteitä uudenlaiseen prosessuaalisen muutoksen kieleen. Stabiiliorientoitunut Kiina oli sovittava aktiviteettiorientoituneeseen uuteen kansainväliseen maailmaan.

Uusi ajallisuus kiinalaisessa kontekstissa merkitsi myös uudenlaista yhtenäisyyttä modernina kansallisvaltiona. Vanhentunut syklinen aika oli sinosentrisen kosmologian aikaa. Historian temporalisoituminen muutti kansan roolia: sen ei enää kuulunut olla vallitsevan tilan ylläpitäjä, muutoksen vastustaja. Historian temporalisoituessa myös sen subjekti muuttui

²⁰ Keisarinna Cixi toimi Kiinan tosiasiallisena hallitsijana vuodesta 1861 kuolemaansa saakka. Cixi oli keisari Xianfengin (咸豐, 1831–1861) leski.

²¹ Yanin ensimmäinen versio teoksesta oli valmistunut jo 1895, mutta teos tuli laajemman yleisön tietoisuuteen vasta 1898 – painoksen myötä, ks. Pusey 1983, 83 ja Price 1974, 23.

²² Hu 1959, 49–50 Griederin 1981, 151–152 mukaan

²³ Dikötter 1992, 101-104

hallitsijasta kansaksi. Kansan tehtävänä oli toimia yhdessä ja tavoitella edistystä, jotta Kiina modernina kansallisvaltiona kykeni pärjäämään evolutionistisessa kamppailussa. Tämä oli se asetelma, mikä vallitsi myös Sun Yatsenin evoluutio-argumentoinnin taustalla. Kansallinen yhtenäisyys oli hänen mukaansa välttämätöntä, jotta edistyminen olisi mahdollista. Dynastisten syklien maailmassa Kiina ei kuitenkaan tarvinnut sellaista subjektia kuin 'kansa'. Keisarillinen hovi ja ennen kaikkea keisari (tai keisarinna) oli subjekti, jonka toiminnasta syklin kulun ajateltiin olevan riippuvainen. Kansa, tai pikemminkin alamaiset, eivät voineet syklin kulkuun vaikuttaa. Syklisen ajan korvautuessa lineaarisella siten myös ajassa toimiva subjekti laajeni keisarista koko kansaksi. Tästä syystä Kiinan kansasta tuli luoda riittävän yhtenäinen, jotta se kykeni toimimaan modernin maailman edellyttämänä subjektina.

Sun Yatsenin evoluutio-käsite

Sun Yatsen tunsikin Charles Darwinin klassikkoteoksen ja piti häntä evoluutioteorian isänä. Ensimmäisen kerran Sun mainitsi Darwinin jo vuonna 1897²⁴. *Origin of Species* -teoksen julkaisu aiheutti myös Sunin käsityksen mukaan totaalisen muutoksen tieteissä ja hänen mukaansa kaikki tieteenalat olivat siitä lähtien pohjautuneet evoluutioteoriaan. Sunin evoluutioteoria oli luonnollinen selitys kaikkien olentojen kehitykselle.²⁵ Tämä - tuossa kontekstissa yleinen käsitys evoluutioteorian merkittävyydestä - selittää pitkälti myös evoluution suosiota poliittisena argumenttina. Poliittista teoriaa, joka ei ottanut evoluutioteoriaa huomioon, ei pidetty uskottavana eikä vakuuttavana. Ensimmäinen maailmansodan jälkeen sosiaalidarwinistista kamppailua ylistävä retoriikka alkoi menettää suosiotaan Kiinassa. Vuonna 1921 Sun kirjoitti *survival of the fittest* -ajattelun olevan vanhentunut:

As it has been discovered by post-Darwin philosophers that the primary force of human evolution is co-operation and not struggle as that of the animal world, so the fighting nature, a residue of the animal instinct in man, must be eliminated from man, the sooner the better.²⁶

Edistystä ei siis Sunin mukaan voinut tapahtua ilman yhteistyötä. Tässä on nähtävissä Sunin kallistuminen Pjotr Kropotkinin kritiikin puolelle, sosiaalidarwinisteja vastaan. Kropotkinin

²⁴ Pusey 1983, 317

²⁵ Sun 1918/1979, 96-97

²⁶ Sun 1921/1975, 231. Sun kirjoitti tekstit "Memoirs of a Chinese revolutionary" sekä "The International development of China" sekä kiinaksi että englanniksi. Kyseisistä teksteistä käytössäni on ollut ainoastaan englanninkieliset versiot.

mukaan yhteistyö (*mutual aid*) oli olennaisempi evoluution osatekijä kuin lajien välinen kamppailu ja kaikkien sota kaikkia vastaan. Yhteistyöllä tuli Kropotkinin mukaan pyrkiä nimenomaan kilpailun eliminoimiseen.²⁷ Suhtautuminen kilpailuun ja kamppailuun olikin pääerottaja sosiaalidarwinistien sekä Kropotkinin välillä. Sosiaalidarwinisteille kilpailu ja kamppailu olivat tavoiteltavia, sillä niitä tarvittiin edistyksen toteutumiseksi. Konflikteihin tuli siis pyrkiä, jotta edistystä ja evoluutiota olisi tapahtunut. Kropotkin puolestaan näki kilpailun ja kamppailun ihmiskunnan ongelmana ja evoluution lieveilmionä, mitä piti pystyä välttämään yhteistyön ja avunannon avulla. Ensimmäisen maailmansodan jälkeisenä aikana Sun Yatsenin evoluutio-käsite muistutti läheisesti Kropotkinin ja Maurice Williamin evoluutio-käsitteitä²⁸.

Sun käytti *Kansan kolmessa periaatteessa* Kang Youwein uudelleen suosioon nostamaa käsitettä Suuri harmonia (大同, *datong*). James Reeve Puseyn mukaan juuri Sun teki Suuren harmonian käsitteestä poliittisen iskulauseen. Sunin argumentaatiossa *Kansan kolmen periaatteen* johdattama kehitys kulki kohti harmoniaa.²⁹ *Datong* -käsite esiintyi usein myös varhaisemmissa Sunin teksteissä:

Qing-dynastian aika toi maamme häpeään ja aikaansai ulkomaalaisvastaisia mielialoja tuhoutumiseensa saakka. Minä liittolaisineni kannatan yhteistyötä, rauhan ylläpitoa ja Kiina tulee jälleen osaksi kansainvälistä yhteisöä, mikä mahdollistaa maailman kulkemisen kohti harmoniaa (大同).³⁰

Sunin esitti tyypilliseen tapaansa oman politiikkansa rauhanomaisena ja harmoniaan pyrkivänä. Sitä vastoin vastustajat, kuten tässä tapauksessa jo edesmennyt Qing-dynastia, esitettiin konfliktinhaluisena. Päämääränä oli harmonia, joka ei kosketa ainoastaan Kiinaa, vaan koko maailmaa ja Sunilla tämä harmonia edellytti Kiinan myötävaikutusta. Jos Kiina olisi taistellut muuta maailmaa vastaan, historia ei olisi voinut kulkea kohti harmonista yhteiseloä, vaan se olisi joutunut väärille raiteille. Sun esitti oma politiikkansa (policy) historiallista prosessia oikeaan suuntaan vievänä. Toisin sanoen, Sunin linjauksia seuraamalla Kiinan kehitysprosessi olisi oikeansuuntainen ja tämä puolestaan oli edellytys koko maailman hyvinvoinnille. *Kansan kolmessa periaatteessa* evoluutio ei ollut Sunille ainoastaan

²⁷ Kropotkin 1902/1987, 13, 72, 203. Kropotkinia luettiin 1900-luvun alkupuolella Kiinassa runsaasti. Myöhemmin myös Mao Zedong osoitti kiinnostusta Kropotkinia kohtaan (ks. lisää Chen 1987, 512).

²⁸ ks. William 1922

²⁹ Pusey 1983, 32

³⁰ 滿清時代辱國之舉措與排外之心理，務一洗而去之。與我友邦益睦誼，持和平主義，將使中國見重於國際社會，且將使世界漸趨於大同。Sun 1912 (käännös JH)

luonnonvoimien (天然力, *tianran li*) ohjaama prosessi, sillä myös ihmisvoimat (人為力, *renwei li*) vaikuttivat sen kulkuun. Evolutionistinen prosessi toteutui ihmisen ja luonnonvoimien vuorovaikutuksen seurauksena.³¹ Tämä näkemys näyttäisi implikoivan sen, ettei Sunin evoluutiolla ollut vain yhtä mahdollista suuntaa, kuten mekanistiset ja finalistiset evoluutiokäsitykset olettavat. Ihmisvoimien sekaantuminen ja vaikuttaminen evoluutioon loi siihen tietyn kontingentiuden: ihmisten toimintaa ei voi etukäteen ennakoita ja se on usein myös sattumanvaraista. Sunilla ihminen ei ollut voimaton evolutionistisessa prosessissa vaan ihminen pystyi itse vaikuttamaan siihen toiminnallaan. Näin ollen Kiinan kansa oli pelastettavissa, jos se pystyisi vastustamaan imperialistien taloudellisia ja poliittisia valloituspyrkimyksiä. Sun halusi tehdä Kiinasta niin voimakkaan, että se itse kykenisi toimimaan 'evoluution ylimmällä tasolla', ja että Kiinan kansa nousisi uhanalaisten kansojen joukosta edistyvien kansojen joukkoon. Taivaskaan ei joutunut törmäyskurssille Sunin argumentaation kanssa, sillä Sunin mukaan Taivas halusi edistää maailman evoluutiota:

Taivas (天, *tian*) on asettanut suuria velvollisuuksia kiinalaisille ... Taivas ei ole tuhonnut meitä, koska Taivas haluaa edistää maailman evoluutiota (進化, *jinhua*). Jos Kiina tulevaisuudessa menehtyy, johtuu se suurvaltojen tahdosta, ja tämä olisi vastoin evoluutiota.³²

(Kansan kolme periaatetta, kolmas *Minzu* -luento.)

Hannah Arendtin mukaan modernin ajan historiallista prosessia leimaa kahdensuuntainen äärettömyys, joka ulottuu menneeseen ja tulevaan. Alkua ja loppua tällä prosessilla ei ole.³³ Kun Sun Yatsen liittyy Taivaan evoluutioon, on mahdollista tulkita Taivas evoluution alkuvoimana, kosmisena voimana kosmisen prosessin alkusyynä. Tämä tuskin oli kuitenkaan Sunin tarkoitus. Sun argumentoi kiinalaisen poliittisen tradition mukaisesti omalle poliittiselle Taivaan mandaatin. Edes evoluutio ei näyttäisi pärjäävän Sunin teksteissä ilman Taivaan hyväksyntää. Sun asetti myös vieraiden suurvaltojen tahdon ja Taivaan tahtoman evoluution vastakkain. Kiinalla oli oma autonominen menneisyytensä ja myös oma Taivaan tukema evoluutionsa. Tätä kautta Kiina näyttäytyi Sunin argumentaatiossa ainutlaatuisena. Näyttäisi siis siltä, että Kiinan homogeenisuus rakentui osaltaan myös sen erityisen ajallisuuden varaan. Sun pyrki omalla argumentoinnillaan esittämään Kiinalle sen oman ajallisen temponsa, sen oman evoluution kulun, jonka omnipotenttina suojelijana toimi Taivas. Sunin

³¹ Sun 1924a

³² 天既付託重任於中國人 ... 天既不要淘汰我們，是天要發展世界的進化。如果中國將來亡了，一定是列強要亡中國，那便是列強阻止世界的進化。Sun 1924b (käännös JH)

³³ Arendt 1954/1993, 75

esittämä Kiinan evoluutio ei noudattanut yhtä koko universumia yhdistävää evolutionistista linjaa, vaan toimi länsimaista poikkeavasti Taivaan johdattamana. Vaikka toisaalta Sunin evoluutio-argumentointi korosti Kiinan omaa evoluution kulkua, muistutti tämä evoluutio läheisesti jo kehittyneiden maiden kehityskulkua. Myös Kiinan kehityskaari tuli esittää samankaltaisena, jotta narratiivi olisi ollut uskottava.

Neljäsadan miljoonan kiinalaisen voiman käyttäminen taistelussa epäoikeudenmukaisuutta vastaan ihmiskunnan puolesta, se on meidän taivaallinen tehtävämme.³⁴

(Kansan kolme periaatetta, neljäs Minzu -luento.)

Kiinan kehityssuunta on tässä esitetty yhtenevänä Taivaan tahdon kanssa. Argumentti muistuttaakin vanhaa sinosentristä ajattelua, jossa Kiinaa pidettiin ainoana sivilisaationa maailmassa. Tässä Sun esitti kiinalaiset moraalisesti muita kansoja ylevämpinä. Vain kiinalaisilla oli kyky puolustaa maailman oikeudenmukaisuutta. Taivas oli kiinalaisen kansan absoluuttinen yhdistäjä, ja Kiinan hajoaminen olisi ollut Taivaan tahdon vastaista. Taivaan tahdon ollessa Kiinan puolella Kiinasta voi muodostua transhistoriallinen subjekti, joka selviytyy kansojen välisestä kamppailusta. Sun Yatsenin argumentaatiossa Taivaan rooli oli täten monisyinen: se oli esimoderni entiteetti, joka sotkeutui moderniin kronologiseen narratiiviin. Moderniksi tämän narratiivin tekee sen erottelu menneeseen, nykyiseen ja tulevaan evoluution ja edistyksen kautta. Taivas puolestaan on käsite, joka on muuttumaton ja ajankulun ulkopuolella. Liittämällä Taivaan tahdon Kiinan evoluutioon Sun Yatsen satoi pysyvän liikkuvaan - ikuisen ajalliseen. Tyypillistä tuon ajan uusille kiinalaisille evolutionistisille kosmologioille oli se, etteivät ne olleet täysin sekulaareja, vaan niihin sekoittui aineksia konfutselaisuudesta ja taolaisuudesta. Sunin retoriikkaa toimii tästä hyvänä esimerkkinä.

Sun Yatsenin menneisyysargumentointi oli tiiviisti kytköksissä hänen evoluutio-käsitteeseensä. Evoluution implikoima historia on kehitystarina, siispä menneisyyskin tuli representoida tällaisena. Sunin argumentoinnissa evolutionistinen prosessi, jossa nykyisyys ja tulevaisuus asettuvat menneisyyden jatkeeksi, oli aseteltu puolustamaan hänen omaa politiikkaansa. Jo ennen keisarivallan päättynyttä vallankumousta (1911) kiinalaisoppineisto oli kiinnostunut siitä, kuinka Kiinan historia aina muinaisajoilta, kansan ja kulttuurin syntymästä asti, oli sovittavissa senhetkiseen kamppailuun itsemääräämisestä ja

³⁴ 用此四萬萬人的力量，為世界上的人打不平，這才算是我們四萬萬人的天職。Sun 1924c (käännös JH)

itsenäisyydestä. He pyrkivät rakentamaan historian, joka palvelisi nationalistista ideologiaa ja oikeuttaisi nationalismiin oikeana keinona Kiinan arvokkaan kulttuuriperinnön suojelemiseksi. Muun muassa vallankumouksellisten julkaisu *Min Bao* (民報) julisti, että Kiinan täytyy ottaa paikkansa maailmanhistoriassa.³⁵ Ensimmäisessä vaiheessa taustamotiivina ei siis ollut historiatieteen uudistaminen tieteen etujen nimessä, vaan Kiinan pelastaminen³⁶. Kiinan historia tuli esittää evolutionistiseksi kehityskertomukseksi, jotta kiinalaisintellektuellit kykenisivät argumentoimaan voimistuvan Kiinan puolesta kehittyvässä jatkuvan kilpailun maailmassa.

Sun Yatsenin representoima menneisyys muistuttaa Nietzschen ”monumentaalista historiaa”. Monumentaalinen historia on historia, jossa suuret taistelun hetket muodostavat ketjun, joka yhdistää ihmiskuntaa vuosituhansien takaa. Kaukaiset huippuhetket ovat suuria, eläviä ja kirkkaita. Monumentaaliseen historiaan liittyy vaatimus suuruuden jatkumisesta. Toisin sanoen, kerran ollut suuruus on edelleen mahdollista. Monumentaalinen historia esittää menneisyyden, joka on jäljittelemisen arvoinen.³⁷ Sunilla menneisyys merkitsi tämänkaltaista toivon lähettä nykyisyyteen. Sunin narratiivi menneestä kertasi kiinalaisen sivilisaation huippuhetkiä kiinalaisten kyvykkyydestä todistellen. Jäljittelemisen arvoinen historia kielii vanhasta syklisestä tavasta käsittää ajallinen todellisuus. Mennyt ei ole vain mennyttä, vaan se on aina myös mahdollista tulevaa. Ihannoidessaan Kiinan menneisyyttä ja jopa esittäessä ajatuksia menneen kukoistuksen paluusta Sun sekoitti evolutionistiseen prosessiin ja lineaariseen aikakäsitykseen perustuvaan argumentointiin syklisen ajan piirteitä. Sunin argumentointi operoi usealla eri aikatasolla. Siitä kaikki ei ole palautettavissa yhteen suureen edistysprosessiin

Lopuksi

Kiinalaisreformistit (kuten Liang Qichao ja Kang Youwei) ja vallankumoukselliset (kuten Sun Yatsen) tavoittelivat Kiinan nopeaa vaurastumista ja voimistamista. Uudenlaiselle ajattelulle oli syntynyt tarve, ja evoluutioteoria vastasi tähän tarpeeseen. Kiinan edistyskertomusta luodessaan Sun Yatsen korostaa Kiinan omaa, yksityistä ajallisuutta. Näin näyttäisi olevan etenkin silloin, kun Sun sekoittaa ikuisen ja ajallisen toisiinsa. Taivas johtaa

³⁵ Furth 1987, 352–353 ja Grieder 1981, 188

³⁶ Kwong 2001, 159

³⁷ Nietzsche 1999, 19–28. Nietzsche jaottelee historian kolmeen luokkaan: antikvaariseen, monumentaaliseen ja kriittiseen.

kiinalaista evoluutiota, eikä se voisi johtaa minkään muun kansan evoluutiota. Tätä kautta Kiinan evoluutio näyttää erityiseltä ja ainutlaatuiselta. Kuitenkin se tarve, miksi evoluutio ylipäättään on noussut merkittäväksi teemaksi, näyttäisi liittyvän sosiaalidarwinistiseen käsitykseen länsimaisesta ja koko maailmaa koskevasta prosessista: evoluutio hävittää ne, jotka eivät kykene sopeutumaan. Evoluutio ja taistelu selviytymisestä koskevat kaikkia, ja Sunin mukaan Kiinan on ymmärrettävä tämä, vahvistettava ja selvidyttävä. Sunin historia-argumentaatiossa evoluutio näyttäisi olevan samanaikaisesti sekä Kiinan yksityinen kehityslinja että myös laajempi koko maailmaa koskettava linja. Nämä kaksi kulkevat limittäin kohti tulevaa. Kiinalla on oma kehityskaarensa, mutta se muistuttaa läheisesti jo kehittyneiden maiden kulkemaa tietä.

Uudet kehitykseen ja evoluutioteoriaan liitetyt käsitteet omaksuttiin Kiinassa 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Keskeinen rooli tässä transitiossa oli käänöksillä, jotka antoivat myös vieraita kieliä taitamattomille mahdollisuuden tutustua länsimaalaisiin sekä japanilaisiin teksteihin. Sun Yatsenin retoriikkaa tarkastelemalla voidaan sanoa, ettei kyse ole missään nimessä täydellisestä murroksesta, jossa vanha tapa käsitellä aikaa lakkaa ja korvautuu uudella. Kuten aina käsitelmurrosten suhteen, kyse on hitaasta ja vaiheittaisesta muutoksesta. Uusia käsityksiä ja käsitteitä omaksutaan, mutta niitä käytetään samanaikaisesti vanhojen, perinteisten käsitysten ja käsitteiden lomassa. Murros ei siis ole totaalinen tai täydellinen. Sun Yatsen sekoittaa omassa argumentaatiossaan ikuisia (kuten Taivas) käsitteitä ajallisten (kuten edistys) kanssa ja operoi tällä tavoin samanaikaisesti usealla tasolla.

Sosiaalidarwinistinen kieli on omiaan alleviivaamaan nykyhetken kriittisyyttä. Se esittää todellisuuden jatkuvana kamppailuna elämästä ja kuolemasta. Elämä on jatkuvaa selviytymiskamppailua ja tämä kamppailu ohjaa kaikkea toimintaa. Tällaiseen ajattelutapaan kytkeytyvä poliittinen argumentaatio esittää myös merkittävät poliittiset ratkaisut elämän ja kuoleman kysymyksinä. Sun Yatsen käyttää tämänkaltaista retoriikkaa representoiden Kiinan tilanteessa, josta se pitää pelastaa. Sun esittää itsensä ja Kansan kolmen periaatteensa tällaisena pelastajana, ikään kuin ainoana mahdollisena vaihtoehtona tai ohjenuorana. Sunin luomassa tulevaisuuskuvasa Kiina on moraalinen johtaja, globaalin oikeudenmukaisuuden voimakas puolustaja. Tämä muistuttaa vanhasta sinosentrisestä maailmankuvasta: Kiina on eettisesti muiden yläpuolella ja vain se kykenee puolustamaan oikeutta. Tällainen Kiinan erityisyyden korostaminen on tärkeä osa Sunin nationalismiretoriikkaa. Taivaan johdatus ja

kiinalainen eettisyys tekee kehityssuunnasta erityisen. Vaikka Kiinan kulkusuunta näyttäisi seuraavan länsimaista kehityskulkua, se lopulta poikkeaa tältä linjalta.

LÄHTEET

Viitatus Sun Yatsenin tekstit

- Sun, Yat-sen. 1912. *Zhonghua mingguo linshi da zhongtong xuanyan shu*. Saatavilla www-muodossa:
<http://cyc7.cycnet.com:8091/leaders/szs/content.jsp?id=6641&s_code=1102>. [Viitattu 5.3.2007]
- Sun, Yat-sen. 1918/1979. *Memoirs of a Chinese revolutionary*. New York: AMS Press
- Sun, Yat-sen. 1921/1975. *The international development of China*. New York: Da Capo.
- Sun, Yat-sen. 1924a. *Minzu zhuyi* 2. Saatavilla www-muodossa:
<<http://www.folkdoc.idv.tw/classic/p02/ba/ba01/b2.htm>>. [Viitattu 20.10.2006]
- Sun, Yat-sen. 1924b. *Minzu zhuyi* 3. Saatavilla www-muodossa:
<<http://www.folkdoc.idv.tw/classic/p02/ba/ba01/b3.htm>>. [Viitattu 20.10.2006]
- Sun, Yat-sen. 1924c. *Minzu zhuyi* 4. Saatavilla www-muodossa:
<<http://www.folkdoc.idv.tw/classic/p02/ba/ba01/b4.htm>>. [Viitattu 20.10.2006]

Kirjallisuus

- Arendt, Hannah. 1954/1993. *Between Past and Future: Eight Exercises in Political Thought*. New York: Penguin.
- Chen, Jerome. 1987. "The Chinese Communist Movement to 1927". Teoksessa John K. Fairbank (toim.): *The Cambridge History of China. Vol. 12: Republican China: 1912-1949, Part 1*. Cambridge: Cambridge UP, pp. 505-526.
- Dikötter, Frank. 1992. *The Discourse of Race in Modern China*. London: Hurst & Co.
- Eliade, Mircea. 1993. *Ikuisen paluun myytti*. Helsinki: Loki-kirjat.
- Fitzgerald, John. 1996. "The Nationless State: the Search for a Nation in Modern Chinese Nationalism". Teoksessa Jonathan Unger (toim.): *Chinese nationalism*. New York: M.E. Sharp, pp. 56-85.
- Furth, Charlotte. 1987. "Intellectual Change: from the Reform Movement to the May Fourth Movement, 1895-1920". Teoksessa John K. Fairbank (toim.): *The Cambridge history of China. Vol. 12: Republican China: 1912-1949, Part 1*. Cambridge: Cambridge UP, pp. 322-406.
- Gasster, Michael. 1969. *Chinese Intellectuals and the Revolution of 1911. The Birth of Modern Chinese Radicalism*. Seattle and London: Washington UP.
- Grieder, Jerome B. 1981. *Intellectuals and the State in Modern China*. New York: Free Press.
- Haapanen, Jarkko. 2008. *Iäisyydestä aikaan, ajasta iäisyteen. Evoluutio ja siihen liittyvät temporaaliset narratiivit Sun Yatsenin poliittisessa argumentaatioissa*. Pro gradu – tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Koselleck, Reinhart. 2002. *The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts*. Stanford: Stanford UP.

- Koselleck, Reinhart. 1979/2004. *Futures Past: on the Semantics of Historical Time*. Irvington:
Columbia UP.
- Kropotkin, Petr A. 1902/1987. *Mutual Aid: a Factor of Evolution*. Lontoo: Freedom press
- Kwong, Luke S.K. 2001. "The Rise of the Linear Perspective on History and Time in Late Qing
China c.1860-1911". *Past and present*. 173, 157-190.
- Laitinen, Kauko. 1990. *Chinese Nationalism in the late Qing Dynasty, Zhang Binglin as an Anti-
Manchu Propagandist*. London: Curzon press.
- Loewe, Michael. 1986. "The Religious and Intellectual Background". Teoksessa
Denis Twitchett & Michael Loewe (toim.): *The Cambridge History of China. Vol 1: The Ch'in and Han Empires : 221 B.C.-A.D. 220*. Cambridge: Cambridge UP, pp.
649-725.
- Morton, W. Scott. 2004. *China: Its History and Culture*. New York: Mcgraw-Hill.
- Needham, Joseph. 1965. *Time and Eastern Man*. London: The Royal Anthropological
Institute.
- Nietzsche, Friedrich. 1999. *Historian hyödystä ja haitasta elämälle*. Jyväskylä: JULPU.
- Price, Don. 1974. *Russia and the Roots of the Chinese Revolution, 1896-1911*. Cambridge:
Harvard UP.
- Pusey, James Reeve. 1983. *China and Charles Darwin*. Cambridge: Harvard UP.
- Schwarcz, Vera. 1986. *The Chinese Enlightenment: Intellectuals and the Legacy of the May
Fourth Movement of 1919*. Berkeley & Los Angeles: California UP.
- Schwartz, Benjamin. 1964/1983. *In Search of Wealth and Power. Yen Fu and the West*.
Cambridge & London: Harvard UP.
- Tanaka, Stefan. 2004. *New times in modern Japan*. Princeton: Princeton UP.
- Tu, Wei-ming. 1985. *Confucian Thought: Selfhood as Creative Transformation*. New York:
State University of New York.
- Wang, David Der-wei. 1997. *Fin-de-siècle Splendor, Repressed Modernities of Late Qing
Fiction, 1849-1911*. Stanford: Stanford UP.
- William, Maurice. 1922. *Social Interpretation of History: Refutation of Marxian Economic
Interpretation of History*. London: George Allen & Unwin.

Elektroniset lähteet

- Koselleck, Reinhart. 1997. *The Temporalisation of Concepts*. Saatavilla [www.muodossa:
<http://www.jyu.fi/yhtfil/redescriptions/Yearbook%201997/Koselleck%201997.pdf>](http://www.muodossa: <http://www.jyu.fi/yhtfil/redescriptions/Yearbook%201997/Koselleck%201997.pdf>).
[Viitattu 10.2.2009]
- Russell, Bertrand. 1922. *The Problem of China*. Saatavilla [www.muodossa:
<http://www.gutenberg.org/files/13940/13940-h/13940-h.htm>](http://www.gutenberg.org/files/13940/13940-h/13940-h.htm). [Viitattu 5.2.2009]

Anu Junnikkala

Riskikonsepti poliittisen luennan kohteena – Tshernobyl–keskustelu Länsi-Saksassa

Pro gradu -työni käsitteli vuoden 1986 Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuutta seurannutta, ydinvoiman hyväksyttävyyttä koskenutta keskustelua Länsi-Saksassa. Työssäni ”Chancen von Tschernobyl’ – Ulrich Beckin riskikonsepti näkökulmana länsisaksalaiseen ydinvoimadebattiin 1986” (2008) hahmotin kiistaa siitä näkökulmasta, miten poliittista argumentaatiota rakennettiin käsitteellistämällä laajuudessaan aivan uudenlaista yhteiskunnallista ongelmaa ja sen mahdollisia ratkaisuja.

Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus Ukrainassa huhtikuussa 1986 oli eurooppalaisessa energiapolitiikassa selkeä murros, joka kyseenalaisti laajemmin turvallisuuden, tekniikan ja hallittavuuden keskeisiä suhteita. Länsi-Saksassa onnettomuus herätti huomattavan julkisen debatin ydinvoiman hyväksyttävyydestä, synnytti ydinvoimanvastaisia kansanliikkeitä ja agitoi toistuviin väkivaltaisuuksiin poliisien ja mielenosoittajien välillä. Nykyinen Saksa noudattaa edelleen vuoden 1986 tapahtumiin pohjautuvaa pitkäntähtäimen suunnitelmaa maan kuu-
dentoista ydinreaktorin alajasta.

Onnettomuutta seuranneen keskustelun tutkiminen riskikonseptin näkökulmasta pohjautui saksalaisen sosiologi Ulrich Beckin *Risikogesellschaft: Auf dem Weg in eine andere Moderne* -teokseen (1986). Beck hahmottaa ydinvoimalaonnettomuusvuonna ilmestyneessä, Länsi-Saksassa laajaa julkista mielenkiintoa herättäneessä kirjassaan yhteiskunnan muuntumista teollisesta vaurautta jakavasta yhteiskunnasta riskejä jakavaksi yhteiskunnaksi. Riskiyhteiskunnan voi nähdä kokoavaksi nimikkeeksi kehitykselle, jonka myötä yhteiskunta alkaa kohdata oman toimintansa synnyttämiä arvaamattomia seurauksia; modernisaatoriskejä. Beckin sanoin tiivistäen, yhteiskunnan instituutioista tulee paitsi tuottajia, myös legitimoijia vaaroille, joita ne eivät pysty kontrolloimaan¹.

Tarkastellessani riskin konstruointia länsisaksalaisessa keskustelussa korostin Beckin riskiyhteiskuntaa tematisoivaa sivuvaikutusten sivuvaikutukset² -ulottuvuutta, eli riskin tarkastelua sen toisen asteen ennakoimattomien vaikutusten perspektiivistä. Tämä näkökulma avasi toi-

¹ Beck 1993, 35

² ”Nebenfolgen der Nebenfolgen”

sen tutkimuskysymyksen: mahdollisuusaspektin esiin lukemisen riski-ilmion arvioinnista ja käsitteellistämistä. Beckin poliittisen avautumisen näkökulmaa myötäillen tulkitin tätä tilaisuuden syntymisenä poliittisille määräyksille, joiden saattoi nähdä pyrkivän uudistamaan poliittisen arvioinnin tapaa. Riskiarvioiden toimiminen niin sanotun rationaliteetin muuttamisen lähtökohtana on nähtävissä siinä, ettei riskin käsitteellistäminen rajoitu riskitekijän konstruointiin, vaan kuvaa laajempaa, riski-ilmion esiin nostaman konfliktin arviointia.

Riskin toisen asteen vaikutusten käsite ei viittaa virheelliseen poliittiseen päätöksentekoon tai poliitikkojen ja tiedeyhteisön puutteelliseen tietoon vaaran mahdollisuudesta. Riskiyhteiskunta kuvaa monisyisemmin kehittyneen yhteiskunnan päätöksenteon muotoa, jossa vaarojen primääri lähde on omassa menestyneessä toiminnassa monilla sektoreilla, kuten geeniteknologiassa tai energiantuotannossa. Tämän logiikan paljastuminen, toiminnan seurausten arvaamattomuus ja kontrolloimattomuus ydinvoimaonnettomuuden kaltaisessa valtavassa mitatakaavassa, on Beckin mukaan mahdollisuus poliittisen uudelleenkeksimiselle – eräänlainen murros, jossa vallitseva suunta ja tämän suunnan premissit on mahdollista avata uudelleenarvioinnille.

Beckin tematisoima riski-ilmio havaitaan ja tiedostetaan sen sivuvaikutusten kautta. Ensimmäisen asteen sivuvaikutukset ilmenevät ihmisiin, eläimiin ja kasveihin kohdistuvina terveysvaikutuksina, toisen asteen kerrannaisvaikutukset ovat näiden terveysvaikutusten sosioekonomisia ja poliittisia seurauksia. Beck kuvaa toisen asteen seurausten tulevan ilmeisiksi tarkoittamattomina, merkittävästi nimenomaan teollisuusyhteiskunnan taloudellista perustaa murtavina vaikutuksina.³ Toisen asteen vaikutusten ilmetessä poliittisessa ja taloudellisessa muodossa niiden voi nähdä edellyttävän päätöksiä sekä kannanottoja, ja tässä mielessä merkittäviäkin poliittisia siirtymiä suhteessa ensimmäisen asteen seurauksina havaittuun riski-ilmioon.

Beck antaa riski-käsitteelle hieman poikkeavia määräytyksiä, *Risikogesellschaft* -teoksessa hän tiivistää riskin systemaattiseksi tavaksi käsitellä hasardeja ja modernisaation aikaansaamaa sekä sen myötä esiin noussutta epävarmuutta⁴. *Gegengifte, Die Organisierte Unverantwortlichkeit* -teoksessa⁵ hän toistaa riskien olevan epävarmuustekijöitä, joita voidaan määritellä ja

³ Beck 1986, 103

⁴ Beck 1986, 29

⁵ Beck 1988

arvioida. Kielellisyyden ja käsitteellisyuden keskeisyys syntyy tästä riskien `näkyttömyydestä`. Beck näkee luokkayhteiskuntaa kuvaavan, omasta kokemusmaailmasta lähtevän tiedostamisen kääntyvän riskiyhteiskunnassa toisinpäin, tietoisuuden alkaessa määrittämään olemista⁶. Tämä kärjistyksen `rakennettavan tietoisuuden` merkityksestä kuvaa sitä poikkeuksellisen laajaa pelitilaa, jonka vaaran käsittely riskiksi tematisoinnin merkityksessä saa. Beckin sanoin riskien olemassaolo ainoastaan tiedollisen käsittämisen ulottuvuudessa tekee mahdolliseksi niiden muuntamisen, yliarvioinnin, dramatisoinnin sekä minimoinnin ja tekee ne tässä mielessä avoimeksi jatkuvalle uudelleenmäärittelylle⁷. Myöhemmin Beck ryhtyy kuvaamaan riskin määrittelyä kognitiivisena konstruktiona. Kognitiivisen näkökulman voi nähdä laajentavan rationaalisen riskiymmärryksen kuvaa inhimillisen virheellisuuden suunnassa, kuvaten muun muassa muistin selektiivisyyttä ja henkilökohtaisten uskomusten merkitystä riskin konstruoinnissa

Keskityn tässä artikkelissa kuvaamaan pro gradu -työni aiheiston poliittista luentaa riski-ilmiön saamasta muodosta ja riskiarvioiden ilmentämistä poliittisen arvioinnin tavoista. Eritellen artikkelissa poliittiselle arvioinnille rakennettavaa roolia kahden näkökulman kautta. Aikaan keskittyvä näkökulma kuvaa heti onnettomuuden jälkeen käynnistynyttä keskustelua ydinvoimaongelman laadusta ja poliittisesta merkityksestä. Aika on tilan (spatiaalisuuden) rakentamisen ohella keskeisin ulottuvuus riski-ilmiön määrittelypuheessa, koska vastakohtana konventionaalisemmille vaaroille juuri riskin ajallinen hahmottomattomuus pakottaa poliitikot konstruoimaan sille nämä puuttuvat vaikutus- ja vastuusuhteet. Tässä mielessä sekä aika, että pro gradu -työssä käsittelemäni `tila` ovat ne riskillä politikoinnin portinvartijat, joilla riski-ilmiö suodatetaan poliittiselle agendalle tavoitteen mukaisena. Beck nostaa poliitikkojen väistämättömäksi tehtäväksi niin sanotun riskien jakamisen. Kuitenkin sen sijaan, että riskiä varallisuuden tavoin jaettaisiin kansalaisryhmittäin, sitä säännöstellään eri merkityksissä ajallisiin ja spatiaalisiin tiloihin. Tämänkaltaisen riskien määrittämisen voi Beckiä mukaan nähdä synnyttävän uudenlaisia konflikteja ja sosiaalisia erotteluja⁸. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna poliitikot joutuvat rooliin, jossa he riskin ajallisina jakajina väistämättä legitimoivat riskiä ja konstruoivat sen sosiaalista ja tiedollista muotoa.

⁶ “in Risikolagen umgekehrt das Bewußtsein (Wissen) das Sein” (Beck 1986, 70)

⁷ Beck 1986, 30

⁸ Beck 1986, 61

Toinen näkökulmani käsittelee ajankohdaltaan myöhäisempää, pidemmälle ehtinyttä keskustelua riskillisen energiamuodon oikeutetusta roolissa teollisessa yhteiskunnassa ja poliitikon vastuuasemasta tämän riskin oikeuttajana. Tämä päivänpolitiikasta sivummalla käyty keskustelu käsittelee laajemmin vastuullisen poliittisen arvioinnin määreitä. Keskustelun voi nähdä eksplikoivan pidemmälle puolueiden päivänpolitiikassa rakentamia riskipositioita.

Liikkuvan junan retoriikka

Tshernobyl-onnettomuutta työstettiin saksalaisessa keskustelussa taitavasti rakennetun termistön ja ajankohtaisten vaalien edellyttämän poliittisen esiintymistavan puitteissa. Aineistossani painottuu suurelle yleisölle kohdennettu osuus poliittisesta keskustelusta. Seurasin ydinvoimadebattia tapahtumapäivästä 26. huhtikuuta keskusteluun hiipumiseen saakka, vuoteen 1987 asti. Aineistoni koostui pääosin sanoma- ja aikakausilehdistä, parlamenttipöytäkirjoista sekä poliitikkojen lausumista erinäisissä kirjallisissa lähteissä. Lehdistölähteissä keskityin poliitikkojen suoriin lainauksiin, mikä ei kuitenkaan vähentänyt lehtien oman poliittisen linjan merkityksen huomioimista aineiston luennassa.

Näkökulmani ei ole tarkoitus korostaa ydinvoimaa vastustavan ja puolustavan argumentaation konfliktia. Keskityn sen sijaan hahmottamaan muutoksia molempien positoiden argumentointitapojen sisällä. Vaikka näiden tasojen voi helposti nähdä yhtyvän tutkimuksessa, jälkimmäinen on tutkimuskysymyksen näkökulma. Argumentaation uudelleentyöstäminen pakotti poliitikot eksplikoimaan poliittisen vastuun ja yhteiskunnan prioriteettijärjestyksen muotoa tavalla, johon ilman kriisitilannetta tuskin olisi päädytty. Lopputulema – ydinvoiman puolustaminen tai vastustaminen – on tästä näkökulmasta toissijainen. Tätä merkityksenrakentamista tulkitsin työssäni pääasiassa puoluelinjojen mukaan. Puoluelinjojen merkitystä korosti erityisesti ydinvoimaonnettomuuden ajankohta juuri ennen Länsi-Saksan merkittäviä maapäivävaaleja sekä lähestyviä liittovaltiopäivävaaleja.

Länsisaksalaista poliittista keskustelua leimasi käsitteistö, jonka runkoa voi kuvata kehityksen ymmärtämisenä eräänlaisena `liikkuvana junana`. Sosiaalidemokraattien (SPD) *Einstieg in den Ausstieg*⁹, Vihreän puolueen (die Grüne) *sofortigen Ausstieg*¹⁰ sekä Kristillisdemokraattien (CDU) *Nicht aussteigen, sondern Vorreiter zu sein*¹¹ olivat ajalliset ulottuvuudet,

⁹ “(asteittaiseen) lakkautukseen ryhtyminen”

¹⁰ “välitön lakkauttaminen”

¹¹ “lakkauttamisen sijaan toimiminen esimerkkinä muille”

joiden välillä keskustelua ydinvoimasta vetäytymisestä käytiin. Termit olivat ajallisen merkityksen lisäksi myös keskustelun retorisia kulmakiviä siinä mielessä, että ne muodostivat Tshernobylin myötä luodun yhteisen nimistön. Kantaa ottaminen niihin oli lähes väistämättöntä ja pakotti argumentoimaan eteenpäin kehittyvän yhteiskunnan merkityskentällä. Myös SPD:n junaretoriiikan osoittama `väärä´ suunta sekä puolueen myöhemmin lanseeraaman *Umstieg* -termin¹² pyrkimys rikkoa edistymisen ja pysähtymisen vaihtoehtojen tematiikka sitoi kaikki poliittisen harkinnan aspektit kehityksen kattokäsitteen alle.

`Junasta nousemisen´ ajankohdan pohdinta oli Tshernobyl-keskustelulle kuvaava, keskeiseksi kiistan aiheeksi noussut kysymys. Näkyvimmin kyse oli mahdollisen luopumisen aikataulutamisesta, mutta ajankohtien määrittely rakensi myös ajallista tilaa, jossa ydinvoimarisille voitiin rakentaa vaihtoehtoisia merkityksiä. `Ajallistaminen´ toimi siis riskiagendan uudelleen järjestämisen välineenä, jolloin riskin uhkaa pystyttiin aktualisoimaan ajallisesti enemmän tai vähemmän merkityksellisissä paikoissa sekä pelaamaan haluttuja uhkia ja etuja etualalle.

Kristillisdemokraatit linjasivat, että ydinvoima oli vain yksi vaihtoehto muiden joukossa ja korvattavissa muilla tuotantotavoilla näiden täyttäessä turvallisuusstandardit. Linjaten muut vaihtoehdot kyseisellä hetkellä mahdottomiksi, puolue kuitenkin todisti ydinvoiman temporaalisesti kiistämättömäksi tuotantotavaksi.¹³ CDU:n käyttämä termi `ennakoitavissa olevassa ajassa´ jätti ydinvoimasta luopumisen auki, mutta poisti sen nykyisen politiikanteon ulottuvista. Lausumat erottavat pitkän aikajänteen päämäärän ja ajallisesti konkreettisen poliittisen toiminnan toisistaan sillä perusteella, ettei poliitikko vielä pysty arvioimaan tavoitteen kontekstia ja siten arvioimaan toiminnan keinoja. Tämä osoitti epävarman arvioinnin valehteluksi ja rajasi näin vain tunnetun ja tiedetyn arvioinnin poliittisesti vastuulliseksi esitykseksi.

Kristillisdemokraattien riskin käsittelylle rakentama pitkä aikahorisontti ohitti akuutin uhan, ja vasta seuraavan sukupolven katsottiin tekevän päätöksiä siinä ajassa, jossa poliittiset päätökset ydinvoiman jatkamisesta tai siitä luopumisesta tulevat realistisiksi ja ajankohtaisiksi. Ydinvoiman riskin siirtyessä toiselle aikatasolle pystyttiin nykyhetken kuvaamaan muita, aikalaisia heti koskettavia uhkia. Tutkimusministeri Riesenhuber (CDU) luetteli ydinvoiman lakkauttamisen seurauksiksi 30 prosenttia nousevan sähkönhinnan, happosateet, astman sekä

¹² "suunnanvaihto": ks. esim. FAZ 27.5.1986

¹³ FAZ 23.5.1986a/b

valekuristustaudin¹⁴. CDU korosti vetäytymisen aiheuttavan nopeasti massatyöttömyyttä erityisesti sähköntuotannon rajun tipahtamisen myötä. Tähän näkökulmaan tukeutuen myös Lamsdorf Liberaalipuolueesta (FDP) määrittö vastuullisen poliitikon vastaavan nimenomaan oman aikansa uhkista ja hyvinvoinnista¹⁵. Ydinvoiman nykyhetken selviämisen ehdoksi sitova retoriikka korosti poliitikon ajallista vastuuta. Tämä esitti tulevaisuuden elinoloihin kohdistuvan poliittisen toiminnan epärationaliseksi, koska se perustui väistämättä arvioihin.

Kristillisdemokraateissa esitettiin myös näkökantoja ”riskillisen suunnan” harkinnanalaisuudesta tai harkinnanalaiseksi asettamisesta. CDU:n ydinvoimaskeptikoihin lukeutuva liittopresidentti von Weizsäcker toivoi ydinvoimaharkintaan taukoa¹⁶. Ydinvoimasta luopumista kannattava Alt taas toi CDU:n keskusteluun oman aikapelinsä vaatimalla ydinvoimasta luopumista heti, mutta mahdollisesti vain toistaiseksi: Ydinvoimateknologia ei, ainakaan toistaiseksi, ole tarkoituksensa mukaista¹⁷. Linjaukset eivät niinkään kyseenalaistaneet CDU:n tulkintaa saksalaisen ydinvoiman riittävästä turvallisuudesta siinä merkityksessä, jollaisena se pystyttiin politiikassa esittelemään. Ne pikemminkin jättivät avoimeksi vaatiko ydinvoiman kehittyminen ”ihmisille hyväksi” suunnanmuutosta vai sen odottamista, että vallitseva kehityssuunta saavuttaisi halutut tulokset.

Ylimenoaika – reaalipolitiikalla arvotavoitteeseen

Baijerin FDP nimesi linjakseen toukokuun alussa turvallisuuden nostamisen taloudellisuuden edelle¹⁸. Liberaalit pyrkivät kuvaamaan linjaansa neutraaliuden ja avoimen tulevaisuushorisontin määreillä, joiden mukaisesti ydinvoimasta luopuminen kyseisellä hetkellä oli objektiivisesti arvioituna epärationalista. FDP:n samoin kuin SPD:n asennoituminen ydinvoimatuotannon jatkamiseen oli sen hyväksyminen ylimenokauden ajaksi. *Übergangszeit* -termi rakensi aikatilaa, joka yhtäältä merkitsi poikkeustilaa välikauden merkityksessä ja toisaalta tematisoitui ”eteenpäin siirtymiseksi” nimenomaan murroksen merkityksessä. Unionin (CDU/CSU sekä FDP) ”ydinvoimakriitikkojen” kesken kiisteltiin tämän ajanjakson nimeämisestä: Lamsdorf (FDP) arvioi ylimenoajaksi 50–70 vuotta, liittopresidentti von Weizsäckerin (CDU) arvion liikkua muutamissa vuosissa. Liberaalipuolueen ympäristöasiantuntija Mencke-Glückert piti kiistelyä ylimenokauden ajasta itse asian väistelynä, koska ydinvoimas-

¹⁴ Zeit 23.5.1986

¹⁵ FAZ 26.5.1986b

¹⁶ esim. Spiegel 2.6.1986

¹⁷ ”Atomare Großtechnologie ist nicht oder noch nicht menschengerecht“ (Spiegel 2.6.1986)

¹⁸ FAZ 5.5.1986

ta tuli luopua heti sen tullessa teknisesti mahdolliseksi¹⁹. Tämä näkökanta yhtäaikaisesti määrittäi ajan epärelevantiksi `itse asian` kontekstiksi sekä nosti sen keskeiseksi ja kiistattomaksi määreeksi.

Ylimenokauden käsitteellä SPD legitimoit myös paljon kritisoitua osallisuuttaan jo tehtyihin ydinvoiman rakennuspäätöksiin. Puolue kuvasi hyväksyneensä ydinvoiman temporaalisena siirtymäkauden energiamuotona siinä uskossa, että tämä voidaan tulevaisuudessa korvata turvallisemmilla tuotantomuodoilla²⁰. Ylimenokaudessa voi nähdä pyrkimyksen lineaariseen kehitykseen, tieteen ongelmien korjaantumiseen tieteen kehityksellä sekä samaan aikaan pyrkimyksen kääntäy kyseistä kehitystä vastaan. Dohnayni (SPD) tiivistä sosiaalidemokraattisen aikaymmärryksen hahmottamalla, että sitä mitä on luotu sukupolven ajan, ei voida poistaa siveltimen vedolla. Hän määrittäi vain huolellisesti suunnittelun ja teknokraattisesti puhutaan vetäytymisen tarkoittavan mahdollisuutta uudelle energia-ajanjaksolle ilman ydinvoiman riskejä²¹.

Tässä merkityksessä ajan ottaminen tuli SPD:n politiikassa yhdenmukaiseksi huolellisen ja tarkan toiminnan kanssa ja tätä kautta se myös tematisoitui riskin minimoimisena ja poliittisena vastuunkantona. SPD:lle aika oli tekijä, joka muunsi sosiaalidemokraattisesta luopumispolitiikasta vastuullista verrattuna Vihreisiin, sillä nimenomaan vaiheittain suoritettava vetäytyminen ei uhannut toimeentuloa ja siten sosiaalista hyvinvointia²². SPD:ssa nähtiin Vihreiden aikakäsityksen muuttavan yhteisen tavoitteen ”puhtaaksi illuusioksi”²³. Puolueen ajallinen positio oli tässä mielessä keskeisin irtiotto suhteessa samaa vetäytymistavoitetta ajaneeseen `radikaalipuolueeseen`. Sosiaalidemokraateille Tshernobyl ilmeni poliittisen agendan muutosmahdollisuutena, jonka muodostamisesta käytiin puolueensisäistä kiistaa ja josta esitettiin julkisuuteen moniäänisiä kannanottoja. Rau (SPD) vetosi Kohliin, erityisesti suunnittelujen ydinvoimaloiden ja jälleenkäsittelylaitosten rakennussuunnitelmien pysäyttämiseksi toteamalla, että ”ei ole liian myöhäistä”²⁴. Tämä kuvasi SPD:n varovaista linjaa kehityksen peruutettavuuden mahdollisuudesta, joka oli realistista juuri sen pysäyttämisessä, mikä ei ollut ”vielä valmista”.

¹⁹ FAZ 26.5.1986b

²⁰ FAZ 14.5.1986

²¹ FAZ 16.5.1986

²² esim. FAZ 14.5.1986

²³ FAZ 27.5.1986

²⁴ ”Es ist nicht zu spät” (FAZ 5.6.1986).

Vihreät määrittivät ajan ydinvoimasta luopumisen merkittävimmäksi tekijäksi sekä kristilliset sosiaalidemokraatit vastakkaisella tavalla. Hessenin ympäristöministeri Fischer²⁵ painotti vetäytymisen hinnan olevan joka vuosi korkeampi. Vihreät katsoivat myös vastaavan onnettomuuden uhkan käyvän Saksassa sitä todennäköisemmäksi, mitä kauemmin ydinvoimatuotannossa pysyttäisiin²⁶. Hessenin maapäiväedustaja Messinger määritti ydinvoimasta luopumisen mahdollisuuden rajoittuvan nimenomaan nykyhetkeen, perustellen luopumisen aikahorisontin päättyvän vuoteen 1993²⁷. Riski-ilmion akuutin uhkan dramatisoinnin sijaan Vihreät dramatisoivat näin riskin suhteen toimimisen aikaa. Tämä on tulkittavissa kristillisdemokraattisen harkinnan ja pitkän tähtäimen aikapelin kääntämiseksi toisinpäin. Vihreiden voi nähdä rakentaneen aikakäsitystä sulkeutuvasta ajasta, joka rajaa toiminnan mahdollisuuden nykyhetkeen. Näin ollen riskin uhka esittäytyy jatkuvasti kasvavana, kohti kontrolloimattomuutta kehittyvänä ilmiönä, jonka poliittiseen hallintaan nykyhetki on viimeinen mahdollisuus.

Fischer määritti Tshernobylin onnettomuuden tarjoavan ´huomattavan hetken´ mahdollisuuden energiapolitiittisen käänteen tekemiselle²⁸. Vihreä puolue konstruoi ydinonnettomuuden tekijäksi, joka pakotti päätöksentekoon nyt, yhtäältä koska puitteet sen ´jo nyt´ mahdollistivat, toisaalta koska se ´vielä´ oli mahdollista. CDU:n toimintakonseptille tämä näyttäytyi vastakkaisena, venyttäen realistista toiminta-aikaa jo nykyhetkestä alkavaksi. Aika esittäytyi myös poliittisen vastuun käsitteenä, jonka myötä poliitikkojen vastuu ajan realiteettien ymmärtämisestä priorisoitiin arvopoliittisuuden edelle. Ympäristöministeri Wallmann perusteli *Die Politische Meinung* -lehdessä²⁹ CDU:n linjaa kristillisen vastuunkannon näkökulmasta, joka määritti vastapuolen vaatimusten lyhytnäköisen politiikan vastuuttomaksi. Tämä rakensi analogiaa nopean päätöksenteon ja virheisiin johtavan lyhytnäköisen päätöksenteon välille. Näin ymmärrettyä ´ajan ottaminen´ oli myös inhimillisen päätöksenteon välttämätön ulottuvuus, joka korosti tulevaisuuden punnintaa politiikan taitona.

Erimielisyydet eivät siis lopulta tulleet merkityksellisimmiksi suhteessa ydinvoimasta luopumiseen vaan kiistassa luopumisen ajallistamisesta. Kristillisdemokraattien ja Liberaalien Unioni jätti nimeämättä ajanjakson, jonka umpeuduttua ydinvoimasta luopuminen saattaisi

²⁵ Fischer 1986, 7

²⁶ DB 6.6.1986

²⁷ "Nötig sei eine Energiewende die nicht bis 1993 hinausgezögert werden dürfe, weil dann eine Wende nicht mehr möglich sei" (FAZ 22.5.1986).

²⁸ Fischer 1986, 7

²⁹ Wallmann 1986, 4-11

olla mahdollista. Heistä nimenomaan vastuullinen harkinta esti toimimasta välittömästi. Vihreät esittivät lakkautusta vaatiessa nimenomaan lakkautusaikatauluja yhä uudelleen tarkkojen aikamääreiden kanssa. SPD:n ja jossain määrin myös FDP:n linjanmuodostuksessa oli ”avonaisuutta”, joka hajotti uhan ajallista aktualisoitumista. Riskipolitiikan ääripää (ydinonnettomuus ja teollisuusyhteiskunnan selviäminen) jäivät aktualisoitumatta, jolloin myös linjaukset toisen ääripään hyväksymättömyydestä jäivät konkretisoimatta.

SPD ja Vihreät kiistelivät eksplisiittisesti ydinvoimasta vetäytymisen aikataulusta, mutta myös oikeistolle ydinvoimasta luopuminen muuttui debatin myötä realistiseksi tai ainakin mahdolliseksi tietyn ajanjakson päästä. SPD myöntyi lähimmäksi Vihreiden vaatimuksia ilmaisemalla halukkuutta konkreettisen aikataulun valmisteluun teknisesti ja laillisesti realistiselle ydinvoimasta luopumiselle³⁰. Tämä ei kuitenkaan riittänyt Vihreille, koska he ilmaisivat pelkäävänsä SPD:n aikakäsityksen olevan liian erilainen³¹. Ajan määrittäminen nousi keskustelussa itse poliittista tavoitetta merkittävämmäksi myös koalitiomuodostuksessa. Vihreät ja SPD erkanivat toisistaan, koska eivät päässeet yhteisymmärrykseen aikataulusta, CDU ja SPD eivät olleet yksimielisiä tavoitteistaan, mutta kylläkin aikataulusta. Tämä siirsi kiistaa eteenpäin ja mahdollisti hallitusyhteistyön. Tässä mielessä ydinvoimasta luopumista koskenut konsensus menetti poliittista merkitystään ja määritettäväksi nouseva aika ryhtyi purkamaan siihen sitoutuneita merkityksiä. Tshernobyl-keskustelussa aika, harkinta ja vastuu sidottiin tiukasti yhteen.

Aikaan kiinnittyvä kiista ilmensi deliberaatiota poliittisesta vastuusta; mistä poliitikko oli vastuussa, ja kenelle sekä miten vastuullinen poliittinen ajattelu määritettiin. Keskustelussa on nähtävissä poliitikoille uudenlaisen epävarmuuden moninkertaistuminen. Voidaan sanoa, että CDU:n usein toistunut vaatimus rajata päätökset varmasti tiedossa olleisiin perusteisiin ilmensi tendenssiä poliittisen arvioinnin tilan kaventumisesta.

’Liikkuva juna’ -määrittely kuvaa hyvin käsitystä, jossa kehitys etenee lineaarisesti ja yhteinen hyvä kumuloituu matkan edetessä. Tämänkaltaiseen kehitysymmärrykseen nojautuminen pystyy rajaamaan poliittisen tahdon ’poisjäämisen aktiksi’ ja sinänsä mahdottomaksi. Tällöin kehityksen pilareiden määrittellessä toinen toisensa välttämättömiksi tulee tavoitehorisontti politiikalle annettuna. Riski-ilmion mukaista murrosta voi tästä perspektiivistä hahmottaa

³⁰ FAZ 16.5.1986

³¹ FAZ 22.5.1986a

Koselleckin kokemustilan ja odotushorisontin eriytymisen mielessä. Riskikeskustelua voi lukea määrittelyä murtavana ja avaavana siitä näkökulmasta, että riski on tekijä, joka pystyy erottamaan tulevaisuuden odotukset menneisyyden kokemuksista, toisin sanoen rikkomaan niiden vastaavuuden.

Teollisuusvaltion selviämisestä

Sekä Kristillisdemokraattien ja Liberaalien, että Sosiaalidemokraattien ja Vihreiden koalitiot pyrkivät nimeämään Niedersachsenin maapäivävaalit, samoin kuin vuoden 1987 liittopäivävaalit, suuntavaaleiksi. Missä merkityksessä ”suunta” kyseenalaistettiin tai sen katsottiin tarvitsevan uudelleen legitimointia vajaa kaksi kuukautta ydinvoimalaonnettomuuden jälkeen?

CDU pyrki suunnan esiin nostamisella kaikkien vaaliteemojen synteisiin ja tämän myötä Tshernobylin riskin pienentämiseen ’normaalien’, taloudelliseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin liittyneiden vaalikysymysten rinnalle. SPD toisti iskulauseeseen muodostuneessa plutonium-talouteen nousemisesta kieltäytymisessä³² teollisuusyhteiskunnan junamaista kehitysretoriikkaa, mutta tematisoi siihen liitetyn väistämättömyyden merkityksen päinvastaiseksi. Plutoniumtalouden käsitettä voi tarkastella tilallisen näkökulman lisäksi myös hahmottamalla sen rakentamaa riskien prioriteettijärjestystä: plutoniumtalous suurentaa teknologian riskit suhteessa sen etuihin ja jättää talouskasvun, työllisyyden ja niistä rakentuvan sosiaalisen hyvinvoinnin terveydellisten uhkien varjoon. Esittämällä *Plutoniumwirtschaft* -kuvauksellaan vaaran teknologian synonyymiksi puolue pyrki murtamaan CDU:n rationaaliseksi julistaman suunnan. Sosiaalinen hyvinvointi oli tämän mukaisesti jatkuvassa murtumisvaarassa perustessaan korkeariskiseen teknologiaan.

Liberaali ulkoministeri Genscher summasi Vihreiden energia- ja puolustuspolitiikan murta-
van suoraan yhteiskunnan ideologista pohjaa. Genscher esitti ydinvoimasta vetäytyvän Länsi-Saksan vetäytyvän myös länsimaisten demokratioiden joukosta³³. Vastaavasti Baijerin pääministeri Strauß (CDU) nimesi ydinvoiman vastustamisen turvallisuuden vastustamiseksi ja legitimoivat ydinvoimakysymyksen kysymykseksi nykyisen yhteiskuntamuodon selviämisestä³⁴. Kristillisdemokraattien ja Liberaalien politiikka esittäytyi vakauden rakentamisena ja siitä vastaamisena. Kohl sitoi ydinvoiman yhteen työn ja talouden kehittämisen, ihmiselämän pi-

³² esim. FAZ 12.5.1986

³³ ”*Daß ist ein Ausstieg aus der Gemeinschaft der westlichen Demokratien*“ (FAZ 26.5.1986a)

³⁴ FAZ 15.5.1986b

dentymisen sekä ydinvoiman mahdollistaman puhtaan ilman kanssa, esittäen näin ydinvoiman eettiseksi perustaksi tuotantomuodon ydintehtävän nykyisen elämäntavan ja elinolosuhteiden mahdollistajana³⁵. Stabiiliuden sekä toimivan yhteiskunnan edellytyksien varmistaminen välitettiin näin poliitikon ensisijaiseksi vastuualueeksi. Myös SPD:n osavaltio politiikassa esiintyi energiapolitiikan sitomista nykyisen yhteiskuntamuodon välttämättömäksi ennakoehdoksi. Hessenin pääministeri, sosiaalidemokraatti Börner perusteli hallituselityksessä, ettei nykyinen kehittynyt, korkeaan teknologiaan nojaava maailma ollut mahdollinen ilman ydinvoimaa³⁶. Uhkan esiintyessä nyky-yhteiskunnalle välttämättömänä taakkana riskin käsittely oli rajoitettavissa sen oikeaan positiointiin: CDU määritteli Tshernobylin onnettomuuden vahvistaneen kristillisdemokraattista linjaa, jonka mukaan turvallisuus ja terveys ovat ensisijaisessa asemassa suhteessa taloudelliseen hyötyyn rauhanomaisen ydinvoiman käytössä³⁷.

Kyseenalaistiko SPD:n ydinvoiman lakkauttamista kannattava linja vallitsevan teollisuusyhteiskunnan muodon? Puolueen nuorisosiiven puheenjohtaja Heidemarie Wieczorek-Zeul määritteli vallitsevan talouspolitiikan epärealistiseksi, koska se perustui hänen mukaansa kestämättömään ymmärrykseen ylläpidettävästä energiantarpeesta ja raaka-ainemäärästä³⁸. Tässä mielessä ydinvoimasta vetäytyminen oli luettavissa energia- ja talouspolitiikan järjenumukais- tamiseksi tai sen muokkaamiseksi pitkällä tähtäimellä realistista todellisuutta vastaavaksi. SPD:ta yhdistäneen plutoniumtalousretoriikan nostaessa riskit yli kehityksen, saattaa puolueen nähdä kyseenalaistaneen ne teollisuusyhteiskuntaa koskevat taustaoletukset kehityksen ja hyvinvoinnin liitosta, joille liittotasavallan päätöksenteko oli perustunut. SPD pyrki esittämään moraalista pohdintaa, jonka mukaisesti teknistä kehitystä oli ryhdyttävä hahmottamaan uudenlaisista poliittisista lähtökohdista.

CDU:n argumentaatiossa riski esiintyy poliittisen vastuun näkökulmasta poikkeamana, joka vastuullisten poliitikkojen on asetettava oikeisiin mittasuhteisiin kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamiseksi. Yleisellä tasolla Kohl³⁹ puhuu riskien väistämättömyydestä kehityksen sivuvaikutuksena. Hän nostaa etusijalle Länsi-Saksan ja puolueen kurssin pitämisen, tässä kontekstissa riski-ilmiot esiintyvät eräänlaisina uhrauksina maailman kehityksen takaamiselle. Tultaessa ydinvoimapolitiikkaan, hän johdonmukaisesti esittää onnettomuuden puutteellisen

³⁵ DB 14.5.1986, FAZ 15.5.1986a

³⁶ "weil die großen Energiemengen, die unsere hochtechnisierte Welt heute braucht, zur Zeit anders nicht erzeugt werden können" (FAZ 23.5.1986a)

³⁷ FAZ 13.5.1986

³⁸ Diehl 1986, 547

³⁹ Kohl 1993

poliittisen ohjauksen seuraukseksi. Länsisaksalainen malli on Kohlin mukaan esimerkillinen tapaus siitä, kuinka vastuullisella politiikalla voidaan rakentaa ja taata riittävä turvallisuus. Vastaavan onnettomuuden mahdollisuutta saksalaisissa reaktoreissa hän ei suoranaisesti kiellä, mutta määrittää riskin Länsi-Saksan ”turvallisessa tilassa” marginaaliseksi ja siten suhteessa muihin politiikan substansseihin epärelevantiksi aiheeksi. Tässä argumentoinnissa riskiä ei pidetä kronologisen kehityksen ennakkoehtoja kyseenalaistavana, mutta silti mahdollisesti kehitystä muokkaavana tekijänä.⁴⁰

Kristillisdemokraattien linjaa kuvaa Kohlin näkemys, jonka mukaan Saksa pystyy parantamaan omaa ja naapurimaiden turvallisuutta ainoastaan pysymällä modernin teknologian tutkimuksen kärjessä, kuten Länsi-Saksan ”maailman turvallisimmat” ydinvoimat osoittavat⁴¹. Tshernobylin onnettomuutta edeltäneissä ydinvoimadebateissa Kohl oli kutsunut ydinvoiman vastustajia taantumuksellisiksi, nähdessä ydinvoiman vastustamisen olevan kehityksen vastustamista⁴². Kohlin retoriikassa kehitys eteni ikään kuin sodankäynnin tavoin: ydinvoimaonnettomuuden kaltaiset onnettomuudet ilmenivät taistelutappioina, kuuluen asiaan, mutta ollen taitavalla ohjauksella pienennettävissä. Kohlille poliittisen hallinnan piiriin kuuluivat teknistieteellisen kehityksen suuret ongelmat, ei kehitys sinänsä.

Kohl rakensi poliitikon vastuuta määrättyllä alueella, mikä voidaan ymmärtää tietynlaiseksi rajojen asettamiseksi. Yhtäältä tämä ilmentää riski-ilmiötä entiteettinä, jota nimenomaan politiikka pyrkii ja pystyy hallitsemaan. Kohl visioi kehityksestä vetäytymisen paon kaltaiseksi aktiksi⁴³. Tällainen riski-ilmiön hyväksyminen häivyttää kysymyksen riski-ilmiön hallittavuudesta. Toisaalta Kohlin tematisoiman rajojen asettamisen voi nähdä kuvaavan riskien moninaisuutta ja hallitsemattomuutta, joita vastaan politiikka pystyy ainoastaan rakentamaan ”turvallistamisen” kaltaisia vastavoimia. Riski esitetään ikään kuin politiikasta erillisessä tilassa olevaksi, tai paremminkin sen läsnäoloa politiikan teossa yritetään häivyttää.

Bangemann tiivistä Liberaalipuolueen näkökannan kuvaamalla poliitikkojen olevan kykenevämpiä energian tuotantomuotojen vaihtamiseen tai talouden periaatteiden ohjaamaan kehitykseen puuttumiseen. Hän näki energiamarkkinat osana vapaata markkinataloutta, jolloin

⁴⁰ Kohl 1993

⁴¹ Kohl 1993, 287

⁴² Spiegel 19.5.1986

⁴³ DB 14.5.1986

myös tuotantotapojen korvaaminen uusilla perustui poliittisen tuen sijaan kilpailuun⁴⁴. Tässä mielessä Liberaalipuolueen konstruoima riski hahmottui ulkokohtaisesta kehityksestä automaattisesti syntyväksi. Riskin ambivalentti hahmo on nähtävissä myös CDU:n ja FDP:n aiemmin kuvatuissa linjauksissa kehityksen mukana kulkemisen väistämättömyydestä: ”Liittovaltion ei tule jättäytyä kyydistä, vaan luotsata muita turvallisuuden edistämisesä”⁴⁵. Turvallisuutta siis rakennettiin sekä moraalisen vastuun, että oman turvallisuuden vuoksi eräänlaisena vastavoimana itse kehityksen luomalle turvattomuudelle.

CDU:n ympäristöministeri Wallmann pohti *Die Politische Meinung* -lehdessä⁴⁶ suunnanmuutoksen tarpeellisuutta kristillisen etiikan näkökulmasta. Wallmannin mukaan energiapolitiikka oli vastuussa tuleville sukupolville ja temporaalinen politiikka miellettämissä politiikaksi nimenomaan tulevaisuuden tilassa. Wallmann hahmotti vallitsevaa energiapolitiikkaa Tshernobylin vuoksi muuttamaan pyrkivien päätösten olevan lyhytnäköisiä ja nykyhetkeä tulevaisuuden sijaan lukevia. Tshernobylin vastuullinen käsittely merkitsee Wallmannin mukaan eri energianmuotojen riskien kompleksisuuden hahmottamista, arviointia ja vertailua. Vakavasti otettaviksi keskustelukumppaneiksi hän hyväksyi ydinvoiman vastustajista ne, jotka tiedostivat tiedon rajallisuuden, virheiden mahdollisuuden ja myös ”toisen tien” riskillisyyden. Wallmann esitti energiapolitiikan päätöksen saattavan olla sietämättömäksi arvioitun riskin vaihtamista toiseen, vakavuudessaan lopulta samantasoiseen riskiin⁴⁷. Näkemys esittää riskeillä pelaamisen niiden moraalisenä priorisointina, jossa poliitikon vastuu perustuu riskien tunnistamiseen. Argumentaatiollaan Wallmann rakentaa CDU:lle moraalialue, joka on nykyisen ajan tunteiden yläpuolella. Riski rakentuu hyväksyttäväksi, kun sitä ei käytetä väärin (pelivälineenä), eikä sillä kyseenalaisteta päätöksenteon eettistä pohjaa. Wallmannin voi nähdä argumentoivan, että teknologian ja puutteellisten politiikan käytäntöjen on korjaannuttava ja kehityttävä, jotta tiede ja päivän politiikka pysyvät arvopolitiikan tasolla.

Sosiaalidemokraatit vastasivat CDU:n linjaan ydinvoiman asettamisesta kehityksen premiksiksi määrittämällä tuotantomuodon pääamainensivisimmäksi ja työpaikkaköyhimmäksi energiantuotantomuodoksi, tällöin juuri ydinvoimasta luopuminen agitoi tutkimusta eteenpäin

⁴⁴ “Energiamarkt sei vom Wettbewerb reguliert und jede neue Technik müsse sich deshalb im Konkurrenzkampf durchsetzen” (Spiegel 9.6.1986)

⁴⁵ “Bundesrepublik sollte nicht ausstiegen, sondern Vorreiter zu sein für mehr sicherheit” (FAZ 7.6.1986).

⁴⁶ Wallmann 1986, 4-11

⁴⁷ Wallmann 1986, 6

muiden energianmuotojen kehittämisen kautta ja merkitsi siten kehitystä stagnaation sijaan⁴⁸. Tästä näkökulmasta Tshernobyl-keskustelun esiin nostama `riskillisuus´ ilmeni kehitystä jähmettäväenä tekijänä, jossa vallitsevista valinnoista syntyvät riskit asettuivat todellisen kehityksen päämäärien vastavoimaksi. Riskin konstruktio on sosiaalidemokraattisissa linjauksissa siinä mielessä kristillisdemokraattien vastaavaa konstruktioita `hahmottomampi´, ettei riski ole tiedollisesti nimetty tai osoitettu. Juuri tämä riski-ilmiön irrottamattomuus ajallisesti käsitellä olevasta kehityksen tasosta muodostaa SPD:n suunnanmuutoksen perustan. SPD:n puoluejärjestön johtaja Vogel näki Tshernobylin onnettomuuden ja sen aiheuttamien reaktioiden ilmentävän uuden tyyppistä katastrofia, jossa politiikalla tai tekniikan kehitysaskelilla ei ollut enää mahdollisuutta jälkeensä tai tapahtuman ollessa käynnissä vastata tai vaikuttaa riskitilanteeseen. Vogel näki ydinvoimakeskustelun koskevan peruskysymyksiä tekniikan hyväksyttävistä rajoista⁴⁹: näkökulma nosti esiin kysymyksen siitä voiko ydinvoimaa sittenkään suhteuttaa eduksi ja haitaksi kehityksen tai yhteiskunnan hyvinvoinnin nimissä.

Tämän linjauksen pohjalta SPD onnistui myös perustelemaan positionsa puolueena, jonka näkökannat vaihtelivat ydinvoimaonnettomuutta seuranneina viikkoina osavaltioittain ja joka joutui hakemaan yhtenäistä linjaansa huomiota herättävän kauan. Puolue esitti toukokuun lopussa politiikkansa määrittäväksi tekijäksi oppimisen ja suunnanhakemisen ”arpiä parantavassa” keskusteluprosessissa ilman patenttiratkaisuja⁵⁰. Varsinkin aktiivisimman Tshernobyl-keskustelun rauettua teema aktivoitui puolueen sisällä laajajhana debattina teknisen kehityksen ja yhteiskunnan suhteesta. Ydinvoimaintensiivisen Hampurin SPD-ryhmän puheenjohtaja Runde näki Tshernobylin horjuttaneen kehitysuskoa ja näyttäneen teollisuusyhteiskunnan modernisaation välttämättömyyden: ”Kriisissä horjuu taloudellis-poliittinen utopia, joka uskoo yhteiskunnan ongelmien ratkeavan teknisen kehityksen myötä”⁵¹. Argumentin kritiikin konventionaalista edistyspolitiikkaa kohtaan voi tulkita rationaalisen toiminnan irrationalisten seurausten tiedostamiseksi.

⁴⁸ Spiegel 13.10.1986

⁴⁹ *“Es gehe um die Grundfrage, ob angesichts der Challenger- und der Tschernobyl-Katastrophen nicht eine Grenze erreicht sei, jenseits derer man nicht jegliche Technik nutzen dürfte“* (FAZ 14.5.1986a).

⁵⁰ FAZ 23.5.1986

⁵¹ *“Eine wirtschafts-politische Utopie, die Problemlösungen in erster Linie durch technischen Fortschritt herkömmlicher Art erwartet, wird scheitern.“* (Diehl 1986, 544).

Edistyksen uudelleenymmärrys?

SPD:ssa esiintyi lausuntoja, joiden voi nähdä asettaneen teknologian ja teollisuuden riskit tekijöiksi, joka peittävät konventionaalisen työn ja pääoman konfliktin. Kansanedustajat Klose, Müller ja Peter määrittivät noin vuosi Tshernobylin onnettomuuden jälkeen siihenastisen käsityksen edistyksestä tulleen päätökseensä. Kansanedustajat kritisoivat myös SPD:n rinnastaneen pitkään tieteellisteknisen ja sosiaalisen kehityksen toisiinsa.⁵² Todennäköisesti Beckiin viitaten he esittivät ydinonnettomuuden kuvaavan uudenlaatuista yhteiskunnallista riskiä, jonka myötä teknologinen rationaalisuus eroaa sosiaalisesta ja taloudellisesta⁵³. Riskitekijän voi siis nähdä rikkoneen talous-teknologisen orientoitumisen mukaisen keinojen ja tavoitteiden analogian. Vaikka SPD:n tematisoinnissa tulee eksplisiittisesti ilmi teknologisen aseman murtuminen edistyksen lähtökohtana, pyrkii puolue kuitenkin palauttamaan poliittisen toiminnan tavoitteeksi luonnon ja ihmisten suojelun.

Kristillisdemokraateissa riskin konstruointi pysähdyksenä tai kyseenalaistajana ilmeni yksittäisten henkilöiden irtiottoina puolueen `linjasta`. Franz Alt (CDU) edusti kristillisdemokraateissa poikkeavaa vastuulogiikkaa puolueen keskeisiin kristillisiin arvoihin nojaten. Alt kyseenalaisti Kristillisdemokraattien tieteenuskon ja kristinuskon toisiinsa nojaavaa logiikkaa. Hänelle riski ilmeni perusteet kyseenalaistavana määreenä. SPD:n argumentaatiota vastaavasti, myöskään Alt ei tavoitellut uutta poliittista roolia vaan katsoi, että puolueen oli palattava "vanhoihin arvoihin" sekä tuhlauksen ekonomiasta nöyryyden ekonomiaan⁵⁴. Liittovaltion presidentti von Weizsäcker kehitteli irtiottoa neuvomalla hallituspoliitikkoja kolmanteen suuntaan:

Nicht sofort abzuschalten, aber auch nicht so tun, als könne alle zu bleiben, wie es ist ... Jetzt müssten die Entscheidungen für die erste Hälfte des 21. Jahrhunderts getroffen werden. Nach dem zunächst die friedliche Nutzung der Kernenergie prioritär gefördert worden sei, müsse nun die Forschungspolitik ihre Richtung ändern.⁵⁵

Riski tai vaara ei tämän mukaisesti väistämättä määritä linjaa huonoksi, enemmänkin `kolmannen suunnan` voi nähdä kyseenalaistavan arvorationaalisen päätöksenteon ja tieteellisen

⁵² Klose 1987, 33

⁵³ "Die Entwicklung markieren eine neue Qualität gesellschaftlicher Risiken. Technische Entwicklung einerseits und soziale und ökologische Rationalität andererseits fallen auseinander." (Klose 1987, 33)

⁵⁴ "Wir brauchen ... Rückbesinnung auf alte Werte, eine Ökologie der Bescheidenheit statt einer Ökonomie der Verschwendung" (Spiegel 2.6.1986).

⁵⁵ FAZ 22.5.1986b

kehityksen järjestyksen, jonka von Weizsäcker tulkitsee ohjaavan toisiaan vääristyneessä järjestyksessä.

Vihreiden reaalipoliitikkojen siipi rakensi Tshernobyl-keskustelun aikaa dramaattisena historiallisena hetkenä, joka tarjosi mahdollisuuden uudelle kehityssuunnalle ja yhteiskunnallisen kurssin korjaukselle demokraattisempaan suuntaan. Ekoliberaalit näkivät nimeämänsä atomiyhteiskunnan seuraukseksi teolliselle kehityskululle, jossa kaikki teknologisesti mahdollinen nähtiin kyseenalaistamatta myös toivottavina⁵⁶. Atomiyhteiskunta oli Ekoliberaalien mukaan myös teknologisen kehityksen paraatitapaus, joka yhteiskunnallisten seuraustensa myötä asettaa vastuuttoman asiantuntijatiedon maallikkojärkeä vastaan. Ekoliberaalit tematisoivat ydinvoimakysymyksen myös moraaliseksi poliittiseksi kysymykseksi, johon ei voinut saada vastausta insinööreiltä ja vakuutusmatemaatikoilta, vaan johon jokainen oli demokraattisessa yhteiskunnassa ekspertti vastaamaan. Tätä kautta riskin käsittely oli yhteiskunnan perusolemuksen pohtimista, eikä siitä voinut debatoida ”reaalipoliitikan” tasolla tai käsitteillä.

Keskustelu ydinvoimarisikin merkityksestä kehityksen mahdollisena kyseenalaistajana määritteli kysymystä, mihin hyvä poliittinen arviointi perustuu. Samaan aikaan luotettavan tiedon vähetessä poliittisen arvioinnin rinnalle rakentui käsitys, jonka mukaan poliittinen arvioinnin taidon ydintä ei ollut reaalipoliitiikka vaan normatiivinen – periaatteessa kaikille avoin – pohdinta. Voidaan siis todeta, että poliittiselle arvioinnille raivattiin takaisin liikkumatilaa, jota se oli menettänyt politiikkaa määrittäneille ”numeraalisille vaatimuksille”. Tätä kuvaa myös Tshernobyl-keskustelulle keskeinen näkemys tarpeesta ottaa poliittinen kontrolli takaisin suhteessa teknologian ja tieteen autoritääriseen kehitykseen. SPD:n esittämästä edistyksen uudelleenmäärittelyn tavoitteesta huolimatta, keskustelusta ei voida kuitenkaan löytää varsinaisia poliittisia akteja edistyksen uudelleen määrittelemiseksi. Puolueet päinvastoin nostivat esiin tarpeen palata vanhoihin arvoihin ja siten politiikan vanhaan rooliin.

Ydinvoiman riskin ajallinen ja spatiaalinen jäsentäminen on nähtävissä tilaisuutena jäsentää uudelleen politiikan roolia suhteessa tieteeseen ja teknologiaan. Tässä merkityksessä Sosiaalidemokraattien voi nähdä käyttäneen Tshernobyl-keskustelun mahdollistaman tilaisuuden pyrkiäkseen niin sanottuun politiikan rehabilitaatioon. Puolue näki paitsi ongelman ratkaisun, myös sen syntyprosessin paikantuvan poliittiseen päätöksentekoon. Kritiikin kohdistaminen

⁵⁶ Spiegel 16.6.1986

”itseän” osoitti poliittisen tilan merkittävyyttä. Vihreän puolueen voi, samankaltaisesta päämäärästä huolimatta, nähdä epäonnistuneen poliittisen vastuun rehabilitoinnissa. Muiden puolueiden leimatessa Vihreiden ydinvoimatuotannon lakkautusaikataulun epärealistiseksi, nämä epäonnistuivat esittäytymään vastuunottajana. Suurempana erona puolueiden välillä voi kuitenkin nähdä riski-ilmion syiden taustoittamisen. SPD konstruoi poliitikkojen merkitystä eräänlaisina ”viimeisen sanan sanojina” yhteiskunnassa, mutta Vihreiden vahvakin kritiikki jätti spesifioimatta tämän vastuunottajan. Erilaisilla riski-ilmion määrittelyillään poliitikkojen voi siis suoraan nähdä konstruointeen poliittisen vallan roolia teknistyvässä yhteiskunnassa.

LÄHTEET

Sanoma- ja viikkolehtiaineisto

- FAZ. (5.5.1986). FDP: Endlagerung erst sicherstellen. Nr. 103, 4.
- FAZ. (12.5.1986). Bonn verärgert über hessische Alleingänge „Die Bevölkerung unnötig verunsichert“. Nr. 108, 1-2.
- FAZ. (13.5.1986). Die Union fürchtet die Furcht der Bevölkerung, wie wählen die Bauern? Nr. 109, 1-2.
- FAZ. (14.5.1986). Die SPD sucht nach einem Weg zum Rückzug aus der Kernenergie. Nr. 110, s1-2.
- FAZ. (15.5.1986a). Kohl: Wir bleiben bei der Kernenergie, Die Opposition verlangt eine Umkehr. Nr.111, 1-2.
- FAZ. (15.5.1986b). Strauß hält an Wiederaufarbeitung in Wackersdorf fest. Nr. 111, 2.
- FAZ. (16.5.1986). Hamburg sucht Einstieg in den Ausstieg. Nr. 112, 4.
- FAZ. (22.5.1986a). Die Grünen drohen mit dem Bruch der Koalition in Hessen. Nr.116, 1-2.
- FAZ. (22.5.1986b). Die Kernenergie verdrängt andere Themen. Nr. 116, 5.
- FAZ. (23.5.1986a). Grüne wollen Strom aus Kohle, Gas und Öl. Nr.117, 4.
- FAZ. (23.5.1986b). Vogel sieht sich von der CDU bestätigt. Nr. 117, 4.
- FAZ. (26.5.1986a). Kernkraft, Kindergeld, Steuerpolitik, FDP: wir bleiben im Landtag von Hannover. Nr.119, 1-2.
- FAZ. (26.5.1986b). FDP Führung unter dem Druck eher linken Positionen in der Außen- und Energiepolitik. Nr. 119, 2.
- FAZ. (27.5.1986). Die SPD hält den sofortigen Verzicht auf die Kernenergie für pure Illusion. Nr. 120, 1-2.
- FAZ. (5.6.1986). Rau stellt sich gegen den Schellen Brüter und Wackersdorf. Nr. 127, 1-2.
- FAZ. (7.6.1986). Wallmanns Berufung aktenkundig. Nr. 129, 1-2.
- Der Spiegel. (19.5.1986). Atomenergie –Einstieg in den Ausstieg Nr. 21, 18-29.
- Der Spiegel. (2.6.1986). Schluss mit dem atomaren Glückspiel. Nr. 23, 18-19.
- Der Spiegel. (9.6.1986). Sonne statt Kernkraft. Nr. 24, 99-108.
- Der Spiegel. (16.6.1986). Ein Schiff kann lange brennen. Nr. 25, 12-25.
- Der Spiegel. (13.10.1986). Ein Achtel der Sahara genügt. Nr. 42, 45-58.
- Die Zeit. (23.5.1986). Eine vertrackte Rechnung. Nr. 22, 19.

Kirjallisuus

- Beck, Ulrich. 1986. *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Beck, Ulrich. 1988. *Gegengifte, Die organisierte Unverantwortlichkeit*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Beck, Ulrich. 1993. *Die Erfindung des Politischen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Diehl, Rainer. 1986. "Nach Tschernobyl: die SPD und der technische Fortschritt".
Julkaisussa *Die Neue Gesellschaft*, Frankfurter Hefte. Hefte 6, Jahrgang 33, 544-547.
- Fischer, Joschka. 1986. *Der Ausstieg aus der Atomenergie ist machbar*.
Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.
- Kohl, Helmut. 1993. "Tagesordnung der Zukunft; Rede auf einer Konferenz der Konrad-Adenauer Stiftung in Berlin". Teoksessa Hintze Peter, Langguth Gerd (toim): *Der Kurs der CDU. Reden und Beiträge des Bundesvorsitzenden 1973-1993*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt GmbH, s. 274-291.
- Klose, Hans-Ulrich, Müller, Michael, Horst, Peter. 1987. "Thesen zur politischen und kulturellen Erneuerung der SPD". *Die Neue Gesellschaft*, Frankfurter Hefte. Hefte 4, Jahrgang 34, 330-335.
- Wallmann, Walter. 1986. "Verantwortung für Mensch und Natur". Julkaisussa *Die Politische Meinung*. Jahrgang 31/ Nr. 29, 4-11.

Elektroniset lähteet

- Deutscher Bundestag. 14.5.1986. Bonn. Sitzung 215/ Wahlperiode 10.
<<http://dip.bundestag.de/btp/10/10215.pdf>>. [Viitattu 16.4.2008]
- Deutscher Bundestag. 6.6.1986. Bonn. Sitzung 220/ Wahlperiode 10.
<<http://dip.bundestag.de/btp/10/10220.pdf>>. [Viitattu 16.4.2008]

Taina Keinänen

Rajanvetoja kansalaisuudelle

– Ranskan republikanistisen kansalaisuuden murrokset 1980- ja 2000-luvuilla

Alussa tiesin todella paljon. Tekisin graduni kansalaisuuden käsitteestä ja tutkisin sitä ranskalaisen erityisyyden kautta. Olin aivan hullaantunut aiheestani ja varma siitä, että olin juuri löytämässä jotain mullistavaa ja erilaista. Ranskan kansalaisuusrakennelma erosi merkittävästi naapureidensa vastaavista¹ ja olin vakuuttunut, että juuri ranskalainen tapa vastata kansalaisuuden rajanvedon kysymyksiin olisi avain, joka poistaisi kansalaisuuden käsitteen ulossulkevuuden ongelmat ja sen liitoksen kansallisvaltioon. Ranskan kansalaisuus vähät välitti kansallisuudesta. Se oli avoin, sisällyttävä ja kansalaisuuden rajojen sijaan sen sisältöön tukeutuva rakennelma. Ranskan kansalainen oli kuka tahansa aktiivisen kansalaisen tavoin toimiva henkilö². Oi, miten helppoa ja nerokasta! Hyräilin päässäni Marseljeesia ja tunsin seisovani vähintäänkin Bastiljin porteilla.

Intoa puhkuen esittelin seuraavaksi aihettani seminaarissa. En oikeastaan ollut varma, kuinka aihetta käsitelisin, mikä aineistoni olisi, tai mitä metodia käyttäisin. Kansalaisuutta tutkisin, se oli varmaa, ja tiesin oikeastaan myös tulokseni. Olisin yhtä hyvin voinut aloittaa kirjoittamiseni lopputuloksista, sillä olin varma Ranskan kansalaisuuden erityisyydestä ja ihanteellisuudesta. Muistan edelleen sen pitkän hiljaisuuden, joka vuodatustani seurasi ja ne muutamat tarkkaan harkitut sanat ohjaajaltani, jotka pakottivat minut ottamaan tutkijan asenteen aiheeseeni. ”Kansalaisuutta voi lähestyä kahdesta suunnasta. Voi tarkastella sen rajoja tai sen sisältöä. Kumpaa sinä olet ajatellut käsitellä?”

Kotona tietokoneen ruudulta oli kadonnut se itsestään selvä, ihanteellinen ja yksiselitteinen kansalaisuus, jonka olin sinne jättänyt. Sen sijaan ruudulta tuijotti takaisin valtava, muodoton ja alati hyppysistäni karkaava möhkäle, josta ei saanut otetta. ”Vai rajat ja sisältö. Mutta mistä minä otan kiinni?”

Kansalaisuuden rajat ja sisältö

Kansalaisuuden rajat määrittävät kansallisvaltioissa lähes poikkeuksetta kansallisuuden kautta, minkä vuoksi käsitteet usein arkipuheessa sekoittuvat toisiinsa. Kansallisuuden käsite ja

¹ ks. esim. Brubaker 1992

² ks. esim. Brubaker 1992; Favell 2001

ajatus kansasta perustuvat oletukseen, jonka mukaan tietyt ihmisiä yhdistävät, useimmiten etnis-kulttuuriset piirteet, muodostavat ihmisistä toisistaan eroavia kansoja. Kansojen ryhmäjäsenyyttä nimitetään kansallisuudeksi, ja kansat toisistaan erottavia piirteitä kansalliseksi identiteetiksi.³ Kansalaisuus puolestaan merkitsee ensisijaisesti yksilön poliittisia oikeuksia ja velvollisuuksia valtiossa. Kansalainen on länsimaisessa demokratiassa yhteiskunnan perusyksikkö: määritelmästä riippuen joko aktiivinen yhteiskunnallinen toimija tai passiivinen kohde.⁴

Kansallisuuden puhunutta ja kansalaisuuden tuottamista termin *nationality* merkityksessä on tutkittu verrattain paljon. Kansallisuuden ja ajatuksen kansasta on huomattu olevan kansallisuuden puhunnoilla tuotettuja ja ylläpidettyjä, jonka seurauksena myös kansalaisuuden rajojen kontingenttius on ollut helppoa ymmärtää.⁵ Meitä ja muita rakennettaessa tuotetaan kansallisen identiteetin sivutuotteena rajoja sille lailliselle asemalle, jota kansalaisuus on.

Heti ensisilmäyksellä on selvää, että kansalaisuuden rajojen tuottaminen on politologisesti mitä mielenkiintoisin aihe. Kansalaisuutta määriteltäessä pelissä on kuitenkin jotain tutkimuksellista mielenkiintoakin tärkeämpää. Kansalaisuuden retoriikan julmassa määrittelykamppailussa on kyse ihmisten oikeuksista toimia, osallistua ja vaikuttaa. Kuten Rogers Brubaker kuvaa, elämme rajattujen ja ulossulkevien kansalaisuuksien maailmassa, jossa jokainen moderni valtio määrittelee tietyt ihmiset kansalaisikseen. Kansalaisuuden määritelmän väis-tämättömänä kääntöpuolena valtiot nimeävät kaikki tuohon joukkoon kuulumattomat muukalaisiksi ja ulkopuolisiksi. Kansalaisuus on jotain, mitä ”ulkomaalaisilla” tai ”maahanmuuttajilla” ei ole, ja sen vuoksi kansalaisuuden käsite on myös äärimmäisen tehokas ulossulkemisen väline. Pääsy rauhalliseen, turvalliseen ja hyvinvoivaan valtioon on helppo evätä muukalaisilta sillä yksinkertaisella perusteella, että heiltä puuttuu maan kansalaisuus.⁶ Siksi kansalaisuuden määrittelemine ei jääkään ainoastaan merkityksettömäksi sanojen halkomiseksi. Käsitteen määrittelemine on mitä voimallisin politiikan teon väline ja tämän vuoksi kansalaisuuden erilaisten määritelmien tutkimine on myös yhteiskunnallisesti hyvin tärkeää.

Kansalaisuuskäsitteen *citizenship*-ulottuvuus, kansalaisuuden sisältö, jää retorisisessa analyysissä helposti rajoja luovan isoveljensä varjoon. Rajojen tuottamine mielletään yleisesti ja

³ ks. esim. Hobsbawm 1994, 23-29; Eriksen 2005, 135-138

⁴ ks. esim. Scruton 2007, 95-96

⁵ ks. esim. Keränen 1998; Harle & Moisio, 2000; Anderson 2006

⁶ Brubaker 1992, ix

varsin ilmeisesti retoriseksi toimeksi ja avoimeksi pelikentäksi kilpaileville puhunnoille. Kansalaisuus sen *citizenship*-merkityksessä käsitetään sen sijaan helposti lailliseksi statukseksi, jonka määrittelyssä retorisella kädenväännöllä on hyvin vähän sijaa. Minäkin, itseäni varsin retorisesti valveutuneena pitävä vallankumoustutkija, lähdin ensitöikseni etsimään kansalaisuudelle sanakirjamääritelmää. Varsin pian kävi hyvin selväksi, ettei kansalaisuus käsitteenä suinkaan ole kiistaton ja itsestään selvä myöskään sisällöltään. Päinvastoin kansalaisuuden käsite, jos jokin, on äärimmäisen liikkuva ja kiistanalainen kapula sen kamppailun keskellä, jossa määritellään myös sinun oikeutesi, velvollisuutesi ja asemasi tietyllä maantieteellisellä alueella. Kansalaisuus alkoi heijastua tietokoneeni ruudulta erinomaisen muokkautuvana ja tehokkaana retorisena aseena, johon tulisi tarttua sekä sen rajojen että sen sisällön kautta.

Vallankumouksesta republikanismiin

Tutkimusaiheen tarkastelu on mielellään aloitettava alusta, jos tällainen alkupiste on löydettävissä. Ranskan kansalaisuuden kohdalla nollakohdan määrittäminen oli harvinaisen helppoa. Ranskan vallankumousta voidaan pitää syntyhetkenä paitsi Ranskan kansalaisuudelle, myös modernille käsityksellemme kansalaisuudesta⁷, ja siksi vallankumouksen yhteydessä tuotettu kansalaisuusrakennelma muodosti itseoikeutetun lähtökohdan tutkimukselleni. Ranskan republikanistiseksi nimetty kansalaisuuskäsitys syntyi reaktiona vallankumouksen synnyttämälle kansallisuusaatteeseen yhdistyneelle kansalaisuudelle. Tämä ranskalainen moderni kansalaisuus oli luonteeltaan poliittinen ja avoin kaikille kansallisuuksille. Republikanistinen kansalaisuus edusti vaihtoehtoista lähestymistapaa kansalaisuuden määrittelylle korostaessaan kansallisen yhtenäisyyden ja identiteetin sijaan kansalaisuutta yhteiskunnallisena asemana ja toimijan roolina. Kansallisuuden sijaan kansalaisuuden saannin ehtoina korostuivat aktiivisuuden ja osallistumisen kaltaiset ominaisuudet, minkä vuoksi ranskalainen kansalaisuusrakennelma irrottautui lähtökohdiltaan ”periytyvästä kansalaisuudesta” ja kansalaisuuden ja kansallisuuden yhteydestä.⁸

Brubaker antaa erinomaisen esimerkin kansalaisuuden ensisijaisuudesta kansakuntaan nähden siteeraamalla Jean-Lambert Tallienin huomautusta keväältä 1795: ”*Ainoat ulkomaalaiset*

⁷ ks. esim. Faulks 2000, 8

⁸ ks. esim. Brubaker 1992; Favell 2001

*Ranskassa ovat huonot kansalaiset*⁹. Huomionarvoista Tallienin huomautuksessa on etnokulttuurisen avoimuuden ohella ajatus siitä, että ihminen voi olla myös huono kansalainen. Kansalaisuus siis edellytti jotain toimia haltijaltaan, ja sisälsi velvollisuuksia, jotka täyttämällä ihminen saattoi olla hyvä kansalainen. Keskeiseksi kansalaisuudessa muodostuikin täten, ei ainoastaan tiettyjen oikeuksien ja velvollisuuksien hallinta, vaan yksilön poliittinen osallistuminen.¹⁰ Toisaalta kansalaisuudelle oli äärimmäisen keskeistä myös vallankumouksen arvojen noudattaminen. Veljeyden periaatteen nimissä Ranskan kansalaisuus myönnettiin vallankumouksen alkuvuosina lukuisille ”ulkomaalaisille”, jotka olivat toiminnassaan ilmentäneet vallankumouksen arvoja ja siten ranskalaisia, yleismaailmallisia ihanteita¹¹.

Republikanistinen kansalaisuuskäsitys esitetään edelleen aktiivisuutta korostavana näkökulmana kansalaisuuteen. Engin F. Isin ja Patricia K. Wood esittävät republikanistisen kansalaisuuden teoriana, joka pyrkii ylittämään omaa etuaan ajavan ja tasa-arvoisen yksilön välisen ristiriidan. He siteeraavat Ronald Beineria, jonka mukaan kaikki kansalaiset jakavat tietynlaisen ”kansalaisidentiteetin” (*civic identity*), joka ylittää yksilön edun ja yhteisen edun välillä olevan ristiriidan. Kansalaisuus nähtäisiin Isinin ja Woodin mukaan täten kaikki muut identiteetit ylittävänä identiteettinä, jonka kautta yksilö toimii yhteiskunnassa.¹² Republikanistiselle kansalaisuuskäsitteelle keskeistä onkin esimerkiksi Beinerin mukaan kansalaisuuden näkeminen aktiivisuutena ja poliittisena osallistumisena vastakohtana liberalistisen kansalaisuuskäsitksen passiiviselle kansalaisuudelle¹³.

Myös Gerard Delanty nostaa liberalismiin ja republikanismin perinteet merkittävimmäksi vastinpariksi kansalaisuuskeskustelua käytäessä. Siinä missä moderni liberalistinen kansalaisuus-teoria näkee kansalaisuuden tietynlaisena yhdistelmänä oikeuksia ja velvollisuuksia, korostaa republikanistinen perinnekansalaisuuden osallistuvaa luonnetta, ja määrittelee kansalaisuuden kansalaisyhteiskuntaan osallistumisen mukaan. Delanty jatkaa, kuinka liberalistisella kansalaisuuskäsitteellä on useimmiten viitattu erityisesti kansalaisuuteen sen *nationality*-merkityksessä, kun taas republikanistinen käsitys kansalaisuudesta edustaa pikemminkin ajatusta aktiivisesta kansalaisuudesta, ja voitaisiin siten kuvata englannin *citizenship*-termillä.¹⁴

⁹ Brubaker 1992, 7

¹⁰ Brubaker 1992, 40-41

¹¹ Brubaker 1992, 44-45

¹² Isin & Wood 1999, 9-12

¹³ Beiner 1995, 14-16

¹⁴ Delanty 2000, 9

Delanty tuntuu siten vihjaavan, kuinka nämä eri kansalaisuusperinteet suhtautuvat eri tavoin myös kansalaisuuden laajuuteen ja kansalaisuuden myöntämisen edellytyksiin.

Kansalaisuuden sisällön määrittely tietyllä tapaa näytti vaikuttavan väistämättä myös kansalaisuuden laajuuden pohdintaan. Aktiivinen näkökulma kansalaisuuden sisältöön vaikutti tekevän kansallisuuteen nojaavista rajoista toisarvoisia, ja toisaalta kansalaisuuden ohut sisältö korosti kansalaisuuden rajanvetoja ja ulossulkevuutta. Kansalaisuuden laajuutta ja myöntämisperusteita koskeva keskustelu vaikutti tiivistyvän yhteen ydinkysymykseen: tulisiko kansalaisuuden liittyä kansallisuuteen ja etniseen yhtenäisyyteen, vai vaihtoehtoisesti rakentua demoksen, poliittisen yhteisön osallisuuden pohjalta.

Brubaker käyttää Saksaa ja Ranskaa esimerkkeinä näistä kahdesta lähestymistavasta kansalaisuuteen. Brubaker esittää Saksan tyypillisenä kansallisen yhtenäisyyden ja nationalismin pohjalle kansalaisuutensa rakentaneena valtiona. Tällaisessa kansalaisuusrakennelmassa ajatus kansasta edeltää kansalaisuuden ja valtion käsitteitä, jolloin kansalaisuudesta muodostuu ensisijaisesti etnokulttuurisen yhteisön jäsenyys. Kansalaisuuden myöntämisen ehdot tulevat tämän seurauksena koskemaan pikemminkin kielellisiä, kulttuurisia ja jopa rodullisia piirteitä, joiden kautta yksilö voi saavuttaa kansalaisuuden. Saksan kaltainen nationalistinen kansalaisuusrakennelma on Brubakerin mukaan ehdottomasti yleisin tapa määrittellä modernia kansalaisuutta, minkä vuoksi hyvin usean valtion kansalaisuus on tällä hetkellä etnisesti ulossulkeva.¹⁵

Ranskan kansalaisuus ilmentää puolestaan niin Brubakerin kuin esimerkiksi Adrian Favellin mukaan nationalistisen kansalaisuuden haastavaa tapaa kansalaisuuden määrittelemisessä. Poliittisesti rakentuva kansalaisuus pitää jäsenyyttä poliittisessa yhteisössä, kansalaisyhteiskunnassa ja valtiossa ensisijaisena kansalaisuuden määritelmän kannalta, eikä lähtökohtaisesti määritä kansaa etnokulttuurisista lähtökohdista käsin. Tällöin kansalaisuuden periaatteet nähdään universaaleiksi, eikä kansalaisuuden myöntämisen ehtoina pidetä tietyn kansallisen kulttuurin piirteitä.¹⁶ Dumont konkretisoi kahden kansalaisuuskäsityksen erot varsin oivaltavasti: *“In his own idea of himself, the Frenchman is a man by nature and a Frenchman by*

¹⁵ Brubaker 1992

¹⁶ Brubaker 1992; Favell 2001

accident, while the German feels he is first a German and then a man through his being a German.”¹⁷

Ranskan kansalaisuuden nähdään noudattavan yhä samaa linjaa, joka sille valittiin vallankumouksen jälkimainingeissa. Brubakerin mukaan Ranska asetti vallankumouksen yhteydessä kansalaisuuden jokseenkin lopullisesti kansallisuuden edelle, ja sellaisena kansalaisuutta pyritään yhä tuottamaan¹⁸. Favell on yhtä mieltä Brubakerin näkemyksen kanssa, ja toteaa, kuinka Ranskassa koetaan kansalaisuutta määriteltäessä yhä raivoisaa vastustusta etnisyyden ja monikulttuurisuuden käsitteitä kohtaan, sillä niiden ei katsota liittyvän kansalaisuuteen millään tapaa¹⁹. Republikanismin merkitys ranskalaiselle kansalaisuusrakennelmalle näkyy hyvin selvästi myös tavassa käyttää republikanismia usein erittäin vaihtelevienkin poliittisten päätösten perustana²⁰.

Se, mitä olin kuvitellut tutkimukseni lopputulokseksi, osoittautuikin tutkimukseni lähtökohdaksi. Republikanistinen, avoin, sisällyttävä ja aktiivisuuden kautta määrittyvä kansalaisuus oli kuin olikin se kansalaisuuskäsitys, johon Ranskan kansalaisuus kansalaisuusdebatissa luokituu. Mikäli aioin käsitellä tätä kansalaisuusrakennelmaa retorisen analyysin keinoin, tuli minun seuraavaksi löytää tiloja ja paikkoja, joissa tuota käsitystä tuotetaan. Siihen tarjoutui oiva tilaisuus kansalaisuuden virallisen uudelleenmäärittelyn yhteydessä.

Isänmaan lapset ja muita ranskalaisia rooleja

1980-luvun alussa Ranskan varsin pitkään staattisena pysynyt kansalaisuuskäsitys alkoi vavista. Esimerkiksi Favell kuvaa, kuinka 1980-luvun kansalaisuuskäsitteen uudelleenkyseenalaistaminen oli ensimmäinen kerta, kun maan kansalaisuuskäsitys problematisoitui sitten Ranskan vallankumouksen²¹. Syynä tähän poikkeuksellisen laajaan ja etenkin maahanmuuttajapolitiikan ja kansalaisuuden määritelmän kannalta erittäin merkittävään yhteiskunnalliseen keskusteluun olivat 1980-luvulla ilmenneet uudenlaiset maahanmuuttajaväestöä koskevat kysymykset ja ongelmat. Ranskaan saapui 1980-luvun alussa huomattava määrä algerialaisia ja muita islaminuskoisia afrikkalaistaustaisia maahanmuuttajia, jotka aiheuttivat

¹⁷ Dumont 1994 Jenningsin 2000, 577 mukaan

¹⁸ Brubaker 1992, 7

¹⁹ Favell 2001, xiv

²⁰ ks. esim. Jennings 2000, 576

²¹ Favell 201, 40

maassa uudenlaisen ”integraatiokriisin”²². Ranskan siihen saakka varsin käytännönläheinen lähestyminen maahanmuuttajakysymyksiin problematisoitui vasta, kun maahanmuuttajaväestön määrä alkoi olla erittäin huomattava ja lähiöiden sosiaaliset ongelmat moninkertaisia. Ongelmat kärjistyivät entisestään maakunnissa syntyneiden regionalististen ajatusten myötä. Ensimmäistä kertaa maahanmuuttajien voitiin nähdä muodostavan todellisen uhan maan yhtenäisyydelle. Pelko yhtenäisen Ranskan katoamisesta synnytti muun muassa Ranskan suurimman äärioikeistolaisen puolueen *Front Nationalin*²³.

Ranskan painiskellessa uusien uhkien ja kysymysten parissa poikkeuksellisen laajassa yhteiskunnallisessa keskustelussa kävi selväksi, että Ranskan kansalaisuuden uudelleenmäärittely oli välttämätöntä. Tuo määrittelykamppailu käytiin aiheen vuoksi perustetussa komissiossa, *Commission de la nationalité*:ssa, vuosina 1987–1988. Komission raportit²⁴ keskusteluistaan, asiantuntijalausunnoistaan ja yleisötilaisuuksistaan muodostivat ensimmäisen aineiston kansalaisuuden tarkastelulle²⁵. Kansalaisuuden määrittelyn oravanpyörään hyppäsin analyysisäni neljän teeman kautta, jotka komissio nostaa keskusteluissaan selvästi kansalaisuuden keskeisiksi ominaisuuksiksi. Nämä teemat ovat vapaaehtoisuus, osallistuminen ja velvollisuudet, kansalaisuuden suhtautuminen maahanmuuttajiin sekä kansalaisuus arvoyhteisönä. Teemoista viimeinen osoittautui lopulta avaimeksi Ranskan republikanistisen kansalaisuuden retoriseen tulkintaan.

Kansalaisuuden väline ja päämäärä

Vaikka kansalaisuuskomissio olisikin aikansa mielipideilmastoa mukaillen voinut lähteä määrittelemään kansalaisuutta uudelleen ensisijaisesti uudistamalla kansalaisuuden saannin ehtoja, keskittyi se pohdintoissaan pääasiallisesti kansalaisuuden sisältöön. Keskustelu koski ensisijaisesti sitä, millainen kansalaisuus ilmentää ranskalaisuutta, ja kuinka ranskalainen yhteiskunta ottaa vastaan uudet kansalaisensa. Komission keskustelun kulkua määrittääkin kauttaaltaan pyrkimys löytää se kansalaisuuden muoto, joka olisi sisällöltään ranskalainen. Sen vuoksi komission pohdinnat koskevat niitä piirteitä, jotka tekevät Ranskan kansalaisuudesta erityisen. Kansalaisuuden sisällön ja ranskalaisuuden luomisen suhde on siten selvästi kak-

²² Isin & Wood 1999, 52

²³ Favell 2001, 46–52

²⁴ Komission raportit on koottu teokseen Long, M. 1988. *Être Français aujourd’hui et demain*. Tome I et II, joka muodostaa ensimmäisen aineistoni.

²⁵ Käytän tekstissäni suoria sitaatteja aineistostani. Viittaan siteerattuihin puheenvuoroihin puhujan nimellä ja raportin sivunumerolla. Kaikki käännökset alkuperäistekstistä ovat omiani.

sisuuntainen; nimeämällä tietyt piirteet kansalaisuudessa ranskalaisiksi, tuotetaan niillä ranskalaisuutta, johon puolestaan vedotaan edelleen kansalaisuuden määrittelyssä.

Kansalaisuuden sisällön keskeisimmäksi ominaisuudeksi nousevat keskustelussa erilaiset kansalaisvelvollisuudet ja yhteiskunnallinen osallistuminen. Kansalaisvelvollisuuksien vapaaehtoinen toteuttaminen määritellään komission puheessa välttämättömänä ehtona ”hyvälle kansalaisuudelle”, sillä republikanisissa mielessä juuri velvollisuuksiaan täyttävän kansalaisen nähdään toteuttavan *civic virtue*:aan julkisessa tilassa. Aktiivinen yhteiskunnallinen osallistuminen muodostuu komission puhunnassa myös pääsyreitiksi kansalaisuuteen. Se mielletään tekstissä usein keinoksi, jolla maahanmuuttaja osoittaa tahtonsa olla ranskalainen, mutta toisaalta myös keinoksi, jonka kautta hän pääsee toteuttamaan ”ranskalaisuuttaan”.²⁶ Koska osallistuminen ja velvollisuudet merkitsevät maahanmuuttajille mahdollisuutta toteuttaa ranskalaisuuttaan, ovat ne ymmärrettävästi yhtä lailla tärkeitä keinoja, joiden avulla maahanmuuttajat integroituvat ranskalaiseen yhteiskuntaan. Kansalaisuudesta tuotetaan keskustelussa samalla aikaa sekä instrumentti, jonka kautta maahanmuuttaja integroituu yhteiskuntaan että päämäärä, jota maahanmuuttaja integraatiossaan tavoittelee.²⁷

Tästä integraation ja assimilaation välisestä suhteesta muodostuu lopulta yksi keskustelun kiistanalaisimpia kysymyksiä. Sen kautta pohditaan, tuleeko yksilön olla assimiloitunut voidakseen olla kansalainen, edellyttääkö integraatio assimilaatiota ja mitä assimilaatio tässä tapauksessa tarkoittaisi. Ranskalainen vastaus tähän kysymykseen kantaa nimeä *laïcité*. *Laïcité*:n (maallisuuden, maallikkouden) periaate on hyvin keskeinen ranskalaiselle republikanismille ja kansalaisuus käsitteelle varsinkin pohdittaessa sen suhdetta maahanmuuttajiin ja kulttuuriseen erilaisuuteen. Maassa, jolle on 1800- ja 1900-luvuilla onnistuttu luomaan kansallinen identiteetti ja yhtenäisyys juuri erilaiset alueelliset erityispiirteet tukahduttamalla, on kulttuuristen erityispiirteiden siivoamisella julkisesta tilasta ja yhteiskunnasta pitkät perinteet. Jennings nimeää ranskalaisen lähestymistavan partikularismin peloksi, jonka vuoksi kaikenlainen erilaisuus nähdään uhkana kansalliselle yhtenäisyydelle. Tämän vuoksi ranskalaisille on edelleen tärkeää, ettei kansalaisuuden julkinen tila täyty yhdenkään erityisryhmän tai kulttuurin piirteillä. Monikulttuurisuus näyttäytyy selkeästi uhkana, eikä Ranska voi missään nimessä noudattaa yhdysvaltalaista mallia kulttuurien sulauttamisesta yhteiskuntaan.²⁸

²⁶ ks. esim. Bentebría, Long 1988, 103-104

²⁷ Long 1987, II, 87

²⁸ Jennings 2000, 578

Monikulttuurisuuden pelosta, assimilaation ja integraation välisestä ongelmallisesta suhteesta ja *laïcité*:n periaatteesta kumpuaa lopulta se käsitys kansalaisuudesta, jonka komissio puhunnassaan nimeää republikanistiseksi. Ranskalaisena ratkaisuna erilaisten kulttuurien yhteensovittamiseen esitetään lähes poikkeuksetta jakoa julkiseen ja yksityiseen kansalaisuuteen²⁹. Yksityisyydessä ihmiset voisivat vapaasti ilmaista erilaisia kulttuurillisia sitoumuksia ja identiteettejä, mutta julkisuudessa tulisi sitoutua *laïcité*:n periaatteeseen. Republikanistiseksi ihanneeksi tuotetaan ajatus julkisesta, kulttuurineutraalista kansalaisuuskäsityksestä, jonka rinnalla yksityiset, erityisyyttä ilmentävät kansalaisuudet voivat kukoistaa, kunhan varovat tuomasta yksityisiä pyrkimyksiä ja taipumuksia neutraalin julkisen tilan alueelle. Kansalaisuudesta muodostuu täten kaksiosainen rakennelma, jonka kaksi puolta muodostavat republikanistiseen maallikkouden ajatukseen perustuva julkinen, osallistuva kansalaisuus, ja toisaalta yksityinen, kulttuureihin ja yksilöiden identifioitumiseen liittyvä kansalaisuus. Assimilaation todetaan merkitsevän ennen muuta maahanmuuttajan integroitumista tuohon julkiseen tilaan, jota myös ranskalaiseksi yhteiskunnaksi nimitetään.

Kaikki näyttää edelleen kovin selvältä ja yksinkertaiselta. Ehdin jo hetken tuodittautua uudelleen ajatukseeni ongelmattomasta ihannekansalaisuudesta. Neutraali julkinen tila kuulostaa mielestäni erinomaiselta, ja kansalaisuuden tulisi tietenkin määriytyä vain tuon julkisen roolin kautta. Seuraavaksi oli tietenkin paikallaan tarkastella, millaisia nuo kansalaisuuden määrittävät julkinen tila ja rooli ovat.

Julkisen kansalaisuuden yllätys

Aineistossani Ranskan kansalaisuuden argumentoidaan olevan kulttuurineutraali käsite, joka koostuu ennen kaikkea tietynlaisesta toiminnasta ja osallistumisesta. Se kiinnittyy julkiseen tilaan, jossa kansalaiset tavoittelevat yhteistä hyvää yhteisölleen, jota he niin tahtoessaan kutsuvat kansakunnaksi. Ranskalainen yhteiskunta, se julkinen tila, jossa kansalaisuus ilmenee, ei liioin ole ainoastaan kulttuurineutraali keskustelun ja deliberaation paikka. Se on Alain Finkielkrautin sanoin ”*maa, joka tarjoaa siihen tietoisesti liittyville kaikista korkeimmat eettiset ja henkiset arvot*”³⁰. Komission loppupäätelmissä tämä kaikki on tiivistetty sanoen, kuinka kansalaiseksi tullessaan yksilö sitoutuu noudattamaan ranskalaisen yhteiskunnan arvoja,

²⁹ ks. esim. Costa-Lascoux, Long 1988, 91-92

³⁰ “un pays dont les plus hautes valeurs éthiques ou spirituelles sont proposées à l’adhésion consciente de ses membres”

jotka ovat luonteeltaan universaaleja³¹. Finkielkrautin ja komission ylevissä ajatuksissa piilee kuitenkin Ranskan kansalaisuuden suurin ristiriita. Kuinka kulttuurineutraalissa julkisessa tilassa esiintyvä kansalaisuus voi edellyttää tiettyjen arvojen omaksumista? Ja hetkinen, nuo omaksuttavat arvot ovat *luonteeltaan universaaleja*.

Kansalaisuuden pohjaksi paljastuu varsin yllättäen tietty arvojärjestelmä. Kulttuurineutraali julkinen tila onkin käytännössä perustettu tietyn kulttuurin arvoille, ja ainoastaan hyväksymällä ne yksilö voi saavuttaa kansalaisuuden. Komissio ei kuitenkaan tunnu näkevän tätä republikanismin ja *laïcité*:n perinteen kannalta ongelmallisena. Syykin on varsin yksiselitteinen. Ranskalaisen yhteiskunnan arvoja tai kulttuurillisia piirteitä ei mielletä kansallisiksi, vaan ne nimetään universaaleiksi ihanteiksi, joita kohti jokaisella ihmisellä tulisi olla oikeus pyrkiä. Mohamed Guerouin puheenvuoro kuvaa tätä asennetta oivasti. Hän summaa Ranskan olevan ”*suvaitsevaisuuden kehto ja ihmisoikeuksien isänmaa*” ja korostaa vielä mielipidettään toteamalla: ”*mitä enemmän olen ranskalainen, sitä enemmän tunnen itseni ihmiseksi.*”³² Jacques Delorme jatkaa Guerouin ajatusta pohtiessaan Ranskan mahdollisuuksia löytää uudelleen vahva identiteetti yhteiskunnalle. Hänen mukaansa ranskalaisella yhteiskunnalla, toisin kuin muilla, on siihen mahdollisuus, koska ”*meidän maallamme on onni olla rakennettu universaalien arvojen varaan. Toisin kuin Saksalla meillä ei ole biologista käsitystä kansasta. Meillä on käsitys, joka perustuu yhteisymmärrykseen yhteisistä arvoista.*”³³

Vaikka kansalaisuus määrittyy siten erittäin selvästi arvoyhteisön kautta, ei komissio ole keskusteluissaan valmis näkemään tuota arvoyhteisöä kansallisena. Sen sijaan arvojen universaaliutta korostetaan vetoamalla vahvasti historiaan ja vallankumouksen perintöön. Menneisyyden politiikkaa käytetään surutta oikeuttamaan tietyn arvojärjestelmän pohjalle rakennettu kansalaisuus, ja se tehdään ennen muuta korostamalla Ranskan erityislaatuista historiaa maailmassa. Jo tapa kuvata ranskalaisuutta termillä *qualité française* (ranskalainen laatu, arvo) antaa käsityksen Ranskan kansalaisuuden sijoittamisesta suhteessa muihin kansalaisuuksiin. Tällaisen kansallisen erityislaatuisuuden korostaminen on jo lähtökohtaisesti ristiriidassa universalismin ajatuksen kanssa. Mikäli arvojen universaaliutta korostetaan kansallisella erityis-

³¹ Long 1987, II 90

³² Gueroui, 380 ”plus je suis français, plus je me sens humain.”

³³ Delorme, 414 ”notre pays a le chance d’être bâti sur des valeurs universelles. Nous n’avons pas comme l’Allemagne une conception de la nation qui serait biologique. Nous avons une conception qui est fondée sur un consensus autour de valeurs.”

asemalla ja tietyn maan historian erityisellä roolilla maailmassa, on jo siirrytty pois universalistisesta diskurssista puhuntaan, joka on hyvin vahvasti kansallisesti sävyttynyt.

Mielenkiintoista onkin, kuinka näihin universalistisiin arvoihin ja siten aitoon republikanistiseen kansalaisuuteen on pääsy ainoastaan Ranskan, ranskalaisen kulttuurin ja Ranskan kansallaiseksi tulemisen kautta. Puheen tasolla kansalaisuudesta muokataan täysin republikanismin ja vallankumouksen ihanteita noudattava, etnisyydelle ja kulttuuriselle erilaisuudelle sokea yhteiskunnallisen toimijan rooli. Kansalaisuus asetetaan useassa puheenvuorossa vastakohdaksi yksityisille kulttuurisille identiteeteille ja arvoyhteisöille, mutta rakennetaan kuitenkin käytännön tasolla ranskalaisen yhteiskunnan arvoihin nojaavaksi käsitteeksi. Vaikka kyseiset arvot määritetään menneisyyden politiikan avulla ylimaailmallisiksi, on selvää, ettei niihin voi päästä käsiksi muutoin kuin kansallisen kulttuurin ja kansalaisuuden kautta.

Komission tapa puolustaa valintojaan vetoamalla perinteeseen, Ranskan erityislaatuiseen historiaan tai etenkin tietyn käsitteen ”ranskalaiseen määrittelytapaan” kuvastaa äärimmäisen taitavaa menneisyyden politiikan käyttöä, jolla täysin uudenkaltaiset politiikkaratkaisut saadaan näyttämään yhteiskunnan perinteisiin ja historiaan sopivilta. Favell korostaa, kuinka komission tehtävä lopulta olikin ainoastaan häivyttää kansalaisuuden uudelleenmäärittelystä kaikki konkreettiset ja ajankohtaiset ongelmat, ja sijoittaa ratkaisu osaksi ”ikiaikaista jatkumoa”. Tähän tarkoitukseen soveltui myytti republikanistisesta kansalaisuudesta.³⁴

Tunsin itseni miltei petetyksi. Oliko ihanteellinen, kansallisesta riippumaton toimijakansalaisuuteni pelkkä myytti, jolla oikeutettiin tietyt poliittiset ratkaisut? Mitä tapahtui monikulttuurisuuden ongelmat ylittävälle aktiiviselle kansalaisuudelle, joka lähestyy käsitettä sen sisällön, ei rajojen kautta? Ja entä kulttuurineutraali julkinen tila? Oliko sekin lopulta osoitus äärimmillen viedystä nationalismista? Mielessäni alkoi kummitella termi retorinen figuuri. Eikö republikanistinen kansalaisuus lopulta muuta ollut?

Poliittisen ja universalistisen kansalaisuuden puolesta

Toiseksi aineistokseni kansalaisuuden uudelleenmäärittelyä kuvaamaan valitsin keskustelun Ranskassa asuvien ulkomaalaisten äänioikeudesta kunnallisvaaleissa³⁵. Äänioikeuskeskuste-

³⁴ Favell 2001, 43–45

³⁵ Parlamenttikeskustelut käytiin 2.-3.5.2000 sekä 26.11.2002 ja ne on julkaistu Ranskan parlamentin keskustelut kirjaavassa lehdessä *Journal officiel de la République Française* 3. ja 4.5.2000 sekä 27.11.2002. Keskus-

lussa vasemmistopuolueiden ja vihreiden lakiehdotus maahanmuuttajien äänioikeuden puolesta kohtaa oikeistopuolueiden äänioikeuden laajentamisen tiukan vastustuksen tarjoten minulle näkyvän mielenkiintoiseen ja uuteen tilanteeseen kansalaisuuden määrittelyssä. Vaikka universalismin ja kulttuurineutraalin toimijuuden olemassaolo oli kyseenalaista jo ensimmäisen aineiston puhunnassa, hallitsi sen keskustelua kuitenkin konsensus republikanismin retoriikasta. Näin yksiselitteinen ei tilanne ole enää 2000-luvun keskustelua tulkittaessa. Vanhan republikanismin diskurssin rinnalle on muodostunut toinen, kansallisuutta korostava diskurssi, joka mieltää kansalaisuuden ja kansallisuuden suhteen täysin eri tavoin kuin republikanistinen perinne ilmoittaa tekevänsä.³⁶

Maahanmuuttajien äänioikeutta puolustavan vasemmiston kansalaisuusdiskurssi lähti liikkeelle republikanistisen kansalaisuuden määritelmälle hyvin tutuista universalismin ihanteista³⁷. Vasemmistodiskurssin kansalaisuuden määritelmää värittääkin hyvin vahva humanismin diskurssi, josta tarjoaa esimerkin Bernard Birsinger toteamalla kuinka ”*maahanmuuttajille tulisi antaa äänioikeus kunnallisvaaleissa yksinkertaisesti siitä syystä, että he ovat ihmisiä.*”³⁸. Näin voimakas universalistinen diskurssi sijoittuu sisällöltään hyvin tiiviisti edellä esittelemääni ranskalaisen republikanistisen kansalaisuuden puhuntaan.

Vanhalle republikanistisen kansalaisuuden diskurssille tyypillisesti lakiehdotuksen taustalla oleva diskurssi erottaa kansalaisuuden selvästi kansallisuuden käsitteestä. Tätä perustellaan ranskalaisille kansalaisuusrakennelmille hyvin tyypillisesti vallankumouksen arvoilla, ja sijoitetaan näin oma kansalaisuuden määritelmä osaksi pitkää historiallista jatkumoa. Universalistisen kansalaisuusikäsitteen nimeäminen ”perinteiseksi ranskalaiseksi” kansalaisuuden malliksi muodostaakin yhden vasemmiston diskurssin tehokkaimmista retorisisista välineistä äänioikeuskeskustelun määrittelykamppailuissa. Etnisen kansalaisuusikäsitteen vastapoolin tiivistää puheenvuorossaan muun muassa Manuel Valls, jonka mukaan ”*kansa on 'henkinen periaate', eikä sen tule liittyä ihonväriin, uskontoon tai alkuperään.* -- *Ranskalaiseksi ei syn-*

teluja alustavat raportit numero 2340 / 2000 ja 379 / 2002 on julkaistu 28.4.2000 ja 22.11.2002. Viittaan jatkossa parlamenttikeskusteluissa käytettyihin puheenvuoroihin keskustelijan nimellä ja istunnon päivämäärällä. Raportteihin viittaan niiden laatijan nimellä ja ilmestymisvuodella. Litteroidut keskustelut sekä raportit on saatavilla osoitteessa: <http://www.assemblee-nationale.fr/11/debats/index.asp>

³⁶ Kutsun näitä diskursseja seuraavassa vasemmiston ja oikeiston kansalaisuusdiskursseiksi johtuen diskurssien jakautumisesta puoluelinjoja noudatellen. Nimeämällä diskurssit näin pystyn tulkitsemaan paremmin sitä, miten diskurssit asettuvat suhteessa republikanismin ja sen käsitukseen kansalaisuudesta.

³⁷ ks. esim. Mamère 2.5.2000

³⁸ Birsinger 2.5.2000 “Nous voulons que les étrangers aient le droit de vote aux élections municipales, tout simplement parce que ce sont des êtres humains.”

nyttä, siksi tullaan.”³⁹. Vasemmiston diskurssin retoriikka perustuu siten vallankumouksen universalistiseen käsitykseen kansalaisuudesta, ja toisaalta kansan ja kansallisuuden käsitteen alisteisuudesta kansalaisuudelle.

Universalistisen kansalaisuuden diskurssia tuotetaan edelleen tietynlaisella dekadenssin tai rappion puhunnalla. Kansalaisuuden käsitteen matkaa vallankumouksesta nykyhetkeen kuvataan surulliseksi kehitykseksi, jota esimerkiksi Mamère kuvailee seuraavasti: ”*Tämä absurdi tilanne on seurausta pitkistä historiallisesta taantumuksesta, joka on johtanut Ranskan vallankumouksen universalistisesta lähestymistavasta tilanteeseen, jossa sekoitamme kansalaisuuden ja kansallisuuden.*”⁴⁰. Kuvailemalla kansalaisuuden ja kansallisuuden käsitteiden yhteyttä toisiinsa sotkeentumiseksi, pyrkii vasemmisto puhunnallaan osoittamaan, että kyseessä on sekaannus ja ranskalaiselle kansalaisuuden perinteelle vieras tilanne, joka on pikimmiten korjattava. Samalla universalistinen ja kansallisesta riippumaton kansalaisuus kuitenkin marssitetaan esiin uutena kansalaisuutena, jonka luomiseen vasemmisto haluaa retoriikkaan sitoutua. Tuo vaihtoehto ”vanhanaikaiselle kansalaisuudelle” on vasemmiston puhunnassa ”uusi” osallistuva kansalaisuuden malli. Aubert muotoilee tämän ”uuden kansalaisuuden” yhtä lailla osallistuvaksi kuin universalistiseksi: ”*Yhteiskunnallista ulossulkevuutta vastaan me tarjoamme poliittista sisällyttämistä. Passiivisuutta vastaan ehdotamme osallistuvaa kansalaisuutta*”.⁴¹. Kansallisuudesta riippumaton kansalaisuus tuotetaan mielenkiintoisella tavalla yhtäältä osaksi pitkää historiallista jatkumoa ja toisaalta täysin uudeksi rakennelmaksi, joka vastaa juuri tämän päivän muuttuneeseen tilanteeseen.

Vasemmiston diskurssin rakennelma kansalaisuudesta universaalina asemana ja toimijuutena tuntui itsestään selvästi sijoittuvan osaksi 1980-luvun keskustelusta löytämäni ranskalaisen republikanistisen kansalaisuuskäsityksen jatkumoa. Se oli sanavalinnoissaan jopa 1980-luvun ”republikanistista synteesiä” rohkeampi ja vetosi sitä huomattavasti vahvemmin perinteisen republikanistisen kansalaisuuden ehtoina pidettyyn universalismiin ja kansalaisuuteen kansallisuudesta erillisenä toimijuutena ja julkisena asemana. Se erottautui huomattavasti 1980-luvun kansalaisuuden määritelmää voimakkaammin ranskalaisesta kulttuurista ja väitti sitou-

³⁹ Valls 26.11.2002, “la nation reste ‘un principe spirituel’. Elle ne doit pas être une affaire de couleur de peau, de religion ou d’origine. --- On ne naît pas Français, on le devient.”

⁴⁰ Mamère 2000, 5 “Cette situation absurde est l’aboutissement d’une longue régression historique qui, de l’approche universelle des premiers temps de la Révolution française, nous a conduit à confondre citoyenneté et la nationalité.”

⁴¹ Aubert 3.5.2000 “Contre l’exclusion sociale, nous proposons aussi l’insertion politique. Contre la passivité, nous proposons la citoyenneté participative---.”

tuvansa vallankumouksen kansalaisuuden tavoin universaaleihin ja yleisinhimillisiin arvoihin. Kansalaisuudesta pyrittiin jälleen tuottamaan ”aidosti kulttuurineutraali” toimijan asema, joka merkittävästi 1980-luvun määritelmää radikaalimmin irrottautuu kansallisista määreistään.

Olin vakuuttunut, että olin vihdoinkin onnistunut löytämään etsimäni. Vihdoinkin joku vaikutti tuottavan republikanisista kansalaisuudesta juuri sellaista avointa toimijan asemaa, jollaiseksi olin sen mielessäni maalaillut. Mieltäni alkoi kuitenkin kalvaa huoli, kun huomasin ihailemani vasemmistodiskurssin position suhteessa kansalaisuuden todellisuuteen. Tuottamalla universalistisesta ja osallistuvasta kansalaisuudesta ”perinteisen ranskalaisen” ja ”uuteen tilanteeseen vastaavan” kansalaisuuden mallin, tuli vasemmistodiskurssi samalla myöntäneeksi kansallista korostavan diskurssin tämänhetkisen vallan kansalaisuuden määrittelyssä. Toteamalla ettei kansalaisuuden tule aina olla sidoksissa kansallisuuteen, haastetaan yhtäältä kansalaisuuden ja kansallisuuden liitos, mutta samalla tunnustetaan tuon liitoksen tämänhetkinen olemassaolo. Kansalaisuuden myönnettiin nykyisellään rakentuvan kansallisuuden kautta. Missä välissä näin oli päässyt käymään?

”Kansallistuva kansalaisuus”

On olemassa kaksi käsitystä kansalaisuudesta, yksi yleismaailmallinen, ja toinen, joka tekee kansalaisuudesta erottamattoman kansallisuuden kanssa ja perustuu yhteisten arvojen kannattamiseen.⁴²

Oikeiston diskurssi lähtee liikkeelle täysin erilaisista lähtökohdista kuin universalistista kansalaisuutta ranskalaisen kansalaisuuden malliksi tarjoava vasemmiston diskurssi. Se ottaa lähtökohdakseen kansalaisuuden käsitteen tiiviin linkin kansallisuuteen ja esittää vuorostaan tämän olevan ”perinteisen ranskalainen” ja ”vallankumouksesta kumpuava” kansalaisuuden malli. Vasemmiston universalismista poiketen oikeiston diskurssi kuitenkin tulkitsee vallankumouksen käsitystä kansalaisuudesta hyvin tiiviisti kansallisuuteen liittyvänä käsitteenä. Koska sekä kansalaisuuden että kansallisuuden käsitteen nimetään syntyneen Ranskan vallankumouksen yhteydessä, ymmärretään niiden välillä olevan rikkoutumaton side, jota ääni-oikeusaloite nyt uhkaa.

⁴² Jean-Antoine Leonetti 2.5.2000 ”Il y a deux conceptions de la citoyenneté, l’une mondialiste, l’autre qui la rend indissociable de la nationalité et se fonde sur l’adhésion à des valeurs communes.”

Kansalaisuuden liittyminen kansallisuuteen esitetään oikeiston diskurssissa ennen muuta historiallisena tosiasiana. Kansalaisuuden nähdään yksinkertaisesti syntyneen kansallisuuden myötä. Tämä on yhtäältä räikeässä ristiriidassa vasemmiston kansalaisuuden rakentumisen logiikan kanssa, mutta toisaalta myös vasemmiston tunnustama kansalaisuuden rakentumistapa tämän päivän Ranskassa. Koska vasemmiston diskurssi rakensi oman kansalaisuuden määritelmänsä nimenomaisesti vastustamaan kansallista kansalaisuutta, oikeiston ei juuri tarvitse perustella oman kansalaisuuskäsityksensä historiallisia juuria. Kansallinen kansalaisuus on todellisuutta, eikä ”abstrakti rakennelma”, kuten vasemmiston universalistinen kansalaisuus. Thierry Mariani toteaa, että mikäli laki tulisi voimaan, se ”*mullistaisi merkittäväällä tavalla meidän perustuslaillista perinnettämme ja meidän käsitystämme kansalaisuudesta.*”⁴³.

Kansalaisuuden ja integraation suhteen tarkasteleminen paljastaa hyvin selvästi vasemmiston ja oikeiston kansalaisuusdiskurssien erilaiset näkemykset kansalaisuuden ja kansallisuuden välisestä suhteesta. Oikeisto on puhunnassaan sitoutunut ”saksalaiseen” perinteeseen kansasta kansalaisuuden pohjana, jolloin kansalaiseksi myös tullaan integroitumalla osaksi kansaa. 1980-luvun republikanistiseksi nimetty kansalaisuusdiskurssi satoi kansalaisuuden yhteiseen arvo yhteisöön, mutta kiersi kansallisen liitoksen mukanaan tuoman painolastin nimeämällä arvonsa universaaleiksi. Tässä suhteessa 2000-luvun oikeiston kansalaisuusdiskurssi ilmentää merkittävää siirtymää pois universalismin retoriikasta. Nyt integroitumisen kohteeksi nimitään avoimesti ranskalainen kulttuuri.

Juuri tämä kansalaisuuden uusi liitos kansalliseen kulttuuriin erottaa oikeiston kansalaisuusdiskurssin vasemmiston universalismidiskurssista ja 1980-luvun kansalaisuuden määrittelystä kaikkein merkittävimmin. Näiden kahden ainakin jonkinasteinen pyrkimys universalismin mielikuvaan ja siten avoimen kansalaisuusrakennelman luomiseen liitti ne retoriikkansa puolesta republikanismin perinteeseen. Nyt tuo kansallisuuden esiintuomisen arastelu ilmenee republikanismin vastadiskurssissa täysin vastakohtanaan, kun kansallista korostava puhunta esittää kansallisen yhteisön avoimesti kansalaisuuden perustana ja siihen kuulumisen ainoana mahdollisena väylänä kansallisuuteen.

⁴³ “bouleverserait de façon considérable notre tradition constitutionnelle et notre conception de la citoyenneté.”

Republikanismin uudet kasvat

Luultavasti tässä on suurin pohjimmainen hajaannus oikeiston ja vasemmiston välillä. Meillä on republikanistinen käsitys kansalaisuudesta, joka liittyy kansallisuuteen ja joka on peräisin vallankumouksen ajalta. Teillä on 'uusi käsitys' kansalaisuudesta, laajempi, globaalimpi, joka kieltää perintönsä ja arvonsa ohikulkukansalaisuuden, utilitaristisen ja asuinpaikkaan perustuvan kansalaisuuden hyväksi.⁴⁴

Ensi näkemältä 2000-luvun kansalaisuusdiskurssit tuntuivat sijoittuvat täysin ongelmattomasti osiksi laajempia kansalaisuuden määrittelyn perinteitä. Vasemmiston universalismia ja kansaa kansalaisten yhteisönä korostava diskurssi olisi helppo sijoittaa republikanistisen kansalaisuusdiskurssin jatkumoon, onhan se kulttuurineutraaleissa ajatuksissaan huomattavasti 1980-luvun ”republikanistista synteesiäkin” rohkeampi. Kansallisuutta kansalaisuuden pohjaksi vaativa oikeiston diskurssi puolestaan asettautuisi lähes itsestään selvästi osaksi ”sakslaisia” kansalaisuusperinnettä. Tämä ei kuitenkaan ollut aineistoni keskustelijoiden oma näkemys suhteestaan republikanistiseen kansalaisuuteen. Kappaleen alussa kansalaisuuskäsitteitä tyypittelevä Leonetti osoittaa tämän hyvin. Hänen edustamansa oikeiston kansalliseen pohjaava kansalaisuuskäsitys onkin se, joka nyt nimetään republikanistiseksi.

Kansallista korostavan kansalaisuusdiskurssin suhdetta republikanisiin on hyvä lähteä kerimään auki tarkastelemalla ensin äänioikeuskeskustelun oikeiston käsitystä diskurssinsa suhteesta nationalismiin. Oikeisto kieltää varsin jyrkästi oman kansalaisuuskäsityksensä yhteyden nationalismiin, jolla esimerkiksi Leonettin⁴⁵ mukaan on ”etninen käsitys kansasta”. Oikeisto sijoittaa kansalaisuuskäsityksensä kauas nationalismista republikanismin retoriikkaa käyttämällä. Kansalliseen liittyvä kansalaisuus ei voi olla nationalistinen, koska se nimetään republikanistiseksi.

Kansallisuutta kansalaisuuden perustaksi tarjoava diskurssi käyttää republikanismin iskuaan varsin tehokkaasti hyväkseen. Puhumalla ”republikanistisista periaatteista” ja ”republikanistisesta perinteestä”⁴⁶ perustuslain ja ranskalaisen perinteen synonyymeinä, saadaan kansallisuuteen perustuva kansalaisuuden malli vaikuttamaan hyvin perinteisesti ranskalaiselta.

⁴⁴ Jean-Antoine Leonetti 3.5.2000 “C’est probablement là qu’est la divergence de fond entre la droite et la gauche. Nous avons une conception républicaine de la citoyenneté liée à la nationalité, issue de la période révolutionnaire. Vous avez une conception de ‘ nouvelle citoyenneté ’ plus large, plus mondialiste qui nie l’héritage et les valeurs au profit d’une citoyenneté de passage, utilitariste, de résidence.”

⁴⁵ 3.5.2000

⁴⁶ ks. esim Goasguen ja Estrosi 2.5.2000

Ennen muuta se kuitenkin saadaan oikeutettua hyvin tehokkaasti vanhaa ”itseisarvoista” termiä käyttäen. Koska republikanismi latautuu ranskalaisessa kontekstissa miltei yhtä positiivisesti kuin vaikkapa demokratian käsite, näyttäytyy republikanistiseksi nimetty kansalaisuus jälleen kerran oikeutettuna ja juuri ranskalaiseen perinteeseen kuuluvana kansalaisuuden rakennelmana. Kansalaisuuden sisällön kanssa termin ei juuri tarvitse korreloida.

Erityisen mielenkiintoista on, että se kansalaisuuden diskurssi, joka sisältönsä ja esimerkiksi universalismin retoriikkansa puolesta sijoittuisi luontevasti osaksi republikanistista kansalaisuusdiskurssia, ei nimeä omaa kansalaisuuskäsitystään republikanistiseksi. Vaikka myös vasemmiston kansalaisuusdiskurssi toki hyödyntää republikanististen periaatteiden tapaisia käsitteitä, ei se nimeä omaa kansalaisuuskäsitystään samoin. Päinvastoin myös vasemmisto mieltää republikanismin nimenomaan nyt kansalaisuutta määritteleväksi kansalaisuuden malliksi, jossa se rakentuu kansallisuuden kautta. Kaikella tavoin vanhan republikanismin arvoihin ja retoriikkaan sitoutunut diskurssi pyrkii siten ennen muuta erottautumaan mahdollisimman selvästi republikanistisen kansalaisuuden käsitteestä, jonka kansallinen diskurssi on omaksunut omaa kansalaisuuskäsitystään kuvaamaan.

Poliittisen kansalaisuuden menetetty unelma?

Olin ymmälläni ja yllättynyt, kenties hiukan surullinenkin. Ensimmäinen aineistoni, josta olin kuvitellut löytäväni pohjapiirustuksen republikanistiselle, avoimelle ja aktiiviselle kansalaisuudelle, oli osoittanut minulle ainoastaan tuon menneisyyden mahtitermein rakennetun kansalaisuuden käytännöllisen sidoksen kansallisiin arvoihin ja kulttuuriyhteisöön. Toisen aineistoni retoriikaltaan kauniin republikanistinen kansalaisuuspuhunta oli puolestaan kieltänyt republikanistisen kansalaisuuskäsityksen ja liittänyt sen republikanismin vastapoolina pitämäni kansalliseen käsitykseen kansalaisuudesta. En ollut löytänyt sitä kansalaisuutta, jota ryhdyin teksteistäni haravoimaan. Sen sijaan olin tullut osoittaneeksi, kuinka kontingentti republikanistisen kansalaisuuden tapainen käsite on. Sitä voidaan käyttää tehokkaana ja täysin loogisena perusteluna keskenään täysin päinvastaisille kansalaisuusrakennelmille. Kenties viimeistään tässä vaiheessa olisi hyvä tarkastaa tutkimuskysymyksensä uudelleen. Republikanistisen kansalaisuuden ihailun sijaan olisi varmasti hedelmällisempää pohdiskella, mitä kaikkea republikanismin käsitteen alle voidaan sijoittaa, ja mitkä tekijät muokkaavat republikanistisen kansalaisuuden liikkuvaa määritelmää tietyssä ajassa.

Kyse onkin lopulta siitä, millainen sisältö republikanistisen kansalaisuuden käsitteelle tuotettiin ja minkä vuoksi. 1980-luvun keskusteluissa historiallisen voimakäsitteen soveltaminen nykytilanteeseen puoliväkinen kertoo paljon kontekstistaan, nousevan äärioikeiston uhasta, monikulttuurisuuteen liittyvistä peloista ja huolesta kansallisen yhtenäisyyden rapautumisesta. Äärioikeiston kansallisen puhuntaa vastustamaan tarvittiin diskurssi, joka käsittelee samaa tematiikkaa eri lähtökohdista ja olisi samalla helposti tuotettavissa ”perinteisen ranskalaiseksi” vastaukseksi kansalaisuuskysymyksiin. Republikanismin käsite tarjosi tähän oivan välineen. Vetoamalla vallankumouksen arvoihin ja republikanismin perinteisyyteen Ranskan kansalaisuuden mallina saatiin äärioikeiston kansallisen kansalaisuuden puhunta vaikuttamaan paitsi uhkaavalta, myös ranskalaiselle perinteelle vieraalta.

Samalla universalismin retoriikka vaiensi tehokkaasti maahanmuuttajien nousevat vaatimukset päästä osallistumaan kansalaisuuden määrittelyyn ja sen pohjana oleviin arvoihin. Nimeämällä ranskalaiset arvot universaaleiksi asetettiin ne kaiken keskustelun ulottumattomiin, jolloin varmistettiin kansalaisuuden sitoutuminen kansallisiin arvoihin ilman, että kansalaisuusrakennelma näyttäytyisi nationalistisena. Näin republikanismi toimi keinona, jolla tukahdutettiin sekä ”ranskalaiselle perinteelle vieras” kansallisen puhunta, että ”universaaleja arvoja” kyseenalaistavat kulttuuriset erityisyydet. Maassa, jonka kansallista yhtenäisyyttä tuotetaan jatkuvasti erityisyyden puhunnan kautta, ovat juuri perinteisen ranskalaisilta vaikuttavat ratkaisut ja määritelmät erityisen tehokkaita. Ne vetoavat pitkäaikaiseen uskoon Ranskan erityislaatuudesta roolista muiden kansojen keskuudessa ja vakuuttavat kuulijansa siksi äärimmäisen hyvin. Samalla ranskalaiseen perinteeseen ja sen universalismiin vetoaminen uudentaa erityisyyden puhuntaa ja tekee siitä osan myös nykypäivän poliittista retoriikkaa. Julkisen tilan neutraalius vaiensi puolestaan tehokkaasti vähemmistöjen erityisyyden puhunnan ja varmisti ranskalaisen kulttuurin koskemattomuuden kansalaisuuden pohjana olevien yhteisten arvojen perustana.

2000-luvulla republikanismin iskusanaa käytettiin ensisijaisesti rajoittamaan maahanmuuttajavähemmistöjen mahdollisuuksia päästä osaksi julkista tilaa. Samoin kuin 1980-luvulla, republikanismin retoriikka muodosti välittömästi linkin ”ikiaikaiseen ranskalaiseen perinteeseen”, jolloin juuri republikanistinen kansalaisuuden malli oli lähtökohtaisesti hyväksyttävä. 1980-luvun universalismin retoriikasta irtautunut ja avoimesti kansalliseen sitoutunut 2000-luvun kansalaisuus toi kuitenkin yllättäen avoimemmin julki kansalaisuuden todellisen perustan. Riisuunnuttuaan universaaliuden illuusiosta se asettuu osaksi normaalia poliittista kes-

kustelua, jossa myös kansalaisuuden pohjaksi nimetty yhtenäiskulttuuri ja sen arvot on mahdollista kyseenalaistaa. Näin tulee mahdolliseksi kyseenalaistaa sekä ne kulttuurilliset arvot, joiden muodostamaan arvoyhteisöön kansalaisuuden ajatellaan nojaavan että itse kansalaisuuden ja kansallisuuden välinen logiikka.

Republikanistisesta kansalaisuudesta tuotettiin niin komission kuin parlamentin oikeiston puolesta lähinnä retorinen figuuri, joka määriteltiin edustamaan ”ranskalaista käsitystä” kansalaisuudesta ja siten vaientamaan kilpailevat kansalaisuusdiskurssit sekä erityisyyden uhat. Republicanismin liitoksen universalismin tulkitseen yhtä lailla retorisenä keinona, jolla yhtäältä tuotettiin ranskalaista erityisyyttä ja identiteettiä ja toisaalta sijoitettiin kansalaisuuden pohjana olevat arvot yleisen keskustelun ulottumattomiin. 2000-luvun avoin liitos republikanistisen kansalaisuuden ja kansallisuuden välillä toi nuo arvot avoimen keskustelun ja kyseenalaistamisen piiriin, mutta satoi kansalaisuuden samalla ennennäkemättömän eksplisiittisesti kansalliseen kulttuuriin. Kuten aiemminkin, siirto tehtiin ennen muuta kasvavan ”monikulttuurisuuden uhan” paineessa, jolloin republikanismin iskusana muodostui jälleen tehokkaaksi keinoksi erityisyyksien vaientamiselle.

LÄHTEET

Aineisto

Long, M. 1988. *Être Français aujourd'hui et demain*. Rapport de la Commission de la Nationalité présenté par M. Marceau Long au Premier ministre. Tome I et II. Paris: La Documentation française.

Assemblée Nationale :

Débats parlementaires. Journal officiel de la République Française.

2.5.2000. Saatavilla [www-muodossa osoitteessa:](http://www.assemblee-nationale.fr/11/crj/pdf/20000186%20re%20S%20C9ANCE%20DU%202%20MAI%202000.pdf)

<http://www.assemblee-nationale.fr/11/crj/pdf/20000186%20re%20S%20C9ANCE%20DU%202%20MAI%202000.pdf>.

3.5.2000. Saatavilla [www-muodossa osoitteessa:](http://www.assemblee-nationale.fr/11/crj/pdf/20000189%20e%20S%20C9ANCE%20DU%203%20MAI%202000.pdf)

<http://www.assemblee-nationale.fr/11/crj/pdf/20000189%20e%20S%20C9ANCE%20DU%203%20MAI%202000.pdf>.

27.11.2002. Saatavilla [www-muodossa osoitteessa:](http://www.assemblee-nationale.fr/12/pdf/crj/2002-2003/20030078.pdf)

<http://www.assemblee-nationale.fr/12/pdf/crj/2002-2003/20030078.pdf>.

Mamère, N. 2000. Rapport N° 2340. 28.4.2000. Saatavilla [www-muodossa osoitteessa:](http://www.assemblee-nationale.fr/11/rapports/r2340.asp)

<http://www.assemblee-nationale.fr/11/rapports/r2340.asp>.

Kirjallisuus

- Anderson, B. 2006. *Imagined Communities*. London: Verso.
- Beiner, R. (toim.) 1995. *Theorizing Citizenship*. New York: State University Press of New York.
- Brubaker, R. 1992. *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge: Harvard University Press.
- Delanty, G. 2000. *Citizenship in a global age*. Buckingham: Open University Press.
- Eriksen, T. 2005. "Ethnicity and Nationalism". Teoksessa Spencer, P. & Wollman, H. (toim.): *Nations and Nationalism. A Reader*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Faulks, K. 2000. *Citizenship*. London: Routledge.
- Favell, A. 2001. *Philosophies of Integration: Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain*. Gordonsville: Palgrave Macmillan.
- Harle V. & Moisis, S. 2000. *Missä on Suomi?: Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Hobsbawm, E. 1994. *Nationalismi*. Tampere: Vastapaino.
- Isin, E.F. & Wood, P.K. 1999. *Citizenship & Identity*. London: Sage Publications.
- Jennings, J. 2000. "Citizenship, Republicanism and Multiculturalism in Contemporary France". *British Journal of Political Science* (2000), 30: 575-598. Cambridge University Press.
- Keränen, M. (toim.) 1998. *Kansallisvaltion kielioppi*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Scruton, R. 2007. *The Palgrave Macmillan Dictionary of Political Thought*. New York: Palgrave Macmillan.

Eeva Korteniemi

Vladimir Putinin rajoitettu demokratia

Tutkimuskiinnostukseni – demokratia nyky-Venäjällä – saa ihmiset usein hymähtämään ja kysymään, ”mikä demokratia?, ei Venäjällä ole demokratiaa”. Yleensä tästä seuraakin pitkä keskustelu, jossa selvitän pro gradu -tutkielmani tuloksia Venäjän demokratiakehityksestä. Usein totean myös ministeri Jaakko Iloniemeä lainatakseni, että ”*demokratia ei ole kuin yhden koon sukka housut, jotka sopivat samanlaisina kaikille*”¹.

Tämän artikkelin tarkoituksena on käsitellä Venäjän entisen presidentti Vladimir Putinin demokratiakäsitystä pro gradu -tutkielmani *Demokratia Putinin retoriikassa* (2007) pohjalta. Tutkimukseni aineisto käsitti Putinin demokratia-sanan sisältävät puheet seitsemän vuoden ajalta (31.12.1999–31.12.2006). Ajanjakso oli Venäjän politiikassa muutosten aikaa, ja demokratiakehitys oli yksi avainkysymyksistä – mihin suuntaan Venäjä kulkee? Putinin puheita lukemalla aiheeseen pääsee perehtymään hyvin:

Venäjä on itse lähtenyt demokratian tielle, ja se noudattaa kaikkia yleisesti hyväksytyjä demokratian normeja, itse päättäen millä tavalla, ottaen huomioon historiansa, geopolitiikkansa sekä muut erikoisuutensa. Venäjä pystyy itse takaamaan demokratian ja vapauksien periaatteiden toimeenpanon. Suvereenina valtiona Venäjä on kykeneväinen itse määrittämään ajan ja ehdot tälle liikkeelle.²

Tässä sitaatissa yhdistyvät Putinin ajaman demokratialinjan pääteesit. Kirjoituksessani lähdän tarkastelemaan, miksi Putinin demokratiakäsitykset perustuvat sitaatissa mainittuihin seikkoihin.

Demokratian perusarvot Putinin retoriikassa

Putin puhuu yleisesti hyväksytyistä demokratian normeista ja tarkoittaa tällä sitä, että demokratia on kansanvaltaa, jonka juuret ovat antiikin Kreikassa. Kansan tehtävänä on valita valtion päämies ja parlamentin jäsenet edustamaan itseään vaaleilla, joita Venäjällä järjestetään niin paikallis- kuin valtakunnantasolla. Putinin mukaan vaalien tulee olla rehelliset, vapaat ja perustuslainmukaiset. Demokratiaan kuuluu monipuoluejärjestelmä sekä sanan- ja tiedotusvä-

¹ Iloniemi 2009, 72

² Putin (Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 25.4.2005). Sitaatit ovat kirjoittajan suomennuksia Putinin venäjänkielisistä puheista.

lineiden vapaus. Demokraattinen valtio tarvitsee myös kansalaisyhteiskunnan, ja tuomio-, lainsäädäntö-, ja toimeenpanovallan tulee olla toisistaan erillisiä.³

Edellä esitetyt Putinin puheiden demokratian peruselementit ovat hyvin lähellä modernin länsimaisen edustuksellisen demokratian periaatteita. Esimerkiksi Robert A. Dahlin mukaan demokratiaan kuuluu poliittinen järjestelmä, joka on täysin tai lähes täysin avoin kaikille kansalaisilleen⁴. Moderni demokratia ei ole pelkästään päättäjien politiikkaa, vaan kansan ja sidosryhmien tulee myös päästä vaikuttamaan päätöksentekoon⁵. Dahlin mukaan demokraattiseen valtioon kuuluu tiettyjä kriteerejä. Näitä ovat vapaat, rehelliset ja säännölliset vaalit, ilmaisunvapaus ja pääsy riippumattomille tiedonlähteille sekä oikeus liittyä haluamiinsa yhdistyksiin ja kokoontua. Nämä oikeudet tulee olla jokaisella aikuisella kansalaisella.⁶ Dahlin demokratiateoria on lähellä Jeff Haynesin demokratiakategorioiden täyttä demokratiaa (*full democracy*), jossa edellä mainitut demokratian kriteerit toimivat täydellisesti. Tosin Haynesin mukaan täysi demokratia on vain ihanteellinen tavoitemalli, jota ei tällä hetkellä toteuteta missään.⁷

Putinin retoriikassa hyvin useasti esille tulevat demokratian peruselementit eivät ole puheissa mukana sattumalta. Ne ovat siellä osaksi siksi, että kyseessä olevat asiat on määritelty Venäjän perustuslaissa, jota maan päämiehen tehtävänä on vaalia. Demokratian peruselementeillä on kuitenkin myös retorinen tarkoitus. Putin haluaa läntisissä yhteyksissä todistaa, että Venäjä on demokratia ja sen vuoksi demokratian perusarvoista tulee puhua. Putin ei halua olla puheen tasolla yleisesti hyväksytyjen demokratian perusarvojen ulkopuolella.⁸

Putin on useasti todennut, että Venäjä voi kulkea samaa demokratian tietä kuin muut teollisesti kehittyneet valtiot ovat kulkeneet⁹. Venäjä on sitoutunut demokratian perusarvoihin maan erityispiirteet huomioon ottaen. Aihe avautuikin paremmin, mikäli demokratian perusominaisuuksien sijaan keskitytään tarkastelemaan Venäjän erityispiirteiden korostumista Putinin demokratiaretoriikassa.

³ Putin (esim. Uuden vuoden vetoamus: 31.12.1999; Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 8.7.2000; Esiintyminen Kreikan tasavallan kansanedustajille: 6.12.2001; Amerikkalaisen sanomalehden New York Timesin haastattelu: 4.10.2003; Suositun amerikkalaisen televisiokanava CBS:n haastattelu: 9.5.2005)

⁴ Dahl 1971, 2

⁵ Held 1996, 199–201

⁶ Dahl 1998, 85–98

⁷ Haynes 2001, 11–16

⁸ Kortenieniemi 2007, 69

⁹ Putin (Puolalaisen lehden "Gazeta wybortšan" ja puolalaisen televisiokanavan TVP:n haastattelu: 14.1.2002)

Venäjän erityispiirteet demokratian haasteena

Putin toteaa 25.4.2005 pitämässään puheessa, että demokratian soveltamisessa Venäjä ottaa huomioon ”historiansa, geopolitiikkansa sekä muut erikoisuutensa”. Tämä on Putinin demokriatiaretorikassa asia, johon kannattaa kiinnittää huomiota ja jota on syytä käsitellä tarkemmin. Putinin demokriatiakäsitettä voidaan tästä näkökulmasta lähestyä sujuvammin kuin demokratian perusarvojen korostamisen kautta. Putin määrittää Venäjän erikoisuuksiksi maan historian, geopolitiikan ja monikansallisuuden¹⁰. Se, mitä Putin itse ei suoranaisesti määritä maan erikoisuudeksi, on presidentin vahva asema. Presidentin rooli on kuitenkin eräs maan tärkeimmistä demokriatiakehityksen määrittäjistä.

Vuonna 1993 hyväksytyssä Venäjän perustuslaissa presidentin asema määriteltiin vahvaksi: usein siihen viitataan termillä *superpresidentialism*¹¹. Sekä tsaarien että Neuvostoliiton aikana valta keskittyi maan päämiehelle, ja vahvojen ja itsevaltaisten johtajien vaikutus näkyi myös Venäjän federaation uudessa, vuoden 1993 perustuslaissa¹². Venäjän presidentiaallinen järjestelmä on lähellä toisen suurvallan, Yhdysvaltain hallintojärjestelmää¹³.

1990-luvun alussa presidentti nähtiin jatkuvuuden takaajana ja presidentin vahvalla asemalla haluttiin välttää parlamentin ja hallituksen ristiriidat¹⁴. Kravtšenkon mukaan parlamentaarisen järjestelmän toimimisessa olisi ollut monenlaisia riskejä: kommunistisen puolueen voittaessa duuman vaalit olisi valtio saanut kommunistisen pääministerin¹⁵. Duuman roolin kasvattamisesta on kuitenkin aika ajoin keskusteltu. Esimerkiksi Putin on todennut, että duuman edustajien ammattitaito kasvaa vuosi vuodelta, ja että duumalla on tärkeä rooli päätöksenteossa maan ongelmien ratkaisemiseksi. Kuitenkin Venäjän tässä kehitysvaiheessa vallan pitää olla presidentin käsissä.¹⁶

Demokriatiaretorikassaan Putin oikeuttaa asemansa vedoten perustuslain takaamaan presidentin asemaan. Perustuslain mukaan presidentti on valtion päämies ja perustuslain takaaja. Presidentti on myös suvereniteetin, itsenäisyyden ja valtiollisen eheyden suojelija sekä kansa-

¹⁰ Putin (Pikakirjoite Venäjän presidentin ”suorasta linjasta”: 19.12.2002; Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 25.4.2005)

¹¹ Evans 2006, 153

¹² White 1999, 221

¹³ Kravtšenko 2007, 208–212

¹⁴ Ruutu 2006, 195

¹⁵ Kravtšenko 2007, 210–211

¹⁶ Putin (Esiintyminen juhlallisessa vastaanotossa omistettuna 100-vuotiaalle venäläiselle parlamentarismille: 27.4.2006)

lais- ja ihmisoikeuksien takaaja. Presidentti johtaa maan sisä- ja ulkopolitiikkaa ja edustaa valtiota sekä rajojen sisä- että ulkopuolella. Presidentti on armeijan korkein komentaja ja sotadoktriinin vahvistaja. Presidentti nimittää pääministerin ja muut hallituksen ministerit ja hänellä on oikeus johtaa hallituksen istuntoja. Venäjän presidentillä on myös paljon muita tehtäviä, kuten valtion duuman vaalien määrääminen ja duuman hajottaminen.¹⁷ Putinin demokradiakäsitemä tarkentuu seuraavassa lisää:

Mielestäni tällaisessa vaikeassa, suuressa, monitunnustuksellisessa ja monikansallisessa valtiossa, kuten Venäjän federaatio on, tärkein täytäntöönpanovallan täydellisyys tulee olla valtion päämiehen käsissä (...) Tämä valtion päämies ei voi tulla valituksi muuten kuin demokraattisella tavalla – yleisen ja salaisen äänestyksen kautta.¹⁸

Valtion päämiehen rooli korostuu Venäjän historian, monikansallisuuden sekä alueellisen suuruuden vuoksi. Venäjän päämies on se henkilö, joka vastaa muun ohella maan demokraatiakehityksestä. Katsottaessa Putinin demokradiakäsitettä tarkemmin huomaa, että valtion päämiehen rooli näkyy eri demokradialohkojen kehittämisessä hallinnosta ja oikeuslaitoksesta aina kansalaisyhteiskuntaan ja puolueisiin.

Venäjän historia ja todellisuus, valtava maa-ala, geopolitiikka ja suuri määrä kansoja selittävät myös sitä, ettei Putinin mukaan demokradioiden tule olla samanlaisia¹⁹. Demokradiat voivat menestyä muissakin kuin eurooppalaistyyppisissä valtioissa. Demokraattiset arvot voivat olla yleismaailmallisia, vaikka demokraattiset valtiot ovat erilaisia. Venäjän ohella Putin nostaa yhdeksi esimerkiksi Intian, joka on toteuttanut demokradiataa ottaen huomioon monikansallisen väestönsä ja suuren alueensa.²⁰ Putinin demokradiaretoriikassa näkyy vahvasti Venäjän erityisyyden korostaminen demokradian soveltamisessa: Venäjä hyväksyy edellisessä kappaleessa käsitellyt demokradian perusarvot, mutta niitä sovelletaan ottaen huomioon valtion erityispiirteet.

Venäjän erityispiirteet ja näiden seurauksena maan presidentin vahva rooli sanelevat sen, että Venäjään ei voida soveltaa Jeff Haynesin täyttää demokradiataa²¹. Demokradiisoitumisen kolmas

¹⁷ Venäjän perustuslaki 1993, artiklat 80–87

¹⁸ Putin (Pikakirjoite Venäjän presidentin ”suorasta linjasta”: 19.12.2002)

¹⁹ Putin (esim.Pikakirjoite Venäjän presidentin ”suorasta linjasta”: 19.12.2002; Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 25.4.2005)

²⁰ Putin (Puhe Intian tasavallan parlamentissa: 4.10.2000)

²¹ Korteniemi 2007, 52

aalto²² 1970-luvulta lähtien toi mukanaan uudenlaisen regiimin, jossa demokraattiset ja ei-liberaaliset arvot yhdistyivät²³. Haynes käyttää tällaisesta järjestelmästä termiä rajoitettu demokratia (*limited democracy*). Rajoitettu demokratia on hybridiregiimi – tietynlainen yhdistelmä demokraattisia ja ei-demokraattisia piirteitä. Tällaisissa järjestelmissä on jonkin verran poliittisia ja yhteiskunnallisia vapauksia; esimerkiksi vaalit ovat vapaat. Sen sijaan oikeusvaltioperiaatteet eivät toteudu, poliittinen osallistuminen on heikkoa muulloin kuin vaalien aikana ja yksilön vapaudet ovat puutteelliset. Todellinen valta on usein pienen joukon käsissä, eikä vaalien tarkoituksena ole muuttaa vallanjakautumista. Poliittinen tasapaino ei ole demokraattisten arvojen noudattamisen tulosta, vaan sitä säätelee valtion päämies lähipiireineen.²⁴.

Rajoitetun demokratian piirteistä ei voida tehdä kaiken kattavaa määritelmää, koska demokraattiset ja ei-demokraattiset käytännöt vaihtelevat eri maiden poliittisen historian myötä²⁵. Venäjällä tätä hybridiregiimiä on sovellettu monella tavalla. Esimerkiksi Lilia Shevtsovan mukaan Venäjällä on tietynlainen ”korvikedemokratia”. Venäjä yrittää yhdistää ristiriitaisia elementtejä, kuten perinteen ja postmodernismin, autokratian ja demokratian sekä markkina-talouden ja valtion kontrollin.²⁶ Rajoitetun demokratian yksi tärkeä ominaisuus on vahva johtajuus, ja Venäjän kohdalla presidenttikeskeistä järjestelmää yritetään selittää juuri rajoitetun demokratian kautta. Putinin aikaisesta Venäjistä on käytetty hyvin paljon demokratiatermejä eri etuliitteineen. Näistä yleisimpiä ovat *ohjattu demokratia* ja *suvereeni demokratia*. Ohjatussa demokratiassa demokratian perusrakenne hyväksytään, mutta siihen puututaan ja sitä rajoitetaan valtiollisin toimin. Esimerkiksi vaalit ovat periaatteessa vapaat, mutta niiden lopputulokseen yritetään vaikuttaa muun muassa rajoitetun median kautta.²⁷ Ohjattu demokratia vahvistui Putinin presidenttikausilla ja vähitellen Putinin demokratiaretoriikkaan tuli mukaan myös Venäjän suvereniteetin korostaminen ja käsite suvereeni demokratia. Putinin hallinnon apulaispäällikön Vladislav Surkovin lanseeraama suvereeni demokratia sisältää kolme päämäärää: Venäjän suvereniteetin puolustamisen, ohjatun demokratian voimistamisen sekä Venäjän suuruuden palauttamisen²⁸. Tutkielmassani tarkastelin myös suvereeni demo-

²² Samuel Huntingtonin (1991, 15–23) mukaan demokratisoituminen tapahtuu aalloissa. Ensimmäinen, kestoltaan hyvin pitkäaikainen demokratisoitumisen aalto oli vuosina 1828–1926. Toinen aalto oli puolestaan vuosina 1943–1962.

²³ Zakaria 1997, 22–31

²⁴ Haynes 2001, 11–16

²⁵ Haynes 2001, 11–16

²⁶ Shevtsova 2006, 207

²⁷ Wahlbäck 2003, 95–98

²⁸ Kangaspuro 2006, 2

kratia -keskustelua osana venäläisyyden ja valtioideologian rakentamista sekä kansakunnan itsetunnon kohottamista²⁹.

Tehokas valtio demokratian turvaajana

Mutta meidän kantamme on äärimmäisen selvä: ainoastaan voimakas, tehokas – jos joku ei pidä sanasta voimakas, niin sanomme tehokas – valtio ja demokraattinen valtio pystyy puolustamaan kansalais-, poliittisia sekä taloudellisia vapauksia sekä on kykeneväinen luomaan olosuhteet ihmisten onnelliselle elämälle sekä meidän synnyinmaamme kukoistukselle.³⁰

Presidentti Putin ilmaisi ensimmäisessä linjapuheessaan 8.7.2000 näkökantansa valtion ja demokratian suhteesta: Venäjä ei voi olla demokratia, jos valtio on heikko – heikossa valtiossa mikään ei toimi ja ongelmat voitetaan vain, jos valtio on tehokas. Sanat tehokas ja voimakas yhdistyivätkin Putinin demokratiaretoriikkaan useassa yhteydessä.

Vahvojen ja heikkojen valtioiden merkityksistä on kirjoitettu monenlaisia analyyseja. Ankersmitin mukaan valtion pitää olla vahva, mutta se ei saa olla tunkeileva. Valtion pitää tehdä vain sellaisia asioita, jotka se osaa tehdä hyvin, eikä sen tule sekaantua kaikkiin asioihin, vaan myös kansalaisyhteiskunnalle on annettava tilaa.³¹ Barry Buzan on kirjoittanut heikoista ja vahvoista valtioista, jotka viittaavat valtioiden sisäiseen sosiaali-poliittiseen kiinteyteen sekä heikoista ja vahvoista valloista, jotka tarkoittavat perinteisiä valtioiden välisiä kansainvälisiä suhteita³². Buzanin jaottelua soveltaen Korhonen toteaa, että Indonesia, Intia, Kiina ja Venäjä ovat suuruutensa vuoksi vahvoja valtoja, mutta sisäisesti heikkoja valtioita. Valtio on vahva, jos se on sisäisesti kiinteä. Tähän liittyy myös se, että valtion idea ja sen instituutiot toimivat hyvin yhdessä. Tätä kautta kansalaiset samaistuvat valtioonsa ja toimivat sen etujen mukaisesti ja tarvittaessa myös sitä puolustaen.³³ Valtion vahvuus voi olla pitkän aikajakson olojen vakiintumisen tulos. Heikoissa valtioissa taas on korkea poliittisen väkivallan aste, yhtenäinen valtioidentiteetti puuttuu, eikä poliittinen määräysvalta perustu selvään hierarkiaan. Muutenkin on epäselvää, mitä ideologiaa käytetään valtion järjestäytymiseen. Heikoissa valtioissa myös poliittisella poliisilla voi olla kyseenalainen rooli ja valtio voi kontrolloida tiedotusvälineitä.³⁴

²⁹ Korteniemi 2007, 31–34

³⁰ Putin (Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 8.7.2000)

³¹ Ankersmit 1996, xv–xvi

³² Buzan 1991, 97

³³ Korhonen 2008, 245–246

³⁴ Buzan 1991, 100

Putinin retoriikassa vahvan valtion puolustaminen demokratiakehityksen tukipilarina rakentui muutaman argumentin avulla: tehokas hallinto, toimiva oikeusvaltio sekä luotettava perustuslaki. Putinin mukaan näiden toimiminen on ensiarvoisen tärkeää, jos Venäjä halutaan nähdä demokratiana.³⁵ Myös demokratiakirjallisuudessa näitä asioita pidetään tärkeinä demokratisoinnin toteuttamisessa³⁶.

Opitaan elämään perustuslain mukaan. Se on demokratian korkeakoulu. Koulu, johon me kaikki olemme velvollisia perehtymään.³⁷

Perustuslain suhde demokratiaan on Putinin retoriikassa ilmeinen, kuten yllä olevasta, perustuslain vuosipäivänä pidetystä puheesta tulee esille. Venäjän presidentti on perustuslain taakaja sekä kansalaisten vapauksien ja oikeuksien suojelija. Tätä kautta Putin on oikeuttanut vahvan asemansa maan päämiehenä: presidentillä on maassa eniten valtaa. Putin on todennut Venäjän perustuslain olevan yksi maailman demokraattisimmista³⁸. Demokraattinen perustuslaki ei kuitenkaan takaa demokratian toteutumista käytännössä.

Lain ylimpänä tasona perustuslaki ei kerro mitään lain toimivuudesta. Perustuslain alapuolella ovat todelliset lait, joita voidaan tulkita monella tavalla ja jotka kertovat enemmän oikeusjärjestelmästä käytännössä. Yleisesti ottaen venäläiset suhtautuvat hyvin skeptisesti oikeusjärjestelmäänsä, jonka heikkouksia ovat etenkin tuomioistuinten itsenäisyys, korruptio sekä tehottomuus³⁹. Vallan kolmijaon osa-alueista tuomiovalta on heikoin, koska se joutuu nojamaan toimeenpanovaltaan⁴⁰. Juristin koulutuksen saaneena Putinin ”vahva valtio” -retoriikkaan kuului kuitenkin olennaisesti myös oikeuslaitoksen toiminta: tehokasta ja voimakasta valtiota ei voi olla ilman vakaata ja toimivaa tuomio- ja oikeusjärjestelmää⁴¹.

Kuten edellä on todettu, Putin piti tehokasta hallintoa yhtenä demokratian kulmakivistä. Edeltäjänsä, Boris Jeltsiniä kritisoiden Putin on todennut valtion olleen heikossa tilassa ennen omaa presidenttiyttä. Presidenttinä Putinin oli ryhdyttävä hallinnollisiin, koko federaatiota käsittäviin uudistuksiin, jotta Venäjä kehittyisi demokratiana. Ensimmäisessä linjapuheessaan

³⁵ Korteniemi 2007, 35

³⁶ Linz & Stepan 1996, 10–15

³⁷ Putin (Esiintyminen perustuslain päivälle omistetussa juhlallisessa vastaanotossa: 12.12.2001)

³⁸ Putin (Pikakirjoitusselostus venäläisten ja ulkomaisten toimittajien tiedostustilaisuudesta: 18.7.2001)

³⁹ Smith 2007, 60

⁴⁰ Dahrendorf 1991, 88–89

⁴¹ Putin (ORT:n kirjeenvaihtajien, japanilaisen televisioyhtiö NHK:n ja tietotoimisto Reutersin haastattelu: 11.7.2000)

Putin keskittyi käsitteeseen *lain diktatuuri*. Käsite itsessään herätti paljon keskustelua sekä ulkomailla että Venäjällä. Lain diktatuurin yhtenä perustarkoituksena oli maan yhtenäisyyden turvaaminen ja Venäjän federaation lakien soveltaminen yhtenäisellä tavalla koko maassa. Putin alkoi soveltaa Hyvä hallinto -strategiaansa viidellä tavalla: 1) luomalla seitsemän federaation superpiiriä, 2) uudistamalla liittoneuvostoa, 3) luomalla uuden, alueiden johtajien ja presidentin välisen neuvoo-antavan valtionkanslian, 4) saamalla oikeuden erottaa alueiden johtajia ja paikallishallintoa tehtävistään sekä 5) yhtenäistämällä alueiden ja tasavaltojen lait Venäjän perustuslain kanssa.⁴² Putinin tärkeimmät tehtävät ensimmäisen kauden aikana olivat juuri valtion vahvistaminen ja lain diktatuurin luominen⁴³.

Erityisen kiinnostavaa on tietysti pohtia, mikä oli valtion vahvistamisen, tehokkuuden lisäämisen ja demokratian välinen suhde? Esimerkiksi Archie Brown on sitä mieltä, että Putinille tärkeämpää oli valtion kuin demokratian vahvistaminen⁴⁴. Alex Pravdan mukaan Putinin hallinnon tavoitteena oli rakentaa voimakas, keskittynyt valtio, yhdistynyt demokraattinen yhteiskunta sekä toimiva, moderni talous. Presidentillä on erityinen roolinsa kaikissa näissä asioissa, mikä on herättänyt keskustelua etenkin länsimaisissa piireissä. Pravdan mukaan tässäkin on oma logiikkansa. Ensinnäkin valtion vahvuus on tärkeää alueellisen koskemattomuuden ja turvallisuuden vuoksi. Toiseksi vahva valtio tarjoaa järjestyksellisen ja yhtenäisen kehyksen, jonka tarkoituksena on ylläpitää toimivaa demokratiaa ja elinvoimaista kansalaisyhteiskuntaa. Valtion ohjausta tarvitaan varmistamaan, että markkinajohtoinen modernisaatio vahvistaa eikä heikennä yhteisöllistä harmoniaa ja tasapainoa. Valtion tehtävä on myös valvoa, että kansalliset voimavarat menevät kansan hyväksi, ja että Venäjä pystyy maksimoimaan kansainvälisen kilpailukykyä.⁴⁵

Putinin hallinnollisia uudistuksia voidaan tarkastella näkökulmasta, jossa perustuslain, oikeuslaitoksen ja valtion virkavallan toimivuuden kehittäminen nähdään edellytyksenä demokraatisoitumiselle. Toisaalta sitä voidaan tarkastella Pravdan esittämästä näkökulmasta, jossa valtion ja vahvan johtajan rooli nähdään valtion turvallisuuden ja yhtenäisyyden takeena. Myös Putin itse viittaa tähän näkökulmaan:

⁴² Ross 2004, 157

⁴³ Breslauer 2005, 48

⁴⁴ Brown 2004, 13

⁴⁵ Pravda 2005, 26–27

Täytyy luoda olosuhteet, joissa maa ei joudu disintegraation vaaralle alttiiksi, jotta alueiden vapaudet ja valtuudet eivät johtaisi separatismiin⁴⁶.

Valtion vahvistamisen kysymykset ovat linkittyneet Venäjän yhtenäisyyteen. Venäjä on pinta-alaltaan maailman suurin valtio ja sen rajojen sisäpuolella on lukuisia eri kansoja, kieliä ja uskontoja. Jo Jeltsinin ajoilta lähtien valtio on yritetty pitää yhtenäisenä; esimerkiksi Tšetšeniassa on taisteltu 1990-luvulta lähtien. Valtion linjana on ollut, ettei yhdenkään alueen anneta irtaantua Venäjästä. Yllä olevasta sitaatista, kuten myös muuten Putinin retoriikasta, tulee esille maan hajaannuksen sekä separatismin eli maasta irrottautumispyrkimysten pelko. Tämä vaikuttaa myös demokratiakehitykseen Venäjällä. Edellä mainitun lain diktatuuri - uudistusten taustalla olikin tarkoituksena vahvistaa jo ennestään voimakasta presidentillistä järjestelmää ja presidentin mahdollisuutta kontrolloida koko Venäjää.⁴⁷

Putinin venäläinen kansalaisyhteiskunta

Kansalaisyhteiskunnan rooli demokratiakehityksessä on kiistaton. Sen luominen on kuitenkin vaikeaa. Ralf Dahrendorfin mukaan perustuslaki voidaan demokratisoituvissa maissa luoda kuudessa kuukaudessa. Sen sijaan kuusikymmentä vuotta tuskin riittää ”säällä kuin säällä” kestävänsä sosiaalisen perustan rakentamiseen.⁴⁸ Venäjällä kansalaisyhteiskunnan kehitystehävä ei ole helpoimmasta päästä ottaen huomioon 70-vuotisen neuvostohistorian ja sitä edeltäneen tsaarin ajan:

Venäjälle on rakennettu vain kansalaisyhteiskunnan kehyykset. Nyt vaaditaan yhteistä, kärsivällistä työtä, jotta se tulisi valtion täysivaltaiseksi kumppaniksi.⁴⁹

Kansalaisyhteiskuntakeskustelu on osa Putinin demokratiaretoriikkaa. Kansalaisyhteiskunta on kuitenkin vasta kehitymässä nyky-Venäjällä. Neuvostoliitossa kansalaisyhteiskunta oli aivan toista luokkaa kuin mitä nykypäivän demokraattinen yhteiskuntamalli vaatii. Kysymys siitä, oliko Neuvostoliitossa kansalaisyhteiskunta, on paljon keskustelua herättänyt aihe. Salmenniemen mukaan kansalaisyhteiskuntaa voidaan käsitteellistää kahdella tavalla. Kansalaisyhteiskuntaa voidaan tutkia tilana, erityisenä sfäärinä, tai kansalaisyhteiskuntaa voidaan tutkia toimintona – mitä tehtäviä kansalaisyhteiskunnalta odotetaan. Yleensä tahot, joiden mielestä Neuvostoliitossa oli jonkinlainen kansalaisyhteiskunta, perustavat argumenttinsa spati-

⁴⁶ Putin (Chileläisen televisioyhtiö ”Kanava 13:n” ja sanomalehti ”El Merkurion” haastattelu: 18.11.2004)

⁴⁷ Korteniemi 2007, 39–42

⁴⁸ Dahrendorf 1991, 100

⁴⁹ Putin 2000 (Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 8.7.2000)

aalisiin näkemyksiin: Neuvostoliitossa oli kansalaisyhteiskunnan elementtejä, kuten ammattiliittoja, urheiluseuroja sekä säveltäjien ja kirjoittajien liittoja. Puolestaan tahot, joiden mukaan Neuvostoliitossa ei ollut kansalaisyhteiskuntaa, tukevat väitteitään toimintojen näkökulmasta: totalitaarisen vallan alla mitkään järjestöt eivät pystyneet toimimaan itsenäisesti eivätkä niiden näin ollen voi sanoa muodostaneen kansalaisyhteiskuntaa.⁵⁰

Alapuron mielestä kansalaisyhteiskunnan heikkouden syynä voidaan pitää valtion vahvaa, yhteiskuntaa tukahduttanutta asemaa sekä Venäjän keisarikunnassa että Neuvostoliitossa. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ihmisten voimat menivät jokapäiväisen elämän ongelmista selviytymiseen. Valtion sekavissa oloissa ihmiset myös ajattelivat, että kollektiivisella toiminnalla ei voida päästä pysyviin tuloksiin.⁵¹ Venäläisessä yhteiskunnassa tukeudutaan perinteisesti perheeseen, ystäviin, sukulaisiin sekä muihin henkilökohtaisiin suhteisiin sen sijaan, että muodostettaisiin eturyhmiä tai poliittisia puolueita hoitamaan yhteisiä asioita. Tällaiset lähtökohdat eivät ole ihanteellisia demokraattisen kansalaisyhteiskunnan muodostamiselle.⁵²

Puolueiden ja yhdistysten rooli kansalaisyhteiskunnan kehityksessä on kiistaton. Kansalaisyhteiskunta tarvitsee erilaisia valtiosta riippumattomia yhdistyksiä. Kansalaisyhteiskunnassa tulee olla yhteiskunnallisia liikkeitä, kuten naisjärjestöjä, naapurustoyhdistyksiä sekä uskonnollisia ryhmiä. Ammattiliitot ovat myös tärkeitä järjestäytymisen muotoja. Demokratisoimisessa parlamentaariset puolueet ovat erittäin tärkeässä asemassa.⁵³ Ankersmitin mukaan puolueiden tarkoitus on rakentaa yhteys kansalaisten ja valtion välille sekä välittää kansalaisten ongelmia valtiotasolle. Puolue on tehokas ja vaaraton poliittisten ongelmien ratkaisija.⁵⁴ Demokraattisissa valtioissa itsenäisiä yhdistyksiä tarvitaan edustamaan kansalaisten tavoitteita ja kiinnostuksenkohteita. Niillä on kuitenkin toinenkin tärkeä tarkoitus: yhdistyksiä tarvitaan rajoittamaan hallituksen valtaa ja otetta maan kehityksestä.⁵⁵

Ilman valtion tehokasta työskentelyä ei tule ihmisten ja kansalaisten oikeuksia ja vapauksia, ei tule oikeastaan kansalaisyhteiskuntaa⁵⁶.

⁵⁰ Salmenniemi 2007, 10–11

⁵¹ Alapuro 2008, 31–32

⁵² Medvedev 1998, 5–7

⁵³ Dahrendorf 1991, 100–106; Linz & Stepan 1996, 8

⁵⁴ Ankersmit (2001, 129–130) Vauhkonen 2008, 35–36 mukaan

⁵⁵ Evans 2006, 153

⁵⁶ Putin (Esiintyminen valtiosta riippumattomien järjestöjen edustajien tapaamisessa: 12.6.2001)

Putinin tapa rakentaa kansalaisyhteiskuntaa on tarkastelemisen arvoinen. Tässä prosessissa Putin näkee valtion ja oman roolinsa erityisen tärkeänä. Yleensä katsotaan, ettei kansalaisyhteiskuntaa voida rakentaa ylhäältä alaspäin, vaan aloite lähtee ruohonjuuritasolta, ihmiseltä ihmiselle. Venäjän tapauksessa Putin katsoo, että hauraan kansalaisyhteiskuntahistorian vuoksi tämä ei ole mahdollista, vaan valtion tulee ohjata kansaa. Tärkeää tässä on muun muassa kansalaisyhteiskunnan instituutioiden, kuten puolueiden, ammattiliittojen ja yhdistysten, luominen, jossa valtio myös tarjoaa auttavan kätesä kansalle. Putin on valinnut muutamia organisaatioita, jotka teknisesti ovat itsenäisiä, mutta jotka tekevät yhteistyötä valtiovallan kanssa ja tukevat Putinin kansalaisyhteiskunnan kehittymiselle asetettuja tavoitteita. Tämän vuoksi Evansin mukaan ei voida puhua kansalaisyhteiskunnasta, vaan näennäisestä kansalaisyhteiskunnasta (*quasi-civil society*).⁵⁷.

Yksi esimerkki valtiovallan tukemasta kansalaisyhteiskunnan organisaatiosta on Yhtenäinen Venäjä (*Jedinaja Rossiija*) -puolue. Putin on useissa yhteyksissä korostanut Yhtenäinen Venäjä -puolueen merkitystä vahvana ja kansakunnan yhdistyvänä puolueena. Putin retoriikassaan ohjaa kansalaisia Yhtenäinen Venäjä -puolueen suuntaan. Hän on muun muassa todennut, että Yhtenäinen Venäjä -puolue tarjoaa kansalaisille mahdollisuuden olla puolueaktiiveja ja että hän itse kannattaa kyseistä puoluetta.⁵⁸ Yksi lain diktatuuri -uudistuksista oli puoluelain muuttaminen vuonna 2001. Tätä lakimuutosta on kritisoitu, koska sen katsottiin lisäävän valtion kontrollia puolueita kohtaan. Putin itse näkee uudistuksen tarpeellisenä: miksi Venäjällä pitäisi toimia satoja tai jopa tuhansia puolueita, jos läntisissä demokratioissa toimii kaksipuoluejärjestelmä. Uudella lainsäädännöllä Putin yritti saada puolueet vahvoiksi ja koko Venäjän alueella toimiviksi. Putin näkee uudistuksen parlamentaarisen demokratian edellytyksenä, mutta se voidaan nähdä myös valtion vahvuuden ja Venäjän sisäisen tarkkailun näkökulmasta.⁵⁹ Puolueiden lisäksi valtio on Putinin johdolla kohdistanut tarkkailunsa myös järjestösektoriin muun muassa uuden, vuoden 2006 järjestölain myötä.⁶⁰

Demokratia – se ei ole anarkiaa, ei kaiken sallivaa.⁶¹

⁵⁷ Evans 2006, 152

⁵⁸ Putin (Esiintyminen Yhtenäisen Venäjän kolmannessa puoluekokouksessa: 20.9.2003)

⁵⁹ Holmes 2005, 81; Bacon 2004, 40; Putin (Pikakirjoituslausekokoelma venäläisten ja ulkomaisten toimittajien tiedostustilaisuudesta: 18.7.2001)

⁶⁰ Kulmala 2009 (tulossa)

⁶¹ Putin (Puolalaisen lehden "Gazeta vybortšan" ja puolalaisen televisiokanavan TVP:n haastattelu: 14.1.2002)

Putinin kansalaisyhteiskuntaretorikassa on selvä kuvio. Valtio osallistuu kansalaisyhteiskunnan kehittämiseen ja tekee siitä Venäjän tarvetta palvelevan. Edellisessä kappaleessa todettiin, että Putin haluaa kontrolloida Venäjän alueita ja hallintoa, mutta tietyllä tavalla Putin haluaa myös kontrolloida sitä, mitä Venäjällä tapahtuu ihmisten keskuudessa. Putinin retorikassa ilmenee pelko anarkiaa eli yhteiskuntajärjestyksen hajaannuksesta, sekasorrosta. Putin tuo useissa yhteyksissä esille sen, että valtio ei voi hyväksyä anarkiaa. Yleensä Putin määrittää demokratiaa sanomalla, mitä se on, mutta tässä tapauksessa hän määrittää demokratian sanomalla, mitä se ei ole – demokratia ei ole anarkiaa. Tulkitsem, että anarkialla Putin tarkoittaa sitä, että osa kansasta nousee valtiovaltaa vastaan.⁶² Oligarkit ovat Putinin mukaan yksi ryhmä, joka käyttää anarkiaa venäläisessä yhteiskunnassa. Se ei ole hyväksyttävää, koska maassa pitää noudattaa lakia.⁶³

Osaksi anarkiapelko liittyy entisten Neuvostoliiton alueiden, Georgian ja Ukrainan vallankumouksiin. Venäjän vallanpitäjien joukossa on voinut Georgian vuoden 2003 ruusuvallankumouksen ja Ukrainan vuoden 2004 oranssin vallankumouksen jälkeen herätä kauhuskenaarioita vastaavan tapahtumisesta Venäjällä. Putin haluaa välttää vaihtoehdon, jossa kansan aktiivisuus nousee sen omista riveistä, kuten Ukrainan tai Georgian tapauksissa kävi. Putin haluaa, että valtiovalta on mukana kansalaisyhteiskunnan rakentamisessa, eikä niin, että kansalaisyhteiskunta rakentaa itse itseään.⁶⁴ Putin yrittää välttää tilanteen, jossa kansalaisyhteiskunta on huomattava vallanlähde valtiiovallan ulkopuolella ja jossa se kohdistuu jopa valtiovaltaa vastaan. Tässä tapauksessa se merkitsisi laajaa, eri instituutioiden ja organisaatioiden joukkoa, joka ei enää ole valtion kontrolloima. Valtiovalta ei niin ikään voisi tuhota tätä kansalaisyhteiskunnan verkostoa, koska sillä ei ole vain yhtä keskusta, vaan tuhansia keskuksia.⁶⁵

Demokratia 2000-luvun Venäjällä

Putin oli Venäjän presidentti lähes kahdeksan ja puoli vuotta (31.12.1999–7.5.2008). Maan päämiehenä Putin johti Venäjän demokratiakehitystä: presidentti määrittä suunnan, johon Venäjä kulki. Putinin demokratiakäsitykseen yhdistyivät demokratian perusarvot, vahva johtajuus ja valtion kontrolli niin kansalaisyhteiskunnan kuin alueiden kehittämisessä. Putinin de-

⁶² Korteniemi 2007, 50–51

⁶³ Putin (Kanadalaisten televisioyhtiöiden CBS:n, CTV:n ja sanomalehti "Globe and Mailin" ja televisioyhtiö RTR:n haastattelu: 14.12.2000)

⁶⁴ Korteniemi 2007, 50–51

⁶⁵ vrt. Dahrendorf 1991, 102–103

mokradiaretoriikkaa varjostavat myös turvallisuustekijät: kansalaisyhteiskunta ei voi kehittyä liian vahvaksi, jottei se nousisi valtiovaltaa vastaan. Valtion puolestaan tulee olla vahva kontrolloidakseen koko maata.

Voidaankin pohtia, oliko Putinin demokratialinjalla kansan hyväksyntä. Hyväksyntä näyttää selvästi olleen, jos katsoo presidentinvaalien äänestystuloksia. Keväällä 2000 Putin valittiin suoraan ensimmäisellä kierroksella 53 prosentin äänimäärällä maan presidentiksi. Kevään 2004 vaaleissa äänimäärä oli vielä suurempi: yli 70 prosenttia ensimmäisen kierroksen äänistä. Putin on monesti todennut, että hän on kansan valitsema johtaja, ja korostanut kansalta saamaansa mandaattia ja massojen hyväksyntää poliittisten päätösten legitimoimiseen. Piilekö Putinin suosiossa vaara, että äänestäjät ovat identifioituneet presidenttiinsä ollen täysin alistaisia Putinin regiimille? Voiko kansalaisista tulla alamaisia, onko heidän roolinsa vain samaistua ja alistua Putinin linjalle?⁶⁶.

Demokratian mallit ovat aikaan, paikkaan ja kontekstiin sidottuja. Demokraattisista malleista on aikojen kuluessa ollut ja on edelleen useita eri variaatioita⁶⁷. Kuten Jaakko Iloniemi toteaa, demokratialla on monia kasvoja ja demokratioiden väliset rakenteelliset erot ovat merkittäviä silloinkin, kun ne kuvastavat kansan vapaasti ilmaisemaa tahtoa⁶⁸. Olennainen kysymys Venäjän tapauksessa on, onko Putinin alulle panema demokratian malli muuttunut uuden presidentin myötä.

Presidentin valta vaihtui Venäjällä virallisesti 7.5.2008. Dmitry Medvedevistä tuli Venäjän federaation kolmas presidentti. Putin ei kuitenkaan siirtynyt taka-alalle maan johtopaikalta, vaan hänestä tuli pääministeri. Syntyi järjestelmä, jota on kutsuttu tandemdemokratiaksi. On arvioitu, että Putin halusi maan presidentiksi henkilön, joka olisi Putinin linjalle uskollinen. Medvedevinä on luonnehdittu Putinin politiikan toteuttajaksi. Putin tekikin Medvedevin nimelessään selväksi, että uusi presidentti on sekä poliittisesti että institutionaalisesti heikko ja Putinista riippuvainen.⁶⁹

Keväällä 2009 Medvedeville on kuitenkin alkanut muotoutua oma demokratialinja. Yhtenä käännekohtana voidaan pitää haastattelua kriittiselle oppositiolehdelle *Novaja Gazetalle*

⁶⁶ vrt. Ankermit (2003, 104) Vauhkoson 2008, 33 mukaan

⁶⁷ Held 1996

⁶⁸ Iloniemi 2009, 72

⁶⁹ Tiilikainen 2009, 19–22; Torbakov 2009, A2

13.4.2009. Haastattelua on tulkittu viestiksi Medvedevin uudistushaluista⁷⁰ ja näytöksi Medvedevin omasta linjasta, joka poikkeaa Putinin linjasta⁷¹. Haastattelussa Medvedev sanoo, että ”demokratia itsessään ei tarvitse minkäänlaista rehabilitaatiota. Demokratia on historiallista ja samaan aikaan täysin ylikansallista. Tämän vuoksi demokratia ei missään vaadi rehabilitointia.”⁷². Läntisessä mediassa Medvedevin lausuntoa on tulkittu niin, että Venäjän ei tarvitse muokata demokratiaa omaan käyttöönsä, ja että demokratia on yleismaailmallinen käsite. Kononenkon mukaan on kuitenkin muistettava, että tällaiset haastattelut on suunnattu etenkin länsimaiselle yleisölle, ja niiden tarkoituksena on kohottaa Venäjän imagoa⁷³.

Kansalaisjärjestösektorilla Medvedev on tehnyt niin ikään erilaisia linjavetoja suhteessa Putiniin. Kulmalan mukaan Medvedevin näkökulma kansalaisyhteiskuntaa kohtaan näyttäisi olevan pluralistisempi kuin Putinin. Medvedev on muun muassa myöntänyt vuoden 2006 kansalaisjärjestölain olevan ongelmallinen ja ilmaissut halunsa pehmentää lainsäädäntöä. Muutenkin Medvedevin puheissa kansalaisyhteiskuntakeskustelu on saanut tilaa ja hän on myös kiinnittänyt huomiota ihmisoikeusjärjestöjen toimintaan Venäjällä.⁷⁴

Seuraavat vuodet näyttävät, mitä Venäjän johtopaikoilla ja demokratiakehityksessä tapahtuu. Vaikka Medvedev on antanut lausuntoja, joissa hänen demokratiakäsityksensä näyttyy erilaiselta kuin Putinin, on vielä liian aikaista sanoa johtaako tämä konkreettisiin muutoksiin. On myös muistettava, että kolmen vuoden päästä on presidentinvaalit: Putinilla on perustuslain mukaan jälleen mahdollisuus olla vaaleissa ehdokkaana, joten Putin voidaan nähdä Venäjän johtopaikalla aina vuoteen 2020 asti. Tulevaisuus kuitenkin näyttää, mihin suuntaan Venäjä kulkee. Sen vuoksi Venäjän demokratiakehityksessä riittää tutkimista vielä useita vuosikymmeniä.

LÄHTEET

Aineisto

Amerikkalaisen sanomalehden New York Timesin haastattelu: 4.10.2003. Saatavilla [www-](#)

⁷⁰ Tiilikainen 2009, 20

⁷¹ Kangaspuro 2009

⁷² Medvedev 2009

⁷³ Kononenko 2009

⁷⁴ Kulmala 2009 (tulossa)

- muodossa: <<http://www.kremlin.ru/text/appears/2003/10/53439.shtml>>. [Viitattu 20.8.2007]
- Chileläisen televisioyhtiö ”Kanava 13:n” ja sanomalehti ”El Merkurion” haastattelu: 18.11.2004. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.kremlin.ru/text/appears/2004/11/79634.shtml>>. [Viitattu 20.8.2007]
- Esiintyminen juhlallisessa vastaanotossa omistettuna 100-vuotiaalle venäläiselle parlamentarismille: 27.4.2006. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.kremlin.ru/text/appears/2006/04/105122.shtml>>. [Viitattu 20.8.2007]
- Esiintyminen Kreikan tasavallan kansanedustajille: 6.12.2001 Saatavilla www-muodossa: <<http://www.kremlin.ru/text/appears/2001/12/28734.shtml>>. [Viitattu 20.8.2007]
- Esiintyminen perustuslain päivälle omistetussa juhlallisessa vastaanotossa: 12.12.2001. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.kremlin.ru/text/appears/2001/12/28743.shtml>>. [Viitattu 20.8.2007]
- Esiintyminen valtiosta riippumattomien järjestöjen edustajien tapaamisessa: 12.6.2001. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.kremlin.ru/text/appears/2001/06/28558.shtml>>. [Viitattu 20.8.2007]
- Esiintyminen Yhtenäisen Venäjän kolmannessa puoluekokouksessa: 20.9.2003. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.kremlin.ru/text/appears/2003/09/52516.shtml>>. [Viitattu 20.8.2007]
- Kanadalaisten televisioyhtiöiden CBS:n, CTV:n ja sanomalehti ”Globe and Mailin” ja televisioyhtiö RTR:n haastattelu: 14.12.2000. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.kremlin.ru/text/appears/2000/12/28434.shtml>>. [Viitattu 20.8.2007]
- Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 8.7.2000. Saatavilla www-muodossa: <http://president.kremlin.ru/appears/2000/07/08/0000_type63372type63374type82634_28782.shtml>. [Viitattu: 20.8.2007]
- Kirjelmä Venäjän federaation liittovaltion neuvostolle: 25.4.2005. Saatavilla www-muodossa: <http://president.kremlin.ru/appears/2005/04/25/1223_type63372type63374type82634_87049.shtml>. [Viitattu: 20.8.2007]
- ORT:n kirjeenvaihtajien, japanilaisen televisioyhtiö NHK:n ja tietotoimisto Reutersin haastattelu: 11.7.2000. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.kremlin.ru/text/appears/2006/09/111114.shtml>>. [Viitattu: 20.8.2007]
- Pikakirjoite Venäjän presidentin ”suorasta linjasta”: 19.12.2002. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.kremlin.ru/text/appears/2002/12/29647.shtml>>. [Viitattu: 20.8.2007]
- Pikakirjoitussestolustus venäläisten ja ulkomaisten toimittajien tiedostustilaisuudesta: 18.7.2001. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.kremlin.ru/text/appears/2001/07/28591.shtml>>. [Viitattu 20.8.2001]
- Puhe Intian tasavallan parlamentissa: 4.10.2000. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.kremlin.ru/text/appears/2000/10/28913.shtml>>. [Viitattu 20.8.2007]
- Puolalaisen lehden ”Gazeta vybortšan” ja puolalaisen televisiokanavan TVP:n haastattelu: 14.1.2002. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.kremlin.ru/text/appears/2002/01/28773.shtml>>. [Viitattu 20.8.2007]
- Suosituksen amerikkalaisen televisiokanava CBS:n haastattelu: 9.5.2005. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.kremlin.ru/text/appears/2005/05/87802.shtml>>. [Viitattu 20.8.2007]
- Uuden vuoden vetoamus: 31.12.1999. Saatavilla www-muodossa: <<http://www.kremlin.ru/text/appears/1999/12/59165.shtml#>>. [Viitattu 20.8.2007]

Kirjallisuus

- Alapuro, Risto. 2008. ”Kansalaistoiminnan edellytyksiä Venäjällä”. Teoksessa Rotkirch, Anna & Salmenniemi, Suvi: *Suhteiden Venäjä*. Helsinki: Gaudeamus, s. 27–43.
- Ankersmit, Franklin. 1996. *Aesthetic Politics: Political Philosophy Beyond Fact and Value*. Stanford: Stanford University Press.
- Bacon, Edwin. 2004. ”Russia’s Law on Political Parties: democracy by decree?” Teoksessa Ross, Cameron: *Russian politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press, s. 39-52.
- Breslauer, George. W. 2005. ”Regimes of Political Consolidation: The Putin Presidency in Soviet and Post-Soviet Perspective”. Teoksessa Pravda, A.: *Leading Russia: Putin in perspective*. Oxford: Oxford University Press, s. 37-58.
- Brown, Archie. 2004. ”Vladimir Putin’s leadership in comparative perspective”. Teoksessa Ross, Cameron: *Russian politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press, s. 3-16.
- Buzan, Barry. 1991. *People, States and Fear. An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Essex: Pearson.
- Dahl, Robert. A. 1971. *Polyarchy: Participation and opposition*. New Haven and London: Yale University Press.
- Dahl, Robert. A. 1998. *On Democracy*. New Haven and London: Yale University Press.
- Dahrendorf, Ralf. 1991. *Huomisen Eurooppaan*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Evans, Alfred B., Jr. 2006. ”Vladimir Putin’s Design for Civil Society”. Teoksessa Evans, Alfred B., Jr., Henry, Laura A. & McIntosh Sundstrom, Lisa: *Russian Civil Society. A Critical Assessment*. New York: M.E.Sharpe, s. 147-158.
- Haynes, Jeff. 2001. *Democracy in the Developing World: Africa, Asia, Latin America, and the Middle East*. Cambridge: Polity Press.
- Held, David. 1996. *Models of Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Holmes, Leslie. 2005. ”Russian Corruption and State Weakness in Comparative Post-Communist Perspective”. Teoksessa Pravda, Alex: *Leading Russia: Putin in Perspective*. Oxford: University Press, s. 75-101.
- Huntington, Samuel. 1991. *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman and London: University of Oklahoma Press.
- Iloniemi, Jaakko. 2009. ”Demokratian monet kasvot”. *Suomen Kuvalehti* 15–16/2009, 72.
- Kangaspuro, Markku. 2006. ”Putinin ideologia”. *Idäntutkimus* 2/2006, 1-2.
- Kononen, Vadim. 2009. Suomen Kuvalehden haastattelu. (Tiilikainen, Teppo. 2009. Medvedev pehmensi Venäjän imagoa. *Suomen Kuvalehti* 17/2009, 18–22).
- Korhonen, Pekka. 2008. ”Barry Buzan. Valtion käsite kansainvälisen politiikassa”. Teoksessa Lindroos, Kia & Soininen, Suvi: *Politiikan nykyteoreetikoja*. Helsinki: Gaudeamus, s. 235–254.
- Korteniemi, Eeva. 2007. *Demokratia Putinin retorikassa*. Valtio-opin pro gradu -työ. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Kulmala, Meri. 2009. *Russian Civil Society in the 2000s’: Views from the Federal to Local Level*. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Kravtšenko, Albert . 2007. *Politologija*. Moskova: Prospekt.
- Linz, Juan. J. & Stepan, Alfred. 1996. *Problems of democratic transition and consolidation: Southern Europe, South America and post-communist Europe*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Medvedev, Sergei. 1998. *Democracy, Federalism and Representation: Russian Elections in Retrospect*. Ulkopoliittinen instituutti: Helsinki.
- Pravda, Alex. 2005. ”Introduction: Putin in Perspective”. Teoksessa Pravda, Alex: *Leading*

- Russia: Putin in perspective*. Oxford: Oxford University Press, s. 23-3.
- Ross, Cameron. 2004. "Putin's federal reforms". Teoksessa Ross, Cameron: *Russian politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press, s. 155-175.
- Ruutu, Katja. 2006. *Venäjän politiikka ja perustuslaki: Tutkimus Venäjän perustuslakikäsitteistön kehityksestä 1900-luvulla*. Helsinki: Kikimora Publications.
- Salmenniemi, Suvi. 2007. *Growing Flowers in the Frost: Civic Activity, Citizenship and Gender in Russia*. Doctoral dissertation. (S.I): (S. Salmenniemi).
- Shevtsova, Lilia. 2006. "Russia's Ersatz Democracy". *Current History*. October 2006, 307-314.
- Smith, Hanna. 2007. "Russia under the rule of law". Teoksessa *Russia 2017: Three Scenarios*. 2007. Helsinki: Parliament of Finland, s. 58-67.
- Tiilikainen, Teppo. 2009. "Medvedev pehmensi Venäjän imagoa". *Suomen Kuvalehti*. 17/2009, 18-22.
- Torbakov, Igor. 2009. "Venäjän tandemdemokratia on jumiuttanut maan umpikujaan". *Helsingin Sanomat*. 30.4.2009, A2.
- Vauhkonen, Jouni. 2008. "Frank Ankersmit. Katkos, ero ja konflikti edustuksen lähtökohtana". Teoksessa Lindroos, Kia & Soininen, Suvi: *Politiikan nykyteoreettikoja*. Helsinki: Gaudeamus, s. 17-38.
- Venäjän perustuslaki (1993).
- Wahlbäck, Krister. 2003. "Venäjällä on tilinteon aika". *Ulkopolitiikka* 3-4/2003, 95-98.
- White, Stephen. 1999. "Russia". Teoksessa Elgie, Robert: *Semi-Presidentialism in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Zakaria, Fareed. 1997. "The Rise of Illiberal Democracy". *Foreign Affairs* November/December 1997, 22-43.

Elektroniset lähteet

- Kangaspuro, Markku. 2009. HBL:n haastattelu 18.4.2009. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.com): <http://www.hbl.fi/text/inrikes/2009/4/19/d26285.php>. [Viitattu 16.5.2009]
- Medvedev, Dmitry. 2009. "Novaja Gazetan haastattelu". Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.com): http://president.kremlin.ru/appears/2009/04/13/2023_type63379_215102.shtml. [Viitattu 16.5.2009]

Anna Kronlund

Päätös vastaan debatti?

– Näkökulmia yhdysvaltalaiseen poikkeustilannepuheeseen syyskuun terroristi-iskujen jälkeisellä ajanjaksolla

Poikkeustilaan liittyvät kysymykset ovat herättäneet keskustelua poliittisen teorian ja perustuslaillisen oikeuden viitekehyksessä aina antiikin diktatuuri-instituutiosta lähtien. Etenkin syyskuun yhdenentoista päivän 2001 tapahtumien seurauksena poikkeustila on kuitenkin noussut uudelleen kiinnostuksen kohteeksi, kuten Ferejohn ja Pasquino¹ seuraavassa argumentoivat: ”*Emergency powers [...] have recently become an object of intense debate because of the new threat to liberal democratic order represented by global terrorism.*” Edelleen esimerkiksi Schepelen² mukaan syyskuun 2001 terroristi-iskujen seurauksena keskustelu poikkeustilavaltuuksista tuli uudestaan tarkastelun keskiöön ei ainoastaan Yhdysvalloissa, mutta myös kansainvälisesti: ”*The attacks in the United States on September 9, 2001 have produced another generation of debate over emergency powers, not just in the United States, but internationally.*”

Vaikka syyskuun terroristi-iskuista on tehty verrattain paljon tutkimusta, aiheeseen voidaan saada uusia perspektiivejä tarkastelemalla poikkeustilan ja sen lähi- tai rinnakkaiskäsitteiden poliittista merkitystä ja käyttötapoja ajankohtaisten kongressidebattien kautta³. Poikkeustilasta käytyä yhdysvaltalaista nykykeskustelua voidaan lähestyä siten erityisesti kahdesta eri näkökulmasta: miten kongressin keskusteluissa suhtauduttiin syyskuun 11. päivän 2001 jälkeiseen poikkeustilan julistukseen ja toisaalta taas miten poikkeustilasta käyty keskustelu on yhteydessä toimeenpanovallan ja lainsäädäntövallan välisen suhteen merkityksen muutoksiin⁴.

Poikkeustilan poliittisesta merkityksestä ajankohtaisessa keskustelussa

Syyskuun yhdestoista on ajankohtaisin esimerkki päivämäärästä, josta on tullut maailmanlaajuisen poliittisen tapahtuman metonymia, kuten seuraava senaatissa esitetty puheenvuoro asiaa havainnollistaa. ”*Yesterday the United States of America suffered a horrible national tragedy the images of which will forever etch the date, September 11, 2001, in the collective*

¹ 2006, 333

² 2008, 178

³ Ks. Kronlund 2008

⁴ Ajankohtaisella keskustelulla viitataan tässä yhteydessä etenkin George W. Bushin presidenttikauden aikaiseen keskusteluun

*minds of the American people*⁵. Monien historiallisesti merkittävien tapahtumien yhteydessä niiden päivämäärästä tulee metonymia, joka muistetaan ja josta muistutetaan myöhemmin pelkällä vuoden- ja kuukaudenpäivällä. Monissa maissa on päivämäärään viittaavia kadunnimiä, ehkä tunnetuimpia niistä on ”Die Straße des 17. Juni” (Länsi-)Berliinissä, joka muistuttaa Itä-Berliinin työläisten kapinasta ja sen tukahduttamisesta vuonna 1953. Muita tunnettuja päivämääriä ovat esimerkiksi 21.8.1968 (Tshekkoslovakian miehitys), 26.4.1986 (Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus) tai 9.11.1989 (Berliinin muurin avautuminen ja murtumisen alku). Tänäpäin yleisimmin käytetty ja tunnetuin metonymia on 11.9.2001, yhdysvaltalaisessa kielenkäytössä ”9/11”.

Syyskuun terroristi-iskujen jälkeen Presidentti Bush ja hallinto turvautuivat poikkeuksellisiin toimiin tilanteen poliittisen merkityksen määrittelemiseksi ja mahdollisten tulevien ja ennakoimattomien uhkien torjumiseksi. Presidentti Bush julisti poikkeustilan (*national emergency*)⁶, ainoastaan muutama päivä iskujen jälkeen toteamalla seuraavasti:

A national emergency exists by reason of the terrorist attacks [...] Now, therefore, I, George W. Bush, President of the United States of America, by virtue of the authority vested in me as President by the Constitution and the laws of the United States, I hereby declare that the national emergency has existed since September 11, 2001.⁷

Edelleen, vain viikko iskujen jälkeen tehdyssä päätöksessä kongressi valtuutti presidentin riittävään voimankäyttöön terroristeja vastaan: *“to use all necessary and appropriate force against those nations, organizations, or person he determines planned, authorized, committed or aided the terrorist attacks [...] or harbored such organizations or persons.”*⁸. Syyskuun terroristi-iskut aiheuttivat Yhdysvalloissa laajan mediajulkisuuden lisäksi myös järkytyksen tunteen. Kyseessä oli ensimmäinen isku Yhdysvaltoihin sitten Japanin hyökkäyksen Pearl Harborin tukikohtaan vuonna 1941. Tapahtumat ajankohtaisessa keskustelussa rinnastehtaan usein juuri Pearl Harborin tapahtumiin: *“What happened on September 11, 2001, was*

⁵ Republikaanisenaattori Voinovich; Terrorist attacks against the United States 2001, S9329

⁶ Muun muassa Presidentti Roosevelt julisti poikkeustilan taloudellisten syiden takia vuonna 1933, Presidentti Truman Korean sotaan liittyen vuonna 1950 ja presidentti Nixon kahdesti, taloudellisten ja yhteiskunnallisten syiden takia vuosina 1970 ja 1971. Poikkeustilakeskustelu aktualisoitui yhdysvaltalaisessa kontekstissa erityisesti Vietnamin sodan alkamisen jälkeen, etenkin vuonna 1976, jolloin presidentti Ford allekirjoitti kansallista hätätilaa, sen julistamista ja toimenpiteitä käsittelevän National Emergencies Actin.

⁷ President Bush 14.9.2001

⁸ S.J. Resolution 23; 107th Congress 2001

*no more a tragedy than what happened on December 7, 1941*⁹. Yhdysvaltojen historiassa ei ole kuitenkaan suoranaisia ennakkotapauksia syyskuun terroristi-iskuille, eikä poikkeustilanteista ole erityistä mainintaa Yhdysvaltojen perustuslaissa, lukuun ottamatta *habeas corpus*-säädestä¹⁰ laitonta vangitsemista vastaan. Terroristi-iskujen yhteydessä käytyjen keskustelujen kannalta ajateltuna erityisen mielenkiintoista onkin itse tapahtumien retorinen uudelleenkuvaus, jolla on merkitystä myös valtiointituutioiden välisten suhteiden kannalta ajateltuna.

Vaikka Yhdysvalloissa ei voida katsoa tapahtuneen perustuslain pidättämistä tai kumoamista, syyskuun 11. päivän 2001 jälkeisiä toimenpiteitä voidaan verrata poikkeustilasta käytyihin keskusteluihin valtiosääntöoikeuden ja poliittisen teorian historiassa. Tämänkaltaisia poikkeustilaa liittyviä kysymyksiä ovat esimerkiksi perustuslaillisen järjestyksen rajojen huomioimatta jättäminen tai vallanjakojärjestelmän edellytysten haastaminen.

Poikkeustilaa koskevaa yhdysvaltalaista nykykeskustelua tulee tarkastella suhteessa käsitteen historiaan kansainvälisissä poliittista teoriaa ja perustuslakia koskevissa keskusteluissa¹¹. Rinnastuskohdaksi on luonnollista valita tunnetuin perustuslakiin kirjattu esimerkki poikkeustilaa koskevasta lausekkeesta: Weimarin tasavallan perustuslaki ja erityisesti artikla 48¹². Tarkastelemalla yhdysvaltalaista nykykeskustelua historiallisen vertailukohtan kautta on mahdollista analysoida yhtäältä perustuslaillisten valtuuksien ja poliittisten tilanteiden eroavaisuuksia ja toisaalta rinnakkaiskäsitteiden problematiikkaa. Lisäksi Weimarin perustuslaista käydyistä keskusteluista voidaan nostaa esiin tiettyjä teemoja ja kysymyksiä, joita voidaan edelleen soveltaa yhdysvaltalaisen nykykeskustelun polemiikin analysointiin ja siten saavuttaa politiikan tutkijalle tärkeä etäännyttävä näkökulma aiheeseen.

Yhdysvaltalaista nykykeskustelua on perusteltua tarkastella myös Carl Schmittin poikkeustila- eli *Ausnahmezustand* -käsitteen ja käsitteen kontekstin eli tässä tapauksessa Weimarin ta-

⁹ Edustaja Hyde; Expressing the sense of Senate and House of Representatives regarding terrorist attacks launched against United States 2001, 5505

¹⁰ *Habeas corpus* -instituutio on alkujaan englantilainen käytäntö laitonta vangitsemista vastaan vuodelta 1679.

¹¹ Aiheeseen liittyviä historiallisia vertailukohtia ovat muun muassa poikkeustila-käsitteen käyttö valtiosääntö- ja kansainvälisessä oikeudessa ennen maailmansotaa, Weimarin tasavallan perustuslain 48 artiklaa koskevat kiistat ja Carl Schmittin käsitykset poikkeustilasta, sen julistamisen menettelytavoista sekä yhteydestä suverenisuus- ja diktatuurikäsitteisiin.

¹² Weimarer Reichsverfassung 1919, Artikel 48: "Der Reichspräsident kann, wenn im Deutschen Reiche die öffentliche Sicherheit und Ordnung erheblich gestört oder gefährdet wird, die zur Wiederherstellung den öffentlichen Sicherheit und Ordnung nötigen Maßnahmen treffen, erforderlichenfalls mit Hilfe der bewaffneten Macht einschreiten. Zu diesem Zwecke darf er vorübergehend die in den Artikeln 114, 115, 117, 118, 123, 124 und 153 festgesetzten Grundrechte ganz oder zum Teil außer Kraft setzen."

savallan 1919 perustuslain ja erityisesti sen artiklan 48 lähtökohdista. Schmittin *Ausnahmezustand* -käsite mahdollistaa poikkeustilaa vastaavien tilanteen arviointien ja kiistojen tunnistamisen nykykeskusteluissa.¹³ Edelleen Schmittin kautta voidaan tuoda myös suvereniteettiin ja poliittiseen desisionismiin liittyviä teemoja ajankohtaisten yhdysvaltaisten kongressidebattien yhteyteen. Huolimatta siitä, että Schmittin poikkeustilan käsite muotoutui epätavallisessa kontekstissa, käsitteellä on edelleen merkittävää poliittista potentiaalia myös ajankohtaisissa keskusteluissa. Toisen maailmansodan jälkeen, kun Yhdysvalloista on tullut supervaltta, poikkeustilaan verrattavia presidentin ja hallinnon valtaa lisänneitä valtuuksia ja käytäntöjä on kritisoitu ja käytetty eri yhteyksissä. Siten tietty rinnastus Schmittin kirjoituksiin ja Weimarin tasavaltaan on käyttökelpoinen tutkijalle.¹⁴

Schmittin ajatukset ovat tehneet 2000-luvulla tietynlaisen comebackin. Schmittin kirjoituksiin on viitattu useasti myös amerikkalaisessa poikkeustilaan liittyvässä nykykeskustelussa. *“Schmitt remains very much alive in the discussions of modern emergency powers.”*¹⁵ Esimerkiksi syyskuun terroristi-iskujen jälkeen monet kirjoittajat ovat hyödyntäneet tiettyä paralleelia presidentti Bushin *“war on terror”*-retoriikan ja Schmittin poikkeustilakonseption välillä tuodakseen esiin toimeenpanovallan yksipuoliseen päätöksentekoon liittyviä *“vaaroja”*¹⁶. Schmittin näkökulmaa ei voida kuitenkaan omaksua sellaisenaan nykytilanteeseen, kuten Wolin¹⁷ seuraavassa esittää: *“Schmitt’s work – be it on left or right – must guard against the ahistorical illusion that Schmitt’s theoretical positions can be innocently lifted out of the sociohistorical context in which they originated and applied unproblematically to contemporary world affairs.”* Schmittin juridinen konteksti on kuitenkin merkittävä toisin kuin Wolin edellä mainitussa argumentissa antaa olettaa.

Poikkeustilaan liittyvien kysymysten tarkastelu eri konteksteissa on tietenkin haasteellista siinä mielessä, että kysymyksenasettelu ja käsitteet vaihtelevat eri kansallisissa traditioissa. Kuten esimerkiksi Scheppele¹⁸ on tuonut esiin erilaisilla oikeudellisilla järjestelmillä ja kieli-

¹³ Myös Saksassa Schmitt on ollut osa poikkeustilaa koskevaa nykykeskustelua. Esimerkiksi valtiosääntötuomioistuimen jäsen Ernst-Wolfgang Böckenförde (1998) ja yksi merkittävimmistä sodan jälkeisen poliittisista teoreetikoista Ulrich K. Preuss (1999) ovat pitäneet Schmittiä esimerkkinä siitä kuinka liberaalien valtioiden heikkoutta ja niiden *“alittiutta”* hätätilahallinnolle voidaan käsittää. (ks. Scheppele 2008, 173)

¹⁴ Schmitt: *Die Diktatur* (1921) ja *Politische Theologie* (1922). Schmittin tulkinnat Weimarin perustuslaista katso Schmitt 1924 ja 1928.

¹⁵ Scheppele 2008, 173

¹⁶ Ks. Scheppele 2008, 179

¹⁷ Wolin 1990, 412

¹⁸ 2008, 166

perheillä on omat poikkeustilanteita koskevat oikeudelliset proseduurinsa, terminologiansa ja perustuslailliset taustansa¹⁹.

Edelleen modernien kriisien konteksti on tietysti hyvin erilainen kuin vastaavien kriisien esimerkiksi Weimarin tasavallassa. Poikkeuksellisiin toimivaltuuksiin turvaututaan yleisesti ottaen nykyään myös odotettua harvemmin, vaikka ne olisi ”laillistettu” sisällyttämällä valtuudet perustuslakiin²⁰. Esimerkkinä edellisestä muun muassa Saksa (1968-), Venäjä (1993-) ja Etelä-Afrikka (1996-), jotka eivät ole koskaan turvautuneet perustuslainmukaisiin poikkeustilavaltuuksiinsa erilaisista kriisitilanteista huolimatta²¹. Lisäksi esimerkiksi Ranska on turvautunut poikkeustilavaltuuksiin ainoastaan kerran Algerian kriisin vuoksi vuonna 1961, vaikka Ranskan perustuslain 16 artiklan mukaisesti presidentillä on perustuslaillista toimivaltaa poikkeustilanteissa²². Yhdysvalloissa *habeas corpus*-säädöksen pidättämiseen taas on päädytty Scheppeleen²³ tulkinnan mukaan ainoastaan kaksi kertaa eli sisällissodan aikana ja syyskuun terroristi-iskujen jälkeen. Poikkeustilaan liittyvien keskustelujen voidaan katsoa olevaan kuitenkin edelleen hyvin ajankohtaisia. Toimeenpanovallan, lainsäädäntövallan ja tuomiopanovalan erottamista koskeva problematiikka on edelleen merkittävä osa myös nykyistä poliittista keskustelua.

Tarkasteltaessa Yhdysvaltalaisista ajankohtaisista poikkeustilaa koskevaa keskustelua kongressidebattien kautta esiin nousee erityisesti kolme teemaa. Ensimmäiseksi teemaksi voidaan erottaa poikkeustilan ”rakentuminen” kongressin debateissa. Keskusteluista voidaan nostaa esiin poikkeustilaan rinnastettavia kiistoja ja tilanteen arviointeja. Toiseksi, vaikka perustuslain tai lakien kumoamista järjestyksen tähden ei voida katsoa tapahtuneen, on Yhdysvalloissa ollut havaittavissa poikkeustilan tyyppisiä käytäntöjä, kuten perustuslain rajojen uudelleen määrittelyä ja venyttämistä tavanomaisten menettelytapojen ulkopuolelle tai uuden lainsäädännön asettamista kokonaan perustuslaillisen järjestyksen ulkopuolelle. Kolmanneksi esiin nousevaksi teemaksi voidaan erottaa toimeenpanovallan ”virkakoneiston” ja presidentti Bushin roolin korostuminen, josta voidaan löytää tiettyjä yhteneväisyyksiä Schmittin esittämän poikkeustilan suvereeni-konseption kanssa²⁴.

¹⁹ Vrt. saksalainen käytäntö eli ”Ausnahmezustand”; ranskalainen piiritystilakäytäntö ”state of siege” ja common law – maiden ”martial law” tai ”prerogative” power.

²⁰ Ks. Ferejohn & Pasquino 2004

²¹ Scheppele 2008, 174

²² Ks. Ferejohn & Pasquino 2004, 216

²³ 2008, 174

²⁴ Ks. Schmitt 1985, 11

Poikkeustila kongressidebateissa

Yhdysvaltalaista poikkeustilakeskustelua voidaan lähtökohtaisesti tarkastella joko poliittisesta tai oikeudellisesta näkökulmasta, joita ei voida kuitenkaan kokonaan täysin erottaa toisistaan. Kongressidebatit tutkimuskohteena ovat kuitenkin erityisen mielenkiintoisia, koska niiden kautta voidaan analysoida sekä poliittista kiistaa toimeenpanovallan ja lainsäädäntövallan välillä että varsinaisissa lainsäädäntödebateissa ilmeneviä kamppailuja kongressin asemasta. Poikkeustilan kannalta olennainen kysymys on erityisesti päätöksen ja debatin välinen suhde, jolloin parlamentaarilla keskusteluilla voidaan katsoa olevan tietty voimasuhteista riippumaton erityisarvonsa. Edelleen nimenomaisesti kongressidebattien analysoinnin kautta voidaan spesifioida ajankohtaisissa keskusteluissa käytyjä hallituksen ja kongressin välisiä, aiheita koskevia kiistoja. Kongressidebattien käyttö tutkimuskohteena mahdollistaa myös kongressin poliittisen väittelyn tarkastelun ja tätä kautta kongressin, tuomioistuimen ja toimeenpanovallan valtasuhteiden välisen retorisen kamppailun analysoinnin.

Lisäksi ajankohtaisten kongressidebattien kautta on erityisen mielenkiintoista analysoida, miten poikkeustilaa on keskusteluissa problematisoitu, miten sen perustuslainmukaisuutta on arvioitu ja miten poikkeustilaa on tulkittu suhteessa aiempiin historiallisiin ennakkotapauksiin. *“September 11, 2001, will forever be burned into American history as a day of horror without precedent”*²⁵. Yleisesti ottaen syyskuun yhdenentoista päivän 2001 iskuja on kuvailtu eräänlaiseksi käänteeksi poliittisessa ajassamme. *“Many Americans have lamented that the horrific terrorist acts of yesterday have changed America forever”*²⁶. Kuten esimerkiksi demokraattisenaattori Nelson seuraavassa sitaatissaan toteaa, syyskuun 11. päivän 2001 iskuihin on suhtauduttu ainutlaatuisena tapahtumana: *“I would normally express that ‘it’s at a moment like this’ when words cannot suffice to express the anguish of yesterday’s attack, but there has never been a moment quite ‘like this’ in our history as a sovereign nation. The magnitude of the events that transpired yesterday will be measured in an infinite number of ways for years to come.”*²⁷. Toisaalta keskusteluissa ei ole kuitenkaan sen enempää tarkennettu, mikä on muuttunut ja millä tavalla.

²⁵ Republikaanisenaattori Mr. Bond; Terrorist attacks against the United States 2001, S9343

²⁶ Edustaja Jefferson; Expressing the sense of Senate and House of Representatives regarding terrorist attacks launched against United States 2001, 5569

²⁷ Demokraattisenaattori Nelson; Terrorist attacks against the United States 2001, S9326

Kuten edellä on jo käynyt ilmi, Yhdysvaltojen perustuslaissa ei ole *habeas corpus* -säädestä lukuun ottamatta mitään poikkeustilanteisiin sovellettavaa perustuslaillista poliittista ehtoa. Lisäksi, koska tapahtumia ei voida rinnastaa suoranaisesti aikaisempiin ennakkotapauksiin Yhdysvaltain historiassa, syyskuun terroristi-iskut ovat olennaisesti määrittäneet poikkeustilasta käytävää keskustelua Yhdysvalloissa. Ajankohtaisen keskustelun analysoinnin kannalta ei ole kuitenkaan tarkoituksenmukaista pyrkiä osoittamaan, että syyskuun 11. päivän iskujen seurauksena jokin olisi ”radikaalisti” muuttunut vaan ennemminkin syyskuun terroristi-iskujen voidaan katsoa problematisoineen ajankohtaista poliittista ja valtiosääntöoikeudellista keskustelua uudessa tilanteessa.²⁸

Yhdysvaltaista poikkeustilan kontekstia tarkasteltaessa on syytä kuitenkin tuoda esiin – Schmittin terminologiaa lainatakseni – että järjestys ei ole kumonnut oikeutta, eikä oikeusjärjestynyt jakautunut osiinsa. Lisäksi, koska perustuslaki on edelleen voimassa, poikkeustilasta schmittiläisessä merkityksessä ei voida puhua. Syyskuun 11. päivän terroristi-iskuista ja niiden aiheuttamasta järkytyksestä huolimatta kukaan ei ole vakavissaan esittänyt Brüningin hallituksen vuoden 1930 tapaista järjestelyä, jonka seurauksena hallitus toimi poikkeustilavaltuuksien (*Notverordnung*) turvin ja parlamentin valtaa sekä istuntokautta rajoitettiin radikaalisti²⁹. Yhdysvalloissa kongressin (ja osin myös tuomioistuinten) vallan kaventamiseksi ja toisaalta taas toimeenpanovallan ja presidentti Bushin auktoriteetin kasvattamiseksi turvaututtiin toisenlaisiin poikkeuksellisiin toimenpiteisiin.

Poikkeustila yhdysvaltalaisessa poliittisessa keskustelussa

*”Is there in all republics this inherent and fatal weakness? Must a government of necessity be too strong for the liberties of its people, or too weak to maintain its own existence?”*³⁰. Lincolnin edellä mainitsema poikkeustilanteisiin liittyvä problematiikka on edelleen hyvin ajankohtainen. Liberaaleille moderneille perustuslaeille on tyypillistä, että hallinnon toimintaa pyritään rajoittamaan erilaisilla kontrolleilla.³¹ Tämänäyttypiset käytännöt voivat kuitenkin rajoittaa hallinnon mahdollisuuksia tehokkaisiin toimenpiteisiin poikkeustilanteissa³². Siten useimmissa moderneissa perustuslaeissa onkin jonkinlaisia poikkeustilavaltuuksia koskevia

²⁸ Ks. esimerkiksi Roach 2003

²⁹ Patch 1998

³⁰ Lincoln 1861

³¹ Vrt. esimerkiksi Yhdysvaltain perustuslaki, joka perustuu ajatukseen rajoitetusta hallinnosta ja laillisuusperiaatteen noudattamisesta: ”limited government of assigned powers” ja ”government of laws and not of men”.

(Ks. mm. Levinson 2006)

³² Ks. Esim. Ferejohn & Pasquino 2004

ehtoja. Kuten Yhdysvaltain perustuslain ensimmäisessä artiklassa todetaan: ”*The privilege of the writ of habeas corpus shall not be suspended, unless when in cases of rebellion or invasion the public safety may require it.*” Kuitenkin esimerkiksi Gross³³ on huomauttanut, että koska Yhdysvaltain perustuslaissa ei ole varsinaista mainintaa erityisestä poikkeuksellisiin tilanteisiin liittyvästä toimivallasta, on ilmeistä, että tämänkaltaiselle poikkeukselliselle auktoriteetille ei ole minkäänlaista paikkaa perustuslaissa. Kysymykseen perustuslaillisesta poikkeustila-regiimistä onkin suhtauduttu Yhdysvalloissa kaksijakoisesti, kuten seuraavasta Ferejohnin ja Pasquinon³⁴ argumentista käy ilmi: ”*American scholars are divided as to whether or not the US Constitution contains an emergency regime, or, if it does not, whether it should.*”

Vaikka Yhdysvalloissa perustuslaissa ei ole erityistä poikkeustilaa koskevaa ehtoa, perustuslaki selkeästi määrittelee yhdessä historiallisten ennakkotapausten kanssa myös nykyisten kriisien tulkintaa, kuten demokraattisenaattori Feingold³⁵ seuraavassa asian esittää:

I think it is important to remember that the Constitution was written in 1789 by men who had recently won the Revolutionary War. [...] They wrote the Constitution and the Bill of Rights to protect individual liberties in times of war as well as in times of peace. There have been periods in our nation's history when civil liberties have taken a back seat to what appeared at the time to be the legitimate exigencies of war. Our national consciousness still bears the stain and the scars of those events: The Alien and Sedition Acts, the suspension of habeas corpus during the Civil War, the internment of Japanese-Americans during World War II [...] Dr. Martin Luther King, Jr., during the Vietnam war. We must not allow this piece of our past to become prologue.

Yhdysvaltalaisessa keskustelussa erilaisiin poikkeustilanteisiin liittyvät keskustelut ovat keskittyneet pääasiassa kysymykseen mahdollisten poikkeustilanteiden ja toimenpiteiden perustuslaillisuudesta (*legalists vs. extralegalists*). Asia ei ole kuitenkaan niin mustavalkoinen, koska useimmat käytännössä toteutuneet poikkeustilanteet eivät selkeästi noudata normatiivista jakoa perustuslaillisiin ja perustuslain ulkopuolisiin poikkeustilanteisiin. Kuten esimerkiksi Scheppele³⁶ on huomauttanut, tyypillisesti *common-law* maissa erilaisten poikkeustilanteiden perustuslainmukaisuuden arviointi ei ole yksiselitteistä, koska normatiiviset teoriat

³³ 2003, 1048

³⁴ 2006, 333

³⁵ Uniting and Strengthening America Act 2001, 10570

³⁶ Ks. tarkemmin Scheppele 2008, 165, 168

ovat käytännössä limittyneet: ”one finds both legalist and extra-legalist arguments operating side by side”.

Tarkasteltaessa presidentin ja kongressin välistä suhdetta poikkeustilakontekstissa olennaista on tietenkin huomioida mille taholle poikkeustilavaltuudet kuuluvat, mikä taho poikkeustilavaltuuksia arvioi, ja mitä poikkeustilavaltuudet pitävät sisällään. Perustuslain jättäessä asian avoimeksi tulkinnalle ei Yhdysvalloissa ole olemassa mitään yhtenäistä esitystä poikkeustilaan liittyvistä toimivaltuuksista. Yhdysvaltalaiselle ajankohtaiselle poikkeustilakeskustelulle onkin tyypillistä korkeimman oikeuden, presidentin ja kongressin välinen vuoropuhelu. Kuitenkin esimerkiksi Wittes³⁷ on myös kritisoinut ajankohtaista yhdysvaltalaisesta keskustelusta siitä, että etenkin terrorisminvastaiseen sotaan liittyvissä kysymyksissä keskustelua on käyty pääasiassa vain toimeenpanovallan ja korkeimman oikeuden välillä.

Vallan kolmijakoon perustuvalla järjestelmällä tyypillistä on, että jokainen hallinnon ala pyrkii auktoriteetin maksimointiin. Etenkin lainsäädäntö- ja toimeenpanovallan välinen kamppailu on Yhdysvalloissa tyypillistä ja perustuslainmukaista: “*Since the beginning of the Republic, few debates have been as hotly contested as the one over executive versus legislative powers*”³⁸. Perustuslaissa määritellään edellytykset lainsäädäntövallan ja toimeenpanovallan väliselle ”kilpailulle”, mutta siinä toimeenpanovallan oletetaan olevan toissijainen lainsäädäntövaltaan nähden. “*In our government*”, he said, it was “*less necessary to guard against the abuse in the Executive Department [...] because it is not the stronger part of the system, but the weaker*”³⁹.

Toimeenpanovallan todellisen vallan laajuus on epävarmin, mutta varmaankin eräs merkittävimmistä kysymyksistä perustuslaillisen oikeuden tulkinnassa. Kongressissa käydyissä debaatteissa on vaadittu täsmentämään ja kontrolloimaan presidentin roolia. Esimerkiksi *Separation of Powers Restoration Act* -lakiesitys vuonna 2001 esitti, että kongressin ja presidentin valta on palautettava uudelleen perustuslailliseen järjestykseen. Lisäksi korkein oikeus on arvioinut vallanjakojärjestelmän perustuslaillisuutta muun muassa *Myers vs. United States* (1926) päätöksessä seuraavasti:

³⁷ Wittes 2008

³⁸ 9/11 Commission Report 2004, 102

³⁹ James Madison Reminin (2006, 28) mukaan

The doctrine of the separation of powers was adopted by the convention of 1787 not to promote efficiency but to preclude the exercise of arbitrary power. The purpose was not to avoid friction, but, by means of the inevitable friction incident to the distribution of the governmental powers among three departments, to save the people from autocracy.⁴⁰

Syyskuun terroristi-iskujen jälkeiselle ajanjaksolle tyypillistä Yhdysvalloissa oli, että toimeenpanovalta vahvistui. Presidentti Bushin voidaan katsoa ainakin heti iskujen jälkeen omaksuneen eräänlaisen schmittiläisen doktriinin turvautumalla julkiseen mielipiteeseen ja kansaan presidentin vallan auktorisoimiseksi.⁴¹ Ajankohtainen poikkeustila Yhdysvalloissa onkin tarkoittanut erityisesti toimeenpanovallan itsenäisiä päätöksiä ja perustuslaillisen vallanjakojärjestelmän edellytysten kyseenalaistamista.

Into that breach, this legislation throws the administration's solution to all problems: more Presidential power. This is a formula for still fewer checks and balances and for more abuse, secrecy, and power-grabbing. It is a formula for immunity for past and future abuses by the Executive.⁴²

Yhdysvalloissa presidentin toimivallan kasvattamiseen kriisitilanteissa on suhtauduttu kuitenkin asiaan kuuluvana, vaikka kriisien aikaisen hallinnon ei ole katsottu olevan yksinomaan toimeenpanovallan tehtävä. *“In time of war, rebellion, and other emergencies, then, Congress was given a strong role, almost certainly the lead role, in the process of emergency governance envisioned in the U.S. Constitution”*⁴³. Kongressin merkittävää roolia kriisitilanteissa on perusteltu yleisesti ottaen viittaamalla jo edellä mainittuun *habeas corpus* -säädökseen⁴⁴.

Yleisesti ottaen vallanjakoon perustuvissa järjestelmissä toimeenpanovallan merkityksen korostumiseen liittyvät kysymykset ovat suoranaisesti yhteydessä myös lainsäädäntövallan toiminnan edellytyksiin. Huolimatta syyskuun 11. päivän 2001 iskuista, Yhdysvaltain kongressilla on ollut täydet edellytykset päätöksentekoon: *“We are deliberating which is exactly what our responsibility is”*⁴⁵. 11.9.2001 jälkeen, 45 päivän kuluessa iskuista, edustajainhuone

⁴⁰ Brandeis - Myers vs. United States 1926

⁴¹ Presidenttien pyrkimys auktoriteetin kasvattamiseen ei ole kuitenkaan amerikkalaisessa järjestelmässä mikään uusi ilmiö, jos ajatellaan aikaisempia presidenttejä, kuten Lincolnia, Jeffersonia, Rooseveltia ja Wilsonia.

⁴² Demokraattisenaattori Patrick J. Leahy; Military Commissions Act 2006, S10254

⁴³ Scheppele 2004, 6

⁴⁴ *Habeas corpus* -säädos on mainittu perustuslain artiklassa yksi, jonka perusteella sen on katsottu yleisesti ottaen olevan kongressille kuuluva oikeus. Lisäksi esimerkiksi Scheppele (2004, 5) on huomauttanut, että *“Congress's role in a state of emergency was meant to be primary may be further supported by the Third Amendment, which says that quartering of troops in private homes in a time of war shall only be done if there is a law allowing it.”*

⁴⁵ Representative Dreier; Providing for consideration of H.J. RES. 83, H3619

äänesti kaiken kaikkiaan 69 kertaa. “*The American people expect and they deserve a House that works together when this country faces adversity. After the September 11 attacks, the Speaker of the House and the minority leader brought our two parties together for a bipartisan caucus to discuss what happened and to discuss the next steps. During those next days and weeks we were not two parties, we were one country.*”⁴⁶. Toimeenpanovallan auktoriteetin vahvistamiseksi ei ole turvauduttu kongressin toimintaedellytysten kyseenalaistamiseen vaan päinvastoin sen omiin valtuuksiin, jotka ovat säilyneet keskusteluissa koko ajan kiistanalaisina.

Syyskuun terroristi-iskujen jälkeisestä poikkeustilasta puhuttaessa viitataan usein kongressin lainsäädännöllisten proseduurien kautta hyväksytyihin toimenpiteisiin. Esimerkiksi Feldmanin⁴⁷ mukaan ajankohtaisella poikkeustilakeskustelulla viitataan ”lockelaisen” (prerogative) vallan tai eksplisiittisesti irrallaan olevan poikkeustilan sijaan ennemminkin juuri uuteen muodolliseen lainsäädäntöön, sellaiseen kuten esimerkiksi *Patriot Act*. Kongressi on onnistunut auktorisoimaan toimeenpanovallalle poikkeustilavaltuuksia tavalla, joka olennaisesti häivyttää Schmittille niin oleellisen ajatuksen poikkeustilasta päättävästä suvereenista. Siten yhdysvaltalaisessa poikkeustilassa suurin vastakkainasettelu ei olekaan schmittiläinen ”päättös vs. normi” -tilanne – pikemminkin päätös on kohdannut debatin.

Erilaisten kriisien aikana Yhdysvaltain hallinto on osoittanut selkeästi olevansa valmis omaksumaan poikkeuksellisia toimenpiteitä erilaisissa kriisitilanteissa. Yhdysvalloissa on kuitenkin pyritty kontrolloimaan poikkeustilavaltuuksiin liittyviä mahdollisia ylilyöntejä erilaisten lakisäädösten kautta, mikä on taas osaltaan johtanut siihen, että erilaisissa kriisitilanteissa presidentit pyrkivät vetoamaan perustuslain toisen artiklan mukaiseen rooliinsa armeijan ylipäällikkönä⁴⁸. Erilaisten poikkeustilavaltuuksia koskevien lakisäädösten ongelmana on, että niiden merkitystä voidaan helposti vähätellä: lakisäädöstä ei joko pyritä soveltamaan tai se ohitetaan kokonaan vetoamalla perustuslain toiseen artiklaan. Toisaalta on myös esitetty, että itse asiassa poikkeukselliset toimivaltuudet, joihin 9/11 jälkeen turvauduttiin, olisivat aikaisempaa vähemmän ”poikkeuksellisia”⁴⁹. Esimerkiksi Scheppele⁵⁰ on kuitenkin suhtautunut asiaan kriittisemmin toteamalla seuraavasti: ”[t]he U.S. is still fundamentally operating under

⁴⁶ Demokraattiedustaja McGovern; Providing for consideration of H.J. RES. 83, H3618

⁴⁷ 2008, 6

⁴⁸ Scheppele 2006, 241

⁴⁹ Ks. esim. Scheppele 2006

⁵⁰ 2006, 243

the old martial law framework inherited from Britain. Martial law is not considered proper law, and yet the executive has always felt free to use it when crisis strikes.”

Huolimatta presidentti Bushin poikkeuksellisista toimenpiteistä poikkeustilaan liittyvät toimivaltuudet ovat silti yhdysvaltalaisessa kontekstissa rajoitettuja. Tässä yhteydessä on syytä myös huomauttaa, että tarkasteltaessa syyskuun terroristi-iskuja yhdysvaltalaisessa poikkeustilan historiallis-oikeudellisessa viitekehyksessä, itse tilanne ja siihen liittyvät keskustelut näyttävät vähemmän poikkeuksellisilta ja tietyssä mielessä dramaattisilta.⁵¹ Lisäksi erilaisten poikkeustilojen vaikutukset ovat nyky-yhteiskunnassa rajallisia ja vain osaa yhteiskunnasta koskevia. Scheppele⁵² tulkinnan mukaan moderneille kriiseille onkin siten tyypillistä, että ne ovat ikään kuin ”pieniä poikkeustiloja” (”small emergencies”). Toisaalta, vaikka poikkeustilojen merkitys on ehkä muuttunut, poikkeustiloihin suhtautuminen ei ole selkeästi muuttanut muotoaan, ainakaan normatiivisen keskustelun osalta.

Syyskuun terroristi-iskujen jälkeisen tilanteen uutuuden arviointi

Erilaisten kriisien yhteydessä ei voida välttyä tilanteen tulkintaan liittyviltä kysymyksiltä. Myös syyskuun terroristi-iskujen jälkeen käytyyn ajankohtaiseen keskusteluun liittyvät kysymykset ajan ja uutuuden arvioinnista. Kuten edellä jo mainitsin, Yhdysvalloissa on iskujen jälkeen ollut vaihtoehtoisesti kahdenlaista tulkintaa: joko iskujen on oletettu olevan todellinen käännekohta poliittisessa ajassamme tai iskuihin on suhtauduttu vain olemassa olevan poliittisen ja oikeudellisen problematiikan tarkasteluna uudessa viitekehyksessä. ”*In this new day of extraordinary circumstances, the impossible became a reality. Consequently, decisive action is necessary to prevent future acts of terrorism on the United States.*”⁵³ Tilanteen poliittisen merkityksen kannalta ajateltuna erityisen huomionarvoista on pohtia, missä suhteessa syyskuun terroristi-iskujen jälkeisen tilanteen katsottiin olevan niin uusi, että sitä ei voitu etukäteen ennakoida. Edelleen keskusteluissa on kiinnitetty erityisesti huomiota siihen, miten ja missä määrin odottamattomiin ja poikkeuksellisiin tapahtumiin voidaan varautua ja miten se voidaan käytännössä toteuttaa ilman toimeenpanovallan auktoriteetin kasvattamista etenkin lainsäädäntövallan kustannuksella. Esimerkiksi 9/11-komission raportin perusteella hallinnon parissa oli epätietoisuutta siitä, olivatko syyskuun terroristi-iskut vain uusi, tavallista pahempi terroristi-isku vai jotakin kokonaan uutta ja ennen kokemattonta. Tämänkaltaiset ti-

⁵¹ Ks. esim. Sempa 2008

⁵² Scheppele julkaisematon esitelmä: viitattu Trabert 2007

⁵³ Demokraattiedustaja Mike Thompson; Patriot Act 2001b, H6772

lanteen tulkinnan eroavaisuudet vaikuttivat myös iskujen jälkeen tehtyihin poliittisiin päätöksiin.⁵⁴

Olellainen kysymys tietysti on, miten tilanteen uutuutta ja välttämättömyyden tarvetta arvioidaan. Koska erillistä poikkeustilanteisiin liittyvää toimivaltaa ei ole perustuslaissa määritelty, tulee olla jokin toimielin päättämässä toimenpiteiden perustuslaillisuudesta. Yhdysvalloissa poikkeustilaan liittyviä toimenpiteitä rajoittaa korkeimman oikeuden lisäksi myös kongressi, joka on säättänyt hätätilaa koskevaa lainsäädäntöä. Lisäksi poikkeustilaan liittyvien toimien perustuslaillisuuden tulkinta on jätetty korkeimman oikeuden harkintavallan varaan. Korkeimman oikeuden rooli syyskuun terroristi-iskujen jälkeisissä keskusteluissa on korostunut erityisesti siksi, että toimeenpanovalan terrorisminvastaiseen taisteluun liittyneet toimenpiteet ovat olleet erityisesti perustuslaillista järjestelmää koskevia kysymyksiä. Laillisuusperiaatteen noudattamisen kritiikki on kuitenkin suunnattu yksinomaan toimeenpanovaltaa kohtaan. Nykykeskustelussa, myös juristien käymässä keskustelussa, viitataan usein nähtyyn varaan. Hankalia kiistoja ei pyritä ratkaisemaan parlamentaaristen debattien ja äänestysten keinoin, vaan yritetään löytää joku tuomari tai erotuomari niiden yläpuolelta⁵⁵, muun muassa perustuslakiin vetoamiseen nimissä. Esimerkiksi Wittes⁵⁶ on kuvaillut ajankohtaista terrorisminvastaiseen sotaan liittyvää keskustelua seuraavasti: ”*[D]iscussion of a past precedent, instead of future needs, a legalistic debate about the issues at stake, rather than a policy debate about them.*” Tästä näkökulmasta ajatellen tukeutuminen sekä tuomiovaltaan että toimeenpanovaltaan on kyseenalainen tapa siirtää kysymyksiä pois parlamentaarisen väittelyn alueelta.

Kritiikistä huolimatta syyskuun terroristi-iskujen jälkeen käydyissä kongressin keskusteluissa ei ole esitetty mitään varsinaista lainsäädäntöä toimeenpanovalan rajoittamiseksi. Kongressissa ei ole käyty myöskään keskustelua toimenpiteistä normaliteetin palauttamiseksi tai alun perin kritisoitu presidentti Bushia tilanteen määrittelystä. Mielenkiintoinen amerikkalaiseen järjestelmään liittyvä kysymys onkin kongressin roolin kaventuminen. Olisiko kongressi ollut mahdollisesti yhtä passiivinen, jos parlamentarismen esimerkin mukaisesti hallitus olisi vastuussa kongressille? Vastuunalaisesta hallituksesta huolimatta toimeenpanovalta voi kuitenkin vahvistua parlamentin kustannuksella, kuten kävi esimerkiksi Weimarin tasavallassa. Kongressin rooliin syyskuun terroristi-iskujen jälkeen olisi voinut vaikuttaa parlamentarismen

⁵⁴ Ks. tarkemmin 9/11 Commission report 2004

⁵⁵ Wittes 2008, 11, 117; Ferejohn 2002

⁵⁶ Wittes 2008, 11

mukainen mahdollisuus esittää Bushille epäluottamuslause ja siten vaikeuttaa lakien läpime-
noa. Toisaalta presidentti Bush ainakin heti iskujen jälkeen pyrki korostamaan kansalta saa-
maansa auktoriteettia, joka vaikutti merkittävästi kongressin auktoriteetin säilyttämisen edel-
lytyksiin.

Yhdysvalloissa on ollut monia erilaisia tulkintoja syyskuun yhdennentoista jälkeisten tapah-
tumien merkityksestä ja vaikutuksista. Esimerkiksi Ackermanin⁵⁷ tulkinnan mukaan seuraa-
vassa kriisitilanteessa olisi luonnollisempaa, jos presidentti pyytäisi kongressilta poikkeusti-
lan julistamista ympäriryöryä sotaretoriikkaan turvautumisen sijaan. Ackerman⁵⁸ onkin eh-
dottanut, että Yhdysvalloissa olisi luotava uusi hätätilaa koskeva regiimi, jossa korkein oike-
us, presidentti ja lainsäädäntötaho toimisivat yhdessä, koska nykyinen järjestelmä korostaa
liiaksi toimeenpanovallan roolia. Poikkeustilanteisiin liittyvien toimenpiteiden määrittely pe-
rustuslaissa olisi saattanut vaikuttaa syyskuun terroristi-iskujen jälkeisiin tapahtumiin Yhdys-
valloissa.

Perustuslailliset, poikkeustilaa koskevat ehdot eivät kuitenkaan poista mahdollisia väärinkäy-
töksiä ja toisaalta ehdot rajoittavat todellisen päätöksenteon mahdollisuuksia. Edelleen, pe-
rustuslaissa mainitut, poikkeustilavaltuuksia koskevat ehdot eivät kokonaan poista tarvetta
turvautua perustuslain ulkopuolisiin poikkeuksellisiin toimivaltuuksiin. Esimerkiksi Schmit-
tin mukaan perustuslaeissa on aina vääjäämättä erilaisia aukkoja⁵⁹, jotka tulevat erityisesti
esiin erilaisissa poikkeustilanteissa. Schmitt viittaa tällä ”aukolla” lähinnä perustuslakien niin
kutsuttuun harmaaseen alueeseen. Perustuslaissa ei välttämättä ole esimerkiksi suoraa vasta-
usta siihen, miten tietyt kriisit ratkaistaan. Siksi asia jää edelleen avoimeksi poliittisille tul-
kinnoille.⁶⁰ Schmittin ajattelulle tyypillistä oli se, että oikeutta ei voida määrittää irrallaan
politiikasta. Amerikkalaisessa järjestelmässä kysymys esitetäänkin usein siten, kuinka paljon
tilaa politiikalle jätetään oikeusjärjestelmän sisäpuolella.

Yhdysvaltalaisessa nykykeskustelussa poikkeustilavaltuuksia koskevien toimenpiteiden li-
säämistä perustuslakiin ei ole katsottu tarpeelliseksi, koska perustuslain ja vallanjoon periaat-

⁵⁷ 2004, 1874

⁵⁸ Ks. Ackerman 2004

⁵⁹ Balakrishnan (2000, 48, 274) argumentin mukaisesti juuri tämänkaltaisen aukko vaikutti Weimarin perustus-
lain artiklan 48 tulkintaan ja käyttöön. Vertaa artiklan viimeinen kohta, joka jätti artiklan käytön kokonaan
avoimeksi. Artiklan kohta, ”Das Nähere bestimmt ein Reichsgesetz”, viittasi hätätilavaltuuksien väärinkäytösten
hallintaan, mutta tarkentavaa lainsäädäntöä ei koskaan hyväksytty.

⁶⁰ Schmitt 1985, 20–21

teiden säilyttämisen katsotaan olevan mahdollista kaikissa tilanteissa. Yleisesti ottaen kongressin keskusteluissa on tullut ilmi tarve kehittää lainsäädännöllisiä työvälineitä erilaisiin poikkeuksellisiin tilanteisiin, mutta mitään vaatimuksia perustuslain muuttamiseksi tai lisäämiseksi ei ole esitetty. Toisaalta, kuten esimerkiksi Quirk⁶¹ on huomauttanut, kiinnostavin kysymys ei ole pelkästään tutkia poikkeustilanteisiin liittyvien perustuslaillisten ehtojen tarpeellisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta, vaan avoimesti keskustella ja tunnistaa poikkeustilan problematiikkaa.

Lopuksi

Syyskuun terroristi-iskujen jälkeen käydyissä kongressin keskusteluissa yleisesti toistuvia teemoja olivat muun muassa presidentin valtaoikeudet, toimeenpanovallan kasvu, kongressin perustuslaillisen roolin kaventuminen, vaatimukset päätöksenteon välttämättömyydestä, valtakantoperiaatteiden mahdollinen ohittaminen tai edellytysten kyseenalaistaminen ja kysymykset lakiesitysten perustuslaillisuudesta ja sen arvioinnista. Edellä mainittujen teemojen kautta voidaan tarkastella myös puolueiden välisiä eroja tilanteen uutuuden määrittelyssä ja mahdollisten toimenpiteiden tarpeellisuuden analysoinnissa. Syyskuun terroristi-iskujen jälkeisellä ajanjaksolla erityisesti keskustelua on herättänyt kysymykset uuden lainsäädännön välttämättömyydestä ja kansalaisyhteiskunnan toteutumisesta sekä presidentin (yksin)vallan kasvusta. Uutta lainsäädäntöä on vastustettu erityisesti vetoamalla siihen, että ei ole mitään syytä olettaa, että syyskuun terroristi-iskuihin ei voida soveltaa normaaleja menettelytapoja. *“Only the current crisis is persuading Congress to throw caution and civil rights to the wind”*⁶². Lakien hyväksymisen on katsottu olevan kuitenkin vahvistus poikkeustilan kaltaiselle tilanteelle, jota ei voida tosin suoraan lukea esiin keskusteluista.

Syyskuun terroristi-iskujen jälkeistä ”poikkeustilaa” ajankohtaisessa yhdysvaltalaisessa poliittisessa keskustelussa on perusteltua tarkastella Weimarin tasavallan kontekstin ja Carl Schmittin *Ausnahmezustand* käsitteen lähtökohdista käsin. Schmittin ja Weimarin kontekstin hyödyntäminen ikään kuin taustana yhdysvaltalaisen nykykeskustelujen analysoinnissa ei ainoastaan anna etäännyttävää näkökulmaa aiheeseen vaan aiheen tarkastelu ikään kuin Schmittin ”linsien läpi” myös kehystää ja jäsentää nykykeskustelua. Schmittin poikkeustilakonseptiolle on käyttöä myös nykykeskusteluissa eräänlaisena rinnastuskohteena, kuten esi-

⁶¹ 2002

⁶² Patriot Act 2001a, H6713

merkiksi Cristi⁶³ on huomauttanut: ”Schmitt’s theory of the exception could help liberal rights-conferring democracies find a way to defend themselves from antidemocratic forces, though the dangers of extreme executive power in times of crisis are not trivial.” Edelleen Schmittin kirjoitusten näkökulmien kautta voidaan tuoda myös kaivattua perspektiiviä ajankohtaiseen keskusteluun, jota ilman varsinaista poikkeustilan konseptia ei voida Yhdysvaltain tapauksessa identifioida. Schmittiläistä ajattelutapaa ja poikkeustilan logiikkaa sellaisenaan ei voida silti suoraan soveltaa ”9/11” jälkeiseen nykytilanteeseen jonkinlaisesta muutoksesta huolimatta⁶⁴. Yhdysvaltalaisessa poikkeustilassa suurin vastakkainasettelu ei ole schmittiläinen ”päättös vs. normi” vaan ennen kaikkea ”päättös vs. debatti”.

Syyskuun terroristi-iskuista on tehty lukuisia tutkimuksia. Kuitenkin itse poikkeustilavaluuttuksien omaksumisesta ja niiden käyttöönotosta on tehty verrattain vähän empiiristä tutkimusta⁶⁵. Poikkeustilaa koskevan nykykeskustelun kannalta olennaisinta olisikin tarkastella, millaisia haasteita modernit kriisit asettavat perinteisille, normatiivisille traditioille poikkeustilasta ja toisaalta, miten näitä traditioita voidaan edelleen hyödyntää myös nykyisten poikkeuksellisten kriisien tulkinnessa.

LÄHTEET

Aineisto

Aineisto (Congressional Records) on saatavilla Yhdysvaltain virallisen kirjapainon GPO Access internet-sivustolta. <URL: <http://www.gpoaccess.gov/crecord/index.html>>.

Continuity of Government. 2004. Providing for consideration of H.J. RES. 83, proposing an amendment to the constitution of the United States regarding the appointment of individuals to fill vacancies in the House of Representatives. Congressional record: June 2, 2004 (House), Page H3617-H3626. [Viitattu 17.12.2008]

Expressing the sense of Senate and House of Representatives regarding terrorist attacks launched against United States. 2001. Congressional Record: September 11, 2001 (House), Page H5503-H5590. [Viitattu 10.7.2009]

Military Commissions Act. 2006. Congressional Record: September 27, 2006 (Senate), Page S10243-S10274. [Viitattu 24.2.2008]

Patriot Act. 2001a. Providing for consideration of H.R. 2975, Patriot Act of 2001. Congressional Record: October 12, 2001 (House), Page H6712-H6726. [Viitattu 18.1.2008]

⁶³ Scheppelen (2008, 173) mukaan

⁶⁴ Scheppelen (2004, 75) esimerkiksi on todennut, että jokin on ”perustavanlaatuisesti” muuttunut: ”[i]t is clear to the international community that something fundamental has changed in the world system since 9/11”.

⁶⁵ Ks. Scheppelen 2008, 179

- Patriot Act*. 2001b. Congressional Record: October 12, 2001 (House), Page H6726-H6776. [Viitattu 18.1.2008]
- Terrorist attacks against the United States*. 2001. Congressional Record: September 12, 2001 (Senate), Page S9284-9332. [Viitattu 3.2.3009]
- Uniting and strengthening America Act*. 2001. (Patriot Act) Congressional Record: October 11, 2001 (Senate), Page S10547-S10630. [Viitattu 8.1.2008]

Kirjallisuus

- Ackerman, Bruce. 2004. "This is not a war". *The Yale Law Journal*. Vol. 113-8, pp.1871–1907. Saatavilla myös www-muodossa: <URL: <http://links.jstor.org/sici?sici=0044-0094%28200406%29113%3A8%3C1871%3ATINAW%3E2.0.CO%3B2-G>>. [Viitattu 5.3.2008]
- Balakrishnan, Gopal. 2000. *The Enemy. An Intellectual Portrait of Carl Schmitt*. London, New York: Verso.
- Böckenförde, E-W. 1998. "The concept of the political: a key to understanding Carl Schmitt's political theory". Teoksessa David Dyzenhaus (ed.): *Law as Politics: Carl Schmitt's critique of Liberalism*. Durham, NC: Duke University Press, pp. 37-55.
- Ferejohn, John. 2002. "Judicializing Politics, Politicizing Law". *Law and Contemporary Problems*. Vol. 65, No. 3, the Law of Politics (Summer, 2002), pp. 41-68.
- Ferejohn, John & Pasquino, Pasquale. 2004. "The law of the exception: A typology of emergency powers". *International Journal of Constitutional Law*. Volume 2, Number 2, 2004, pp. 210-239.
- Ferejohn, John & Pasquino, Pasquale. 2006. "Emergency Powers". Teoksessa John S. Dryzek, Bonnie Honig & Anne Phillips (ed.): *The Oxford Handbook in political theory*. Oxford, New York: Oxford University Press, pp. 333-348.
- Gross, Oren. 2003. "Chaos and Rules: Should Responses to Violent Crises Always Be Constitutional". *The Yale Law Journal*. Vol.112. Issue 5, pp.1014–1134. Saatavilla myös www-muodossa: <URL: http://www.yalelawjournal.org/112/5/1011_oren_gross.html>. [Viitattu 4.12.2007]
- Kronlund, Anna. 2008. *Poikkeustila yhdysvaltalaisessa poliittisessa keskustelussa syyskuun terroristi-iskujen jälkeen*. Pro gradu-työ. Jyväskylän yliopisto.
- Levinson, Stanford. 2006. "Preserving Constitutional Norms in Times of Permanent Emergencies". *Constellations*. Volume 13, No 1, pp.59-73.
- Patch, William L. Jr. 1998. *Heinrich Brüning and the Dissolution of the Weimar Republic*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Preuss, U. 1999. "Political order and democracy: Carl Schmitt and his influence". Teoksessa Chantal Mouffe (ed.): *The Challenge of Carl Schmitt*. New York: Verso, pp 157-165.
- Quirk, William J. 2002. "Introduction". Teoksessa Clinton Rossiter: *Constitutional Dictatorship. Crisis Government in the Modern Democracies*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, pp. ix-xvii.
- Remini, Robert V. 2006. *The House. The History of the House of Representatives*. New York: Smithsonian Books.
- Roach, Kent. 2003. *September 11: the Consequences for Canada*. Montreal & Kingston · London · Ithaca: McGill-Queen University Press.
- Scheppele, K. L. 2004. "Law in a time of emergency: States of exception and the temptations of 9/11". *Journal of Constitutional Law*. Vol. 6:5, pp.1001-1083. [1-75] Saatavilla myös www-muodossa:

<URL:<http://www.law.upenn.edu/cf/faculty/kscheppe/workingpapers/6JofConstituLaw1001.pdf>>. [Viitattu 20.3.2006]

- Scheppele, K. L. 2006. "North American emergencies: The use of emergency powers in Canada and the United States". *International Journal of Constitutional Law*. Vol. 4, No. 2 (Apr 2006), pp. 213-243.
- Scheppele, K.L. 2008. "Legal and Extralegal Emergencies". Teoksessa Keith E. Whittington, R. Daniel Kelemen & Gregory A. Caldeira (ed.): *The Oxford Handbook of law and politics*. Oxford, New York: Oxford University Press, pp. 165-184.
- Schmitt, Carl. 1924. "Die Diktatur des Reichspräsidenten nach Art. 48 der Reichsverfassung". Teoksessa: *Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehre* (Der deutsche Föderalismus. Die Diktatur des Reichspräsidenten) mit Beiträgen von Gerhard Anschütz, Karl Bilfinger, Carl Schmitt & Erwin Jacobi. Berlin und Leipzig: Walter de Gruyter & Co, pp. 63-104.
- Schmitt, Carl. 1978. (1921) *Die Diktatur. Von den Anfängen des Modernen Souveränitätsgedanken bis zum Proletarischen Klassenkampf*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1983. (1928) *Verfassungslehre*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1985. (1922) *Politische Theologie*. Vierte Auflage. Berlin: Duncker & Humblot.
- Wittes, Benjamin. 2008. *Law and the Long War. The Future of Justice in the Age of Terror*. New York: The Penguin Press.
- Wolin, Richard. 1990. "Carl Schmitt, Political Existentialism, and the Total State". *Theory and Society*. Vol. 19, No. 4, (Aug., 1990), pp. 389-416.

Elektroniset lähteet

- Brandeis, Louis. 1926. *Dissenting opinion – Myers vs. United States*. Saatavilla www-muodossa: <URL: http://www.law.cornell.edu/supct/html/historics/USSC_CR_0272_0052_ZD1.html>. [Viitattu 18.3.2009]
- Bush, George W. 2001. *Declaration of National Emergency by Reason of Certain Terrorist Attacks*. 14.9.2001. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010914-4.html>>. [Viitattu 2.3.2008]
- Constitution of the United States. 1787. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.law.cornell.edu/constitution/constitution.overview.html>> . [Viitattu 16.8.2008]
- Die Verfassung des Deutschen Reichs (Weimarer Reichsverfassung). 1919. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.documentarchiv.de/wr/wrv.html>>. [Viitattu 15.10.2007]
- Feldman, Leonard C. 2008. "Judging Necessity. Democracy and Extra-legalism". *Political Theory*. Vol. 36. No.4. Saatavilla myös www-muodossa: <URL: <http://ptx.sagepub.com/cgi/rapidpdf/0090591708317900v1.pdf>>. [Viitattu 17.12.2008]
- Joint Resolution of Congress. *S.J. RES. 23. September 11, 2001. Attack on America: Joint Resolution 23; September 13, 2001*. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://avalon.law.yale.edu/sept11/sjres23.asp>>. [Viitattu 3.3.2009]
- Lincoln, Abraham. 1861. *Message to Congress in Special Session*. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.teachingamericanhistory.org/library/index.asp?document=1063>>.

[Viitattu 5.2.2009]

Sempa, Francis P. 2008. *Presidential War Powers in Historical-Legal Context*. Saatavilla
www-muodossa: <URL:
http://www.unc.edu/depts/diplomat/item/2008/1012/comm/sempe_warpowers.html>.

[Viitattu 4.2.2009]

Trabert, Dustin. 2007. "Constitution Never Truly Followed, says Scheppele". *The Daily Gazette*. September 19, 2007. Saatavilla www-muodossa: <URL:
<http://daily.swarthmore.edu/2007/9/19/constitution-never-truly-followed-says-scheppele/>>. [Viitattu 22.4.2009]

9/11 Commission Report. 2004. Saatavilla www-muodossa: <URL:
<http://govinfo.library.unt.edu/911/report/911Report.pdf>>. [Viitattu 23.9.2008]

Antti Lepistö

Sanojen ja ideoiden välityksellä – Huomioita Marcusen figuurin poliittisesta patogeneesistä

It's the economy!
– Bill Clinton
It's the *political* economy,
stupid!
– Slavoj Žižek

Johdatteleva alkunäpätys

Retoriikan tutkiminen merkitsee usein joidenkin omien tutkimuksellisten positioiden omaehtoista välineellistämistä ja näin ollen monesti myös sitä, että tutkijan omat intressit voivat näyttäytyä toisiinsa nähden ristiriitaisina. Muun muassa vajaan argumentoitujen retoristen eksperimenttien ja varsinkin niitä koskevien reseptioiden kautta arvioituna saattavat monet aikaisemmat tutkimukselliset tarkastelukulmat ja niihin tekeutuvat päättelyt näyttää myöhemmin kovin arvottomilta, jopa hylättäviltä. Tämänkaltainen vähättely- tai irtisanoutumismentaliteetti ilmentää toden totta päällimmäisiä, muttei ehkä syvämietteisimpiä tuntojani vuonna 2007 laatimani, Herbert Marcusen poliittista figuuria koskelleen pro gradu -työni osalta. Tämä teksti perustuukin opinäytetöissäni¹ suhteellisen marginaaliseksi jääneeseen positioon, nimittäin Marcusen sitoumukseen perustuneen, tyylillisesti rajoittuneen retorisen agentuurin ja hänen ajattelijanfiguurinsa poliittisen elämän väliseen suhteeseen liittyvän problematiikan tarkasteluun, jonka politologista tärkeyttä ja mielekkyyttä olen yhä valmis puolustamaan.

Retoriikan poliittinen tutkimus pyrkii kuvaamaan kieltä tavoitteellisena toimintana ilman totunnaisiksi omaksuttuja pyrkimyksiä tutkijan omien normatiivisten arvioiden tai olettamusten peittelemättömään ilmaiseeseen. Monesti retoriikan tutkijat silti trendikkään varauksettomasti tunnustavat omien tutkimuksellisten deskriptioidensa normatiivisuuden, kuitenkin normatiivisuuttaan enempää erittelemättä ja seikan auliisti kuin pyhänä julistuksena omaksuen. Ei ole suinkaan yllättävää, että tällaisella luenta-asenteella pyritään usein pyyhkimään menneen poliittisen ajatte-

¹ Pro gradu -työni "Emansipaation kriittinen teoreetikko" – Herbert Marcusen poliittinen ajattelu kriittisen teorian edustajana ja uuden vasemmiston opiskelijaradikaalien kiistanalaisena isähahmona jälkeen laadin vuonna 2008 lisensiaatintyöni "I Neither Advocate Nor Give Up" – Tutkimus "uuden vasemmiston isän" poliittisesta ryylistä. Vaikka artikkeli yrittää esitellä graduni tutkimusasettelun taustalla piiluyttä problematiikkaa, en voi täysin jättää laskuista (unohtaa) aiheen osalta lisensiaatintyössä ja sen jälkeen pohtimiani ulottuvuuksia.

lun ympärille kutoutuneita historiallisen unohduksen seittejä, (uudelleen)tulkitsemaan historiallisia kohteita uudesta perspektiivistä. Tällaisten ei vielä tai ei enää täydelleen polemisoitujen kohteiden osalta pelko siitä, että tutkijan ensisijaiset luennalliset katsantokannat tulkittaisiin korostuneen normatiivisina, epämiellyttävän eksplisiittisesti sitoutuneina ja täten ihanteidenmukaisia lukutapoja häiritsevinä tekijöinä, on helppo sivuuttaa.

Herbert Marcusen tutkiminen 1960-luvun opiskelijaradikalismien isähahmofiguurina ei alkujaankaan täytä näitä jyvaskyläläisessä politiikan tutkimuksessa hehkutettuja, *oikean* etäisyydenoton ja yksipuolisessa painottamisessa pysyttämisen ideaaleja – ei varsinkaan, mikäli ”Frankfurtin koulun” häikäisevimmän poliittisen temporalisaation ensisijaisena yksittäisenä toimijana häärinnyttä Marcusea koskevia kysymyksiä uskaltaudutaan tarkastelemaan kriittisen(kin) teorian näkökulmista. Juuri kriittisen teorian *politologinen* tutkiminen on usein joutunut kapeakatseisen, vastustajan normatiivista sitoutuneisuutta jankuttavan dikotomisointipuheen kohteeksi, missä ”jos et ole puolellamme, olet meitä vastaan” -argumentaatiota saatetaan toistaa väsymiseen asti sekä kriittisen teorian skolastikkojen että sitä vieroksuvien politiikan tutkijoiden kaanoneissa². Marcusen poliittista agentuuria ja figuuria (ja niiden taustoja) tutkiessa voikin yhtäältä yrittää ”tutkimuksellisesti mahdotonta” ja pyrkiä sovinnaisesti tasapainottelemaan näiden kahden, toisilleen vastakkaisen selitysoopin välillä. Toisaalta raikkaampaa ja kehittävämpää, mutta myös luvattomampaa ja siksi niin kiehtovaa on uskaltautua ottamaan omapäisesti etäisyyttä niin kriittisen teorian kuin politiikan tutkimuksen dogmaattisimpiin nurinoihin – tosin otteella, jota voisi luonnehtia perin jyvaskyläläiseksi.

Sovellankin edellä mainittua ontuvaa dikotomiaa perustelevaa argumentaatiota haastavalla otteellani puheaktiteorian ja intellektuaalihistorian praktiisia – viitattakoon jälkimmäisellä löyhästi Rortya³ seuraten vaikka ”intellektuellien hommailuista” sekä heidän ”[yhteiskunnallisesta] vuoroaikutuksesta” kiinnostuneeseen tutkimukseen – Marcusen poliittisen figuurin konstituution erityiskysymyksiin. Tarkastelenkin sekä muutamin edustavin esimerkein että poliittisen tyylin tutkimukseen johtavin teoreettisin postulaatein, kuinka Marcusen ajattelijanfiguurin politisoitu-

² Melkein kuin ei nykymaailmassakaan olisi muita kuin ”faškisteja” ja ”pioneereja”, joiden vastakkainasettelulla Eppu Normaali (sanoittajanaan Mikko Saarela) on niin oivallisesti kuvannut ”rääväsuisten” anarkistien kohtelua 1970-luvun lopun Suomessa.

³ Rorty 1984, 68

mista voidaan *ymmärtää* hänen oman poliittisen toimintansa tarkastelun näkökulmista. Yhtenä tekstini keskeisimmistä pyrkimyksistä on tätä kautta selittää myös opinnäytteitteni takana piilleitä intressejä ja metodologisia valintoja.

Teoreettinen hipaisu agentuurin ja figuurin suhteisiin

Poliittisessa luennassa toimijan agentuuri jotakin tekevänä, toteuttavana ja liikkeelle panevana aktiviteettina voidaan ainakin yrittää erottaa toimijasta esitettyjen tulkinnallisten kuvausten kautta hahmotettavasta figuurista, vaikka jokainen uusi tulkinta agentuurista on mahdollista vain uusien figuraatioiden välityksellä. Agentuurin ja figuurin suhdetta voi lähestyä vaikkapa Barthesin ”tekijän kuolema” -diktumia ravistelleen Foucault’n avulla, näkemällä tekijä (tekstin kirjoittaja) ”transdiskursiivisesta positiostaan” uutta diskursiivisuutta luovana toimijana. Juuri agentuurinsa välityksellä tekijä loitii mahdollisuuden diskurssinsa myötä syntyneille, mutta tämän diskurssin ulkopuolisille, uusia käsitteellisiä, kielenkäyttöisiä ja käsitystavallisia eroja ja yhdenmukaisuuksia esitteleville ”teksteille”. Tekijän agentuurin ”diskursiivinen funktio” on toisin sanoen edellytys myös tekijän figuuria eri tavoin hahmotteleville tulkintadiskursseille – ei tekijää, ei agentuuria; ei agentuuria, ei figuuria. Foucault’n skeemasta kiintoisan tekee kuitenkin se, että tekijän diskurssin voidaan olettaa paitsi mahdollistavan, myös ohjaavan, määrittelevän ja rajaa- van eli jollakin tapaa ehdollistavan itsensä välityksellä syntyneitä diskursseja.⁴

Onkin sängen selvää, ettei toisistaan filosofisilta katsomuksiltaan, käsitteellisiltä painotuksiltaan ja tavoitteistoiltaan erottuvia, uuden vasemmiston opiskelijaradikalismia koskeneisiin kamppailuihin osallistuneita marcuseistisia diskursseja ”olisi (ollut) olemassa” ilman Marcusen omaa tavoitteellista toimintaa. Nämä diskurssit eivät myöskään olisi ilmenneet sellaisina kuin ne ilmenivät, mikäli 1) Marcusen filosofinen ajattelu olisi esitetty ratkaisevasti erilaisena kuin hän sen tuli esittäneeksi; 2) hänen agentuurinsa ”transdiskursiivinen positio” 1960-luvun lopulla ei esimerkiksi osallistumiseen liittyneiltä sisällöllisiltä ja tyylillisiltä valinnoiltaan olisi näyttäytynyt alkuunkaan sellaisena kuin näyttäytyi. Tekijän oma ”transdiskursiivisuus” yhdessä toisten, esimerkiksi tekijästä ja hänen agentuuristaan uusia ”evaluatiivis-deskriptiivisiä” tilannetulkintoja lanseeraavien ”innovatiivisten ideologiien” diskursiivisuuksien kanssa asettaa siis omat ehtonsa sille, millaiset tekijää kuvaavat figuraatiot arvioidaan uskottaviksi ja vakuuttaviksi sekä millä tekijän

⁴ Foucault 2003, 386-387

agentuuriin ja asemaan viittavilla poleemisilla tulkinnoilla on tilanteeseen, yleisöön ja tavoitteisiinsa nähden retorista painoarvoa⁵.

Agentuurin poliittiseksi ymmärtämisen alkuehtona on sen tarkasteleminen tavoitteellisena toimintana. Kuitenkin sitä, miten tekijää ja hänen tavoitteellisuuttaan tekstin kirjoittajana (tai puheen pitäjänä) tulisi huomioida tekstin (tai puheen) merkitysten ymmärtämisessä, on teoretisoitu monella tapaa. Kiista merkityksestä avaakin uuden ulottuvuuden agentuurin ja figuurin suhteen problematiikkaan. Yksi merkitystä koskevan kiistan tunnetuimmista rintamalinjoista on postulotavissa Derridan, Foucaultin ja Barthesin ”post-saussurelaisen” painotuksen ja Austinin, Collingwoodin, Strawsonin ja Skinnerin löyhästi sanottuna ”angloamerikkalaisen perinteen” välille⁶. Näistä edellisten usein holtittomasti jälkistrukturalistisiksi tai dekonstruktionistisiksi nimetyt näkökulmat muun muassa merkityksen palauttamattomuudesta tekijäänsä, sen diskursiivisesta, tekstuaalisesta ja multikonktextuaalisesta luonteesta, tekstuaalisen tulkinnan mahdottomuudesta ja jopa ”tekijän kuolemasta” ovat tämän kiistan suhteen lähellä Skinnerinkin keskusteluttaman Wimsatt ja Beardsley -parivaljakon esittämää ideaa ”intentionaalista virhepäätelmästä”: kumpikaan kanta ei kiellä tekijän intentioiden olemassaoloa, mutta pitää niiden tarkastelemista tekstin merkityksen tulkinnassa mahdottomana ja aiheettomana tehtävänä⁷.

Onkin kohdallista Wimsattin ja Beardsleyn omaksumaa runojen tulkinta-asennetta mukailien painottaa, että tekijän figuuri on irtaantunut niin tekijästään kuin figuurin tarkastelijasta (kuten tilanteisiin aina ”myöhässä” tulleista journalisteista ja etenkin tutkijoista), ja että figuuria koskeva luova tulkinnan ja merkityksellistämisen tehtävä kuuluu ensisijaisesti ”yleisölle”⁸. Marcusen poliittisen merkityksen ja etenkin merkittävyyden ymmärtäminen onnistuisi varsin luonnikkaasti ilman hänen agentuurinsa ja intentioidensa tarkastelua, mutta pelkällä figuurin tarkastelulla ei voida ymmärtää, miksi Marcusen figuurista on tullut (juuri) sellainen kuin siitä on tullut. Skinneriä tältä osin sangen varauksettomasti seuraten olenkin lähestynyt Marcusen tekstejä puheenvuoroina, joiden ymmärtäminen edellyttää käsitystä siitä, mitä niillä on pyritty tarkoittamaan ja mil-

⁵ Innovatiivisesta ideologista ks. Skinner 2002a, 148–149

⁶ Ks. esim. Shapiro 1984, 1-5

⁷ Ks. Derrida 1979, 122; Derrida 1981; Derrida 2003; Foucault 2003; vrt. Wimsatt & Beardsley 1953

⁸ Wimsatt & Beardsley 1953, 5

laisina niiden intentionaaliset merkitykset on tarkoitettu tulevan omaksutuiksi⁹. Poliittisen agentuurin tutkiminen tavoitteellisenä toimintana ei monestikaan ole mahdollista ilman hellittämätöntä pyrkimystä tutkia kieltä ”ensisijaisesti tavoitteellisenä diskurssina sekä sen pohtimista, miten erilaiset intentiot pohjustavat kielen käyttöä erilaisissa elämänmuodoissa”¹⁰.

Seuraavassa luvussa esittelen valikoidusti Marcusen 1960-luvun loppupuolen agentuurin ja figuurin suhteita. Yritän havainnollistaa Marcusen omia intentioita myös hänen eetostaan valaisevien, 1960-luvun opiskelijaradikalismien huipentumien jälkeen esitettyjen julkisten itsereflektioiden näkökulmasta, joiden puheenvuoronomaisuuteen liittyvää puhtaan retorista ulottuvuutta ei tietenkään kannata jättää huomioimatta.

Figuraatioita, positioita ja puheenvuoroja

Marcusen poliittisen agentuurin ja hänestä eri aikalaishampailutilanteissa laadittujen poliittisten (re)presentaatioiden (figuraatioiden) välillä voidaan hahmottaa niin toiminnan intentioihin, motiiveihin ja tyyliin liittyviä eriävyyksiä kuin keskinäisiä parallelelejakin. 1960-luvun lopulla Länsi-Saksan opiskelijaliikkeen kauhukakara Hans-Jürgen Krahlilta toimesta ”emansipaation kriittiseksi teoreetikoksi” tituleerattu, *Who's Whossa* ”uuden ihmishenkisyyden rovestina” hehkutettu ja amerikkalaisten konservatiivien taholta muun muassa ”väkivallan profeetaksi” nimetty¹¹ Marcuse vähätteli alituisesti omaa rooliaan länsimaisen uuden vasemmiston liikehdinnässä, edellyttäen sekä omalta toiminnaltaan että opiskelijaliikkeeseen osallistuneiden edesottamuksilta yksilöllisyyttä, riippumattomuutta ja intellektuaalista kypsyyttä. Eniten mahtoi Marcuse karttaa statustaan ”nuoria mieliä myrkyttävänä marxilaisena”, jollaiseksi Yhdysvaltain varapresidentti Spiro T. Agnew häntä ”retorisessa redeskriptiossaan” tulkitsi. Maolaisten kolmen M:n (kahden toisen tarkoittaessa Marxia ja Maoa) panderollin viittaus Marcuseen Marxin tulkitsijana vuoden 1968 toukokuun Pariisissa taasen teki hänelle ”aivan liian paljon kunniaa” – sillä ”tuskin kukaan on oikeasti lukenut kirjojani”, kainosteli Marcuse.¹² Alla olevat haastatteluvastaukset kesän 1968 loppupuolelta auttavat ymmärtämään positiota, johon Marcuse halusi (julkisesti) asettua:

⁹ Skinner 2002b, 86

¹⁰ Skinner 2001, 15

¹¹ Krahl 1971, 297; Kellner 2005, 27; Feder 1968

¹² Juutilainen 1996; Marcuse 2005a, 133; Marcuse 2005b, 100

I leave the conclusions to them. If the students will do something because I advocated them, I would quit teaching. I think that is the worst that can happen to a teacher... This is not my job as an educator and teacher. What I did and what I am doing and will keep doing if I can, is, as I just said, analyze the facts, present the facts, analyze the facts, demonstrating the alternatives which are possible in a given situation... I have never asked the students to do anything... I agree to a large extent with the objectives of the student movement, but I do not tell them anything; I do not advocate.¹³

Kriittistä teoriaa vanhuuden päivinäänkin kehitelleen ja sen intellektuaalista disiplinaa seuranneen Marcusen kaikesta *poliittisesta edustamisesta* ja puolesta puhumisesta pidättynyt, mutta silti avoimen *poliittisesti sitoutunut*, äkkiseltään siis perin ambivalentilta vaikuttava kasvattaja-eetos olikin erityisen herkkä sekä intentio- että tietoperäisten väärintulkintojen suhteen: kuin Erich Frommin rationaalisen auktoriteetin skeemassa¹⁴, Marcusen opettaja-position itsemäärittely *raison d'être* piilikin tilapäisessä ja aina diskurssista riippuvassa tiedollisessa kompetenssissa. Hän jätti johtopäätökset kuulijoille, mutta vieroksui väittelemistä henkilöiden kanssa, jotka vaativat saada arvostella hänen sanomisiaan lukematta ”oikeasti” hänen kirjojaan tai kuuntelematta hänen luentojaan¹⁵. Mistä milloinkin syytetyn tai ylistetyn Marcusen intellektuaalista itsepuolustusta leimasi ”oikeinymmärtämistä” varmisteleva retoriikka. Opiskelijoiden ja Marcusen molemminpuolinen tunnustussuhde syntyikin hänen mukaansa radikaalinuorison poliittisesta toiminnasta saamien kokemusten ja hänen teoretisointinsa välisestä korrespondenssista¹⁶. Välikevyyneksi sosisikin anonyymien ajattelijan sanontaa nyrjäyttäen todeta, että käytännöllisen toiminnan suhteen alemmuuskompleksista tätä nuorisoa kohtaan kärsineelle, mutta jo puolivuosisataa sitten Saksan vallankumouksen aikaisessa Berliinissä katutaisteluihin osallistuneelle Marcuselle teoreettinen ajattelu merkitsi sekä käytännöllis-vallankumouksellisen toiminnan suhteen lahjattomien että intellektuaalisesti lahjomattomien harrastusta. Vaikka teoreetikon ja kasvattajan rooliaan korostanut Marcuse väheksyi omaa ohjaavaa panostaan, kuvaten muun muassa ”sitoutuneensa” ”vihaisten opiskelijoiden” taisteluun ”vain sanojen ja ideoiden välityksellä”¹⁷, hänen poliittisen agentuurinsa *luonne* vaikutti silti ratkaisevasti hänen figuurinsa poliittiseen temporalisaatioon – hieman kuten *New York Timesin* kriitikko Andrew Hacker vuoden 1968 ke-

¹³ Marcuse 2005a, 129-130, 133

¹⁴ Ks. esim. Fromm 1965, 18-19

¹⁵ Marcuse 2005a, 136

¹⁶ Ks. Marcuse 2005b, 101

¹⁷ Marcuse 2005b, 100: kursivoinnit ovat omia korostuksiani.

väällä paria vuotta aikaisemmin uudelleen julkaistua *Eros and Civilization*ia arvioidessaan tuli kuvailleeksi:

To become the foremost literary symbol of the New Left is no mean accomplishment; many of the movement's adherents are both informed and intelligent, and they have had their pick of an impressive literature. Thus the choice of Marcuse testifies not only to his spirit of engagement but also to a profundity and breadth of vision which are lacking in otherwise admired authors as C. Wright Mills, Paul Goodman, Norman O. Brown, and Erich Fromm.¹⁸

Luennallisesta näkökulmasta onkin kiintoisaa 1960-luvun amerikkalaisia Marcuse-vainoja ihmetelleen kirjallisuudenprofessori Herbert Schifferin tavoin korostaa, ettei Marcusella ollut kuin ”mielensä, kynänsä ja äänensä”, eikä hänestä ollut mitään muuta ”todellista uhkaa kuin se, mitä ne voivat aiheuttaa...”¹⁹. Marcusen figuurin historiallisesti ”post-(f)aktuaalisen” rekonstruktion suhteen ”vain sanoja ja ideoita” välittänyttä agentuuria onkin syytä punnita (Derridaa mukaillen) hänen poliittisen figuurinsa ”tapahtumamaisimpana” politisoijana, tai (Koselleckia seuraten) merkittävimpiä synkronisia kieliteko-tapahtumia ja hänen kielellisestä toiminnastaan alkaneita tapahtumien kulkua määrittäen ilmentäneenä ennakohehtona²⁰. Myös Marcusen sanoista, ideoista, rooleista ja motiiveista kaikenkarvaisten ”innovatiivisten ideologien” toimesta harkitusti laadittuja ”deskriptiivis-evualuatiivisia” esityksiä, marcuseistista käsittepolitiikointia sekä uusia kamppailevia tilannetulkintoja ja moraalisia katsomuksia, lyhyesti sanoen Marcuse-ilmistöistä kehkeytynyttä poliittista elämointiä – olipa Marcuse ollut tästä mitä mieltä tahansa – voidaan luonnollisesti ja kaikessa monimuotoisuudessaan ymmärtää korostetusti *historiallisena* toimintana ja tapahtumisena. Näillä ehdoin, vaikkei reseptioita tarkasteltaisikaan kielelliselle aktiviteetille ulkoisena tapahtumisena, seuraavalla Koselleckin, kielen ja historiallisen tapahtumisen suhdetta luonnehtivalla fragmentilla osutaan figuurin ”patogeneesin” rekonstruktioitarkoituksia silmällä pitäen jotensakin asian ytimeen:

There is always a difference between a history as it takes place and its linguistic facilitation. No speech act is itself the action that it helps prepare, trigger, and enact. Admittedly, a word often triggers irrevocable consequences; think of the Führer's command to invade Poland, to mention a striking example.²¹

¹⁸ Hacker 1968

¹⁹ Juutilainen 1996

²⁰ Ks. Koselleck 2002a, 15; Derrida 2003, 297; Koselleck 2002b, 28-30

²¹ Koselleck 2002b, 25

Sanojen ja ideoiden esittämisen ”seurausten peruuttamattomuutena” ilmenneen agentuurin ja figuurin diskrepanssin voikin soveliaimmin lukea ulos Marcusen uusi vasemmisto -suhteen konstituution kannalta tapahtumahistoriallisesti tärkeimmistä aiheista, kuten muun muassa ”suurta kielitsemystä”, ”libidinaalisen järkiperaisuuden” välttämättömyyttä ja intellektuaalisesti vastuullista praksista tähdentäneistä puheenvuoroista, aikalaispoliittisista itsereflektioista sekä Marcuse-ilmioon liittyvästä tulkintareseptiohistoriasta. Marcusen puheenvuoroista kohdallisimpina voidaankin pitää muun muassa aktivistisen uudelleenheräämisen aikana laadittua esseettä ”Repressive Tolerance” (engl. 1965, saks. 1966) ja vuoden 1967 kesällä uuden vasemmiston opiskelijaradikaaleille suunnattuja puheita ”Das Ende der Utopie” ja ”Das Problem der Gewalt in der Opposition” Berliinissä ja ”Liberation from the Affluent Society” -esitystä Lontoossa.

”Repressive Tolerance” -essee²² ilmestyi aikaisemmin kuin länsimaisten *opiskelijaliikkeiden* syöksyhampaat olivat edes kunnolla puhjenneet. Repressiivisen toleranssin ja väkivallan dialektisten käsitteiden esittämiselle sommiteltu, kapitalistista ”ajanhenkeä” tulkinut essee oli Marcuselle myös kielellinen harppaus transsendentaalisen yhteiskuntakritiikin paradigman sisällä *One Dimensional Manin* kynisestä aikalaisdiagnoosista muutostoimijoita etsineisiin puheenvuoroihin. Esseen intentio oli kannustaa vastarinnan politiikkaan²³ osoittamalla, että demokratian, vapauden ja edistyksen ihanteille tukeutunut amerikkalainen yhteiskunta perustui korporatiivisen omistumuodon, orwellilaisen kielen ja väkivallan monopolin sulkemaan takalukkoon; pysyvän vihollisen pelotteesta riippuvainen ”jälkifasistinen totalitarismi” ei ”suvaitsi” muutospyrkimyksiä, ellei juuri tämä ”suvaitsevaisuus” toteutettaisi sitä repressiivistä hallintoa ja ”esimuotoiltua mentaliteettia”, joita muutospyrkimyksillä yritetään haastaa.²⁴

Äkisti vuoden 1965 alusta lähtien Yhdysvaltain ”syvän etelän” kansalaisoikeusongelmia sekä Vietnamin sotaa yhdessä kansalaisoikeus- ja opiskelija-aktivistien kanssa vastustamaan alkanutta, sananvapauden ja ”vapauttavan toleranssin” tervehdyttävään voimaan luottanutta²⁵ Marcusea

²² ”Repressive Tolerance” ilmestyi ensi kerran vuonna 1965 Wolffin, Mooren ja Marcusen teoksessa *A Critique of Pure Tolerance*.

²³ Ks. Kellner 1984, 281-284

²⁴ Marcuse 1969a

²⁵ Marcuse (1971, 40) arvioi aktivistisoitumisensa olosuhteita 1970-luvun alussa seuraavasti: ”This new attitude started in the early '60s when many of these kids went down to the south and saw, for the first time, how american democracy and equality were really functioning. It was a traumatic shock to them. Then came the war in Southeast Asia as the second traumatic shock”. Castroa kannustaneen hokeman (”Viva Fidel, Kennedy go hell!”) oikeuttami-

alettiinkin oitis kritisoida akateemista neutraaliutta loukkaavasta poliittisesta sitoutumisesta. Toleranssia vasemmistoon nähden ja intoleranssia oikeistoa kohtaan ”demokraattisten voimasuhteiden tasapainon” ja vuoden 1968 presidentinvaalien alla ”avoimen demokraattisen pelin”²⁶ nimissä vaatinut Marcuse kasvatti varsinkin amerikkalaisen oikeiston piirissä maineensa ekstremistisenä vasemmistoideologina, myös ”elitistisenä autoritaarina”, ”nihilistinä”, jopa ”natsimielisenä termiitti-intellektuellina” ja myöhemmin ”väkivallan profeetana”.²⁷ Saksalaisen situationistisen *Subversive Aktionin* ja myöhemmin *Sozialistischer Deutschen Studentenbundin* (SDS) johtohahmo, juuri ennen kevään 1968 radikalistista kliimaksia tapahtuneen attentaattinsa myötä nopeasti kapinoivien opiskelijoiden toimesta kulttiasemaan nostatettu Rudi Dutschke taas ylisti esseettä ”ilmestykseksi”, joka auttoi opiskelijoita ”tiedostamaan tyytymättömyytensä jatkuvaan keskusteluun” vailla käytännöllisiä implikaatioita, käsittämään, että porvaristo kyllä suvaitsee minkä tahansa käytännöllisistä seurauksista pidättyvän keskustelun: ilman väkivaltaa ei tulisi muutosta, ja vallitsevaa väkivaltakoneistoa vastaan täytyy hyökätä ”demonstratiivisella ja provokatiivisella vastaväkivallalla”.²⁸ Muiden muassa Dutschke sovelsi Marcusen *Eros and Civilizationissa* aloittamaa ”suuri kieltäymys”-teoretisointia²⁹ käytäntöön tavoilla, joita Marcuse osasi vaatimattomuuttaan vain vilpittömästi ihailia³⁰.

Ennen Marcusen Berliinissä kesällä 1967 pitämiä luentoja Frankfurtin *Institut für Sozialforschungin* Jürgen Habermas ja Dutschke kiistelivät *Außerparlamentarische Oppositionin* suhteesta autoritaarisuuteen, jolloin Habermas moitti kiukuissaan Dutschken ”voluntaristista ideologiaa” ”vasemmistolaiseksi fasismiksi”³¹. Tämä vahvasti kriittisestä teoriasta kiinnostuneiden SDS:n ”anti-autoritaaristen” puolen taipumusta etsiä jo vuotta aikaisemmin järjestön Vietnam-

nen sananvapautteen nojautumalla sekä yhteiskunnallisen tilanteen vertaaminen natsi-Saksan ilmapiiriin (”Now I detect a militarism and a repression that calls to mind the terror of Nazi Germany”) sinetöivät Michael Horowitzin (1970, 176) maukkaan *Playboy*-artikkelin mukaan Marcusen lähdön Brandeisista San Diegoon, missä hänen poliittinen uudelleenheräämisensä alkoi osallistumalla Vietnamin suurpommituksia vastustaneeseen Berkeleyn rauhanmarssiin.

²⁶ Marcuse 1969a; Marcuse 2005c, 91, 93; on syytä huomata, että Marcuse kävi läpi jo *One Dimensional Manissa* demokraattiseen valintamenettelyyn ongelmia (1972, 21)

²⁷ Kellner 2005, 11-12, 13; Feder 1968, 10; Marcusen akateemisesta kritiikistä ks. Fopp 2007

²⁸ Dutschke 1968, 73; Dutschke 1980a, 98; Dutschke 1980b, 103: viisi viikkoa ennen kohtalokasta attentaattiryöstystä Dutschke muotoili *Konkret*-lehdessä, että: ”Aber die Höhe unserer Gegengewalt bestimmt sich durch das Mass der repressiven Gewalt der Herrschenden”.

²⁹ Ks. Wiggershaus 1995, 500; Kellner 1984, 279: Käsitteen onomasiologinen muoto on peräisin A.D. Whiteheadilta, joka käytti ”Great Refusal” -ilmausta taiteen pääpiirteiden määrittelyssä. Käsite oli myös surrealismin ”grand old man” Andre Bretonin elävöittäjä.

³⁰ Wiggershaus 1995, 624; vrt. Marcuse 2005b, 100; Marcuse 2005d, 151

³¹ Ks. esim. Dutschke 1980c, 82, 84

kongressissa Frankfurtissa esiintyneestä Marcusesta oikeutusta kannoilleen ja toimintatavoilleen³². Ronald Fraser tarjoaa näkemyksen luentojen vastaanotosta:

Claussen, who heard Marcuse speak, felt that he had reinforced the anti-authoritarians' position. So, too, did Karin Kerner, a West Berlin student, who was impressed that someone from the older generation should be encouraging them. 'But over and above that, he appealed to us because we had a strong need for idols, fathers, intellectual guides,' she added. 'Some of ours had died in concentration camps, others in Stalin's prisoner-of-war camps. We knew little history, had no tradition, needed to search for our 'forebears'³³

Puhe "Liberation from the Affluent Society" esitettiin heinäkuun 1967 lopulla Lontoon kaksi- viikkoisessa "Dialectics of Liberation" -kongressissa, joka kokosi poliittiset aktivistit ja akateemiset toisinajattelijat "pohtimaan uusia keinoja, kuinka intellektuellit voisivat toimia maailman muuttamiseksi"³⁴. Puheessaan Marcuse julisti eksplisiittimmin antavansa opiskelevälle radikalismille täyden tukensa sikäli kuin se lukeneesta sivistyneistöstä koostuvana "opiskelevana intelligentsiana" pyrki herättelemään uinuvia työläiskerrostumia, joiden organisoitumista länsimaisen yhteiskuntien "laadullinen muutos" hänen mukaansa edellytti. Marcusen elitistinen positio korostuu, kun puheen muotoiluja vertaa vuotta paria aikaisempiin näkemyksiin. *Eros and Civilizationin* "poliittisessa esipuheessa" (1966) puhutaan vielä intellektuaalisen kieltämyksen haasteesta voittoa "toisen katalyytin" eli protestiliikkeiden viettiperäinen kieltämys puolelleen³⁵. *Repressive Tolerance* -esseekin alkaa herkullisesti kuvauksella intellektuellin historiallisesta tehtävästä:

The author is fully aware that, at present, no power, no authority, no government exists which would translate liberating tolerance into practice, but he believes that it is the task and duty of the intellectual to recall and preserve historical possibilities which seem to have become utopian possibilities -- that it is his task to break the concreteness of oppression in order to open the mental space in which this society can be recognized as what it is and does.³⁶

Näitä kontekstualisoivalle käsiteanalyysille maukkaita puheenvuoroja voidaankin tulkita sekä Hackerin mainitsemina uuden vasemmiston toimijoita vakuuttaneina "syvinä ja laajoina näke-

³² Wiggershaus 1995, 619; ks. Fraser 1988, 49

³³ Fraser 1988, 125: Anti-autoritaarinen positio viittaa Marcusen "edustamaan" positioon.

³⁴ Cooper 1967, 11

³⁵ Ks. Marcuse 1968a, 175, 176, 188; vrt. Marcuse 1966, xxv

³⁶ Marcuse 1969a

myksinä” että esityksinä Marcusen omista tarkoitusperistä. Yhdessä muuhun akateemis-aktivistiseen osallistumiseen³⁷ kuuluneen piirteistön kanssa ne vaikuttivat ratkaisevasti vuoden 1968 kevään tapahtumien jälkimainingeissa poleemisuuudessaan kulminoituneen ”uuden vasemiston isän” poliittiseen figuuriin ja tällä tavoin myös Marcusen tuotantoa ja perimmäisiä intellektuaalisia kontribuutioita koskevien kysymysten politisoitumiseen. Keväällä 1968 ”pariisilaiset apteekit” myivät Marcusen *One Dimensional Mania* muutamassa viikossa jopa 350 000 kappaletta³⁸ – tuota pessimististä teosta, jonka Marcuse oli laatinut ennen varsinaista aktivistista uudelleenheräämistään ja jossa kirjoittaja vielä mitä voimallisimmin painottaa poliittisen muutoksen mahdollisuutta. Martin Jay onkin osuvan ironisesti huomauttanut, kuinka tämä ”la drugstoration de Marcuse” käy edustavasta esimerkistä, miten läpi-esineellistyneen maailman kritiikkiä ”marcuseillaan” terävöittäneet radikaalit muunsivat kirjoittajasta ”jonkinlaisen tavarantargumentaationsa vahvistamiseksi³⁹. Myös Marcusen muiden teosten, varsinkin *Essay on Liberationin* (1969) ja *Eros and Civilizationin* (1955) tulkinnat lipesivät tekijänsä intresseistä⁴⁰. Ylimalkaisempi kuva Marcusen kirjallisen tuotannon reseptioiden temporalisaatiosta on hienosti tiivistetty esimerkiksi Robert M. Youngin brittiläisessä *New Statesman*issa marraskuussa 1969 esittämässä arviossa:

Most of us are reading him backwards: we met him in *The Times* 'Diary' where his essay on 'Repressive Tolerance' (1965) was cited as the manifesto of the Dutschke left. Then *One-Dimensional Man* (1964) appeared in paperback. Historians and political theorists had long known his *Reason and Revolution* (1941) and *Soviet Marxism* (1958). Thus, Marcuse is an historian of ideas turned guru... (A)nd one suspects that the appearance of a serious, highly sophisticated and elegant book of the Freudian era of the 1950's... is a consequence of the impact of Marcuse on the student power movement on the Continent, in America and (less so) in Britain.⁴¹

³⁷ Ks. Juutilainen 1996: Mustien kansalaisoikeustaistelun ja naisten oikeuksia ajaneen Angela Davisin mukaan feministipiireissä ”kunnialliseksi naiseksikin” tituleerattu Marcuse osoitti amerikkalaisen militaristisen konservatismiin työssänsä San Diegossa (UCSD) nuorille opiskelijoille olleen mahdollista toimia samaan aikaan sekä poliittisena aktivistina että akateemista arvostusta nauttivana tutkijana.

³⁸ Ks. Ross 2002, 193

³⁹ Ks. Jay 1970, 21

⁴⁰ Lind 2001: Lind kuvaa Yhdysvaltain *Students for a Democratic Society*n edustajien suhdetta *Eros and Civilization*in ”raamatulliseksi”: vrt. Horowitz 1970

⁴¹ Young 2005

Kohti tyylin ja disiplinaarisen kysymyksiä

Ilman räjähdysnomaista *entrétään* radikaalin vasemmiston intellektuaaliseksi taustahahmoksi Marcusen ajattelijanfiguuri tai edes hänen filosofinen tuotantonsa tuskin olisi noussut akateemisista kuriositeeteista kiinnostunutta poliittisen ajattelun historiaa grandiootuisemmalle tasolle. Toteutumisessaan estyneiden vaihtoehtojen toteutumattomuuteen liittyvien selitysten huomioiminen ei silti merkitse turhaa kontrafaktualistista saivartelua vaan on olennaista vastattaessa historiallisesti faktuaalisia tapahtumia kosketteleviin kysymyksiin. Tai kuten Hyrkkänen edellyttää, ”vaihtoehtojen ymmärtäminen ja selittäminen taas on tarpeellista siksi, että toteutuneet vaihtoehdot voi tajuta vain tietämällä toteutumatta jääneet ja selittämällä, miksi ne eivät aktualisoituneet”⁴². Koselleckia myötäillen tarvitsee tapahtumien ainutlaatuisuutta koskeviin kysymyksiin vastaaminen tuekseen tapahtumien mahdollistumisen syitä ja ehtoja selittävää näkökulmaa:

In order to recognize events in their uniqueness, a further step, of course, is necessary, namely the counterquestion of why it happened this and not some other way... Behind every question of ”How did it happen?” there is the question of ”How could it happen?”⁴³

Tapahtumisen mahdollistumista erittelevä ote edellyttää intentioiden lisäksi toimijan harkintakyvyn ja motiivien analyysia. Koska haasteeni on esittää, *miten* Marcusen oman agentuuri vaikutti hänen figuurinsa politisoitumiseen, on ensiarvoista kysyä, *miten* Marcuse toimi, mutta siksi oikopäättä myös tarkemmin, *miksi* hän toimi niin kuin toimi. Synkronisesta kieliteko-tapahtumasta tunnistettavan poliittisen toiminnan ymmärtäminen onkin sidottu toimintaan kytkeytyneen ajattelun ja siihen liittyvien uskomusten, ennako-oletusten – ”presuppositioiden” – arvioimiseen kuin esimerkiksi Collingwood kysymyksen ja vastauksen logiikan taustakriteerinään esittää. Siitä huolimatta, että (hyvät) kirjoittajat kirjoittavat aina aikalaisilleen ja ”erityisesti niille, jotka luultavimmin ovat kiinnostuneita”, ajattelun käsittäminen vaatii tapahtuma(maisuude)n kontekstuaalista tuntemusta laaja-alaisempaa tutkimusotetta, selvittäähän kirjoittaja vain ”ani harvoin, mikä on se kysymys, mihin hän aikoo vastata”⁴⁴. Kysymyksen lähestymiseksi tulee wittgensteinilaisittain ajatellen tuntea ”elämänmuoto”, johon kieli pelinä viittaa ja jota se ilmentää. Käyttömerkityksensä kielelliset ilmaisut saavat eleytyistä ja koetuista tilanteista; toiminnallinen elämänmuoto

⁴² Hyrkkänen 2002, 13

⁴³ Koselleck 2002c, 58

⁴⁴ Collingwood 1987, 39

saa vastaavuutensa kielessä, jolloin ”kielen kuvittelemisen merkitsee elämänmuodon kuvittelemista”.⁴⁵ Tätä vastaavuutta, sanojen käyttöä ”tapahtumasarjana”, tarkoittamista ”jotakin jollakin vain jossakin kielessä”⁴⁶, kutsuu Wittgenstein kielipeliksi. Kieltä käyttämällä myös toteutetaan sitä, mitä kieli erityistä diskursiivisuutta korostavana sääntöjen ja olettamusten pelinä ilmentää: itse ”kielen *puhuminen* on osa toimintaa ja elämänmuotoa”. Kun kieli ymmärretään ”representaationa” käsitteen kahtalaisessa, eli esittämiseen ja edustamiseen liittyvässä merkityksessä, aikaisemmin esiteltyjä, kielellistä toimintaa koskevia *miksi-* ja *miten-*kysymyksiä ei voida erotella toisistaan. Näihin poliittisen kielen ”elämänmuotoja” ja ”presuppositioita” tulkitseviin kysymyksiin vastaaminen vaatii siten myös puhujan eetoksen ja hänen motiivinsa huomioimista. Tästä perspektiivistä esimerkiksi Skinnerin – joka oikeastaan pitää motiiveja vain ”teosta edeltävänä kontingenttina olosuhteena” ja tekstien merkitysten tulkitsemisen kannalta epäolennaisina seikkoina⁴⁷ – harjoittama puhujan ”pointtien” tulkinta ahtaasti pelkkien *intentioiden* ”illokutiivisena uudelleen kuvauksena” (*illocutionary redescription*) voi johtaa tavoitteeni kannalta ainoastaan takaiskuun. Historiallisen toiminnan vaihtoehtoisuuden vaihtoehdottomuuden voi ymmärtää vasta tarkastelemalla toteutuneisiin vaihtoehtoihin johdattaneiden valintojen motiiveja. Toteutumatta jääneiden vaihtoehtojen toteutumattomuus on toteutunut siksi, että niille vaihtoehtoiset vaihtoehdot on katsottu tutkiskelun kohteena olevan tavoitteellisen toiminnan pyrintöjä silmällä pitäen välttämättömiksi toteuttaa.

Marcusen puheenvuoromaista osallistumista, hänen ”sanomisen tarvettaan” selittävään ajatteluun – ja tämä on ollut oma ”presuppositio” – kohdistuvan ymmärtämisspyrkimyksen liittäessä *miten-* että *miksi-* kysymykset elimellisesti toisiaan edellyttäviksi on nimenomaan hänen eetostaan tutkittava muunakin kuin vain löyhästi ”pelkkänä retoriikkana”. Juuri (retorisen) puheen eetos-ulottuvuus näyttäytyy ajattelun *intentioiden*, motiivien, esittämisen ehtojen ja painotusten sekä täten myös poliittisen tyylin ja sen rajausten ilmaisijana. Marcusen figuurin konstituution näkökulmasta hänen tärkeimpien puheenvuorojensa eetoksellisuudessa korostuukin omaa ase-

⁴⁵ Wittgenstein 1999, 32

⁴⁶ Wittgenstein 1999, 27, 47

⁴⁷ Skinner 2002c, 98: tässä kohtaa tietenkin tähdellistä mainita, että Skinnerille ”erilaisten elämänmuotojen” ymmärtäminen onnistuu ahtaammin pelkän kontekstualisoimisen ja *intentiota* painottavan metodin tietä kulkemalla. Kuitenkin itse käsitän elämänmuodon ymmärtämisen tai sen jälkikäteisen kuvauksen edellyttävän toimijan ajattelun ja siihen liittyvien ehtojen tarkastelemista synkronisen näkökulman lisäksi tarvittaessa diakronisesta perspektiivistä, edellyttäen samalla, että elämänmuodon ymmärtämiseksi on kyettävä vastaamaan sitä ilmentävän toiminnan sitoumuksia, motivaatiota, historiallisia ”alkusyitä”, ja olosuhteisiin liittyntä harkintaa koskeviin kysymyksiin.

maa kohtaan sensitiivinen ja sitä koskevien tulkintojen suhteen yltiövarovainen, ulkopuolista ja riippumatonta kriittistä näkökulmaa sekä tiedollista kompetenssia toisteleva puhetapa. Niin ikään sitä leimaa itse julistettuja intellektuaalisia tehtäviä toteuttamaan pyrkivä ja siten pelkkien tosiasioiden esittämisessä pitäytyvä antiretoriikka. Siksi motiiveilla oli ”uuden vasemmiston isän” kuuluisimmassakin puheenvuorossa usein eksplisiittinen edustuksensa itse representaatioissa, sillä osallistumiseen liittyneen motivaation ilmaiseminen kuului myös osaksi omaa asemaansa klarifioineen ja legitimisointineen Marcusen toissijaisia intentioita. Tällaista itse ”sanomisen tarpeeseen” liittyvää motiivi-puhetta voidaan verrata lähinnä ei-kielellisiä tekoja tarkastelleen sekä motiivien ja intentioiden erottelua vältelleen C. Wright Millsin jäsenyykseen: tekemisen motiivit ovat nykyisiä, tulevia ja menneitä tekoja kelpuuttelevia, tässä tapauksessa itse osallistumisen tekoa oikeuttavia perusteluja⁴⁸.

Otettakoon motiivien representatoriset edustukset kerrankin – ei puheiden ja tekstien merkitysten tai ”sosiaalisen toiminnan” selittämistä⁴⁹ vaan *poliittisen toiminnan tyylin*⁵⁰ ymmärtämistä ajatellen – normaalia retorista ”as if” -asennetta vakavammin. Tällöin Marcusen agentuuria voidaan lukea johdonmukaisena pyrkimyksenä seurata Frankfurtin sosiaalitutkimuksen instituutin yhteydessä kehitetyn kriittisen teorian poliittisen osallistumisen presuppositioita, sen projektiivista orientaatiota ja intellektuaalista disiplinaa. Vastaamalla ensin Marcusen omaa osallistumista koskeviin kaksoiskysymyksiin (*How did/could it happen?; miten toimi?/miksi toimi niin kuin toimi?*) saadaan omituisten käännteiden kautta mahdollisuus tarjota ainakin eräs sangen relevantti näkökohta tarkasteltaessa samaisilla kysymyksillä Marcusen poliittisen figuurin konstituutiota. Figuurin patogeneesiä voidaan hahmottaa Marcusen poliittista tyyliä ymmärtämällä.

⁴⁸ Vrt. Mills 1984, 16: on kuitenkin korostettava, että oma kiinnostukseni koskee myös itse osallistumisen, eikä ehkä ensisijaisesti osallistuessa-jotakin-tekemisen motiiveja, jotka tulee tässä erottaa toisistaan.

⁴⁹ Ks. näiden suhteen etenkin Skinnerin artikkeleja ”Motives, intentions and interpretation” (2002c) ja ”Social meaning” and explanation of social action” (2002d).

⁵⁰ Ks. Lappalainen 2002: Teoksessaan *Poliittisen tyylin taito* Lappalainen määrittelee poliittisen toiminnan tyylin yleisesti ”muutosisällöksi”. Itse kuitenkin kaihdan käyttää tällaista samalla lukkoon lyötyä, vaikeasti kiellettävää, joskin kielellismääritelmällisesti spesifiä, mutta abstraktia, turhan irrallista ja kohteetonta ”terminologismia”. Sen suhteen, että ongelmallisesti formuloitavasta poliitisesta tyylistä *sinänsä* on ylipäättään vaikea puhua (varsinkaan yksikössä), ja että poliittisen toiminnan tyylikeikkoja tulisi mieluummin poliittisen tyylin ”yksikköideasta” liioin piittaamatta arvioida kulloinkin tarkastelun alla olevalle poliittiseksi luettavalle aktiviteetille kohdespesifinä, toimimisen ehtoja, intentioita ja motivejakin kartoittavina kvaliteetteina, muutosisällö-määritelmä vaikuttaa pikemminkin poliittisen toiminnan tyylien repertuaarin käsitteellisen monimuotoisuuden tahattomasti kähveltävältä stereotyyppologisovalta eufemismilta. Mutta koska Lappalaisen määrittely tukee hänen teoksensa sanomaa ja koska oma aiheeni on tästä perin poikkeava, kritiikkinä yltää tässä kohtaa vain ’kantilaisen tarkastelun’ asteelle.

”Merkityksen enemmyyden” tosiasiaretoriikkaa

Vaikka tavoitteeni ei olekaan niin hurjapäinen, että kartoittaisin Marcusen poliittiseen kieleen liittyneitä ja liitettyjä merkityksiä pyrkimällä vastaamaan kysymykseen ”mitä Marcuse *todella* teki ja sanoi?”, on välttämätöntä korostaa, että Marcusen kielelliset ilmaisut, hänen sanansa, olivat myös tekoja. Wittgensteinin kielifilosofiasta ja sen perusteille rakentaneesta pragmatismipainotteisesta puheaktiteoriasta vauhtia ottaen voi tämän johdosta lisäksi myös koettaa lähestyä varsinaista ongelmaa ja yrittää vastata kysymykseen, ”*miten* hän toimi?”, alustellen siten myös kysymystä ”*miksi* hän toimi niin kuin toimi?”. Sanoilla tekemisen teorit siis auttavat välillisesti paneutumaan myös toimijan poliittisen tyylin taustalla piileviin presuppositioihin.

Aluksi puheaktiteorian isä J.L. Austin jakoi kielelliset ilmaisut kahteen kategoriaan: konstatiiveihin ja performatiiveihin. Konstatiivissa esitetään (klassinen) väite (*statement*) tai kuvataan jotakin, mutta performatiivi kuvaa, esittää ja suorittaa jonkin *teon* (*act*). Austinin mukaan performatiivin puhtain muoto onkin aktiivi indikatiivi (”esitän/väitän/lupaan/osoitan, että...”). Kun siis konstatiivissa on kysymys *sanomisesta*, kertomisesta ja toteamisesta ja performatiivissa taas asiointilan muuttamiseen pyrkivästä päämäärähakuisesta *tekemisestä sanoen*, voidaan ensimmäistä arvioida joko todeksi tai epätodeksi ja jälkimmäistä joko onnistuneeksi tai epäonnistuneeksi.⁵¹ Kielellisiä ilmaisuja koskevan jaon kuitenkin syrjäytti huomio siitä, että itse ilmaisut sisältävät useita puheakteja. Austinin erittelyn mukaan puheaktit voidaan kielellisten funktioidensa mukaan jakaa ensiksi kolmeen eri kategoriaan: lokutiiviseen, illokutiiviseen ja perlokutiiviseen. Kielen sääntöjen mukaisen lauseen ilmaisemista tietyssä mielessä ja tietyin viittauksin merkitsevän lokutiivisen aktin koostaessa ilmauksesta kirjallis-kielellisesti ymmärrettävän illokutiivinen akti sitä vastoin sisältää konventioihin sidotun voiman, jonka johdosta kuulija (tai lukija) yritetään saattaa toimimaan halutulla tavalla. Illokutiivinen akti tulee selvimmin esille yksinkertaisessa kysyksä. Lokutiiviselle aktille olennaisinta onkin merkitys (*meaning*) ja illokutiiviselle tätä on ulkoisia asiointiloja muuttamaan pyrkivään intention sidottu illokutiivinen voima

⁵¹ Austin 1962, 47, 54, 133: Vaikka konstatiivi/performatiivi -suhdetta edellyttävän asetelman säilyttäminen onkin hedelmällistä esimerkiksi Marcusen kielenkäytön retorisisä tarkastelussa, kielellisten ilmaisujen konstatiivi/performatiivi -ulottuvuuden osittainen korvautuminen puheakteihin liittyvillä kysymyksillä tekee skeeman tarkentamisen hyödyttömäksi.

(*illocutionary force*). Perlokutiivinen akti kertoo, mitä sanomalla jotakin saavutetaan eli mitä illokutionaarisen aktin intentionaalisella voimankäytöllä saadaan aikaan.⁵²

Vaikka ”melko läheisen sukulaisuuden” Collingwoodin ja Austinin eksperttisien välillä näkevä ja kieltä ”tavoitteellisena diskurssina” pitävä Skinnerkin on kieltänyt ilmaisun koko merkityksen koostuvan vain siitä, mitä kirjoittaja tai puhuja tarkoitti sanoessaan mitä sanoi, hän keskittyy ”illokutiivisen uudelleenkuvauksen” painotuksessaan ilmaisujen oletettujen perlokutiivisten merkitysten sijasta kielen käyttöä koskeviin kysymyksiin eli siihen, ”minkä takia niitä käytetään tietyllä tavoin tietyissä kielipeleissä”⁵³. Tarkastelematta vielä tekemisen syitä tai kysymystä, minkälaisia kielipelejä itse asiassa pelattiin, on pyrittävä vastaamaan, miten ja millä ehdoin kielellä pyrittiin pelaamaan. Yksin illokutiivinen uudelleenkuvaaminen ei riitä vaan tarvitaan käsitys illokutiivisiin akteihin sisältyneestä voimankäyttöluonteesta. Skinnerin pointti-konseptiosta poiketen olenkin tutkinut Marcusen kielellistä toimintaa etenkin Daniel Vandervekenin esittämää, puheaktiteoreettiseen ilmaisuluokkatarkasteluun nojautuvaa illokutionaarisen pointin (*illocutionary point*) ideaa hyväksikäyttäen.

Kieli-maailma -suhde erottaa eri ilmaisujen illokutionaariset pointit toisistaan. Esimerkiksi konstatiivisilta vaikuttavien, väitelausein ja arveluin maailmaa kuvaavien assertiivien pointti on esittää ”kuinka asiat ovat”. Päinvastaista kieli-maailma -suhdetta ilmentävillä ilmaisulla pyritään muuntamaan maailmaa esitettyyn tai väitettyyn kielelliseen sisältöön: kommissiivit ja direktiivit sisältävät yrityksen vaikuttaa kuulijaan niin, että tämän toiminta sopisi yhteen asiointilan muuttamista tavoittelevan ilmaisun kanssa.⁵⁴ Edellisten konstatiivisluonteisten ilmaisujen illokutiivisen voiman pointti on tulkinnallisuutta painottavan tyyliensä takia mieluummin politisoiva, kun taas jälkimmäisten ilmaisujen illokutiivinen pointti viittaa performatiivisena toimintana jonkin puolesta ja jotakin vastaan suunnattuun pelinomaiseen politiikoinmiseen⁵⁵. Näiden (ja niin sanottujen nolla-ilmaisujen) lisäksi on myös deklaratiivisia ilmaisuja, joiden ”pointti on saada maailma täsmäämään ehdotettuun sisältöön sanomalla, että ehdotettu sisältö täsmää maailman kanssa”⁵⁶. Deklaratiivinen puhetapa mahdollistaa ilmaisun performatiivisten intentioiden implikoimisen

⁵² Austin 1962, 98, 100, 107, 109

⁵³ Skinner 2002e, 111; Skinner 2001, 15

⁵⁴ Vanderveken 1990, 104-106

⁵⁵ Ks. Palonen 1993, 11

⁵⁶ Vanderveken 1990, 106

konstatiiviselta näyttävään lauseeseen⁵⁷; ”tosiasiaa” ilmaisevan väitelauseen sanomalla tekemisen voima kietoo väitelauseen asiasisällön sen esittämiseen liittyvien piirteiden vakuuttavuuteen. Lingvistikassakin deklaratiivi esiintyy nimeämisen, nimittämisen, määrittelemisen⁵⁸ eli myös käsitteellistämisen keinoin maailmaa selittäviä tosiasioita uusin merkityksin kuvailevissa akteissa. Täten juuri deklaratiiviseen ilmaisuun sidottua illokutiivista voimaa voidaan käyttää sekä politisoivan että politikoivan tosiasiaretoriiikan välineenä.

Kun Marcusen tunnetuimpia puheenvuoroja tarkastellaan niiden illokutiivisiin pointteihin keskittyen, on niistä vaikea löytää puhtaan direktiivisiä ilmaisuja. Puolittaisen poikkeuksen aiheuttaa ”Liberation from the Affluent Society”, tuo uuden vasemmiston intelligentsiaksi käsitellylle yleisölle suunnattu deliberaatio, jossa Marcuse uskaltauti epätyypillisen eksplisiittisesti paatokselliseen ja moraaliseen näkökulmaan: vapautuksen ja sosialismin *pitää* olla niitä haluavien avoin tavoite ja tähän yhteiseen tavoitteeseen nähden vallitseva yhteiskunta *pitää* käsittää *vääräksi* ja *pahaksi*.⁵⁹ Toisena samankaltaisena poikkeuksena voidaan pitää syksyllä 1968 Yhdysvalloissa pidettyä purkausta ”On the New Left”, jossa Marcuse peräsi, ettei kärsimättömällä uudella vasemmistolla ole enää mitään syytä ”odottaa muutosta” pitempään: ”en kestä enää jos mikään ei muutu”⁶⁰. Marcusen puhetyylin yleistä linjaa voidaan kuitenkin kuvata käsitepoliittiseksi tosiasiaretoriikaksi, jossa ilmaisujen teonluonne oli verhottu neutraalin assertatiivisina kuvauksina esitettyihin käsitteellisiin tilannetulkintoihin. Silti Marcuse itse piti puolesta puhumista kaihtavaa faktapuhettaan väkisin poliittisena, sillä pelkästä tosiasioiden esittämisestä oli hänen mukaansa annetuissa oloissa tullut intellektuaalisesti kumouksellista, poliittista vastakasvatusta:

Where the mind has been made into a subject-object of politics and policies, intellectual autonomy, the realm of 'pure' thought has become a matter of *political education* (or rather: counter-education)... ..This means that previously neutral, value-free, formal aspects of learning and teaching now become, on their own grounds and in their

⁵⁷ Ks. Ross 1979, 30-32

⁵⁸ Vanderveken 1990, 106

⁵⁹ Marcuse 1968a, 175

⁶⁰ Marcuse 2005e, 122: vrt. Marcuse 1972, 10: näiden poikkeuksellisen affirmatiivisten ilmausten suhteen tulee huomata, että niiden normatiivisuus tukeutui ”empiirisiin perustein” tehtyihin ”objektiivisesti päteviin tulkintoihin”, joiden mukaan ”nykyinen yhteiskunta pitää sisällään erityisiä mahdollisuuksista inhimillisen elämän parantamiseksi ja näiden mahdollisuuksien tiedostamiseksi”. Toisin sanoen Marcusen harkittu kärsimättömyys nojautui dialektisen ja historiallisen materialismin argumentaatiolle perin tyypilliseen tulkintaan aineellis-taloudellisen tilanteen (scene) kypsyydestä teoille (act) kohti sosialistista muutosta. Retorisesta näkökulmasta aihetta on sivunnut muun muassa Kenneth Burke (1969, 14-15) ja historiallisen materialismin oletusargumentteja teoreettisena esityksenä (muttei niinkään retoriikkana) on kriittisesti purkanut muun muassa Richard Gunn (1992).

own right, political: learning to know the facts, the whole truth, and to comprehend it is radical criticism throughout, intellectual subversion.⁶¹

Deklaratiivisen tosiasiaretoriiikan näkökulmasta Marcusen kielellinen tyyli ei ratkaisevasti eronnut *One Dimensional Manin* synkstä systeemikritiikistä: ero piili pikemminkin muutoksissa henkilökohtaisen aktivismin, aikalaisdiagnostisten näköalojen ja osallistumisen muotoja sekä yleisöjä koskevan harkinnan suhteen. Niin kuin alati pessimistisenä pitäytyneessä *One Dimensional Manissa*, Marcusen seuraavienkin vuosien kielellisten politisointirytysten pyrkimyksenä oli osallistua pelien pelaamiseen murskaamalla kielen ”supistettujen merkitysten” konventionaalisuutta ja suuntautua ”merkitysten enemmyyttä” korostavalla dialektisella kielellä hallittavien pelien aloittamiseen⁶². Tätä ”transsendentin hankkeensa” käsitepolitikointia Marcuse toteutti lähinnä kahdella tapaa. Hän joko muutti onomasiologisesti vakiintuneiden käsitteiden merkityksiä kuvatakseen ne uudelleen tavoitteisiinsa nähden ”tosiasiallisemmassa”, niiden transitiivisen merkityksen huomioivassa valossa, tai lanseerasi onomasiologisestikin uusia käsitteitä. Esimerkkeiksi edellisistä käyvät muun muassa revisioiden haltuun otetut psykoanalyttiset käsitteet sekä toleranssin, intelligentsian, terapian, utopian, systeemin ja autenttisuuden käsitteet. Jälkimmäisiä edustavat muun muassa yksiuolotteisuuden, esteettisen ulottuvuuden, uuden aistimellisuuden, laadullisen muutoksen, suoritusperiaatteen ja repressiivisen desublimaation käsitteet. Lisäksi Marcusen voidaan nähdä myös rehabilitoineen, ”palauttaneen arvoonsa” joitain, kuten väärän konkreettisuuden, suuren kieltämyksen, torjutun paluun ja jälleenmuistamisen käsitteitä.

”Ei Teddy... meidän (vanhalla) teoriallamme on sisäinen poliittinen viestinsä”

Sillä varauksella, ettemme tietenkään voi ikinä tietää mitä Marcuse *todella* tarkoitti tai mihin hän esimerkiksi käsitepolitikoinnillaan *todella* pyrki⁶³, voidaan kriittisen teorian tradition intellektuaalisen disiplinaarin – toki sellaisena kuin Marcuse sen itse ymmärsi – katsoa motivoineen hänen poliittista osallistumistaan, mutta myös rajoittaen määrittäneen sitä koskevia tyylikysymyksiä. Kuvauksia ”Repressive Tolerancen” korostamista intellektuellien yhteiskuntakriittisistä tehtävistä ja ”Liberation from the Affluent Society” -puheessa toistetusta kasvatuksen poliittisesta luonteesta sekä myös ”Das Problem der Gewaltin” kimuranttia väkivaltakonseptiota voidaan parem-

⁶¹ Marcuse 1969a

⁶² Marcuse 1972, 173-174

⁶³ Vrt. Derrida 1979, 122; Skinner 2002e, 121

min ymmärtää tutkiskeltaessa sitä, miten Marcuse samoihin aikoihin puhui kriittisestä teoriasta poliittisena, mutta intellektuaalista vastuuta ja riippumattomuutta tähdentävänä projektiivisena orientaationa⁶⁴. Mielenkiintoisen kytköksestä tekee Saksaan jääneiden kriittisten teoreetikoiden penseys sekä opiskelijaliikettä että vanhan kollegansa edesottamuksia kohtaan: Marcuse oli yksi itse kriittisen teorian polemisoitumisen, mutta myös sen poliittisen hajaantumisen päätekijöitä.

Marcusen opiskelijaradikalismien käytäntöä ja kriittisen teorian traditiota yhdistelevä positioituminen voidaan kirkkaimmin nähdä Adornon ja Marcusen kirjeenvaihdosta, jonka ystävykset kävivät Saksan SDS-opiskelijoiden tunkeuduttua Frankfurtin sosiaalitutkimuksen instituuttiin vuoden 1969 alussa. Adornon kokemuksista alkanut kirjeenvaihto kärjistyi hetimiten instituutin yleisiä poliittisia linjoja koskevaksi väittelyksi, mikä asetti teoreettisesti hyvin pitkälle samankaltaiset ajattelijat täysin vastatusten. Opiskelijoiden toimintaa kuvatakseen Habermasin vasemmistofasismi -muotoilun⁶⁵ revitalisoinut Adorno vetosi sovitteluvassa, ”vanhan Instituuttimme” yhteistä henkeä korostavassa viestissään Marcuseen, joka aikoi kieltäytyä tapaamasta instituutin jäseniä, ellei samalla saanut näiltä lupaa osallistua opiskelijoiden järjestämiin tapahtumiin. Marcuse tuli ilmaisseeksi harvinaisen selvällä tavalla, keille hän oli valmis aiheuttamaan pettymyksen⁶⁶, kirjoittaen samaisen vuoden kesäkuun neljäntenä Adornolle seuraavasti:

No Teddy, it is not our old institute, into which the students have infiltrated. You know as well as I how essential the difference is between the work of the Institute in the thirties and its work in present-day Germany. The qualitative difference is not one that stems from the development of theory itself; the ‘subsidies’ that you mention so incidentally – are they really so incidental? You know that we are united in the rejection of any unmediated politicization of theory. But our (old) theory has an internal political content, an internal political dynamic, that today, more than ever before, compels us to concrete political positions. That does not mean – as you ascribe to me in your *Spiegel* interview – giving practical advice. I have never done that.⁶⁷

⁶⁴ Intertekstuaalisen vertailun sekä monien Marcuse-skolastikkojen esittämien tulkintojen nojalla Marcusen varhaisen ja myöhäisen tuotannon välillä on sängen vaivatonta löytää myös hänen 1960-luvun poliittista agentuuriaan olennaisesti selittäviä jatkuvuussuhteita esimerkiksi esteettisen suuntautumisen ja kriittisen teorian sekä teknologian ja autenttisuuden kysymysten suhteen. Tunnetuimmista kommentaareista muun muassa Jürgen Habermasin (1988), Douglas Kellnerin (1984, 2001 ja 2005), Richard Wolinin (2005) ja Phil Slaterin (1977) Martin Jayn (1970) esitykset ovat postuloineet toisistaan poikkeavia jatkuvuustendenssejä Marcusen ajattelussa.

⁶⁵ Adorno & Marcuse 1999, 132

⁶⁶ Adorno & Marcuse 1999, 126

⁶⁷ Adorno & Marcuse 1999, 128-129; vrt. Wiggershaus 1995, 634

Kun ”vanhan teorian” otaksutaan viittaavan esimerkiksi Horkheimerin ja Marcusen yhdessä laatimiin kriittisen teorian manifesteihin ”Traditionale und kritische Theorie” ja ”Philosophie und kritische Theorie”, joista edellisessä muun muassa esitettiin, että ”(k)riittisen teorian perinnön mahdollisimman tarkka vaaliminen on teorian historiallisen menestyksen eräs ehto”⁶⁸, Marcusen ”vain sanojen ja ideoiden välityksellä” tapahtuneen osallistumisen tyyli ja motiivit käyvät entistä ymmärrettävimmiksi. Juuri uuden vasemmiston yhteiskunnallisia ristiriitoja itsenäisesti etsinyt ja politisoinut opiskeleva intelligentsia – taho johon Marcuse 1960-luvun kapinaliikkeessä jo alun perin oli ihastunut – edusti Marcuselle mahdollisuutta yhdistää kriittisen teorian analyysi osaksi ”laadullisen muutoksen” vallankumouksellista käytäntöä. Mutta koska ainoa tuki kritiikille on ”siihen itseensä kytkeytyvä intressi luokkaherruuden kumoamiseen”, tällaisen kriittisestä teoriasta itsestään kumpuavan ”itsetietoisien ihmisyyden” puuttuessa kriittisen teoreetikon suhde disiplinaariseen ulkopuoliseen muutoshakuiseen toimijaan voi korkeintaan olla ”kannustava”, mikäli jälkimmäinen kohdistaa mielenkiintonsa edellisen yhteiskunnallisia ristiriitoja esittelevään aikalaisdiagnoosiin⁶⁹. Itse kriittistä filosofiaa tulikin soveltaa yhteiskuntaa kokonaisuutena vastustavan ”toiminnan oppaana”, sillä ”toiminta itse vaatii ajattelua, teoriaa”. Marxin 11. Feuerbach -teesin hengessä kriittinen ajattelu tarkoittikin Marcusen mukaan maailman muuttamiselle välttämätöntä selittämistä edellyttävää ekspertiisiä, koska ”intellektuaalinen disiplinaarinen energia” olisi intellektuaalisen toiminnan edellytys.⁷⁰ Hänen osallistumisen motivaationsa perustuikin arvioimaansa tilaisuuteen edistää ensi sijassa niitä intellektuaalisia piirteitä, joita hän Dutschkessa ja muissa vasemmiston oppineissa johtajafiguureissa eniten arvosti: teorian ja käytännön kiinteään yhteensovitukseen⁷¹.

Marcuseistisen kriittisen teorian politisoimisen eli Marcusen osallistumisen ehtona oli näkemys, että kriittinen teoria tuli niin aikalaisdiagnostisen ekspertiisinsä kuin myös opiskelevan intelligentsian ja viettiperäisen kieltäytyksen myötävaikutuksilla osoittaneeksi historiallisten ”arvoarvostelmiensa” objektiivisen pätevyyden, mitä jo *One Dimensional Man*in normatiivinen lähtökohta edellytti. Mutta alati myös itseään kyseenalaistaneen kriittisen suhtautumistavan oli disiplinaarinen kaiketi ”pysyttävä kieltävänä”, vaikka silti ”uskollisena niille, jotka ilman toivoa ovat an-

⁶⁸ Horkheimer 1991a, 55

⁶⁹ Horkheimer 1991a, 55, 56-57

⁷⁰ Marcuse 1969b, 47, 49, 50

⁷¹ Marcuse 1969c

taneet ja antavat elämänsä suurelle kieltäymykselle”, sillä tämä ”hylkiöiden ja sivullisten, riistettyjen ja vainottujen eriväristen ja -rotuisten sekä työttömien ja työhön kykenemättömien” kieltämys näyttäytyi Marcuselle vallankumouksellisena oppositiona, vaikkei heidän tietoisuus sitä olisi ollutkaan.⁷² Tietoisuuden tekeminen vallankumoukselliseksi olikin dialektista kieltä viljelevän kriittisen teorian ”transsendentin hankkeen” tehtävä, jota Marcusen voidaan katsoa hahmotelleen jo vuonna 1936 instituutin *Zeitschriftiin* kirjoittamassaan esseessä ”Zum Begriff Des Wessens”: Marcusen mukaan ”(k)riittisestä ajattelusta” itsestään on tullut ”historiallinen tietoisuus; sellaisena se on oleellisesti arvostelua”, koska aidossa yhteiskuntateoriassa ”tosiasioiden tunnistaminen on tosiasioiden kritiikkiä”⁷³. Myöskään yhteiskunnan käsittäminen ”vääräksi” ja ”pahaksi” ei tee poikkeusta Marcusen (Adornonkaan samankaltaista Hegel-nyrjäytystä⁷⁴ unohtamatta) useasti toistamasta taustaotuksesta, että ”jälkiteollinen yhteiskunta” on ”kokonaisuutena epätosi”, ”järjetön” tai ”väärä”. Kun uusfasistiseen ja neuvostoleiriin jakautuneen maailman ”poliittinen tilanne kokonaisuutena on väärä”, vain dialektisen kielen tosiasiapuheessa pidäytyvä, aina sinänsä ”epäpoliittinen asenne saattaa käydä poliittisesta totuudesta”, kuten Marcuse totesi Horkheimerille kylmän sodan alussa. Sisäiselle pelotteelle perustuva amerikkalaisen ja länsieurooppalaisen yhteiskuntajärjestyksen yltäkylläinen, mutta irrationalinen repressio oli pakottanut ”transsendentit voimat” poliittiseen positioon.⁷⁵

One Dimensional Manin keskeisenä argumenttina, mutta myös – uskallanpa väittää – Marcusen poliittisen sitoutumisen pari vuotta myöhemmin oikeuttaneena motiivinakin oli, ettei ”vääristetyn ja supistetun merkityksen rakennelmilla” puhuva operationalistinen kieli sisällä kriittiseen tiedonlisäykseen tarvittavia kielellisiä välittäjiä vaan samastaa ”syyn ja tosiasian, totuuden ja vallitsevan totuuden, olemuksen ja olemassaolemisen, olion ja sen toiminnan”. Merkityksen muutosta vastustavan, ristiriidattoman ja tiiviin operationalistisen kielen käsitteet Marcuse esittelee sarjaksi toimituksia, ja sen nimet olioiden toimintatavan ilmaisuiksi. Kielen funktionaalisuus masinoi

⁷² Marcuse 1972, 199-200

⁷³ Marcuse 1972, 89, 103; vrt. Marcuse 1968b: Marcuse kirjoitti jo instituutin aikoinaan (1936), että materialistisen ja dialektisen yhteiskuntateorian näkökulmasta sekä inhimillinen että esineellinen maailma näyttävät vääärässä, perverssissä muodossa, vaikka sen lopettamiseen löytyy historialliset mahdollisuudet.

⁷⁴ Adorno 2006, aforismi 29

⁷⁵ Marcuse 1972, 9, 54; Marcuse 1998a, 217

vallalla olevaa ”poliittista behaviorismia”.⁷⁶ Marcusen käsitys operationalistisesta kielestä sarjana toimituksia seuraa Horkheimerin esitystä traditionaalisen teorian selitystavasta: ”Jos oletetaan asian a, b, c ja d, on tapahtumaa q pidettävä todennäköisenä, ja mikäli d jää pois tapahtumaa r, g:n tullessa mukaan tapahtumaa s jne.”⁷⁷.

Marcusen kriittiseksi teoriaksi käsitetty teos *One Dimensional Man* keskittikin joidenkin ”valvutuneiden” opiskelijoiden mielenkiinnon Davisin mukaan ei ainoastaan teokseen vaan myös saksalaisen filosofian emansipatoriseen potentiaaliin⁷⁸. Tämän kyseenalaisen mielenkiinnon takia esimerkiksi uudelleenjulkaisukielloillaan *Dialektik der Aufklärung*insa väärinymmärtämisen esittänyt Horkheimer piti Marcusea ”vaarallisena esimerkkinä radikaalista vallankumouksellisesta”, sillä ”kriittisen teorian ajattelematon ja dogmaattinen soveltaminen käytäntöön muuttuneessa historiallisessa tilanteessa voi vain kiihdyttää juuri sitä prosessia, jonka (vallitsevan totaliteetin jatkuvuuden) paljastamiseen teoria tähtäsi”⁷⁹. Horkheimerin olkinukkeargumentin mukaan koko kapitalismikriittinen ”vasemmisto-radikaali oppositio” oli taipuvainen ”terroristiseen totalitarismiin”⁸⁰.

Kokoavia huomioita

Etenkin Frankfurtin koulun kriittisen teorian piirissä syntyneen intellektuaalisen disiplinaarin seuraamiseen kytketyneet sitoumukset määrittelivät tyyllillisesti Marcusen poliittisen toiminnan ”muotoja” ja ”sisältöjä”; opettaminen ja teoretisointi kävivät hyväksytyistä osallistumisen muodoista vain siinä määrin kuin kriittiseen teoriaan ”itseensä kytkettyvää” muutosintressiä seurannut Marcuse pystyi vakuuttamaan, ettei käyttänyt niitä yllyttämisen, provosoimisen tai ohjaamisen välineinä. Intellektuaalinen disiplinaari merkitsi osaa Marcusen poliittisessa toiminnassa ilmentämästä elämänmuodosta. Ilman kriittisen teorian politisointipyrkimyksen vaarintotta on

⁷⁶ Marcuse 1972, 79, 80, 83; vrt. Marcuse 1998b; Marcuse rekrytoi fyysikko P.W. Bridgmanin lanseeraamaan operationalismi-käsitteen jo vuonna 1942 Toisen Maailmansodan aikaista natsiregimiä ja ”saksalaista mentaliteettia” tulkitakseen.

⁷⁷ Horkheimer 1991a, 10; vrt. Horkheimer & Adorno 2008, 49; Toisaalta marcuselainen operationalismin ja poliittisen teknologian välisten suhteiden arviointi muistuttaa voimakkaasti myös *Dialektik der Aufklärung*ia, jonka aikalaisdiagnoositiikan eräs taustaehto on olettaa, että ”(m)itä tiukemmin ajattelukoneisto rajoittuu vallitsevaan olotilaan, sitä sokeammin se mukautuu olemassa olevan uusintajaksi”.

⁷⁸ Davis 2004, 45

⁷⁹ Kellner 2005, 21; Horkheimer 1972, v; ks. Jäger 2004, 194; Itse asiassa Marcuse vaati Adornolta ja Horkheimeriltä *Dialektik der Aufklärungin* uutta editiota jo vuonna 1962.

⁸⁰ Horkheimer 1991b, 414

vaikea ymmärtää, miksi Marcuse toimi niin kuin toimi ja mistä Marcusen antiretorinen tosiasiaretoriikka, oman intellektuaalisen eetoksen ja kasvattaja-position korostaminen sekä hänen velvollisuudentuntoisuutensa poliittista osallistumista kohtaan 1960-luvun loppupuolella johdettiin. ”Uuden vasemmiston isän” poliittinen kieli oli välillä niin rajoittunutta ja kurinalaista, ettei Marcuse rikkonut kriittisen teorian intellektuaalisen disiplinaarisen konventioita muuten kuin itse osallistumisensa teossa. Osallistumisen intentioita motivoi loppujen lopuksi perin elitistinen näkemys kriittisen teorian historiallisista sovellusmahdollisuuksista ja sen poliittisesta sisällöstä, jonka Marcuse katsoi uudelleen aktualisoituneen uuden vasemmiston intellektuaalisen liikehdinnän ja viettiperäisen vastarinnan välityksellä. Juuri Marcusen ”transdiskursiivinen positio” politisoiti ”Frankfurtin koulun”, mutta tämä kriittiseen kasvattaja-asemaan kuulunut estyneisyys osallistua omien aikalaisdiagnostisten tulkintojen praktisten implikaatioiden tarkempaan jäsentelyyn eli intellektuaaliseksi eetokseksi omaksuttu jäävyys itse politikointia, käytännön ohjausta ja puolesta puhumista kohtaan voimisti Marcusen ajattelijafiguurin polemisoitumista. Marcusen intentionaalisen agentuurin, mutta myös hänen poliittisen figuurinsa paradoksi piileekin hänen oman eetoksensa ristiriidoissa.

Olen yrittänyt havainnollistaa, kuinka poliittisen tyylin ja eetoksen tarkastelemiseen vihkiytyvä tutkimus keskittyy motiiveihin intentionaalisen toiminnan representatorisina itse-oikeutuksina, intellektuaaliseen disiplinaariin ajattelijan presuppositioina sekä huomioi tämän agentuurin edellisistä rakentuvana projektiivisena orientaationa. Tyyliin kohdentuminen laajentaakin perinteisen intellektuaalihistorian praktiisia niin, että tarkastelun kohteena olevaa intentionaalista toimintaa saatetaan ymmärtää myös toimijan sitoutumiseen, harkintaan ja motivaatioon liittyviin muutuksiin syntyen. Agentuurin ja figuurin suhdetta sekä sitoutumista, harkintaa ja motivaatioita tähdentävän poliittisen tyylin tutkimisen kannalta onkin tarkastelun kohdetta huomioitava kulloisikin nykyisiä ja tulevia tilanteita, keskusteluja ja yleisöjä arvioivana sekä omaa osallistumistaan oikeuttavana *harkitsevana* toimijana. Vaikka poliittisen tyylin tutkimus ei ”illokutiivista uudelleenkuvausta” puhujan pointtina painottavasta skinneriläisestä otteesta poiketen pyrikään ensisijaisesti vastaamaan kysymykseen, mitä kirjoittajat tekivät kirjoittaessaan tai mitä puheilla ja kirjoituksilla on pyritty tarkoittamaan, poliittisen tyylin ymmärtämisen kannalta on olennaista tiedustella, millaisina intentionaaliset merkitykset on tarkoitettu tulevan omaksutuiksi ja miten ne todella omaksuttiin. Täten intentiokeskeisen painotuksen lisäksi on hyväksyttävä myös perloku-

tiivisiin tulkintoihin paneutuva näkökulma: illokutiivinen intentio ja lokutiivisen merkityksen ”avustava läsnäolo” on monesti peruuttamattomasti poissa performatiivista, ”kaikkein ”tapahtumamaisimmasta” lausumasta”⁸¹. Marcusen poliittisen tyylin kohdalla on huomioitava, että sanoja lienee ollut ”vaikea lausua” juuri siksi, että hän tunnisti niiden *poliittisen* kuin tulkinnanalaisenkin teonluonteen⁸².

Tilannearvioinnin, harkinnan ja motivationaalisten tekijöiden merkityksen poliittisen toiminnan ominaispiirteissä ymmärtävä asenne ei voi alistaa itseään tiukalle perspektivismille vaan sen on pysyttävä avoimena vaihtoehtoisille tulkinnoille, uskallettava rikkoa rintamalinjoja, joista toiset näyttävät metodisesti pitävän kiinni. Yksipuolista painottamista agitoivan, ”pelkkään retoriikkaan” intellektuaalihistoriallisten tavoitteiden kustannuksella syventyvän ”as if” -perspektivismin yksipuolinen painottaminen ei kaikkien kysymysten osalta tarjoa muuta kuin lasit huurussa toteutettua fetisismiä tuota ”optiikan tiedettä” itseään kohtaan.

LÄHTEET

- Adorno, Theodor W. & Marcuse, Herbert. 1999. ”Correspondence on the German Student Movement”. *New Left Review* 1999, 233, 123-136.
- Austin, J.L. 1962. *How to Do Things with Words*. Oxford: UP.
- Burke, Kenneth. 1969. *A Grammar of Motives*. California UP.
- Collingwood, R.G. 1987. *An Autobiography*. Oxford: Clarendon.
- Cooper, David. 1968. ”Introduction”. Teoksessa Cooper, David. (toim.): *The Dialectics of Liberation*. Baltimore: Penguin, s. 7-11.
- Davis, Angela. 2004. ”Marcuse’s Legacies”. Teoksessa Abromeit, John & Cobb, W. Mark: *Herbert Marcuse A Critical Reader*. New York: Routledge, s. 43-50.
- Derrida, Jacques. 1979. *Spurs: Nietzsche’s Styles*. Chicago: UP.
- Derrida, Jacques. 1981. *Dissemination*. Chicago: UP.
- Derrida, Jacques. 2003. ”Allekirjoitus tapahtuma konteksti”. Teoksessa Derrida, Jacques: *Platonin apteekki ja muita kirjoituksia*. Helsinki: Gaudeamus, s. 274–300.
- Dutschke, Rudi. 1968. ”Vom Antisemitismus zur Antikommunismus”. Teoksessa Bergmann, U., Dutschke, R., Lefevre, W., Rabehl, B.: *Rebellion der Studenten oder die neue Opposition*. Hampuri: Rowohlt, s. 58-84.
- Dutschke, Rudi. 1980a. ””Spiegel“-Gespräch, 10. Juli 1967”. Teoksessa Dutschke, Rudi: *Mein Langer Marsch*. Hampuri: Rowohlt, s. 98.
- Dutschke, Rudi. 1980b. ”Konkret“-Interview, 3. März 1968”. Teoksessa Dutschke, Rudi:

⁸¹ Derrida 2003, 296, 297

⁸² Ks. Wittgenstein 1999, 232

- Mein Langer Marsch*. Hampuri: Rowohlt, s. 102-103.
- Dutschke, Rudi. 1980c. *Geschichte ist Machbar. Texte über das herrschende Falschheid die radikalität des Friedens*. Berlin: Klaus Wagenbach.
- Feder, Donald. 1968. "Herbert Marcuse: Prophet of Violence". *Human Events* 28, 32, 10.
- Foucault, Michel. 2003. "What is an Author?". Teoksessa Rabinow, P. & Rose, N.S. (toim.): *Essential Foucault*. New York: New Press, s. 377-391.
- Fraser, Ronald. 1988. *1968: A Student Generation in Revolt*. New York: Pantheon.
- Fromm, Erich. 1965. *Ihmisen osa*. Rauma: Länsi-Suomen kirjapaino.
- Gunn, Richard. 1992. "Against historical materialism: Marxism as a first-order discourse". Teoksessa Bonefeld, W., Gunn, R. & Psychopedis, K.: *Open Marxism, Vol. 2: Theory and Practice*. Lontoo: Pluto, s. 1-45.
- Habermas, Jürgen. 1988. "Psychic Thermidor and the Rebirth of Rebellious Subjectivity". Teoksessa Pippin, R., Feenberg, A. & Webel, C.P.: *Marcuse Critical Theory and the Promise of Utopia*. Lontoo: MacMillan, s. 13-28.
- Hacker, Andrew. 1968. "Review of Eros and Civilization". *New York Times Book Review*. 10.3.1968.
- Horkheimer, Max. 1972. "Preface". *Critical Theory Selected Essays*. New York: Continuum, s. v-x.
- Horkheimer, Max. 1991a. "Traditionaalinen ja kriittinen teoria". Teoksessa Kotkavirta, Jussi (toim.): *Järjen kritiikki*. Tampere: Vastapaino, s. 6-58.
- Horkheimer, Max. 1991b. "Gegen den Linksradikalismus". Teoksessa Horkheimer, Max: *Gesammelte Schriften Band 6: "Zur Kritik der Instrumentellen Vernunft" und "Notizen 1949-1969"*. Frankfurt: Fischer Taschenbuch Verlag, s. 414.
- Horowitz, Michael G. 1970. "Portrait of the Marxist as an Old Trouper". *Playboy* 1970, syyskuu, 174-176, 228, 231-232.
- Hyrkkänen, Markku. 2002. *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.
- Jay, Martin. 1970. "Marcuse's Utopia". *Radical America* 1970, 4, 3, 21-28.
- Jäger, Lorenz. 2004. *Adorno A Political Biography*. New Haven: Yale UP.
- Kellner, Douglas. 1984. *Herbert Marcuse and the Crisis of Marxism*. Lontoo: MacMillan.
- Kellner, Douglas. 2001. "Herbert Marcuse and the Vicissitudes of Critical Theory". Teoksessa Kellner, Douglas. (toim.): *Toward a Critical Theory of Society Collected Papers of Herbert Marcuse*. New York: Routledge, s. 1-34.
- Kellner, Douglas. 2005. "Introduction", teoksessa Kellner, Douglas (toim.): *The New Left and the 1960s Collected Papers of Herbert Marcuse, vol. 3*. New York: Routledge, s. 1-37.
- Koselleck, Reinhart. 2002a. "On the Need for Theory in the Discipline of History". Teoksessa Koselleck, Reinhart: *The Practice of Conceptual History – Timing History, Spacing Concepts*. Stanford UP, s. 1-19.
- Koselleck, Reinhart. 2002b. "Social History and Conceptual History". Teoksessa Koselleck, Reinhart: *The Practice of Conceptual History – Timing History, Spacing Concepts*. Stanford UP, s. 20-37.
- Koselleck, Reinhart. 2002c. "Transformations of Experience and Methodological Change: A Historical-Anthropological Essay". Teoksessa Koselleck, Reinhart: *The Practice of Conceptual History – Timing History, Spacing Concepts*. Stanford UP, s. 45-83.
- Krahl, Hans-Jürgen. 1971. "Fünf Thesen zu "Herbert Marcuse als kritischer Theoretiker

- der Emanzipation““. Teoksessa Krahl, Hans-Jürgen: *Konstitution und Klassenkampf Schriften und Reden 1966-1970*. Frankfurt: Neue Kritik Verlag, s. 298-302.
- Lappalainen, Pertti. 2002. *Poliittisen tyylin taito*. Tampere: Vastapaino.
- Marcuse, Herbert. 1966. *Eros and Civilization*. Boston: Beacon Press.
- Marcuse, Herbert. 1968a. “Liberation from the Affluent Society”. Teoksessa Cooper, D. (toim.): *The Dialectics of Liberation*. Baltimore: Penguin, s. 175-192.
- Marcuse, Herbert. 1968b. “The Concept of Essence”. Teoksessa Marcuse, Herbert: *Negations Essays in Critical Theory*. Lontoo: Penguin Press, s. 43-87.
- Marcuse, Herbert. 1971. “A Conversation with Herbert Marcuse: Revolutionary Eroticism, the Tactics of Terror, the Young, Psychotherapy, the Environment, Technology, Reich”. *Psychology Today* 1971, 4, 2, 35-40, 60-66.
- Marcuse, Herbert. 1972. *One Dimensional Man*. Lontoo: Abacus.
- Marcuse Herbert. 1998a. “33 Theses”. Teoksessa Kellner, Douglas (toim.): *Technology, War and Fascism Collected Papers of Herbert Marcuse Vol. 1*. New York: Routledge, s. 215-228.
- Marcuse, Herbert. 1998b. “The New German Mentality”. Teoksessa Kellner, Douglas (toim.): *Technology, War and Fascism Collected Papers of Herbert Marcuse Vol. 1*. New York: Routledge, s. 139-190.
- Marcuse, Herbert. 2005a. ”Mr. Harold Keen: Interview with Dr. Herbert Marcuse”. Teoksessa Kellner, Douglas (toim.): *The New Left and the 1960s Collected Papers of Herbert Marcuse, vol. 3*. New York: Routledge, s. 128-141.
- Marcuse, Herbert. 2005b. “Marcuse Defines His New Left Line”. Teoksessa Kellner, Douglas (toim.): *The New Left and the 1960s Collected Papers of Herbert Marcuse, vol. 3*. New York: Routledge, s. 100-117.
- Marcuse, Herbert. 2005c. “Democracy Has/Hasn’t a Future...a Present”. Teoksessa Kellner, Douglas (toim.): *The New Left and the 1960s Collected Papers of Herbert Marcuse, vol. 3*. New York: Routledge, s. 87-99.
- Marcuse, Herbert. 2005d. “The Movement in a New Era of Repression An Assessment”. Teoksessa Kellner, Douglas (toim.): *The New Left and the 1960s Collected Papers of Herbert Marcuse, vol. 3*. New York: Routledge, s. 142-153.
- Marcuse, Herbert. 2005e. “On the New Left”. Teoksessa Kellner, Douglas (toim.): *The New Left and the 1960s Collected Papers of Herbert Marcuse, vol. 3*. New York: Routledge, s. 122-127.
- Mills, C. Wright. 1984. “Situated Actions and Vocabularies of Motive”. Teoksessa Shapiro, Michael J. (toim.): *Language and Politics*. Oxford: Basil Blackwell, s. 13-24.
- Palonen, Kari. 1993. ”Introduction: from policy and polity to politicking and politicization”. Teoksessa Palonen, K. & Parvikko, T. (toim.): *Reading the Political Exploring the Margins of Politics*. Tampere: Tammer-paino Oy, s. 6-16.
- Rorty, Richard. 1987. “Historiography of Philosophy: Four Genres”. Teoksessa Rorty, R., Schneewind, J.B., Skinner, Q. (toim.): *Philosophy in History*. Cambridge UP, s. 49-76.
- Ross, John Robert. 1979. ”On Declarative Sentences”. Teoksessa Napoli, Donna Jo & Rando, Emily Norwood (toim.): *Syntactic Argumentation*. Washington: Georgetown UP, s. 30-90.
- Ross, Kristin. 2002. *May '68 and Its Afterlives*. Chicago UP.
- Shapiro, Michael J. 1984. Introduction. Teoksessa Shapiro, Michael J. (toim.): *Language and Politics*. Oxford: Basil Blackwell, s. 1-12.

- Skinner, Quentin. 2001. "Menneisyyden kohtaamisesta – Quentin Skinnerin haastattelu" (Petri Koikkalainen ja Sami Syrjämäki). *Niin et Näin*. 2001, 31, 4, 9-23.
- Skinner, Quentin. 2002a. "Moral Principles and Social Change". Teoksessa Skinner, Quentin: *Visions of Politics Vol. 1: Regarding Method*. Cambridge: UP, s. 145-157.
- Skinner, Quentin. 2002b. "Meaning and Understanding in the History of Ideas". Teoksessa Skinner, Quentin: *Visions of Politics Vol. 1: Regarding Method*. Cambridge: UP, s. 57-89.
- Skinner, Quentin. 2002c. "Motives, intentions and interpretation". Teoksessa Skinner, Quentin: *Visions of Politics Vol. 1: Regarding Method*. Cambridge: UP, s. 90-102.
- Skinner, Quentin. 2002d. "'Social Meaning' and the Explanation of Social Action". Teoksessa Skinner, Quentin: *Visions of Politics Vol. 1: Regarding Method*. Cambridge: UP, s. 128-144.
- Skinner, Quentin. 2002e. "Interpretation and Understanding of Speech Acts". Teoksessa Skinner, Quentin: *Visions of Politics Vol. 1: Regarding Method*. Cambridge: UP, s. 103-127.
- Slater, Phil. 1977. *Origins and Significance of the Frankfurt School A Marxist Perspective*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul.
- Vanderveken, Daniel. 1990. *Meaning and Speech Acts. Volume I: Principles of Language Use*. Cambridge UP.
- Wiggershaus, Rolf. 1995. *The Frankfurt School*. Lontoo: Polity.
- Wimsatt, Jr, W. K. & Beardsley, Monroe C. 1953. *The Verbal Icon*. Kentucky UP.
- Wittgenstein, Ludwig. 1999. *Filosofisia tutkimuksia*. Juva: WSOY.
- Wolin, Richard. 2005. "Introduction: What is Heideggerian Marxism?". Teoksessa Wolin, R. & Abromeit, J. (toim.): *Heideggerian Marxism*. Nebraska: UP, s. xi-xxx.

Elektroniset lähteet

- Adorno, Theodor W. 2006.: *Minima Moralia*. Saatavilla www-muodossa: <http://www.marxists.org/reference/archive/adorno/1951/mm/ch01.htm>. [Viitattu 2.5.2009]
- Fopp, Rodney .2007. "Herbert Marcuse's 'Repressive tolerance' and its critics". *Borderlands e-journal* 2007, 6, 1. Saatavilla www-osoitteessa: http://www.borderlands.net.au/vol6no1_2007/fopp_marcuse.htm. [Viitattu 23.5.2009]
- Juutilainen, Paul A. 1996. *Herbert's Hippopotamus: Marcuse and Revolution in Paradise*. Do kumenttielokuva. Saatavilla www-muodossa: <http://video.google.com/videosearch?q=juutilainen+marcuse#>. [Viitattu 13.5.2009]
- Lind, Bill. 2001. "The Origins of Political Correctness". Saatavilla www-muodossa: <http://www.academia.org/lectures/lind1.html>. [Viitattu 16.4.2009]
- Marcuse, Herbert. 1969a. "Repressive Tolerance". Saatavilla www-muodossa: <http://www.marcuse.org/herbert/pubs/60spubs/65repressivetolerance.htm>. [Viitattu 11.5.2009]
- Marcuse, Herbert. 1969b. "Relevance of Reality". Saatavilla www-muodossa: <http://www.marcuse.org/herbert/pubs/60spubs/69RelevanceReality.pdf>. [Viitattu 11.5.2009]
- Marcuse, Herbert. 1969c. Interview with Pierre Viansson-Ponte: *Le Monde*, Paris, June 1969.

Saatavilla www-muodossa:

<<http://www.marxists.org/reference/archive/marcuse/works/1969/interview.htm>>. [Viitattu 15.5.2009]

Young, Robert M. 2005 "Naked Marx". *New Statesman*, vol. 78, 7 November 1969, pp. 666-67.

Saatavilla www-muodossa:

<<http://www.humannature.com/rmyoung/papers/paper89h.html>>. [Viitattu 26.5.2009]

Juha Luomala

Viekö internet kohti avointa politiikkaa? – Deliberatiivinen demokratia ja julkisuus internetissä

Internet ja demokratia liittyvät yhteen lukemattomilla eri tavoilla. Jo internetin idea on demokraattinen: kun internetin käyttäjät jakavat verkostoituneiden tietokoneiden välityksellä informaatiota toisilleen, kaikki osapuolet hyötyvät. Internet on perusluonteeltaan myös verrattain epähierarkinen järjestelmä. Internet saattaa kuitenkin liittyä demokratiakehitykseen paljon merkittävämmällä tavalla kuin internet-skeptiset politiikan tutkijat vuosikymmenen alussa osasivat odottaa.

Asetin pro gradu -tutkimukseni aiheelle kaksi pääkriteeriä: sen tulee olla mahdollisimman ajankohtainen ja voimakkaasti sidoksissa arkeen. Hiljalleen aiheeni ajautui kohti politiikan, demokratian ja internetin yhtymäkohtia. Halusin upottaa teoreettista tarkastelua johonkin konkreettiseen ja tuttuun ympäristöön. Pian sopiva aihe löytyi: internetistä puuhataan demokratian pelastajaa. Työni lähteekin liikkeelle nykyisen demokratiakeskustelun yleisimmästä teemasta: demokratian kriisistä. Demokratian kriisistä käydään hyvin moniäänistä keskustelua, mutta perusongelma palautuu aina samaan kysymykseen: miten saataisiin ne, joita päätökset koskevat, paremmin ja aidosti mukaan varsinaiseen päätöksentekoon. Yhdeksi ratkaisuksi ongelmaan onkin tarjottu modernin viestintätekniiikan apua. Tietoliikenneyhteydet ja internetiin pesiytynyt kommunikaatiokulttuuri tarjoaisi jo teoreettisen mahdollisuuden laajempaan demokraattiseen osallistumiseen. Kuitenkin asiantuntijat ovat suhtautuneet melko suurella varauksella teknologiaintoilijoihin, jotka näkevät internetin ja niin sanotun kybertilan demokratiaa pelastamaan ilmestyneenä enkelinä.

Internetin käyttöön liittyy kuitenkin paljon erilaisia haasteita. Se jakaa maailman väestöä ja kansallisvaltion sisäisiä väestöryhmiä eriarvoiseen asemaan. Pääsy internetiin ei edelleenkään ole itsestäänselvyys edes Suomessa, eikä ikääntyneemmällä väestöllä ole samanlaista tietotaitoa sen käytöstä kuin nuoremmilla. Internetin sisällä on paljon erilaisia hierarkioita ja valtasuhteita, jotka pohjautuvat teknologisen tietämyksen lisäksi medialukutaitoon ja argumentaatiokykyyn

Jos kuitenkin hyväksytään, ettei pääsy internetiin ole itsestäänselvyys, voidaan internetiä tarkastella sen käyttäjien kannalta. Halusin pro gradu -työssäni löytää internetistä jotain konk-

reettisiä välineitä, joilla demokratiaa ehkä voitaisiin parantaa. Törmäsin pian käsitteisiin julkisuus, julkinen sfääri, deliberatiivinen demokratia, avoin politiikka ja wikidemokratia. Rajasin tutkimukseni ulkopuolelle teledemokratian, joka pikemminkin keskittyy vallitsevan edustuksellisen demokratian äänestys- ja päätöksentekovälineiden sähköiseen kehittämiseen. Oma näkemykseni demokratian kasvattamisesta ja laajentamisesta menee näiden käsitysten ulkopuolelle, tilanteeseen, jossa koko päätöksentekoprosessi tulisi lähemmäksi kansalaisia.

Tutkimukseni päätehtäväksi tulikin selvittää, kuinka länsimaisen demokratian kriisiä pyritään ratkaisemaan osallistamalla kansalaisia enemmän päätöksentekoon internetin avulla. Onko se mahdollista yhtäältä teoreettisesti ja toisaalta käytännössä? Teoreettisen tarkastelun pohjana on Jürgen Habermasin julkisen sfäärin käsite, jonka upottaminen internet-ulottuvuuteen on ehkä työni merkittävin painopiste.

Koko työn lähtökohta on löytää internetistä vertailukohtia Jürgen Habermasin julkisen sfäärin käsitteeseen ja sen ideaaliin. Tarkemmin aseteltuna kysymys kuuluu: voivatko Habermasin julkisen tilan ideat toteutua internetissä edes teoriassa? Tai kuten Douglas Kellner¹ sanoo:

(N)ykypäivän korkean teknologian yhteiskunnissa on meneillään merkittävä julkisen tilan laajentuminen ja uudelleenmäärittely, joka menee Habermasin määritelmien tuolle puolen.

Onko internetistä nyt löydettävissä habermasilaisen ajattelun ylittävää julkista sfääriä? Internet on nopeasti ajateltuna valtavan volyymin melutorni, jossa asiallinen keskustelu tuntuu hautautuvan viisasteluun ja verbaaliseen riiteltyyn. Tutkimukseni mukaan julkinen virtuaalinen tila on habermasilaisessa mielessä mahdollinen. Aika kuitenkin näyttää, kuinka hyvin nämä uudet demokratiakokeilut ottavat tuulta alleen arkiyhteiskunnan päätöksenteossa. Tulkintani mukaan Habermasin esittämät toimivan julkisen tilan kriteerit sekä deliberatiivisen demokratian edellytykset ovat mahdollisia wikidemokratian sovelluksissa. Oleellisimpia kysymyksiä aiheeni kannalta ovat myös: ”mikä on aidosti julkista kybertilassa?” ja ”minkälainen keskustelu kybertilassa täyttää julkisuuden kriteerit?”. Kaikki mikä kiiltää ei ole kultaa.

¹ Kellner 2005, 1

Habermasin julkinen sfääri virtuaalimaailmassa

Julkisuus (*Öffentlichkeit*) käsitteenä on erityisen kiinnostava sen monien merkitysten takia. Habermasin 1960-luvun alussa lanseeraamalla käsitteellään ”*die bürgerliche Öffentlichkeit*” eli porvarillinen julkisuus Habermas viittasi lähinnä 1700-luvun Englannin nouseviin kahvila-, salonki-, teekutsu-, parlamenti- ja sanomalehtikulttuureihin. Myös saksankielinen termi *Öffentlichen Sphäre* (julkinen tila) kätkee sisäänsä erilaisia merkityksiä. Sillä on yhtäältä tilallinen ja toisaalta sosiaalinen merkitys.

Habermasin *Julkisuuden rakennemuutos* -teoksessaan tarkastelema (alun perin julkaistu nimellä *Strukturwandel der Öffentlichkeit* vuonna 1962) porvarillinen julkinen sfääri syntyi 1700-luvun Englannissa, kun porvaristo kokontui kahviloihin, salonkeihin ja muihin yhteisiin tiloihin puimaan yhteiskunnallisia aiheita. Vaikka porvarillinen julkinen sfääri ei kriitikoiden mukaan koskaan todellisuudessa esiintynytäkään, Habermas loi teorian ideaalisesta demokraattisesta osallistumisesta, joka ruumiillistui avoimen ja pakottoman keskustelun kautta. Habermasille julkisuus on siis tila, jossa kansalaiset keskustelevat vapaasti yhteisistä asioista – kritisoivat ja analysoivat niitä, ja josta ne nousevat myöhemmin poliittisen päätöksenteon asialistalle. Wilhelm mukaan Habermas näkee julkisen tilan ”kaikukoppana” (*sounding board*), joka heijastelee ja prosessoi esillä olevia poliittisia kysymyksiä. Julkisen tilan voisi ymmärtää julkiseksi vuoropuheluksi kansalaisten keskuudessa. Julkisen tilan käsite liittyy myös kansalaisuuden käsitteeseen ja julkisen tilan keskusteluun osallistuminen ymmärretään kansalaisosallistumiseksi.²

Sassi palauttaa Habermasin julkisuuden kaksinaisselitteisen käsitteen alkujuurilleen, jossa ”*julkisuus - publicity*” tarkoitti avoimuutta ja vapaata pääsyä ja ”*public – kansa, julkiso*” puolestaan kansaa ylimpänä demokraattisena suvereenina³. Julkisuuden sfäärissä syntyvän yleisen mielipiteen on tarkoitus vaikuttaa, tarkkailla ja kontrolloida julkisen vallan toimintaa yleensä epävirallisella tavalla. Olennaista tässä prosessissa on se, mitä Habermas kutsuu ”*diskursiiviseksi tahdon muodostukseksi*”, jossa avoimen, tasa-arvoisen ja pakottoman keskustelun kautta muodostuu yhtenäinen poliittinen tahto.⁴

² Wilhelm 2000, 5

³ Sassi 2000, 275

⁴ Habermas 1989, 30

Habermasin julkinen tila muodostuu siis vapaasti keskustelevien yksilöiden ajatuksista, eikä yksin instituutioiden, kuten valtamedian ja puolueiden tuotoksista. Puolueiden ja instituutioiden tunkeutumista julkiseen tilaan Habermas piti itse asiassa huonona seikkana. Kun valtiolta tunkeutui ja ”sekaantui” ihmisten yksityisen alueelle muun muassa tavarankierron kautta, syntyi Habermasin mukaan ”sosiaalivaltio”. Samalla julkisuus kaapattiin poliittisten instituutioiden ja valtamedioiden käsiin.⁵

Joidenkin näkemysten mukaan yhteiskunnissa on monia eri osajulkisuuksia. Esimerkiksi Peter Dahlgrenin mukaan jälkimodernit yhteiskunnat sisältävät monia erilaisia julkisuuden sfäärejä⁶. Näitä ovat muun muassa erilaisten ryhmittymien (esimerkiksi luonnonsuojelijat, kansalaisaktivistit, etniset vähemmistöt), porvariston ja työväenluokan omat julkiset sfäärit sekä vaihtoehtoiset valtavirran vastaiset julkiset tilat.

Nykyään julkisuuden ja julkisen sfäärin näkökulmasta on mielenkiintoista seurata aina vain viihteellisempään suuntaan menevää reaalioliittista julkisuutta, jossa poliitikkojen yksityiselämät vedetään aikaisemmin tiukasti poliittisena asiajulkisuutena toimineelle areenalle. Voidaan kai sanoa, että poliitikkojen yksityisyys on siirretty julkisuuden areenalle ja toisaalta julkisuutta pyritään jossain määrin kaventamaan tämän seurauksena: esimerkiksi eduskunnan kahvilassa pätee tätä nykyä valokuvauskielto, vaikka aikaisemmin kuvaaminen oli sallittua.

Julkisen sfäärin etsiminen internetistä

Julkisuuden laajentumisen internetissä voi nähdä kahdesta suunnasta. Ensinnäkin politiikasta, päätöksenteosta ja poliittisesta toiminnasta saa helpommin informaatiota kuin ennen, eli saatavilla olevan informaation määrä on lisääntynyt. Parempi informaation kulku ja informaation löytäminen ovat aluetta, johon internet on jo antanut merkkinsä toimivuudestaan. Esimerkiksi Suomessa jokaisella kunnalla ja kaupungilla on omat verkkosivunsa, jotka toimivat vähintäänkin paikallishallintojen ilmoitustauluina. Valtionhallinto tiedottaa ja kyselee hankkeista, ja erittäin suuri määrä dokumentoitua materiaalia poliittisesta valmistelusta ja päätöksenteosta on nähtävillä verkossa. Ainakin Suomessa internet-kulttuuri on kehittynyt siihen pisteeseen, että nykyään odotetaan ja vaaditaan, että hallinto avaa informaatiolähteitään internetin

⁵ Habermas 2004, 331

⁶ Dahlgren 1999, 152

kautta. ”Nykyään kaikki on netissä” on paitsi yleinen sanonta myös osuva määritelmä nykyisestä suomalaisesta informaatiokulttuurista.

Toiseksi julkisuuden laajentuminen voidaan nähdä julkiseen sfääriin pääsemisen helpottumisenä. Internetin odotetaan myös helpottavan osallistumista ja tekevän osallistumisen mahdolliseksi niille, joille se on ollut aikaisemmin mahdotonta. Jos esteellisyydellä tarkoitetaan fyysisiä vammoja, joiden takia poliittinen osallistuminen äänestystapahtuman kautta on aikaisemmin ollut mahdotonta, viestintäteknologia voisi tuoda tähän helpotuksen esimerkiksi internet-äänestysten avulla.

Internet on täynnä keskustelua ja informaation vaihtoa. Lähes jokainen internet-käyttäjä jättää jälkeensä itsestään informaatiota – toiset aktiivisemmin kuin toiset. Internetiin on muodostunut kansallisvaltioiden rajat, ajan, sosiaalisten statukset ylittävä keskustelukulttuuri, jossa aiheet risteilevät maan ja taivaan välillä. Internetissä keskustellaan paljon, tuhansille ihmisille se on primäärinen sosiaalisten suhteiden alue. Internetistä löytyy myös paljon poliittista materiaalia ja aktivismia.

Millaisia poliittisen julkisuuden toimijoita internetissä löytyy? Dahlgren listaa ainakin seuraavat: 1) eHallinto, eli kybertilassa tapahtuva ylhäältä alaspäin suuntautuva vuorovaikutus päätöksentekijöiden ja kansalaisten välillä; 2) ehdokas- ja aktivisti-domainit, jotka sisältävät perinteisen parlamentaarisen politiikan pelaajia kuten puolueita ja järjestäytyneitä intressiryhmiä; 3) erilaiset kansalaisfoorumit; 4) esipoliittiset ja parapoliittiset domainit, joissa esiintyy kulttuurisia ja sosiaalisia aiheita; 5) journalistiset domainit, joihin kuuluvat viralliset mediat, vaihtoehtoiset mediat sekä yksittäisten käyttäjien blogit.⁷

Habermasin julkisen sfääriin upottaminen internet-ympäristöön ei suinkaan ole oma keksintöni. Esimerkiksi laajasti siteeraamani Anthony G. Wilhelmin teos *Democracy in the Digital Age* (2000) käsittelee aihetta jo varsin kattavasti. Internet-pohjaisessa tutkimuksessa eletään kuitenkin lyhyissä sykleissä; edellisvuonna tehty tutkimus voi uuden tekniikan ja käyttäjäkulttuurin takia olla osaltaan vanhentunutta. Habermasin julkisen sfääriin käsitteeseen törmäsikin lähes kaikissa internetin julkista sfääriä käsittelevässä aineistossa. Ainakin Sinikka Sassi, Peter Dahlberg ja Douglas Kellner ovat käsitelleet samoja teemoja.

⁷ Dahlgren 2005, 148

Deliberatiivinen demokratia ja avoin politiikka

Laajemmassa mittakaavassa poliittisen julkisuuden kasvattamispaive liittyy demokratian kriisiin ja demokratiakehitykseen, jolle internet on antanut aivan oman lisäpotkunsa. Deliberatiivisen demokratian teoria voidaan nähdä eräänlaiseksi vastapainoksi edustukselliselle demokratialle. Jos edustuksellinen demokratia ajatellaan yksinkertaistetusti prosessoitujen vaihtoehtojen valitsemiseksi, niin deliberatiivisessa demokratiassa luotetaan julkiseen ja avoimeen keskusteluun ja syvään harkintaan päätöksenteon hitaudenkin uhalla. Deliberatiivisen demokratian ydin on vankka kansan legitimaatio; ovathan he itse päässeet ilmaisemaan oman kantansa. Deliberatiivisen demokratian ihanne onkin kiehtova ja siihen on helppo rakastua: keskustellaan, keskustellaan ja keskustellaan niin kauan, että kaikki ovat saaneet sanoa sanottavansa ja niin että kaikki asian puolet on otettu huomioon. Miten tämä toimisi kaupungintalolla, jonne kaikki kaupunkilaiset olisivat tervetulleita kertomaan mielipiteensä sopivasta veroprosentista määrittelemättömän mittaisessa kokouksessa?

Ei toimisi, mutta internetissä kyseisen demokratiahaaran toteuttaminen voisi onnistua paremmin. 2000-luvun lopun internet on jo luonteeltaan hyvin lähellä deliberatiivista ympäristöä. Web 2.0, sosiaaliset mediat ja jatkuva pyrkimys käyttäjälähtöisiin vuorovaikutusmenetelmiin merkitsee juuri sitä, mistä internetissä on tällä hetkellä kysymys. Internet ei ole enää kaupallinen näyteikkuna tai paljastettu tietokanta vaan virtuaalimaailman kansalaisten luoma yhteiskunta, jonka hienoin sisältö perustuu yhteisöllisyyteen ja yhteisölliseen informaation tuottamiseen. Sillä on näin ollen paljon deliberaatioon viittavia ominaisuuksia.

Herne ja Setälä määrittelevät *Politiikka 3/2005* -julkaisun artikkelissaan deliberatiivisen demokratian ihanteita Elsterin, Cohenin ja Bohmanin pohjalta. Elsterin mukaan deliberaatio on kollektiivista päätöksentekoa, johon osallistuvat kaikki ne, joita päätöksenteko koskee tai heidän edustajansa. Cohenille deliberaatio on vapaata ja julkista järjenkäyttöä keskenään tasa-arvoisten ihmisten kesken, joita päätös koskee. Bohman taas näkee julkisen deliberaation prosessina, jossa vaihdetaan perusteluja omille näkökulmille sellaisessa ristiriitatilanteessa, jota ei voida selvittää ilman ihmisten välistä yhteistyötä.⁸

Deliberatiivisen demokratian kriteerit ovat Herneen ja Setälän mukaan seuraavat: 1) kollektiivinen päätöksenteko; 2) inklusiivisuus ja tasa-arvo; 3) deliberatiivinen keskustelu; 4) prefe-

⁸ Herne & Setälä 2005, 176

rensien muuttamisen mahdollisuus; 5) legitimizeetti; 6) kansalaiskasvatus⁹. Edelleen Wilhelmien mukaan deliberaatio on demokratian muoto, jossa yksilön ajatukset ja ideat tuodaan avoimeen debattiin harkintaa, väittelyä ja hyväksymistä varten. Deliberatiivisessa ideaalissa keskustelijat tuovat omia ideoitaan esiin tasavertaisina empatian ja egalitarismin hengessä.¹⁰

Näitä deliberatiivisuuden kriteerejä on todella mielenkiintoista verrata wiki-periaatteella toimivaan poliittisen kannan laatimiseen. Esimerkiksi Wikipuolueen käytännössä luetellaan selvästi ongelmalähtöinen tahdonmuodostus, joka sopii melko hyvin yksin deliberatiivisen argumentoinnin kanssa. Wiki:n ideana on preferenssien muuttaminen: parempi korjaus astuu voimaan, jos kaikki ovat sitä mieltä. Wiki-periaatteessa ja deliberaatiossa pyritään aina myös mahdollisimman laajaan yksimielisyyteen.

Erilaisia areenoja, erilaisia löydöksiä

Yhtenä pyrkimyksenäni oli olla niin tiukasti ajan hermolla kuin vain mahdollista. Etsin internetistä aluksi perinteisiltä keskustelufoorumeilta deliberatiivisia piirteitä, mutta esimerkiksi Veikko Pietilän vuonna 2002 tekemä tutkimus osoitti, että perinteinen keskustelufoorumi ei täytä deliberatiivisen demokratian tunnusmerkistöä¹¹.

Internetistä löytyy nykyään muitakin tapoja ottaa osaa keskusteluun. Esimerkiksi Tapio Häyhtiön mukaan internetiä ei voida nähdä enää pelkästään poliittisen online-keskustelun alueena vaan pikemminkin välineenä poliittiselle toiminnalle, jonka päämääränä on vaikuttaa julkiseen mielipiteeseen ja poliittiseen päätöksentekoon sekä poliittisten toimijoiden tavoitteiden edistäminen.¹²

Pidän pienenä onnenpotkuna, että *Wikipuolue.fi* antoi minulle mahdollisuuden tarkastella erilaista demokraattisen virtuaalisallistumisen muotoa vieläpä suomalaisesta suunnasta. Lopulta päädyin vertailemaan kertaalleen tutkimuksissa jäykäksi ja ei-julkiseksi julistettua perinteistä keskustelufoorumia uuteen wiki-pohjaiseen demokratiapalapeliin. Aineistonani vertailussa käytin valtiovallinnon ylläpitämää vuorovaikutteiseksi kuvailtua *Otakantaa.fi* -foorumia ja *Wikipuolue.fi* -sivustoa.

⁹ Herne & Setälä 2005, 176–179

¹⁰ Wilhelm 2000, 33

¹¹ Ks. Pietilä 2002, 352

¹² Häyhtiö 2004, 284

Otakantaa.fi -sivusto on keskustelufoorumi, jossa rekisteröityneet käyttäjät voivat keskustella ylhäältä määrätyistä valtiohallinnon hankkeista. Keskusteluun liittyy lupaus, jonka mukaan keskustelut liitetään osaksi virallista päätöksentekoprosessia. *Otakantaa.fi* -sivustolla luvataan: ”*Otakantaa.fi* on valtiohallinnon sähköinen kansalaisfoorumi, jolla kansalaiset voivat kommentoida hallinnossa käynnistyviä ja käynnissä olevia hankkeita, lainsäädäntöuudistuksia tai muita hallinnon ajankohtaisten toimenpiteiden valmistelua.”¹³

Tarkastelin nimimerkkien argumentointitapoja ja toisaalta heidän viestiensä asiasisältöä. Erään kyselyn mukaan osa keskusteluun osallistuneista kansalaisista ei kokenut itse *Otakantaa.fi* -sivuston toimintaa ”aidoksi osallistumiseksi” vaan pikemminkin ”muodolliseksi osallistamiseksi”. Lisäksi listasin työssäni *Otakantaa.fi* -sivuston vaikeimpia haasteita todellisen julkisuuden ja deliberatiivisuuden saavuttamisessa: 1) kaikilla ei ole osallistumiseen tarvittavia välineitä, kuten tietokonetta; 2) sivuston toimitus määrittelee keskusteltavat asiat eli kansalaiset eivät voi keskustella mistä haluavat; 3) kansalaiset eivät voi seurata toimituksen tekemää sensuuria; 4) toimituksen laatimiin kansalaismielipiteen yhteenvetoihin liittyy niin sanottua tekijänvaltaa: voiko yhteenvetoon vaatia muutoksia?; 5) kuinka paljon osallistujia pitäisi olla, että voitaisiin puhua kansan mielipiteestä?; 6) kuka valvoo kuinka paljon päätöksentekijät ottavat huomioon kansalaisten äänen?

Wikipuolue.fi:n toimintaperiaate puolestaan liittyy kaikkien vapaaseen kykyyn tehdä aloite jostakin aiheesta. Siihen liittyy keskustelua, säännöissä määriteltyä argumentointia ja julki lausuman tuottaminen (jonka muuttaminen on tietysti vielä mahdollista). Wiki-kirjoittaminen on yhteisöllistä kirjoittamista, jossa pyritään deliberatiivisen demokratian ihanteeseen antamalla kaikille mahdollisuus osallistua tekstin tuottamiseen. *Wikipuolue.fi* -sivuston toimintamekanismia taas kuvataan näin: ”*Wikipuolueen* tavoitteena on demokratisoida politiikkaa. Se perustuu ajatukseen uudeltaisesta avoimesta politiikasta, wikidemokratiasta, joka lisää kansalaisten osallistumismahdollisuuksia. Wiki on verkkosivusto, jonka sisältöä kaikki lukijat voivat itse muokata, yleensä jopa ilman omilla tunnuksilla sivustolle kirjautumista. Vuorovai kutteisuus ja muokkaamisen helppous tekevät wikistä tehokkaan yhteisöllisen kirjoittamisen työkalun.”¹⁴

¹³ Otakantaa.fi, tietoa palvelusta 27.9.2007

¹⁴ Wikipuolue, 1.10.2007

Wikipuolueessa idea on hyvä ja vaikuttaa aidosti julkiselta, mutta käytännön kokeiluista ei ole vielä kokemusta. Itse asiassa koko projekti tuntuu toimivan käytännössä melko huonosti, sillä viimeisin aloite sivustolle on tullut vuoden 2008 marraskuussa. Kriittisiä kysymyksiä sivustolle voi myös esittää siitä kuinka suuren kapasiteetin keskustelu kestää: entä jos miljoonat ihmiset ympäri maailmaan haluaisivat osallistua? Toiseksi, miten päätöksiä saadaan aikaan, jos keskustelu puolesta sekä vastaan on tasaväkistä ja kummallekin kannalle löytyy perustellut argumentit?

Wikipuolue ottaa oppia *OpenPolitics* -liikkeen avoimen politiikan määreistä. Avoin politiikka -käsite johdetaan käsittääkseni avoimen lähdekoodin -käsitteestä, jossa ohjelmiston koodi on kaikkien sitä haluavien muunneltavissa ja paranneltavissa, jotta sovelluksesta tulisi mahdollisimman hyvä ja käytettävä. Avoin politiikka pyrkii samaan politiikassa: löytämään laajalla osallistamisella parhaat ratkaisut politiikan haasteisiin. Avointa politiikkaa määritellään seuraavilla määreillä tai säännöillä: kuka tahansa voi osallistua, halutessaan myös anonyymisti; kaikki osallistujat ovat tasavertaisia ja ratkaisevat erimielisyyksiä tasaisilla voimasuhteilla toisiinsa nähden; kaikki toiminta on läpinäkyvää, eikä kenelläkään ole suurempaa mahdollisuutta tutustua siihen kuin muillakaan; kaikki osallistuminen tallennetaan, eikä näitä tietoja voi jälkikäteen muuttaa; kaikki osallistuminen on jäsenmelyä, tai voidaan erimielisyyksien syntyessä jäsentää; kaikki sisältö on osallistujien järjestämää ja muokkaamaa, osallistumisen muoto itsessään rajoittaa häiriökäyttäytymistä; käyttäjät luovat säännöt ja yhteiskunnan lait johdetaan yleisestä keskustelusta; foorumin hallinta voidaan siirtää luotetuimmille käyttäjille, ei perustajajäsenille.

Wikidemokratia – tulevaisuuden väline?

Internet on tehnyt kansalaisista vaativampia. Enää ei riitä, että kabinettikeskusteluiden tuloksista ja päätöksistä ilmoitetaan kunnantalon ilmoitustaululla. Nyt vaaditaan esityslistat kaikkien nähtäville internetiin ennen kokouksia, ja tulevaisuudessa yhä useampaa kokousta on mahdollista seurata nettivideon kautta reaaliaikaisesti. Silti aito, habermasilaisen idean poliittinen julkisuus ja deliberatiivinen demokratia ei toteudu ennen kuin jokaisella asianosaisella on tasavertaiset mahdollisuudet käyttää omaa ääntään ideointiin ja päätöksentekoon. Demokratiakulttuuri on murroksessa. Wikipedian käyttöön tottuneet nuoret kansalaiset pitänevät wikidemokratiaa aitona tulevaisuuden vaihtoehtona ainakin puolueiden sisäisten linjausten laatimisessa, josta Pohjois-Amerikassa näkyy jo esimerkkejä.

En väitä, että wikidemokratian kokeilut olisivat jo mullistaneet demokratiateorioita, mutta kokeilut sisältävät paljon mielenkiintoisia elementtejä deliberatiivisen demokratian näkökulmasta. Internetin liikkeitä on vaikea ennustaa: se mikä nykyisissä web 2.0 sovelluksissa tuntuu mullistavalta saattaa kymmenen vuoden päästä olla jokapäiväistä tai auttamattomasti vanhentunutta. Demokratian näkökulmasta internetin yleistyminen hyvästä vauhdistaan huolimatta on globaalilla tasolla vielä lapsen kengissä. Silti wikidemokratia kätkee sisäänsä myös teoreettisen lupauksen globaalien demokratian mahdollisuudesta.

Internet on madaltanut kansalaisosallistumisen kynnyistä valtavasti. Edelleen demokratian ongelma on kuitenkin sama: ihmiset eivät osallistu, koska kokevat, ettei osallistumisella ole vaikutusta. Osallistumiskulttuuri tarvitsee muutoksen ja näyttöä osallistumisen vaikutuksista ennen kuin päästään demokratian kriisistä eteenpäin. Hurjimmissa visioissaan wikidemokratian puolestapuhujat näkevät avoimen politiikan sovellukset ikään kuin yhteiskunnan käyttöjärjestelmänä, jossa kollektiivisella osallistumisella ja ”bugien” korjaamisella saadaan aikaan paras mahdollinen demokraattinen yhteiskunta.

LÄHTEET

- Peter Dahlgren. 2005. “The Internet, Public Spheres, and Political Communication: Dispersion and Deliberation”. *Political Communication*, 22 (2), 147-162.
- Habermas, Jürgen. 1989. *The Structural Transformation of the Public Sphere*. Cambridge, USA: MIT-Press.
- Habermas, Jürgen. 2004. *Julkisuuden rakennemuutos – tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Suom. Veikko Pietilä, Tampere: Vastapaino.
- Herne, Kaisa & Setälä, Maija. 2005. “Deliberatiivisen demokratian ihanteet ja kokeilut”. *Politiikka*. 47, 3, 175–188.
- Häyhtiö, Tapio. 2004. ”Tietoyhteiskunta identiteettiprojektina – demokraattinen kansalaisuus verkossa”. *Politiikka*. 46, 4, 277–291.
- Pietilä, Veikko. 2002. ”Verkkokeskusteluareenat – deliberatiivista julkisuuttako?”. *Politiikka*. 44, 4, 343–354.
- Sassi, Sinikka. 2000. *Verkko kansalaisyhteiskunnan käytössä – Tutkimus internetistä ja uusista politiikan muodoista*. Helsinki: Vastapaino.
- Wilhelm, Anthony. 2000. *Democracy In the Digital Age*. London: Routledge.

Elektroniset lähteet

- Dahlgren, Peter. 1999. “The Internet, Public Spheres, and Political Communication: Dispersion and Deliberation”. *Political Communication*. 22, 147-162. Saatavilla [www-muodossa](#):

- <http://comm.boisestate.edu/FacultyStaffPersonalPages/ClassAssignmentsSP09/Rudd/Dahlgren%20-Internet,%20public%20spheres,%20political%20communication.pdf>.
- Kellner, Douglas. 2005. "Habermas, the Public Sphere, and Democracy: A Critical Intervention". Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa):
<http://www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner/papers/habermas.htm>.
- Oikeusministeriö. 2007. "Kansalaisosallistumisen edistäminen tieto- ja viestintätekniikan avulla. Helsinki: Hallinto-osasto demokratian vastuualue". Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa): <http://www.otakantaa.fi/resourcedisplay.cfm?resfile=2915aa78-0d4d-40c1-804e-6e3fa6c13a00>.
- Open Politics. 2007. *Openpolitics.ca* [www-dokumentti](http://www.muodossa). Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa):
www.openpolitics.ca.
- Otakantaa.fi. 2007. *Otakantaa.fi* [www-dokumentti](http://www.muodossa). Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa):
<http://www.otakantaa.fi>.
- Wikipuolue. 2007. *Wikipuolue.fi* [www-dokumentti](http://www.muodossa). Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa):
<http://www.wikipuolue.fi>.

Kari Mustonen

Tarkoitus pyhittää keinot, vai pyhittääkö sittenkään?

– Neokonservatismia ja sen kritiikkiä 2000-luvun Hollywood-elokuvissa

2000-luvun puolivälissä kaupallisten amerikkalaisten Hollywood-elokuvien poliittisissa painotuksissa tuli esille uusia, mielenkiintoisia kriittisiä piirteitä. Muutamat kaupalliset elokuvat, kuten ”Lions for Lambs”, ”München” ja ”Syriana” ottivat monin osin reippaasti kantaa George W. Bushin hallinnon ulkopoliittisten vaikuttajien näkemyksiin. Nämä näytelmäelokuvat käyttivät kerronnallisen fiktioelokuvan klassisia retorisia keinoja, kuten aristotelista dramaturgiaa. ”Münchenia” lukuun ottamatta elokuvat ovat fiktiivisiä, mutta niiden sisältö pyrkii silti olemaan faktoiltaan ja painotuksiltaan yhtä perusteltua kuin kirjallisen journalismin. Vaikuttaakin siltä, että kaupallisten televisioverkkojen uutis- ja ajankohtaisohjelmien vastapainoksi muutamat kaupalliset elokuvat lähtivät tavoittelemaan suoraa vaikuttamista katsojiin, muuhun mediaan ja edelleen itse amerikkalaiseen 2000-luvun ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan. Elokuvan tekijät olivat näin ottaneet itselleen haasteekseen toimia vastapainona Bushin hallinnon neokonservatiiviselle politiikalle. Heidän tässä joltain osin onnistuttuaan ei ollutkaan yllätys, että elokuvan tekijät kuten Steven Spielberg, George Lucas, Tom Hanks istuivat lähes eturivissä Barack Obaman virkaanastujaisjuhliissa tammikuussa 2009. Bushin suosimien neokonservatiivien kriitikot elokuvateollisuudessa olivat siis poliittisilla elokuvateoillaan tulleet huomatuiksi myös demokraattien keskuudessa. Liberaali Hollywood-elokuva on vuosikymmenen lopussa taas arvossaan.

Tarkastelen artikkelissani, millaisia poliittisia keinoja tai tekoja nämä elokuvat ovat käyttäneet ja kenelle ne on suunnattu. Elokuvien yksi keskeinen periaate ja väittäjä on ollut osoittaa tekojen ja käytäntöjen ristiriita sekä amerikkalaisen ulkopoliittikan neokonservatiivisessa ajattelussa että käytännön teoissa; tarkoitus pyhittää keinot, vai pyhittääkö sittenkään? Tämä artikkeli on syntynyt valtio-opin opintojeni jälkilämmössä. Huomasin aikanaan tapaillessani Quentin Skinnerin keskiajan, renessanssin ja uskonpuhdistuksen tekstien genre-tarkastelua, että samaa genre-vetoisuutta voisi soveltaa myös elokuvien poliittiseen tarkasteluun. Teksti ei ole artikkeli pro gradu-työstäni ”Lehtitietojen varassa” (2008) vaan eräänlainen jatkotyö ja aivan uusi Skinner -vaikutteinen teksti. Skinnerin kuuluisaa traktaattia mukaillen viimeaikaisten Hollywood-elokuvien

”poliittinen elämä itse” haastoi minut tähän tehtävään¹. Nykyään elokuvia saakin hyvin tutkimusmateriaaliksi. Etenkin elokuvien DVD:t ja internet mahdollistavat perusteellisen ja sofistikoituneen elokuvan politiikan tutkimuksen. Itse käytin artikkelia kirjoittaessani paljon ”The Internet Movie Databasea” (<http://www.imdb.com/>). Sivusto sisältää elokuvien käsikirjoituksia ja synopsiksia, niiden arvioita, kritiikkejä ja tekijätietoja.

Aluksi kuvaan muutamaa neokonservatiivista ja bushilaista ajattelua haastanutta elokuvaa ja niiden lähtökohtia. Samalla hieman taustoitan 2000-luvun amerikkalaista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ja terrorisminvastaista sotaa. Hollywood-elokuvien politiikan tarkastelu tällä tavoin on mielestäni perusteltua ja kiinnostavaakin, koska käyttämässäni tarkastelukehikossa pyritään hahmottamaan ja lukemaan tutkimuskohteista esiin monenlaisia aineksia kontekstissaan. Samalla kontekstualisointi tekee oikeutta myös elokuvalla teoksena. Elokuvat ovat erittäin tarkasti ja moneen kertaan kirjoitettuja tekstejä. Elokuvien käsikirjoittajat ohjaajat, kuvaajat ja näyttelijät ovat myös alansa retoriikan osaajia, joilta myös politiikan toimijat, kuten media ja poliitikotkin ottavat säännöllisesti oppia². Myös monet tv-sarjat, kuten valkoisen talon kabinettipolitiikasta kertonut Aaron Sorkinin monipuolinen ja kunnianhimoinen ”The West Wing” (1999–2006), tarjoavat aristotelisen klassisuutensa ja taitavan retoriikkansa kautta oivallisen oikotien politiikan, oikeuden ja etiikan kysymysten katseluun ja pohdiskeluihin. Erilaisen yleisöjensä viihdyttämisen ohessa elokuvat ja tv-sarjat tarjoavat siten politiikan tutkijoillekin kiinnostavaa aineistoa omasta ajastamme ja sen traditioista. Elokuvat teksteinä, kuten muutkin elokuvakerrontaa yksiselitteisemmät ja yksitulkinnallisemmat tekstit toimivat teemojensa ja kontekstiensä kautta monien erilaisten sanomien ja viestien lähettäjinä. Samalla tekstit ”tuottavat” omissa genreissään myös monenlaisia lukijoita ja katsojia. Kokijoittensa erilaisten kontekstien tuntemuksen ja lukutaidon myötä ne herättävät siten erilaisia tulkintoja omille sisällöilleen.³

Teksteissä ja muun muassa elokuvissa esitettävät toimijat voivat viitata, tulkita, kommentoida ja suunnata sanomansa itse tekstissä esiintyville toimijoille kuin myös tekstien ulkopuolelle julkisuuteen, jota teksti itse on ollut rakentamassa. Juuri näin esimerkiksi elokuvalla kyetään toimimaan poliittisesti oman julkisuusalueen ulkopuolella.

¹ Skinner 1978, xi

² Aiheesta tarkemmin esim. Hiltunen 1999

³ Tekstien erittelystä ja jäsentämisestä tällä tapaa esim. Tammi 1992

Tämä oli itsellänikin yksi ensimmäisistä huomioista esimerkiksi elokuvan ”Lions for Lambs” suhteen. Heti ensi katselussa saattaa nähdä elokuvan poliittisen merkittävyyden, mutta vasta monen katselukerran jälkeen ja neokonservatiiviseen ulko- ja turvallisuusajatteluun tutustuttua ymmärtää, että elokuvassa käydään samalla aitoa poliittista väittelyä demokraattien ja bushilaisten republikaanien välillä. Näin elokuvaa pohtiessa muistuu mieleen välittömästi se Collingwoodin, Skinnerin ja Palosen korostama peruslähtökohta: mihin yhteiskunnalliseen ja poliittiseen tilanteeseen ja kysymykseen tämä ”Lions for Lambs” toimii vastauksena? Silti se, kuinka tarkasti eri painotuksia ja nyansseja tästä sangen vieraasta poliittisesta kulttuurista pystyy nopeasti ulos lukemaan, on eri kulttuurissa elävälle ja kasvaneelle suomalaiselle tarkastelijalle suuri haaste.

Elokuvien fiktioiden aineisto ja maailma ovat usein täsmällisemmin jäsenettyä ja tarkemmin kirjoitettua kuin esimerkiksi lehtien tai tv-utisten vastaavat aineistot. Elokuvien tekstejä on työstyetty ja kirjoitettu työryhmissä kerta toisensa jälkeen uudelleen ja uudelleen ajan kanssa, jotta elokuvat toteuttaisivat ainakin toteuttajaryhmänsä yhteistä näkemystä. Elokuvien kirjoittaminen ja muu toteutustyö muistuttaa puolue- ja muiden poliittisten ohjelmien kirjoittamista ryhmätyönä, jossa ohjelmien tekstejä laadittaessa omia ja muiden näkemyksiä sovitellaan keskenään yhteen. Elokuvien kirjoittaminen prosessina sisältää tekstien sovittamisen ja muokkaamisen erilaisille lukijoille ja katsojille. Moniulotteisena tekstinä ja teoksena elokuvaan on sisällytetty monia lähettäjiä ja sanomia sekä erilaisia painotuksia.

Elokuvan merkitys politiikassa on tiedostettu kautta elokuvan historian. Useimmiten elokuvan merkitystä on silti yliarvioitu, ja siksi elokuvasensuuri on ollut elokuvien toteutusta, levitystä ja jakelua ohjaava tekijä. Monet elokuvan tekijät, kuten esimerkiksi Steven Spielberg, ovat kuitenkin Hollywood-tuotannossaankin onnistuneet tekemään monessa suhteessa merkittäviä, puhuttelevia ja monia eri yleisöjä koskettavia teoksia. Seuraavassa tarkastelen neljää amerikkalaista uutta poliittista elokuvaa. Tuon samalla konteksteja esille, jotta elokuvien merkitys hahmottuisi osana 2000-luvun amerikkalaista poliittisia kamppailuja. Keskeinen sysäys näiden elokuvien tekemiselle saattoi piillä syyskuun 2001 tapahtumissa sekä George W. Bushin ensimmäisessä valinnassa Yhdysvaltojen presidentiksi – vuoden 2000 vaalien vastaehdokasta Al Gorea pienemmällä äänimäärällä.

Poliittinen elämä elokuvien aiheeksi 2000-luvulla

Amerikkalaisen 2000-luvun ulko- ja turvallisuuspolitiikan epäily ja arvostelu kulminoitui keväällä 2004, kun sanomalehti *The New York Times* ja monet muut lehdet, muiden muassa aikakauslehti *The Time*, julkaisivat kuvia ja tekstejä Irakissa käytetystä vankien häpäisystä ja kidutuksesta. Etenkin amerikkalaisten sotilaiden toiminta Abu Ghraibin vankilassa herätti niin Yhdysvalloissa kuin muuallakin maailmassa tyrmistystä ja paheksuntaa. Terrorisminvastaisen sodan käynnistyessä loppuvuodesta 2001 amerikkalainen elokuvateollisuus ja tv-tuotanto oli vielä valjastettu George W. Bushin toimien tueksi ja oikeuttajaksi. Esimerkiksi toimintaelokuvan ”The Bourne Identity” julkaisemista ja levittämistä pohdittiin kuukausikaupalla, koska tekijöiden mukaan elokuva saattoi antaa terrorisminvastaisen sodan oloissa virheellisen ja epäsämaallisen kuvan tiedustelupalvelun toiminnasta⁴.

Terrorismin vastaiseen sotaan liittynyt hyökkäys Irakiin (2003) alkoi kuitenkin jakaa niin kansainvälistä yhteisöä kuin amerikkalaisiakin. Kun näyttöä ei Irakin välittömästä uhasta Yhdysvalloille eikä tiedustelupalvelujen vakuuttamista joukkotuhoaseista löytynyt, hyökkäys Irakiin alkoi synnyttää samankaltaista vastustusta ja kritiikkiä kuin Vietnamin sota aikanaan 1960- ja 1970-luvulla. Lehdistö ja muu media niin kuin elokuvatkin alkoivat tilanteessa julkisesti epäillä, mutta myös haastaa niin sanottua neokonservatiivista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Osin neokonservatismiin kritiikki liittyi myös vuoden 2004 presidentin vaaliin ja politiikan linjaeroihin George W. Bushin ja demokraattien vastaehdokkaan John Kerryn kampanjojen välillä.

Linjaeroa oli siinäkin, jäsennettiinkö maailma moninapaiseksi vai annettiin yhteisille järjestöille kuten YK:lle laajempaa päätösvaltaa. Bushin mallissa YK:lle ja muille kansainvälisille järjestöille tarjottiin osaa ainoastaan jälkien siivoajana ja päätösten jälkikäteen hyväksyjänä. Keväällä 2004 julkinen mielipide alkoi kääntyä epäileväksi terrorismin vastaista sotaa kohtaan. Etenkin naissotilas Lynndie Englandista Irakissa otetut kuvat häpäisemässä irakilaisia vankilassa herättivät mediassa voimakasta paheksuntaa. Alettiin pohtia, oliko kyseessä yksittäistapaus vai Yhdysvaltain regiimin virallisesti valtuuttama toiminta terrorismista epäiltyjä kohtaan⁵. Myös amerikkalaisten Kuubaan,

⁴ Ks. Gilroy 2004

⁵ Ks. esim. Lindholm 2009

kansainväliselle alueelle ja niin sanottuun kolmanteen maahan perustama Guantanamon sotavankileiri oli median ihmettelyn kohteena.

Jonathan Clarke tiivistää amerikkalaisen neokonservatismiin erityispiirteet seuraavasti: 2000-luvun (2001–2008) neokonservatiivinen bushilainen ulko- ja turvallisuuspolitiikka pyrkii näkemään maailman jakautuneena hyvin meihin ja pahoihin niihin. Ajattelussa on siksi vähäinen luottamus diplomatian ja neuvottelujen voimaan. Clarke näkee neokonservatiivien olevan myös erityisen valmiita sotilaallisen voimansa käyttöön. Heitä luonnehtii pyrkimys suosia Yhdysvaltojen vahvaa roolia maailmalla sekä pyrkimys välttää ratkaisujen etsimistä monenkeskisten organisaatioiden välityksellä. Lisäksi neokonservatiivisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan painopiste on usein Lähi-idässä.⁶ Erään kiinnostavan ja tarkan kuvauksen neokonservatiivisesta ulko- ja turvallisuuspolitiikasta ja sen taustavaikuttajista tarjoaa Peter Lodeniuksen teos *Bushin uusi maailma* (2004). Tarkastelen aihepiiriä seuraavaksi Afganistanin sodan voimistamisesta kertovan ”Lions for Lambs” -elokuvan (2007) avulla.

Väittelyjä seminaareissa, luentosaleissa ja kabineteissa

”Lions for Lambs” -elokuvassa Yhdysvallat käy kuudetta vuotta terrorismin vastaista sotaansa. Elokuvassa kaksi valtio-opin opiskelijaa – molemmat latino-poikia – ovat lähdössä vapaaehtoisina sotilaina Afganistaniin. Professori (Robert Redford) on poikien lähdöstä tyrmistynyt ja yrittää käännyttää heitä perumaan ratkaisunsa. Opiskelijat pysyvät kuitenkin päätöksessään: heitä ohjaa amerikkalainen patriotismi. Pojat perustelevat osallistumistaan itselleen ja muille uskoen Amerikan rooliin maailman poliisina.

”Lions for Lambs” esittelee amerikkalaisen yliopistomaailman retoriikka- ja väittelykulttuuria. Yliopiston luentosalien lisäksi väittelyjä käydään mediassa ja politiikan kabineteissa. Media koetaan välttämättömäksi julkisen tuen saamisessa. Elokuvassa republikaanisenaattori (Tom Cruise) yrittää saada tv-uutisten uutistoimittajan (Meryl Streep) kirjoittamaan yksinoikeudella uudesta Afganistanin sodan sotastrategiasta. Uudella strategialla on tarkoitus hallita ja voittaa sota, lisäksi sillä saadaan kansalaiset hyväksymään sota omissa maassa. Senaattorin perustelut ovatkin kuin suoraan Clarken BBC-artikkelin neokonservatiivikuvauksesta. Käsikirjoittaja (Matthew Michael Carnahan) on ilmeisesti

⁶ Ks. Clarke 2009

pitänyt politiikan linjausten esikuvina todellisen bushilaisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan toimijoiden, kuten Donald Rumsfeldin ja Dick Cheney näkemyksiä.

Elokuvan ”Lions for Lambs” (2007) tekee mielestäni poliittisesti merkittäväksi elokuvan sisäänrakennettu tavoite väittelyjen lisäämisestä. Argumentoinnin ja retoriikan suhteen elokuvassa ovat niskan päällä sodan kannattajat, bushilaiset. Jopa seminaariväittelyssä sotaan lähtevät pojat ottavat voiton, sillä sodan vastustajat eivät avaa suutaan. Tästä syystä elokuvassa valtio-opin professori (Redford) oli kutsunut opiskelijansa vastaanotolle – hän halusi saada aikaan väittelyä puolesta ja vastaan. Elokuvan professori muistuttaa olleensa itse mukana demokraattien Chicagon puoluekokouksen (1968) aikana osoittamassa mieltään Vietnamin sotaa vastaan. Draamallisesti professori näyttää otsassaan olevaa arpea, jonka oli saanut poliisin pampusta. 1960-luvullahan Vietnamin sotaa oli ollut laajentamassa muun muassa demokraattipresidentti Lyndon B. Johnson. Lisäksi heti Johnsonin kauden jälkeen republikaanipresidentti Richard Nixon voimisti Vietnamin sotaa Johnsoniakin enemmän.

”Lions for Lambs” elokuvassa (2007) pohditaan myös politiikan ja politiikan julkisuuden roolia mediassa. Uutistoimittaja (Meryl Streep) joutuu arvioimaan omaa kirjoittamistaan aavistaessaan, että sotastrategiaa valmistellut senaattori pyrkii käyttämään mediaa hyväkseen. Toimittaja joutuukin konfliktiin tv-kanavan toimituspäällikön kanssa, koska ei halua kirjoittaa pelkkää referaattia senaattorin haastattelusta. Uutistoimittaja on kirjannut haastattelun muistiinpanoihinsa senaattorin käyttäneen sanontaa, että Yhdysvallat pitää kiinni uudesta strategiastaan hintaan mihin hyvänsä – ”whatever it will take”. Toimittaja alkaa muistella, että 2000-luvun neokonservatiivisen senaattorin linjaus muistuttaa sisällöltään niitä linjauksia, joilla perusteltiin Yhdysvalloissa vuosikymmeniä aiemmin Vietnamin sodan laajentamista. Tv-uutisten toimituspäällikön huoneessa aletaankin käydä väittelyä siitä, kuinka uutisten tulisi tulkita hallituksen uutta strategiaa. Uutisten toimituspäällikkö muistuttaa, että nykyään media ei harrasta tulkintoja, eikä sekaannu poliittiseen prosessiin muutoinkaan: median tehtävä on vain referoida ja kuvata sitä, mitä poliitikot sille kertovat. Uutistoimittaja joutuukin pohdittamaan, vaarantaako hän (57-vuotiaana) työpaikkansa hakemalla uutisen tulkinnalleen toista julkaisukanavaa, kun oma työnantaja odottaa uutiselta pelkästään uuden strategian referointia.

”Lions for Lambs” elokuva päättyy kuviin, missä valtio-opin ja sosiologian opiskelijat katselevat yliopiston asuntolassa televisiouutisia, joissa pääaiheina ovat muun muassa pop-

tähti Britney Spearsin poistuminen humalassa ravintolasta ja amerikkalaisen jalkapallon, Super Bowlin mainostulot. Afganistanin sodan käänne ja uusi sotastrategia ovat tv-ruudun alareunassa kiertävänä pienenä tekstiutisena. Samana päivänä Afganistaniin lähteneet pojat saavat surmansa vuoristotaistelussa.

Mikä tekee uusista Hollywood-elokuvista poliittisesti merkittäviä elokuvia?

2000-luvun uudet tietoiset poliittiset Hollywood-elokuvat ovat monella tavalla jatkoa 1960- ja 1970-luvun amerikkalaisille Vietnamin sodan vastaisille liberaaleille poliittisille elokuville. Elokuvien käsikirjoitusten tiedon, ja asiasisältöjen taso on monin osin niin vakuuttava, että niiden pohjalta katsoja voi hyvin hahmottaa 2000-luvun neokonservatiivista ulkopoliitiikkaa. Elokuvien poliittiset panokset ja tavoitteet ovat tätäkin suurempia. Usein elokuvat haastavat fiktion keinoin terrorisminvastaisen sodan ja sen periaatteet kysymällä, milloin tarkoitus pyhittää keinot, vai pyhittääkö koskaan? 2000-luvun kaupalliset uudet poliittiset elokuvat eivät kuitenkaan tarjoa vaihtoehtoa sen suhteen, miten kussakin tilanteessa olisi toimittava. Niiden ansio on yksityiskohtaisessa vallan kritiikissä. Elokuvat avaavat siis poliittisen tilanteen (tai pelikentän) aiheillaan, mutta eivät ryhdy sitä itse dominoimaan. Tällaisten elokuvien tekijät toimivat eräänlaisina tilapäispoliitikkoina: heillä on sanottavaa, mutta ammattipoliitikoiksi elokuvan tekijät eivät pyri. 2000-luvun uusien liberaalien amerikkalaisten poliittisten elokuvien selkeänä pyrkimyksenä näyttävät olleen elokuvan ja television katsojat herättäminen ottamaan itse selvää, mitä maassa tapahtuu ja mitä tv-uutisten väläyksissä jää kertomatta. Uusien tekijälähtöisten Hollywood-elokuvien aihepiiri ja tähtäin on usein ulkopoliitikassa ja Lähi-idässä. Usein elokuvissa pohditaan tavalla tai toisella terrorismin vastaisen sodan oikeutusta. Näiden elokuvien ajattelua herättelevä merkitys pitemmän päälle voikin olla lähes yhtä suuri kuin Michael Mooren dokumentti-elokuvilla ”Bowling for Columbine” (2002) ja ”Sicko” (2007). George W. Bushiin ensimmäinen erityisen kriittisesti suhtautunut elokuva oli ”Kultaisen Palmun” Cannesissa 2004 voittanut Michael Mooren pamfletistinen dokumentti ”Fahrenheit 9/11”.

Monet kaupallisen elokuvan tekijät näyttävätkin alkaneen samankaltaiseen tehtävään kuin minkä amerikkalainen klassinen tutkiva journalismi on omaksunut: pyritään kaivamaan ja työstämään aiheita niin monipuolisesti, että lukija tai katsoja pääsee itse tekemään johtopäätöksiä aineiston pohjalta. Elokuvat pohtivat politiikan tilaa, tekoja ja linjauksia usein samalla tavalla ja samanaikaisesti kuin esimerkiksi aikakauslehtien ja sanomalehtien

kolumnit. 2000-luvulla terrorisminvastaisen sodan aikana tehdyissä uudehkoissa Hollywood-elokuvissa pohditaan ja kyseenalaistetaan sodan taustalla vaikuttavaa päämääräorientoitunutta ajattelua. Elokvantekijöistä esimerkiksi Steven Spielberg toteutti tätä samaa ajatusta jo vuonna (2002) tulevaisuus-utopiassaan ”Minority Report” (2002). Elokvassa kyseenalaistettiin poliisin kykyä ja oikeutusta ennaltaehkäistä rikoksia, silloinkin kun poliisilla on tietokannoissaan mahdollisuus epäillä ja ennakoida tulevia rikoksia ja rikoksesta epäiltyjä. Mielestäni Spielbergin vakavien elokuvien sarjasta voi tunnistaa hyvin machiavellistisia väittämiä, ja Spielbergin vakavien elokuvien aiheiden keskiössä ovat eräänlainen tasavaltalaisuus ja poliittinen rohkeus suhteessa vallassa olevaan politiikkaan.

Monet uusimman 2000-luvun poliittisen elokuvan tekijät, kuten esimerkiksi Spielberg ja Redford, ovat aloittaneet toimintansa jo 1960-luvulla. Steven Spielbergia ei ehkä ensisilmäyksellä ajattelisi uusimman amerikkalaisen poliittisen elokuvan tekijäksi. Kun hän julkaisi elokuvansa ”München”, neokonservatiivit ehdivät nimetä hänet jopa agit-prop -genren toteuttajaksi, vaikka ohjaaja oli tutkinut elokuva-aiheensa faktapohjaa työryhmineen monta vuotta.

Kun terrorismi alkoi näkyä maailmalla, eli München 1972

Münchenin olympialaiset (1972) räjäytti maailmalla terrorismin sekä valtiollisen vastaterrorismin yleiseksi puheenaiheeksi. Elokvassa ”München” (2005) pyritään ymmärtämään ja tuomaan esille, mitä palestiinalaisjärjestö Mustan syyskuun terrori-isku Münchenin olympiakylässä merkitsi ja mitä terroriin vastaaminen terrorilla aiheutti Israelin valtion politiikkaan ja elämään. Elokvassa ”München” ja siihen liitettyjen vuoden 1972 amerikkalaisten ja saksalaisten tv- uutisten mukaan Mustan syyskuun tavoitteena oli saada palestiinalaisten tilanteelle julkisuutta. Julkisuuden hankkimisen keinoksi valittiin israelilaisten olympialaisten urheilijoiden kaappaaminen panttivangeiksi, joita vastaan järjestö yritti vapauttaa Israelin vangitsemia palestiinalaisia. Olympiakylässä ja Münchenin lentokentällä tapahtumat kuitenkin karkasivat käsistä niin terroristeilta kuin saksalaisilta poliiseiltakin. Kaikki kaapatut panttivangit (11 urheilijaa ja toimitsijaa saivat surmansa). Myös lähes kaikki Mustan syyskuun terroristit surmattiin: kolme terroristia jäi henkiin ja seuraavan Saksan liittotasavallassa tehdyn lentokonekaappauksen neuvotteluissa heidät vapautettiin vaihtokauppana matkustajista. Saksan poliisi vaihtoi toisessa

lentokonekaappauksessa panttivankeina olleet lentomatikustajat vangittuihin palestiinalaisiin Mustan syyskuun terroristeihin.

Olympia-urheilijoihin kohdistunut väkivalta ja Saksan liittotasavallan viranomaisten epäonnistuminen kaapatujen urheilijoiden vapauttamisessa synnytti Israelin hallituksessa päätöksen kosta terroristeille (1972). Vastuun kostosta otti pääministeri Golda Meir. Päätöstä tappamisesta ei silti kirjattu mihinkään. Elokuvan mukaan pääministeri valitsi tehtävään luotettavaksi tietämänsä nuoren israelilaisen upseerin ja vetosi tämän velvollisuuden ja kunniallisuuden tunteisiin. Pääministeri Meir piti palestiinalaisiin terroristeihin suunnattavaa kosta Israelin valtion ja juutalaisten puolustautumisena. Meirin mukaan terrori-isku oli osa uutta uhkaavaa holokaustia. Perusteluissa vedottiin myös juutalaisten kärsimyksiin Natsi-Saksassa.

Elokvassa Meirin kosta terroristeille voidaan lukea machiavellistiseksi näytöksi Israelin valtion voimasta ja päättäväisyydestä; päätettiin tappaa yhtä monta terroristia kuin olympiakylässä surmattiin israelilaisia urheilijoita. Pääministeri on antanut operaatiolle tehtävän, ja elokuva korostaa, että Israel puolustus- ja tiedusteluviranomaiset järjestävät operaatioille rahoituksen ja turvatalot Eurooppaan. Kostot ja tapot eivät kuitenkaan jää terroristeihin. Sivullisia kuolee kostoiskuissa Italiassa, Norjassa ja Ranskassa ja Kreikassa. Terroristeille kosta tuottava israelilaisten ryhmä panosti esimerkiksi erään hotellin niin varman päälle, että kohteekseen valitsemansa terroristin lisäksi räjähdyksessä saavat surmansa monet lähihuoneissa asuneet ulkopuoliset hotellivieraat.

Steven Spielbergin ”Münchenia” edeltäneissä vakavissa elokuvissa kuten ”Schindler’s List” (1993) ja ”Saving Private Ryan” (1998) sankarinomaiset päähenkilöt olivat perustelleet ratkaisujaan muun muassa eräänlaisilla machiavellistisilla ”tarkoitus pyhittää keinot” - asenteilla. Tällaista ethosta ja pathosta, esimerkiksi onnistumista pelastaa ihmishenkiä ja varjella vapaata maailmaa väkivallan keinoin ei esiinny elokuvassa ”München”. Elokuva painottaa, että väkivalta ja sen uhka eivät vähene eivätkä poistu kostojen myötä, sillä kostot synnyttävät israelilaisten ja palestiinalaisten suhteissa vain vastaiskujen ja vastakostojen kierteen. Mitä väkivallalla ja voimankäytöllä on elokuvassa sitten tavoiteltu? Kyseessä on nimenomaan keskitetyn vallankäytön kuvaus. Keskitettyä valtaa – lähes ruhtinasmaista yksinvaltaa – edustavat Steven Spielbergin elokuvatarinassa niin Israelin pääministeri kuin

terroristijärjestöjen johtajatkin. Elokuvasa väkivalta on myös ostettavissa ja avoimesti tarjolla.

Väkivallan poliittisen funktion lisäksi siis myös elokuvan tarkka roolihenkilöiden kuvaus poikkeaa Spielberginkin aikaisemmista Hollywood-elokuvista. Sankarieetoksen painottamisesta poiketen ”München” keskittyy päähenkilöiden poliittisen toiminnan ja ratkaisujen harkinnan eroihin, tai niin kuin Shawn Stone luonnehtii:

Ephraim is a classic ends- justify-the-means type who has little patience for others doubts; Papa is amoral too, but he has a twisted code ethics Avner seems to have attract.⁷

Elokuvasa Avner on israelilainen operatiivisen ryhmän johtaja, joka alkaa pohtia ryhmänsä toimien oikeutusta tilanteessa, jossa hänen kostoryhmänsä tekemien tappojen seurauksena palestiinalaisten terroristien iskut vain lisääntyvät ja kuolleiden määrä kasvaa. Ephraim taas on ryhmän tiedostelupalvelun rahoitus- ja toimistotöistä vastaava osastopäällikkö, operatiivisten linjausten arkkitehti, joka ei epäile toimintansa oikeutusta – hänen haasteensa on saada kenttämiehet toimimaan tehokkaasti. Palestiinalaisia terroristeja surmaava ryhmänjohtaja Avner on valtiolleen uskollinen turvallisuuspalvelun mies, joka on saatu tehtävään kunniallisuuden ja syyllisyyden tunteisiin vetoamalla. Tappojen myötä Avner alkaa kuitenkin pohtia toimintansa oikeutusta. Katsojaakin kouraisee kohtaus, jossa israelilainen kostoryhmän Pariisissa varakkaan Mustaa syyskuuta tukeneen palestiinalaisen liikemiehen asuntoon virittämä pommin räjähtää puhelimeen vastattaessa. Sillä puhelimeen vastaakin musiikkitunniltaan ennen aikojaan palannut koulutytty. Elokuvan päähenkilö Avner luopuu lopulta Mustan syyskuu -organisaation terroristien jahtaamisesta ja hänelle annetuista tehtävistä. Hänen ryhmänsä ja kumppaninsa ovat tuhoutuneet ja tapettu kosto-operaatioissa.

Elokuva kuitenkin päättyy ajatuksia herättäviin kuviin 1970-luvun puolivälin New Yorkista. ”Münchenin” loppukuvissa Hudson-joen takaa siintävät iltapäivän pilvien takaa WTC:n kaksoistorni. Juuri ne samat kaksoistornit, jotka tuhoutuivat 11.9.2001.

”München” sai amerikkalaisten elokuva-ammattilaisten ja eurooppalaisen lehdistön keskuudessa hyvät arviot vuosina 2005–2006. Sitä vastoin konservatiivisessa

⁷ Stone 2005

amerikkalaisessa lehdistössä, etenkin republikaaneja ja neokonservatiiveja tukevassa mediassa elokuva herätti runsaasti kritiikkiä ja sitä pidettiin Israelin ja osin myös Yhdysvaltojen vastaisena. Spielbergin elokuvan tuomitsemista kuvasi muun muassa aikakauslehti *Der Spiegel*issä vuonna 2005 julkaistu Michelle Goldbergin artikkeli. Goldbergin mukaan neokonservatiiveja sekä monia israelilaisia oli Spielbergin elokuvassa ärsyttänyt esimerkiksi se, että olympiakylän tapahtumista (1972) aloitetut toimet vastata terrorismiin väkivallalla ja kostamisella saattaa herättää nykyäänkin ajatuksen ryhtyä epäilemään terrorismin vastaista sotaa ja ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa samaan tapaan kuin Steven Spielberg tekee elokuvassaan. Yhdysvalloille ratkaisevan tärkeän kumppanin Israelin arvostelu on koettu tällöin samalla amerikkalaisuuden kyseenalaistamiseksi. Neokonservatiiveja häiritsi ”München”-elokuvassa sekin, ettei aiemmin juutalaisiin sympaattisesti suhtautuvia elokuvia, kuten keskitysleirikuvauksen ”Schindler’s list” ohjannut ja itsekin amerikanjuutalainen Spielberg enää osoittanutkaan samankaltaista sympatiaa israelilaisia kohtaan.⁸

Konservatiivisten toimintaelokuvien erot Hollywoodin uudempiin poliittisiin elokuviin

Millaisten amerikkalaisten poliittisten elokuvien vastapainoksi tai kommenttipuheenvuoroiksi uudet poliittiset Hollywood-elokuvat voidaan tunnistaa ja nimetä? Ensinnäkin uudet poliittiset elokuvat ovat käsikirjoitusvaiheessaan pohjautuneet perusteelliseen taustatutkimukseen. Kirjoittajat ovat työskennelleet aiheensa kanssa lähes yhtä tarkasti kuin tutkivat journalistit tai historian ja politiikan tutkijat. Vaikuttaakin siltä, että uudemman poliittisen elokuvan genren historiallisina esikuvina ovat saattaneet olla aivan tietoisesti sellaiset 1970-luvun poliittiset asiaelokuvat kuin ”All The Presidents Men”, ja ”Three Days of Condor”, joiden tekijät ja tuottajat (mm. Robert Redford) ovat monin osin samoja kuin niitä kolmisenkymmentä vuotta myöhemmin valmistuneissa poliittisissa elokuvissa. Kumpikin edellä mainituista elokuvista käsittelee amerikkalaisen valtiollisen eliitin poliittisen toiminnan korruptiota. Niiden teemat olivat itse asiassa yhteneväisiä *Washington Post*issa ja *New York Times*issa 1970-luvun alussa aloitetun tutkivan journalismin sisältöjen kanssa: republikaanien salakuuntelu ja murtautuminen demokraattien puoluetöimistöön vuonna 1972 ja siitä alkanut Watergate-skandaali.

⁸ Goldberg 2005

Redfordin "Lions for Lambsin" ja Spielbergin "Münchenin" vastakohtana voidaan pitää konservatiivisiin ja republikaanisiin katsojiin vedonneita action-tyylinisiä supersankari-elokuvia, joiden tuotanto käynnistyi 1980-luvulla. Esimerkiksi silloinen presidentti Ronald Reagan tunnustautui muutaman toimintasankarielokuvan ystäväksi, millä hän myös rakensi presidentillistä imagoaan. Lodeniuksen arvioiden mukaan myös presidentti George W. Bush jatkoi 2000-luvulla kautensa alussa Reaganin kaltaista sankaripresidentin roolin tavoittelua⁹. Bush nuorempi esiintyi julkisuudessa mieluummin kuin operaatioiden kenttäkomentaja. Jopa pukeutumisessaan Bush suosi sotilaslentäjän puseroita esiintyessään WTC:n raunioiden kulmilla ja vieraillessaan sotilaiden keskuudessa. Vastaavanlaisia villiä länttä valloittavia ja Lähi-idän terrorismia kukistavia yhteisön pelastajasankarihahmoja on amerikkalaisessa populaarikulttuurissa esiintynyt jo pitkään. Robert Jewett ja John Shelton Lawrence ovat kirjassaan *Captain America and The Crusade against Evil* (2003) paneutuneet tämänkaltaiseen sankarimyyttiin. Heidän mukaansa yhteisön sankarimyytin ytimenä on ajatus eräänlaisesta jatkuvasta ristirekkestä ja amerikkalaisille siinä omistetusta tehtävästä vapauttaa koko muu maailma jopa väkivallan keinoin¹⁰.

Monet tunnetut elokuvat todistavat Jewettin ja Lawrencen kuvaaman myytin toimivuutta ja vaikutusta jopa politiikkaan. Muun muassa Roland Emmerichin "Independence Day" (1996), Wolfgang Petersenin "Air Force One" (1997) sekä Sylvester Stallonen tähdittämät neljä Rambo-elokuvaa ovat propagoineet tätä "captain americaa". Elokuvien uusi toimintasankari poikkeaa Jewettin ja Lawrencen mielestä klassisesta yksinäisestä sankarista siinä, että uusi sankari on entisen yhteisöään puolustavan sankarin antidemokraattinen vastine. Toimintasankaritarinoiden lähtötilanne on siksi usein se, että oman yhteisön vallitsevat instituutiot ja vallitsevat arvot ovat pettäneet¹¹. Konservatiivisissa toimintaelokuvien sankaritarinoissa yhdistyy Lodeniuksen¹² mukaan piirteitä epäitsekkästä muita palvelevasta ihmisestä ja yksinäisestä hartaasta ristirekkeläisestä, joka murskaa pahan omalla voimallaan ja toiminnallaan. Esimerkiksi elokuvassa "Air Force One" Yhdysvaltojen presidentti (Harrison Ford) kukistaa presidentin lentokoneen kaappaneet terroristit täysin yksinään. Samalla sankaripresidentti pelastaa Kazakstanin valtion uhkaavalta vanhoilliselta sotilasvallankaappaukselta. "Air Force One" muistuttaa, etteivät Yhdysvallat neuvottele terroristien kanssa. "Independence Day" -elokuvassa pelastustehtävä on vieläkin

⁹ Lodenius 2004, 80

¹⁰ Jewett & Lawrence 2003

¹¹ Jewett & Lawrence 2003

¹² Lodenius 2004, 79

haastavampi: ulkoavaruuden muukalaiset ovat valtaamassa maapalloa ja maailman suurkaupunkien yllä on ihmiskuntaa tulittavia avaruusaluksia. Yhdysvaltain presidentti ottaa kuitenkin ohjat käsiinsä ja ryhtyy taisteluun vaaraa vastaan. Avaruuden muukalaisten kukistaminen onnistuu lopulta, vaikka monia suurkaupunkeja ehtiikin tuhoutua. Elokuvan lopussa presidentti ehdottaa, että jatkossa maailman valtiot voisivat juhlia heinäkuun neljättä yhteisenä itsenäisyyspäivänään.

Lodeniuksen mukaan¹³ ”Independence Day” vaikutti selvästi Irakin sodasta käydyssä keskustelussa käytettyyn kieleen. Kun Irakin hyökkäystä valmisteltaessa Ranska, Saksa ja Venäjä suhtautuivat epäillen hyökkäyksen perusteluihin, Yhdysvaltojen ulkopoliitikasta vastanneet neokonservatiivit leimasivat näitä maita ”luihuiksi” (weasels). ”Independence Dayssa” luitu-ilmaisua käytettiin samankaltaisesti.

Kun Lähi-idän maailma pelkistyy öljyksi, korruptioksi ja terrorismin ruutitynnyreiksi

You call yourself a Christian, I think you are a hypocrite
You say you are a patriot, I think you are a crock of shit
And listen, I love gasoline, I drink it everyday
It's liberty for all, Democracy's our style
Unless You are against us, then it's the prisons without trial¹⁴

Rock-yhtye The Rolling Stones otti uutta 2000-luvun poliittista elokuvaakin suuremmin kriittisesti kantaa neokonservatiiviseen politiikkaan kappaleessaan ”The Sweet Neocon”. Kappaleen lyriikka paljastaa neokonservatiivien tekopyhyiden alastomaksi: ihmisarvolla ei ole niinkään väliä, kunhan lännessä riittää öljyä, bensaa autoihin. Rock-musiikki asettaa elokuvan tapaan tekojen ja ajatusten periaatteet ja käytännöt usein kärjistäen vastakkain.

Elokuva ”Syriana” (2005) kuvaa sotkuisten suurfirmojen talouden ja politiikan maailmaa Lähi-idässä. Elokuvasa kyseinen maailma näyttäytyy kamppailuna öljykentistä, terrorismin vastaisena sotana, ja uskonnollisina sekä poliittisina lähetystehtävinä. ”Syriana” esittelee terrorismin kasvualustaa köyhien syrjäytettyjen nuorten miesten keskuudessa Lähi-idän alueella Pakistanista Marokkoon. Terrorismi ja itsemurhaiskut syntyvät työttömien, katkeroituneiden nuorten keskuudessa, jotka asuvat parakkimajoituksessa ainoana omaisuutenaan päällä oleva vaatekertansa. Kun väsyneille ja nöyryytetyille tarjotaan

¹³ Lodenius 2004, 83

¹⁴ Jagger & Richards 2005, albumilla ”A Bigger Bang”

islaminuskonnon taivasnäkyjä ja luvataan, että itsemurhaiskujen jälkeen heidän perheistään pidetään huolta, alkaa elokuvassa korostettu ajatus altruistisesta itsemurhasta käydä ymmärrettäväksi.

Fundamentaaliset ääriyhmät vetoavat jäsenhankinnassaan paitsi uskontoon, myös siihen, että läntinen uusliberalistinen kapitalismi tuottaa monenlaista vahinkoa. Koraanikouluissa perustellaan kamppailua läntä vastaan myös ”rationaalisillakin perusteilla”, kuten ympäristötuhoilla, ilmastonmuutoksella ja ihmisten eriarvoisuudella. Öljykentällä Saudi-Arabiassa oleva pakistanilainen isä muistuttaa koraanikouluun lähtöä miettivälle pojalleen, että hänen nuoruudessaan Pakistanissa näki joka päivä lumihuippuisia vuoria. Öljykenttien parakeilla näkee nyt vain pilaantuneen ympäristön, eivätkä pakistanilaiset saa lähteä alueeltaan, koska eivät osaa paikallisten vaatimaa arabikieltä.

Elokuvassa Yhdysvallat haluaa avata uudelleen suhteet Iraniin kolmenkymmenen vuoden jälkeen, koska siellä sijaitsee edelleen laajoja öljy-yhtiöitä. Amerikkalaisten pelkona on kuitenkin se, että kasvava Kiina ja sen öljy-yhtiöt pääsevät Lähi-idässä amerikkalaisten edelle. Lahjontaa ja korruptiota suositetaan sopimuksissa ja kaupoissa niin amerikkalaisten poliitikkojen kuin viranomaistenkin kesken, koska markkinoiden toimivuutta on tarvittaessa muokattava joustavammaksi. Öljy-yhtiön lakimies vetoaa korruptiota tutkivaan idealistiseen neokonservatiiviseen valtion syyttäjävirkamieheen muistuttamalla, että tämä on taloutta ja politiikkaa. Asetelmassa tukeudutaan Milton Friedmaniin, taloustieteen Nobelistin Chicagon yliopiston professoriin:

Corruption charges ... corruption? Corruption is a government intrusion into market efficiencies in the form of regulation. That's Milton Friedman ... We have laws against it precisely so we can get away with it. Corruption is our protection. Corruption keeps us safe and warm. So corruption ... is why we win.¹⁵

Korruptio, veronkierto, optiot ja lahjonta kietovat suuryhtiöiden ja valtioiden edut toisiinsa. Uusliberalististen valtioiden toiminnan palauttaminen vastuulliseksi saattaa olla vaikeaa. Kun valtiot ovat ulkoistaneet niille aikaisemmin kuuluneita toimintoja, likainen työ teetetään ulkopuolisilla. Ikään kuin katsojan kokemuksen varmistamiseksi elokuvassa ”Syria” kidutettuja ja pahoinpideltyjä ovat niin pakistanilaiset, amerikkalaiset kuin palestiinalaisetkin.

¹⁵ Internet Movie Database 2009

Katsojalle ”Syriana” haluaa tuottaa todentuntuisen kuvan kaupp- ja maailmanpolitiikasta. Kuva on nuhruinen: kuin hoitamaton ja tummunut öljykenttä. Se on lisäksi hyvin väkivaltainen, sillä verta vuodatetaan suuryritysten ja valtioiden etujen takia. Suurimpaan sosiaaliseen paineeseen alueella joutuvat lapset ja nuoret. Elokuva näyttää amerikkalaisten välityksellä taitavasti, miten ihmisiä voidaan rohkeuden ja urheuden kautta houkutella lähes mihin tahansa. Öljykenttien sijoitusten tuottoa miettivän sijoitusneuvojan (Matt Damon) kuusivuotias poika hyppää Marbellassa muiden yllyttämänä saudimiljonääriin uima-altaaseen ja saa altaassa sähköiskusta surmansa. Pojan hengen vaatineen onnettomuuden lepyttelyksi saudit tarjoavat hyvää sopimusta ja provisiota amerikkalaiselle sijoitusneuvojalleen.

Elokvassa ”Syriana” on monia poliittisesti tärkeitä aineksia. Elokuvan peruslähtökohtana on osoittaa, että yksilö joutuu puristukseen ja painostukseen minkä hyvänsä järjestelmän taholta. Esimerkiksi päähenkilö, amerikkalainen diplomaattivirkamies (George Clooney) joutuu terroristien kiduttamaksi. Häntä kidutetaan juuri samalla tavalla kuin mediassa on kuvattu amerikkalaisten tekosia esimerkiksi Abu Ghraibin vankilaan teljetyille terroristiepäilyille. Vapauduttuaan diplomaatti petetään kotimaassaan ja uhrataan amerikkalaisten oman ulkoasiain hallinnon sisäisessä poliittisessä juonittelussa. Näin siksi, että päähenkilö on ulkoministeriössä vanhempaa virkamieskuntaa kuin vallassa olevat neokonservatiivit. Vallassa olevat neokonservatiivit kuvataan liitraitapukuisiksi, kunnostaan huolehtiviksi ja mieluusti vettä juoviksi hallinnon virkamiehiksi. Suurfirmojen lakimiehet lobbaavat heitä kaiken aikaa liike-elämän tarpeita esille tuoden. Kun neokonservatiivinen oikeusministeriön lakimies pannaan tutkimaan korruptioepäilyjä, hän etenee alussa periaatteidensa mukaisesti. Elokuvan kuluessa puhdasoppinen virkamies alkaa kuitenkin ymmärtää talouden ja eri ministeriöiden näkemyksiä. Lisäksi hänelle vihjataan suoraan, että kun kaikkien kaupat sujuvat hyvin, juristi voisi ostaa itselleen kunnan talon Winyardista – ja takaajia asuntolainalle kyllä löytyisi. Maailmanpoliittiselta perusasetelmaltaan ”Syriana” on mielestäni sukua Sydney Pollackin ja Robert Redfordin elokuvalle ”Three Days of the Condor” (1975), joka pelkisti suuryhtiöiden ja valtioiden poliittisen toiminnan perusasetelmat kamppailuksi Lähi-idän öljystä.

2000-luvun uusien Hollywood-elokuvien politiikkaa

Uusi poliittinen elokuva on teksteissään ja asiatiedoissaan selvästi paneutunut aiheisiinsa toimintasankarimyyttiä rakentaneita konservatiivisia toimintaelokuvia paremmin. Vaikka

tapahtumat ja tarinat ovat fiktiivisiä, ovat ne myös aidosti tunnistettavia. Kyse onkin eräänlaisesta maailmanpoliittisen tilanteen ja yksittäisten tapahtumien typologisoinnista runsaan empiirisen aineiston ja pelkistämisen avulla. Tällainen typologisoiva pelkitys antaa mahdollisuuden ymmärtää muualla tuotettua poliittista kuvaa, haastaen tämän joko empiirisillä faktoilla tai muiden aihetta tai tarinaa koskevien päättely- ja yleistysvirheiden osoittamisella. Näin toimiessaan uusi elokuva lähestyy genressään osin kirjallisuuden esseegenreä ja journalismissa vastaavasti tutkivan journalismin genreä. Elokuviissa käsikirjoittajat ja ohjaajat käyttävät koulutuksensa ja ammattipraktiikkansa kautta hyväkseen yleensä niin sanottua aristotelista suljettua dramaturgiaa.

Tekstien suljettu dramaturgia on katsoja- ja yleisöystävällinen mahdollistaessaan katsojan ja esityksen kokijan samaistua draaman henkilöihin. Transferenssin kautta katsoja pääsee kokemaan itsessään tarinan henkilöiden tunteita ja ajatuksia. Esimerkiksi pianon soittoa opiskelevan kymmenvuotiaan palestiinalaisen koulutyön annetaankin joutua israelilaisen kostoterrorin uhkaamaksi ja amerikkalaisen ulkoministeriön virkamiehen vangituksi sekä Al-Qaidan kiduttamaksi. Tällainen kertova elokuva on suhteellisen helppo analysoida klassisen suljetun dramaturgian avulla. Suljettu dramaturgia sisältää vahvasti yksinkertaista esityksen toiminnan esittely- ja lähtötilanteen, eksposition ja siitä lähtevän toiminnan päämäärien perusristiriidat. Rakenteessaan suljettu draama sisältää myös äkillisen kääntein, peripetian, esityksen päähenkilön kärsimyksistä sekä niistä katsojalle syntyvän katharsiskokemuksen. Suljetussa aristotelisessa dramaturgiassa toisistaan voidaan erottaa sanallinen kerronta eli logos, moraalinen tai eettinen osuus eli ethos sekä katsojaan vaikuttaminen ja samaistamiskokemuksen synnyttäminen eli pathos.¹⁶ Näillä samaistumisen mahdollistavilla dramaturgisissa episodeilla vedotaan katsojan kokemaan empatiaan. Empatian kokemus tapahtuu niin sanotusti sydämen kautta. Vastakohta tällaiselle Hollywoodin suosimalle aristoteliselle dramaturgialle on esimerkiksi brechtiläinen vieraannuttamisen dramaturgia, *Verfremdungseffekt*. Brechtiläisessä vieraannuttamisessa draaman tai elokuvan esitys pyrkii rikkomaan samaistumisen ja emotionaalisen empatian kokemuksen vedoten tätä kautta katsojan älyyn ja päättelyyn. Esimerkiksi monet Jean-Luc Godardin elokuvat toimivat näin. Esimerkiksi Godardin ”Weekendissä” (1967) roolihenkilöt lukevat kirjoista teoreettisia tekstejä tasavaltalaisuudesta korostaen olevansa elokuvaan

¹⁶ Ks. Aristoteles 1994

kirjoitettuja henkilöitä – eivät roolihenkilöitä, joihin tulisi samaistua ja joiden tuntemuksia olisi koettava.

Tunteeseen ja älyyn vetoavana mediana ja elokuvalle ominaisilla retoriikoilla elokuva pystyy käsittelemään aiheitaan pelkkää tekstiä monimuotoisemmin. 2000-luvun poliittiset Hollywood-elokuvat käyttävät tietoisesti näkökulmatekniikkaa sekä tekstuaalisia, visuaalisia ja auditiivisia variaatioita toistavia retorisia ratkaisuja. Tiedollisesti käsikirjoitusratkaisuissa vedotaan usein kokijoiden omaan tietämykseen ja asenteisiin. Kerronnan keinoiltaan uudet poliittiset Hollywood-elokuvat ovat etäännyneet klassisista 1930–1940-luvun Hollywood-elokuvista muun muassa niin, että uusissa elokuvissa eivät tärkeimpiä useinkaan ole henkilöt ja heidän väliset suhteet vaan ”itse asia”, kuten poliittinen elämä. Perinteisessä Hollywood-elokuvassa sitä vastoin suosittiin antiikin draaman tapaan yksilöpäähenkilöiden välisiä kamppailuja.¹⁷

Mitä enemmän uppouduin keväällä 2009 aiheeseeni, aloin ymmärtää, että liberaalien 2000-luvun Hollywood-elokuvien teksteissä pyrittiin haastamaan ja kritisoimaan George W. Bushin politiikkaa. Erityiseksi kohteeksi elokuvissa olivat tulleet terrorisminvastaisen sodan yhteydessä juuri neokonservatiivisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan periaatteet. Kun neokonservatiivien julkisena perusajatuksena olivat olleet esimerkiksi ihmisoikeudet ja demokratian vieminen maailmaan, liberaalin Hollywoodin vastaväite oli osoittaa yksityiskohtaisesti näiden periaatteiden ja käytännön toimien ristiriita. Näin uusi elokuva oli selvästi määrittänyt itselleen oman paikkansa poliittisessa kentässä. Elokuva saattoi tähdätä tarkoilla ja tarkistetuilla teksteillään tietoisesti pelkkää viihde- ja mediakulttuuria tärkeämmille foorumeille. Ainakin lehdistössä ja internetin monilla keskustelupalstoilla on Yhdysvalloissa väitelty siitä, onko uusi liberaali Hollywood-elokuva näin toimiessaan epäamerikkalaista, ja tekeekö esimerkiksi Steven Spielberg silkkaa agit-prop elokuvaa.

Elokvatekstit ja niiden yleiset kulttuuriin jättämät kielelliset jäljet merkitsevät politiikan tutkijalle rikasta tutkimusaineistoa. Kun amerikkalaiset elokuvat ovat hyvin genre-tietoisia ja genre-sidonnaisia, niiden lähestyminen on varsin helppoa. Silti näennäisen yksinkertainen, suljettu dramaturgiakin saattaa sisältää usein yllättävän täsmällistä ja tarkistettua tietoa. Uudet elokuvat ovat ottaneetkin 2000-luvulla median eri julkisuuksissa itselleen hieman

¹⁷ Aiheesta runsaasti esim. teoksissa Aristoteles 1994: Vacklin, Rosenvall & Nikkinen 2008: Hiltunen 1999

samaa tehtävää kuin lehdistöllä ja printtimedialla oli aiemmin. Uusi liberaali elokuva onkin joiltain osin ollut jopa suorasti politiikkaa organisoiva voima. Lisäksi se oli tehnyt lähtökohtansa avoimesti selväksi. Se on tarjonnut vastaan väittävää oppositionaalista näkemystä 2000-luvun ”bushilaiseen politiikkaan”. Esimerkiksi Al Goren ilmastokampanjasta kertova ”An Inconvient Truth” (2006) on selvästi suunnattu vaikuttamaan poliittisesti laajemmin kuin vain elokuvan foorumilla. Uusi liberaali elokuva onkin joiltain osin jatkanut 1960- ja 1970-lukujen amerikkalaisesta elokuvasta ja rock-musiikista tuttua suhdetta Washingtonin vallassa oleviin. Lisäksi monet 60-luvun vastakulttuurin toimijat ovat olleet voimissaan myös 2000-luvulla, kuten musiikkilehti ”The Rolling Stone”. 1960-luvulla perustettu kalifornialainen rock-lehti tuki vuoden 2008 presidentinvaalissa avoimesti Barack Obamaa. Obamasta oli lehdessä muun muassa kolme kansikuvaa. Obama vastasikin kampanjassaan – mutta myös heti uuden hallintonsa toimissaan – uuden amerikkalaisen elokuvan ja liberaalin lehdistön asettamiin haasteisiin. Yhdysvalloissa on ryhdytty selvittämään muun muassa sitä, onko terrorismin vastaisessa sodassa syyllistytty ihmisoikeuksien loukkauksiin ihmisloukuttajien ja ulkomaille perustettujen vankiloiden yhteydessä.

Olen tarkastellut muutaman esimerkin kautta sitä, miten fiktiiviset, siis tarinalliset nykyelokuvat käsittelevät ja työstävät oman aikansa poliittisia kysymyksiä. 2000-luvun kriittisten poliittisten Hollywood-elokuvien tematiikka on usein hyvin haastava. Elokuvien faktojen ja näkökulmien perusteiden suhteen on oltava tarkkoja ja täsmällisiä. Hyvin kirjoitettu elokuva saattaa haastaa materiaalillaan ja aiheidensa käsittelyllä päättäjien toimintaa. Esimerkiksi oikeus ja oikeusvaltion ajatus sekä näiden kääntöpuoli, politiikan ja valtion toimijoiden korruptio ovat uusien liberaalien elokuvien johtavia teemoja. Oikeuden toteutumisen kysymystä tarkastellaan siten usein asettamalla julkiset hyveet ja periaatteet sekä käytännön ”likaiset yksityiskohdat” vastakkain. Amerikkalaisessa elokuvassa tätä on tehty fiktiivisesti jo pitkän aikaa muun muassa niin sanottujen oikeussali-draamojen muodossa. Uusi elokuva nostaa kuitenkin todelliset poliitikot ja näiden periaatteet väittelemään oikeasta ja väärästä elokuvan suljetun dramaturgian tuottamassa julkisuudessa.

Onkin kiintoisaa, kuinka nimenomaan elokuva on uudelleenpolitisoinut politiikkaa julkisuudessa. Tämä politiikan ja poliittisten toimijoiden esittäminen elokuvassa saattaa liittyä siihen, että moni muu median tuottama julkisuus on tietoisesti välttänyt politiikkaa ja esittänyt poliitikotkin vain kiinnostavina julkisuuden ilmiöinä, vieläpä muiden kuin

poliittisten ominaisuuksiensa kautta. Esimerkiksi television tuottama julkisuus ja sen väittelyluontoinen politiikka on vähentynyt ja vaihtunut kevyemmäksi julkisuudeksi, kuten erilaisiksi tosi-tv-ohjelmiksi ja idoli-kilpailuiksi.

2000-luvun terrorisminvastainen sota ja sen asetelmat muistuttavat monin osin 1960-luvun Vietnamin sotaa ja osin ”Captain America” -henkistä amerikkalaista suurvalta-ajattelua. Uutta liberaalia poliittista Hollywood-genreä toteuttavia elokuvia voidaankin pitää harkittuina vastapuheenvuoroina 2000-luvun neokonservatiiviselle, yksinapaiselle voimapolitiikalle. Näillä elokuvilla on lisäksi yhtymäkohtansa aiemmin vallinneisiin amerikkalaisen vastakulttuurin genreihin. Niissä on myös vaikutteita 1970-luvun tutkivasta journalismista. Selvittämällä tarkemmin erilaisia median sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikan lähtökohtien genrejä voisi löytää runsaasti enemmän kiinnostavaa poliittista argumentointia kuin tarkastelemalla toimintaa pelkästään yksilön näkökulmasta, kuten esimerkiksi George W. Bushin presidenttiyteen painottuen. Uusien liberaalien elokuvien luoma todellisuus herättääkin yhä uudestaan kysymään, voiko tarkoitus pyhittää keinot.

LÄHTEET

- Aristoteles. 1994. *Runousoppi*. Suomentanut Saarikoski, Pentti (1967). Helsinki: Otava.
- Clarke, Jonathan. 2009. ”Viewpoint: The end of neo-cons?” Saatavilla [www-muodossa osoitteessa: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/7825039.stm>](http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/7825039.stm). [Viitattu 8.7.2009]
- Gilroy, Tony. 2004. ”Interviews”. *The Bourne Identity* -elokuvan laajennettu DVD.
- Goldberg, Michelle. 2005. ”‘The War on Munich’ Neoconservatives launch a pre-emptive strike on Spielberg’s latest, which dares to break the rules of post-9/11 political correctness”. Saatavilla [www-osoitteessa: <http://www.imdb.com>](http://www-osoitteessa: <http://www.spiegel.de/international/0,1518,391525,00.html>. [Viitattu 7.7.2009]</p><p>Hiltunen, Ari. 1999. <i>Aristoteles Hollywoodissa</i>. Helsinki, Gaudeamus.</p><p>Internet Movie Database. Saatavilla <a href=). [Viitattu 7.7.2009]
- Internet Movie Database. 2009. ”Syria 2005 - Memorable quotes”. Saatavilla [www-osoitteessa: <http://www.allthelyrics.com/lyrics/rolling_stones/sweet_neo_con-lyrics-443301.html>](http://www-osoitteessa: <http://www.imdb.com/title/tt0365737/quotes>. [Viitattu 1.7.2009]</p><p>Jagger, Mick ja Richards, Keith. 2005. ”The Sweet Neo Con”, musiikkikappale albumilla ”A Bigger Bang” (2005): lyriikat saatavilla <a href=). [Viitattu 8.7.2009]
- Jewett, Robert ja Lawrence, John Shelton. 2003. *Captain America and the Crusade against Evil*. Grand Rapids, Wm. B. Eerdmans Publishing.
- Lindholm, Jari. 2009. ”Lynndie England: ’Olen tappanut paljon ihmisiä’”. *Suomen*

- Kuvalehti* 9.4.2009. Saatavilla www-osoitteessa:
<<http://suomenkuvalehti.fi/jutut/ulkomaat/lyndie-england-olen-tappanut-paljon-ihmisia>>. [Viitattu 7.7.2009]
- Lodenus, Peter. 2004. *Bushin uusi maailma – Syntyykö imperiumi?*. Helsinki: Like.
- Skinner, Quentin. 1978. *The Foundations of Modern Political Thought I*. Cambridge UP.
- Stone, Shaw. 2005. "Death in the Family". Saatavilla www-osoitteessa:
<http://www.metroland.net/back_issues/vol29_no01/movie_reviews.html>. [Viitattu 8.7.2009]
- Tammi, Pekka. 1992. *Kertova teksti, esseitä narratologiasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Vacklin, Anders, Rosenvall, Janne ja Nikkinen, Are. 2008. *Elokuvan runousoppia: käsikirjoittajan syventävät tiedot*. Helsinki: Like.

Onni Pekonen

Kuluttajan redeskriptiot ja Play Fair at the Olympics –kampanja

Kuluttaja on poliittisena käsitteenä mielenkiintoinen. Vaikka sen viittauskohdetta tuotteiden ja palveluiden ostajana pidetään usein selvänä, pyritään kuluttajalle antamaan tehtäviä ja rakentamaan odotuksia hyvin erilaisista lähtökohdista. Ihmisiä kannustetaan samaan aikaan kuluttamaan ja olemaan kuluttamatta, kuluttamaan viisaasti, valikoiden, vastuullisesti, eettisesti ja kansantalouden hyväksi. Nykypäivän kuluttajalle on haluttu tunnustaa merkittävä rooli kehityksessä ja muutoksessa niin julkisen vallan, kansalaisaktiivien kuin yksityisten markkinatoimijoidenkin taholta. Sen lisäksi, että kuluttajalla nähdään olevan käytössään tärkeitä taloudellisia resursseja, tarjoaa kuluttajuus myös käyttökelpoisen välineen asioiden esille nostamisessa ja toimijoiden sitomisessa erilaisiin päämääriin. Tarkastelin pro gradu-tutkielmassani, miten ja minkälaisen retoriikan kautta kuluttajaa on politisoitu toimijana sekä sitä, miten kuluttajaa on hyödynnetty asioiden ja ilmiöiden politisoinnissa.

Poliittisista kulutusvalinnoista kohti politisoitua kuluttajaa

Lähtökohtana tutkimukselleni oli kuluttajan ja hänen kulutusvalintojensa poliittisuuden hahmottaminen. Tutkimusprosessin edetessä otin etäisyyttä poliittisen kuluttajasubjektin malliin, jossa kuluttaja ja hänen tietoiset valintansa nähdään kuluttamisen ilmiön poliittisuuden lähtökohtana ja arviointikriteerinä. Kuluttajasubjektin mallia seuraavissa näkökulmissa kuluttaja toimii poliittisesti, jos tämän nähdään toteuttavan tiettyjä määriteltyjä arvoja ja päämääriä, muun muassa globaalia tasa-arvoa, ihmisoikeuksia ja kestävää kehitystä. Esimerkiksi *poliittisen kuluttamisen* (political consumerism) käsitteen avulla on pyritty paitsi selkeyttämään tutkittavan ilmiön kenttää, myös legitimoimaan kuluttajaa vakavasti otettavana poliittisena toimijana ja tutkimuskohteena¹. Poliittisen kuluttamisen teemaa on lähestytty pääasiassa luomalla määritelmiä tyypillisestä *poliittisesta kuluttajasta* ja hakemalla näille vahvistusta erilaisten kysely- ja kulutustutkimusten kautta². Työssäni korostin problematisoimaani Michele Michelettin³ poliittisen kuluttajan käsitettä annettuna, vallitsevaan aikaan sidottuna arvottavana määritelmänä, joka pyrkii rakentamaan kuluttamisen poliittisuudelle tietynlaista essentialistista sisältöä.

1 Ks. esim. Micheletti 2003

2 Esim. Hooghe, Micheletti & Stolle 2003; Micheletti 2003, 119–148; Terragni & Kjærnes 2004

3 Micheletti (2003)

Poliittisen kuluttajasubjektin määrittelemisen sijaan keskityin työssäni kuluttajaan retorisena rakennelmana, käsitteenä, jonka merkitys ja poliittisuus ovat auki jatkuvalla uudelleenmäärittelylle. Kuluttamisen poliittisuus ilmenee työni näkökulmasta poliittisten kulutusvalintojen sijaan taitona suostutella kohteita kuluttajina toimintaan ja sitoa heitä tiettyjen toimintatapojen ja päämäärien toteuttamiseen. Kuluttajan toimintaan on mahdollista liittää erilaisia perusteita sen mukaan minkälaisessa toimintaympäristössä ja roolissa hänen nähdään olevan. Keskeisenä tässä ovat erilaiset *kuluttajakuvat* ja niiden rakentaminen. Kuluttajakuvat ovat todellisuuskuvauksia, jotka esittävät kuluttajan tilanteissa, joissa vallitsevat omanlaisensa syyseuraus-suhteet, realiteetit, normit ja arvot. Näiden avulla kuluttajan toimintaan ohjataan käsitteiksi ongelmista ja niiden ratkaisutavoista. Tutkimukseni tarkastelee sitä, miten kuluttajakuvia synnytetään, perustellaan ja hyödynnetään valittujen tutkimusesimerkkien retoriikassa ja toiminnassa.

Rajasin analyysini kohteeksi *kuluttajakampanjoinnin*, joka määritelmäni mukaan, tiettyihin päämääriin ja tietyn teeman ympärille organisoituna, pyrkii lähestymään ihmisiä heidän kuluttajaominaisuudessaan sekä aktivoimaan kuluttajia korostaen kulutusvalintoihin liittämässä poliittisuutta. Käytännössä tämä tarkoittaa vaikutussuhteiden rakentamista, kulutusvalintoihin liittyvien seurausten näkyväksi tekemistä sekä tätä kautta itse kuluttamisen korostamista arvolatautuneena toimintana. Kyse on normatiivisten kuluttajakuvien tuottamisesta ja perustelemisesta. On huomattava, etten pyrkinyt luomaan mitään yleistä kuluttajakampanjoinnin käsitettä, joka tavoittelisi kuluttajaan suuntautuvan politisoinnin kaikenkattavaa kuvaamista ja selittämistä. Tarkoituksenani oli pikemminkin myöntää kuluttajaan kohdistuvan toiminnan monimuotoisuus ja luopua pyrkimyksestä kuvata toimintaa yksinkertaistavien tyypitelyiden kautta. Jätin tilaa kampanjatoimijoiden itsemäärittelylle tarkastellen, minkälaisina toimijoina he itsensä näkevät ja miten he toimintaansa kuvaavat. Kuluttajakampanjoinnin kautta ohjasin käsitteellistämistä kohti tutkimusesimerkkieni näkökulmia. Olin kiinnostunut erityisesti nykypäivän laajaan mobilisaatioon pyrkivästä kansainvälisestä kuluttajakampanjoinnista, jossa nousee mielenkiintoisella tavalla esiin etäisten tapahtumien ja ilmiöiden ongelmallistaminen ja niiden tuominen lähelle kuluttajaa. Viittasin työssäni erilaisiin kuluttajakampanjoihin ja historiallisiin esimerkkeihin, mutta tarkemmassa analyysissä keskityin *Play Fair at the Olympics* ja *Reilu kauppa* -kampanjoihin. Tutkimusesimerkkien valinnassa minua ohjasi paitsi käyttökelpoisen aineiston riittävyys, myös erityisesti kiinnostukseni kampanjoiden käyttämään retoriikkaan sekä tapaan hyödyntää käsitteitä kuten *reiluus* ja *reilu peli*.

Klassinen retoriikka ja redeskriptiot kuluttajan politisoinnissa

Valmiiden määritelmien sijaan pyrin nostamaan kuluttajan esiin sellaisena poliittisena toimijana, jollaisena se tutkimieni kampanjoiden puheessa esitettiin. Tätä seuraten tarkastelin kampanjoissa tuotettuja, kuluttajaa määritteleviä kuluttajakuvia. Tutkimusnäkökulmastani kuluttajakuvat ovat tietyissä tilanteissa, tietyistä näkökulmista tuotettuja ja niissä vaikuttavat erilaiset intressit, oletukset ja päämäärät.

Omaksumaani klassisen retoriikan näkökulmaa seuraten tutkimani kampanjatoiminnan retoriikassa oli kyse tiettyjen toimintatapojen perustelemisesta ja ajamisesta kysymyksissä, joihin liittyvä ambivalenssi ja epämääräisyys olivat niiden synnyttämän ongelmallisuuden lisäksi myös hyödynnettävissä ja käännettävissä taitavalla puheella ja toiminnalla vahvuudeksi oman asian ajamisessa. Myöhemmin tässä artikkelissa kuvaan, kuinka analysoimani *Play Fair at the Olympics* -kampanja pyrki poistamaan käsittelemiänsä kysymyksiin liittyvää monitulkintaisuutta ja vahvistamaan sanomansa voimaa ja tunnelatausta erityisesti moraalisten kärjistysten ja reilun pelin teeman hyödyntämisen kautta.

Tutkimusnäkökulmani avaamisessa sovelsin klassisen retoriikan *redeskriptio* käsitettä, joka viittaa tilanteiden ja toiminnan uudelleenkuvaamiseen ja -määrittelyyn. Tarkastelin, minkälaisia kuvauksia tutkimusesimerkeissäni rakennettiin kuluttajasta ja hänen toiminnastaan ja millä tavalla klassisen retoriikan redeskriptiolle ominaiset painotukset tulivat esiin kampanjoiden käsitteellistämässä. Korostin redeskriptiota myös retorisenä aseena kampanjoiden ”vastustajien” ja painostuskohteiden toiminnan kuvaamisessa.

Antiikin Rooman retoriikan teoreetikot nostivat redeskriptioiden merkityksen esiin yhtenä ornatuksen muotona ja keskeisenä keinona ajetun asian edistämässä tunnetilojen voimistamisen (*amplificatio*) kautta. Ornatuksen taitavan käytön nähtiin olevan keskeinen osa taidokkaimman ja voittavan *genus granden* hallintaa. *Ornatus* ja *ornamenta* olivat retorikoille välineitä, joilla ei viitattu vain pinnalliseen kielen ”koristeluun” tai ”kaunistamiseen”, vaan oratorin perustavanlaatuisiin ”taisteluvälineisiin sanojen sodassa”. Niiden avulla oli mahdollista paitsi edistää omaa asiaa ja korostaa sen vahvuuksia myös haavoittaa vastustajaa ja hänen argumenttejaan.⁴ Toinen keskeinen ornatuksen hyödyntämiskeino redeskriptioiden rinnalla

⁴ Skinner 1996, 49

*amplificatio*ssa oli trooppien ja figuurien käyttö osana kuvakieltä, minkä tarkemman käsitte-
lyn *pro gradu* – työni tutkimusesimerkeissä jätän tämän artikkelin ulkopuolelle.

Klassisten teoreetikkojen mukaan redeskriptiossa oli kyse toiminnan kuvausten ja niitä kos-
kevien määritelmien tarjoamien merkitysten saattamisesta uuteen valoon. Redeskription avul-
la oli ensinnäkin mahdollista väittää, että esitetty kuvaus (deskriptio) tuli hylätä sillä perus-
teella, että sen esittämisessä käytetty termi oli sopimaton tai harhaanjohtavasti määritelty.
Ciceron mukaan tämänkaltaiset määritelmiä koskevat ristiriidat tulivat ilmeisiksi tilanteissa,
joissa oli yksimielisyys vallitsevasta faktasta, mutta ei siitä käytettävästä termistä⁵. Tyypilli-
senä esimerkkinä käytettiin oikeudellista kamppailua erilaisista rikosnimikkeistä ja niiden
soveltuvuudesta. Voitiin esimerkiksi esittää, että syytteessä käytetty termi ei itse asiassa ku-
vannut tilannetta oikealla tavalla tai jätti siitä jotain olennaista sanomatta.⁶

Ad Herenniumin kirjoittaja huomioi redeskriptioiden merkityksen rikosoikeudellisen konteks-
tin ulkopuolella myös keskeisten moraalisten käsitteiden, kuten oikeudenmukaisuuden, roh-
keuden ja ahneuden kohdalla. Samalla hän kuvasi, kuinka määritelmiä koskevat kysymykset
voitiin nostaa esiin lisäämään tai lieventämään esitetyn toiminnan ja tilanteen väitettyä merki-
tystä. Deskriptioita oli mahdollista kyseenalaistaa korostamalla toiminnan luonnetta esimer-
kiksi rohkeuden sijaan tyhmänä röyhkeytenä tai piittaamattomuutena määrittelemällä rohkeus
vaarojen ja ponnistusten halveksuntana, joka kuitenkin röyhkeydestä eroten edellytti toimin-
taan liittyvien syiden ja seurausten käsittämistä sekä harkintaa.⁷ Kuvauksissa käytettyjen
termien uudelleenmäärittelyn avulla toiminta oli mahdollista saattaa uuteen moraaliseen va-
loon ja arviointiin.

Määritelmien manipulaation lisäksi roomalaiset teoreetikot olivat kiinnostuneita myös toises-
ta redeskription tavasta. Tämän mukaan voitiin esittää, ettei deskriptio ollut aina epäonnistu-
nut arvioinnissa vain siitä käytettävien termien ja niiden määritelmien mielessä vaan siksi,
että toiminnalla itsessään oli vastustajan esityksestä eroava ominaislaatu. Toiminnan kuvaus
oli tällöin väärä, ei toiminnasta käytetty termi. Quintilianuksen mukaan tilanteessa, jossa tiet-
tyä asiointilaa koskevaa faktaa ei pystytty kokonaan kiistämään, oli toimintaa pyrittävä nos-

⁵ Cicero 1968, I.VIII.II, s. 22–23; Cicero 1959, I.VIII.II, s. 24–25

⁶ Skinner 1996, 138–141

⁷ Ad C. Herennium 1954, IV.XXV.35, s. 316–317

tamaan sanoin uuteen arvoon, tai vastakkaisesti vähättelemään sen merkitystä⁸. Hänen mukaansa torjuttaessa vastustajan syytöksiä esitettyjä faktoja voitiin pyrkiä ilmaisemaan toisin ja kääntämään syytökset näin muualle pahoittelua, pehmentämistä ja lieventämistä hyödyntäen. Tällöin pyrittiin osoittamaan, ettei toiminnalla ollut sille vastustajan kuvauksessa annettua luonnetta.⁹ Vähättelemisen ja lieventämisen lisäksi redeskriptiota voitiin käyttää myös päinvastaisessa tarkoituksessa voimistamaan ja korostamaan vastustajan haitallisia ja paheellisia ominaisuuksia. Näissä esimerkeissä redeskriptiossa oli kyse saman faktan ja toiminnan esittämisestä uudelleen, liittäen siihen kuitenkin toisenlaisia motiiveja, tarkoituksiperiä ja luonnetta¹⁰. Quintilianus korosti, ettei tämänkaltaisessa redeskriptiossa ollut kyse vain ”sanan korvaamisesta toisella”, *verbum pro verbo*, vaan ennen kaikkea ”asian korvaamisesta toisella”, *res pro re*¹¹.

Toiminnan ja asiointilojen redeskription kautta korostui puheen normatiivisuuden ja sen poliittisten mahdollisuuksien kannalta keskeinen tekijä. Tiettyjen tilanteiden ja toiminnan deskriptiot haastamalla oli mahdollista samalla kyseenalaistaa myös niiden tarjoamat moraaliset arviot ja perusteet sekä tarjota tilalle uusia. Redeskriptioiden tehtävänä oli siis arvioida uudelleen paitsi toimintaa, myös kuvausten tarjoamia perusteita. Tässä mielessä deskriptiivisten ja normatiivisten termien välillä ei nähty kategorista eroa, vaan deskriptioilla oli aina evaluatiivista voimaa.

Antiikin Rooman teoreetikot näkivät redeskriptioiden hyödyntämisen tärkeänä osana kaikkia klassisia retoriikan lajeja. Erityisen ilmeisenä sen yhteyttä pidettiin Aristoteleen epideiktiseksi nimeämään *genus demonstrativumiin*, mutta monet esimerkit viittaavat erityisesti *deliberatiivisen* ja *juridisen retoriikan* konteksteihin. Redeskriptioiden merkitys tulee esiin kuluttajakampanjoiden tapauksessa niin vastapuolena esitetyn toimijan kvasi-juridisena kuvaamisena ja arviointina kuin myös itse kulutusvalinnan ja kuluttajakuvien haastamisena sekä niiden uudelleenmäärittelynä tietyistä lähtökohdista ja tarkoituksiperistä. Tätä kautta on mahdollista rakentaa ja muuttaa kuluttajan toimintaan liittyvää normatiivisuutta ja perustella tiettyjä toimintatapoja esimerkiksi muita vastuullisempina, eettisempinä, reilumpina ja oikeudenmukaisempina. Redeskription kautta tulee ilmeiseksi poliittiselle puheelle tyypillinen tapa käyttää

⁸ Quintilianus 1961, XI.I.90, s. 289

⁹ Quintilianus 1960, V.XIII.2-7, s. 310–315

¹⁰ Quintilianus 1960, IV.II.75-77, s. 90–93

¹¹ Quintilianus 1959, VIII.VI.36, s. 320–323

samoja käsitteitä ja ”puhua samoista asioista” liittäen niihin kuitenkin tiettyä omaa asiaa edistävää painoarvoa ja merkitystä.

Kuluttajan käsite on ollut kohteena hyvin erilaisille (re)deskriptioille. Nykypäivänä kuluttajasta ja erityisesti hänen hyveellisinä määritellyistä toimintatavoista käydään jatkuvaa kamppailua, mikä näkyy kuluttajalle suunnattujen odotusten monimuotoisuutena. Kuluttajaa painostetaan valitsemaan puolensa ja tapansa kuluttaa. Keskeistä tutkimilleni kuluttajakampanjoille oli niiden pyrkimys haastaa ja kumota kuvauksia, joissa kulutusvalintaa määriteltiin vain neutraalina välttämättömyytenä ja pelkkänä hyödykkeen hankkimisena. Kampanjoiden puheessa kulutusvalintoja korostettiin tuen antamisena tietyille toimintatavoille ja arvoille sekä perusteita ja harkintaa peräänkuuluttavina tekoina. Kuvaustensa avulla kampanjat rakensivat käsityksiä kuluttajan toivottavasta toiminnasta ja samalla rajasivat ongelmien ratkaisuvaihtoehtoja ja niitä koskevia premissejä.

Esimerkkinä *Play Fair at the Olympics* -kampanja

Keskeisenä tutkimusesimerkkinä pro gradu -työssäni oli *Play Fair at the Olympics* -kampanja. Kampanja organisoitiin vuoden 2004 Ateenan kesäolympialaisten ympärille tavoitteena painostaa urheilutekstiilejä valmistavat yritykset ja Kansainvälinen olympiakomitea (KOK) muuttamaan suhtautumistaan urheiluvaateteollisuuden epäoikeudenmukaisina pidettyjä tuotantotapoja kohtaan. *Fair Olympics* -kampanjan keskeisenä teemana oli olympiaaateen arvojen ja reilun pelin (fair play) levittäminen koskemaan myös aateen työllistämää halpatyövoimaa. Kampanja pyrki yritysten lisäksi painostamaan KOK:aa, jolla nähtiin olevan tärkeä rooli urheiluvaateteollisuuden kehityksessä sekä uusien toimintatapojen sisäänaajamisessa sponsorisopimusten ja esimerkin näyttämisen kautta.

Play Fair at the Olympics -kampanjan taustalla päätoimijoina vaikuttivat kansainväliset kampanjaliikkeet *Clean Clothes Campaign*, *Global Unions* ja *Oxfam International*. Kampanja koostui järjestäjiensä mukaan sadoista organisaatioista yli kolmessakymmenessä maassa ja oli tekstiiliteollisuuden ongelmakohtiin puretuneista kampanjoista historian mittavin. Kampanjaa koskevat keskeiset päätökset tehtiin kolmen mainitun kattojärjestön jäsenistä koostuvissa ohjauskomiteoissa. Kollektiivisilta toimijoilta ei kampanjaan osallistumiseksi vaadittu kuin ”sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin”. Tätä vasten on huomautettava suuren osallistujamäärän pitäneen sisällään myös varsin erilaisista lähtökohdista kampanjaan osallistuneita.

Kampanjan keskeisen informaatioväylän muodostivat sen internetsivut (www.fairolympics.org), joiden tarjoamaa materiaalia käytin tutkimukseni keskeisenä aineistona. Sivuille oli kerätty laajasti kampanjan materiaalia, tapahtumia ja uutisointia. *Play Fair at the Olympics* onnistui tavoitteissaan vain osin. Neuvottelut urheilutekstiiliteollisuuden työoloja määrittävistä yhteisistä sopimuksista käynnistettiin, mutta KOK kielsi vastuunsa eikä suostunut yhteistyöhön.

***Play Fair at the Olympics* -kampanjan taktiikat ja retoriikka**

Kathryn Keck ja Margaret E. Sikkink¹² ovat hahmotelleet *kansainvälisten painostusverkostojen* toimintatapoja erilaisten taktiikkalinjojen kautta. Koska ”taktiikat” sekä sekoittuvat keskenään että tukevat toisiaan, niiden erottaminen toisistaan on vaikeaa. Mallit tarjoavat enemmänkin näkökulmia verkostojen toiminnan ymmärtämiseen kuin toisistaan irrallisten toimintatapojen luetteluun. Tarkastelen taktiikkamalleja *Fair Olympics* -kampanjan toiminnassa pro gradussani tarkemmin käsittelemieni klassisen retoriikan käsitteiden ja näkökulmien kautta.

Keck ja Sikkink määrittelevät *informaatiopolitiikan* kyvyksi tuottaa tehokkaasti ja uskottavasti poliittisesti käyttökelpoista informaatiota ja siirtää sitä paikkaan, jossa sillä on eniten vaikutusta¹³. *Fair Olympics* -kampanjan informaation tuottaminen perustui malliin, jossa paikallisyhteyksien ja tutkimusten avulla tuotettu tieto tehtiin näkyväksi internetiä, kansalaistoimintaa ja tiedotusvälineitä hyödyntäen olympialaisten kontekstissa kuluttaja- ja urheiluyleisöä silmällä pitäen. Kampanja pyrki aktiivisesti hyödyntämään olympialaisten huomattavaa julkisuusarvoa ja tunnettavuutta, mikä merkitsi myös kampanjan retoriikan muokkaamista esitetyn kontekstin ja kohdeyleisön mukaiseksi.

Fair Olympics -kampanja kokosi keskeisen informaationsa laajoihin tutkimusraportteihin. Perinteisistä ”hikipaja”-kampanjoista poiketen raporttien informaatio oli osin tieteellisen sävyyn tuotettua, mikä näkyi myös hyökkäävän kielenkäytön puuttumisena. Tätä kautta korostui asiantuntijavaltaan ja tieteeseen vetoaminen osana kampanjan retoriikkaa ja pyrkimystä osoittaa oma oikeassa oleminen. Tieteellisen argumentaation ja retoriikan käyttö olivat kampanjalle keinoja hakea uskottavuutta ja auktoriteettia esitetyille väitteille sekä tätä kautta jädyyttää kysymyksiin liittyvää ambivalenssia. Tieteellisyyden hyödyntäminen perustuu oletuk-

¹² Keck & Sikkink 1998

¹³ Keck & Sikkink 1998, 18–22

selle, jonka mukaan asiantuntijuus on asioiden esittämistä sellaisina kuin ne todellisuudessa ovat, jolloin tarjotut näkemykset ikään kuin nousevat luonnostaan faktoina vallitsevasta todellisuudesta. Klassisessa retoriikassa nämä painotukset on kytketty ethokseen ja sen rakentamiseen, kykyyn esiintyä puolueettomana sekä kykyyn käteä vaikuttaminen ja tunteiden ohjaaminen asioita opettavaan ja informoivaan sävyyn¹⁴. Asiantuntijuutta korostava, tilastoja, kaavakuvia, todistajalausuntoja ja haastatteluja hyödyntävä argumentaatio loivat *Fair Olympics* -kampanjasta kuvaa vakavasti otettavana järjestelmällisenä toimijana, joka pyrki ottamaan etäisyyttä aiempaan, usein epämääräisenä koettuun ”hikipaja”-kampanjointiin. Tämä korostui myös kampanjan tavassa järjestää erilaisia asiantuntijapaneelieita ja foorumeita, joita tuotiin näkyvästi esiin kampanjamateriaalissa.

Vastuupolitiikka viittaa yritykseen pitää kohteena olevia toimijoita vastuussa sitoumuksistaan¹⁵. Tämä tuli esiin *Fair Olympics* -kampanjan tavassa valvoa yritysten sitoutumista tuotantonormistoon ja lainsäädäntöön sekä toisaalta olympiakomitean velvollisuuksia suhteessa sen laatiman peruskirjan sääntöihin ja arvomaailmaan. Valvontaa pidettiin yllä yhteyksin paikallisiin organisaatioihin ja yhteys henkilöihin. Kampanja perusti vastuupolitiikkansa kvasi-juridiselle retoriikan mallille, jossa olympiakomitea ja yritykset pyrittiin istuttamaan ”syytetyt penkille” vastaamaan esitettyihin syytöksiin julkisesti. Tekstiiliteollisuuden työntekijät esitettiin uhreina, joita *Fair Olympics* käytti lausuntoineen todistusaineiston rakentamisessa. Toisen puolen todistusaineistosta muodosti mainittu tieteesen ja asiantuntijuuteen vetoava retoriikka. Rakennetun kvasi-juridisen puhetilanteen vakuutettavana ja suostuteltavana yleisönä, toisin sanoen ”tuomareina” tai ”valamiehistönä”, esitettiin ”yleinen mielipide”. Kampanjan pyrkimyksenä oli hyödyntää luomaansa julkisuuden ja joukkovoiman pelotetta. Pelote esitettiin eri tavalla eri kohteita silmällä pitäen. Kyse oli olympiakomiteaa tuomitsevista ”yleisestä mielipiteestä” ja ”urheilua seuraavasta maailmasta” sekä yrityksiä painostavista ”tietoisten kuluttajien” ja ”järjestäytyvien työntekijöiden” voimista. Joukkovoiman osoittamiseen pyrittiin kampanjoinnin aikana hakemalla strategista näkyvyyttä, järjestämällä mielenosoituksia, kirjoittamalla adresseja ja lähettämällä kirjeitä painostuskohteille. Aktiivisen kampanjoinnin aikana kuluttajuuden merkitys nostettiin erityisen näkyväksi ja se muodosti kampanjatyön tärkeimmän yhteyden sen yleisöön.

¹⁴ Ks. esim. Skinner 1996, 130–133

¹⁵ Keck & Sikkink 1998, 24–25

Fair Olympics -kampanja rakensi itselleen roolia luomassaan syytös- ja sovitteluprosessissa. Se ei tyytynyt syytösten myöntämiseen ja vastapuolen lupauksiin niiden hyvittämisestä, vaan tavoitteena oli oma sovittelupöytänsä pääseminen sekä toimijoiden välinen neuvottelu ja yhteistyö. Kampanja vaati itselleen tunnustettua roolia urheilutekstiiliteollisuuden tuotannon ja valvonnassa ja sovittelussa. Tätä silmällä pitäen tulee ymmärrettäväksi myös kampanjan tapu luopua yksioikoisen pilkkaavasta, ironisoivasta ja alentavasta kielenkäytöstä osana syytöspuhettaan. Syytösten esittäminen ja vastapuolen kuvaaminen olivat *Fair Olympics* -kampanjalle välineitä tiettyjen toimintatapojen läpiajamisessa ja oman asemansa vahvistamisessa.

Keckin ja Sikkinkin esiin nostama *vaikutusvaltopolitiikka* viittaa kykyyn sitoa kampanjan tavoitteisiin toimijoita, joilla nähdään olevan vaikutusmahdollisuuksia ongelmiin, joihin heikommat kampanjatoimijat eivät suoraan yllä¹⁶. *Fair Olympics* -kampanjan keskeisenä tavoitteena oli hyödyntää KOK:n vaikutusvaltaa urheiluvaateteollisuuden toimintatapoihin sen sponsorisuhteiden kautta. Tätä suhdetta pyrittiin vahvistamaan ja rakentamaan korostamalla KOK:n vastuuta ja vaikuttamismahdollisuuksia. Mielikuvaa vastuusuhteesta voimistettiin yhdistämällä KOK:n korostaman olympismin arvot komitean ”alaisuudessa” toimivaan urheiluteollisuuteen paitsi erilaisten kuvausten ja vastuusuhteiden rakentamisen kautta, myös sitomalla kielenkäytössä urheilulle tyypillisiä vertauksia ja kielikuvia hyödyntäen olympialaisten konteksti tekstiiliteollisuuden työntekijöiden elämään. Kyse oli kuvattujen ongelmien esittämisestä olympialaisten kanssa ”saman kolikon kääntöpuolena”.

Fair Olympics pyrki tekemään KOK:n haavoittuvaksi istuttamalla sen julkisuuskuvaan häpeää ja käsityksiä paheellisesta toiminnasta. KOK:n toimintaa kuvattiin vastakkaisena ja ristiriitaisena suhteessa sen ajamaan ja ylistämään aate- ja arvomaailmaan. Esimerkiksi mittavien sponsorirahojen vastaanottamista ei nähty kampanjassa olympiakomitean panostuksena toimintansa ja positiivisten aatteidensa edistämiseen, vaan ne kuvattiin lahjusrahoina ja maksuina, joiden varjolla hyväksyttiin epäinhimillinen kohtelu, alistaminen ja epätasa-arvo. Olympiakomitean arvomaailma esitettiin kampanjan kuvauksissa uudessa valossa ja sen hyveellisenä nähty toimintaa liu’utettiin häpeällisen ja paheellisen puolelle klassisen retoriikan paradigmaaliselle redeskriptiolle ominaisesti.

¹⁶ Keck & Sikkink 1998, 23–24

Keck ja Sikkink näkevät *symbolisen politiikan* kyynä vedota symboleihin, tarinoin ja toiminnan kautta tilanteisiin, jotka koetaan usein vieraina ja kaukana olevina¹⁷. *Fair Olympics* -kampanjassa tämä kiteytyi olympialaisten valintaan konfliktin areenaksi ja ongelmien heijastuskohteeksi sekä tätä kautta ”hikipaja”-ongelman esittämiseen uudessa kontekstissa. Olympialaiset ovat täynnä ”symbolisen politiikan” keinoin hyödynnettävää materiaalia, joka on tehty laajalti tunnetuksi sekä ladattu voimakkaan arvottavilla merkityksillä ja tunnetiloilla sekä niiden ääripäillä.

Olympialaisia on massiivisen luonteensa takia tulkittu muun muassa *media-* ja *megatapahtuman* käsitteiden kautta. Mediatapahtumilla on selkeät rakenteelliset juonensa ja seurattavat proseduurinsa. Mediatapahtumien järjestämistä ja niiden välittämistä viestinten kautta luonnehtivat pyrkimykset draamallisten aineiden voimakkaaseen esille tuomiseen sekä aistikokemusten ja tunnelatauksen korostamiseen. Kiinnostavuuden lisäämiseksi tapahtumista pyritään nostamaan esiin erilaisia sankarihahmoja ja -tarinoita sekä yksittäisiä mieleenpainuvia draamallisia kohtauksia.¹⁸

Fair Olympics -kampanja esitti olympialaisten sankaritarinoiden ja draaman keskipisteessä tekstiiliteollisuuden työntekijät. Työntekijöiden elämäntarinat ja koettelemukset liitettiin kampanjan ”lähelle tuovassa puheessa” olympialais- ja urheilukontekstiin kielikuvia ja vertauksia sekä olympialaisten symboleja, kuten olympiarenkaita ja -soihutua hyödyntämällä. Kampanjatoiminnalle oli tyypillistä työntekijöiden elämäntarinoiden lavastaminen ja esittäminen myös konkreettisesti kohdemaissa tuomalla paikalle työntekijöitä kertomaan kokemastaan sekä järjestämällä esityksiä ja performansseja olympialaisten tapahtumien ympärillä.

Media- ja megatapahtuman käsitteitä vasten olympialaisia voidaan hahmottaa agendapolitiikan näkökulmasta areenana kamppailulle asioiden ja ilmiöiden esille nostamisesta. Suurin osa olympialaisten tutkituista ja julkisuutta saaneista protesteista on järjestetty ja tuotu esiin kiinteänä osana olympialaisten tapahtumia esimerkiksi virallisissa seremonioissa ja kilpailutilanteissa tai kansainvälisen olympialiikkeen sisältä, kuten urheilijoiden ja maiden boikottitapauksissa. *Play Fair at the Olympics* -kampanja sen sijaan organisoitiin olympialaisten proseduuria seuraten virallisten seremonioiden ja yhteyksien ulkopuolelle. Kampanjassa ei ollut kyse vain itse konkreettisen tapahtuman hyväksikäytöstä tai häirinnästä esimerkiksi me-

¹⁷ Keck & Sikkink 1998, 22–23

¹⁸ Ks. esim. Dayan & Katz 1992; Roche 2000

diahuomion kautta, vaan laajemmin olympialaisten luoman henkisen ilmaston, tunnetilojen ja aatteiden hyödyntämisestä.

Reilu peli kampanjan retoriikassa

Erityisen *Fair Olympics* -kampanjasta teki pyrkimys käyttää olympialaisia sekä näyttämönä että moraalisenä viitekehyksenä urheilutekstiiliteollisuuden liitettävien ongelmien esiintuomiselle ja värittämiselle. Moraalisella viitekehyksellä viitataan olympismiin aatemaailmana, johon liittyy vahvat sitoumukset ja näkemykset oikealla tavalla toimimisesta, sekä tätä kautta pohjana, jota vasten kampanjan painottamat väärinkäytökset osoitettiin ja niitä korostettiin. Kampanja pyrki luomaan olympialiikkeen arvomaailmaa hyödyntäen moraalisen tilan, jossa esitetyille ongelmille voitiin löytää yksinkertaisia ja selkeitä ratkaisuja sekä moraalista yksimielisyyttä. Erityisen keskeiseksi käsitteeksi *Fair Olympics* -kampanjan retoriikassa nousi *reilu peli* (fair play), joka muodosti kiintopisteen kampanjan esiin tuomien ongelmien kärjistämiselle ja arvioinnille.

Reilun pelin (fair play) teema oli vahvasti esillä kampanjassa jo sen nimestä lähtien. Olympialiikkeen ideologiassa reilun pelin käsitteellä on näkyvä rooli ja se on liitetty kiinteäksi osaksi liikkeen historiaa¹⁹. Samalla olympialiike on luonut reilulle pelilleen jaloja tarkoituseriä korostavaa merkitystä tuoden sitä esiin osana pidempää ritariperinteen ja englantilaisen yläluokan historiaa. Näiden juurien kautta olympialiike viittaa reilulla pelillä muun muassa hyvien käytöstapojen noudattamiseen, keskinäiseen kunnioitukseen, rehellisyyteen sekä kykyyn pitää kiinni moraalista periaatteista. Peliä ja pelaamista itsessään korostetaan arvokkaana lopputuloksesta riippumatta. Voimakkaimmin olympialiikkeen reilu peli tulee esiin tietyissä tilanteissa toimivien yksilöiden valintojen korostamisen kautta. Olympialaisten historiasta nostetaan esiin reilun pelin sankaritarinoita, joissa urheilijat vastoin omaa etuaan toimivat jalojen periaatteiden mukaisesti. Reilun pelin korostamisessa on kysymys paitsi reilun ihmisluonnetta kasvattavan voiman ylistämisestä, myös olympialiikkeen imagotyöstä, joka pyrkii nykypäivänä itse liikkeen sekä laajemmin koko urheilumaailman osin pahoin ryvettyneen maineen kohentamiseen. Reilu peli on ollut olympialiikkeelle sen historian alusta asti urheilun ihmiselämää kehittävän ja parantavan luonteen korostamisen rinnalla liikkeen oman työn arvon kohottamista.

¹⁹ Olympialiikkeen isä Pierre de Coubertin löysi käsitteen *fair play* tietävästi Englantiin ja Pohjois-Amerikkaan tekemiensä matkojen seurauksena, joihin hän oli saanut sytykkeen kiinnostuksestaan koulutukseen ja opetukseen, sekä erityisesti unelmastaan urheilun ja moraaliskasvatuksen yhdistämisestä. (MacAloon 1981).

Nykypäivän urheilulajien kohdalla reilua peliä markkinoidaan lajiliitoissa ja olympiakomiteassa tavalla, joka ei ota kantaa itse peliin tai sen virallisiin sääntöihin, vaan enemmänkin menettelytapoihin sääntöjen luomien pelien sisällä. Nämä menettelytavat tai käytännöt ovat usein eräänlaisia kirjoittamattomia sääntöjä, jotka tulevat ilmi, ymmärrettäväksi ja opittaviksi osana pelejä ja niissä vallitsevia tilanteita. Erilaisiin peleihin liittyy omanlaisensa ”eetos”, joka rajaa ja ohjaa oikeanlaista ja hyväksyttävää toimintaa sääntöjen määrittelemien puitteiden lisäksi. Näin markkinoidun reilun pelin tarkoituksena on osaltaan kitkeä pois sääntöjen vilpille jättämä pelivara. Esimerkiksi urheilukilpailuissa reilun pelin mukaisen toiminnan nähdään edellyttävän kunnioittavaa suhtautumista käyttäytymis- ja toimintanormeihin, joita ei mainita suoraan sääntökirjoissa, mutta joiden koetaan olevan olennainen osa pelin henkeä ja sen oikeaoppista pelaamista. Näistä käytännöistä poikkeaminen aiheuttaa usein paheksuntaa ja epäsuosiota, vaikkei johtaisikaan suoraan rangaistukseen pelin aikana. Tässä mielessä reilu peli edellyttää eräänlaista vallitsevan kontekstin huomioonottavaa pelisilmää.

Fair Olympics -kampanja käytti reilua peliä keskeisenä arviointikeinona epideiktisessä ja kvasi-juridisessa retoriikassaan sekä välineenä näihin liittyneessä tunteiden voimistamisessa ja ristiriitojen kärjistämisessä. Kampanja hyödynsi reilua peliä kahdella tavalla. Ensinnäkin se käytti olympialiikkeen korostamia reilun pelin periaatteita kriteereinä kampanjan painostuskohteina olevien toimijoiden arvioinnissa osana erilaisia ”pelejä”. Keskeisimpinä arvioitavista konteksteista olivat olympialiikkeen toiminta suhteessa sen itse luomaan ja peruskirjassaan määrittelemään olympismin normistoon sekä yritysten toiminta suhteessa lainsäädäntöön, sopimuksiin ja omiin toimintasääntöihinsä. Keräämässään todistusaineistossa kampanja esitti järjestelmällisesti, kuinka sen kritisoimat toimijat eivät vastoin reilun pelin periaatteita toteuttaneet oikeudenmukaisuutta ja tasapuolisuutta eivätkä kunnioittaneet yhteisiä ja julistamiaan pelisääntöjä koskien esimerkiksi työaikoja ja -olosuhteita sekä työntekijöiden oikeuksia. Toiseksi *Fair Olympics* -kampanja käytti reilua peliä urheiluyhteyksistä poiketen myös välineenä ”pelejä” määrittävien sääntöjen ja menettelytapojen arvioinnissa ja muuttamisessa. Toimijoiden arvioinnin lisäksi kampanja korosti reilua peliä itse toimintaa ohjaavien proseduurien keskeisenä ominaisuutena ja esitti omat mallinsa tekstiiliteollisuuden reilun pelin kriteerit täyttävälle menettelylle. Keskeisinä kampanjan korostamisessa reilun pelin proseduurissa olivat tietyt askeleet kansainvälisen lainsäädännön vahvistamiseksi, tekstiiliteollisuuden työntekijöiden työoloja ja -aikoja parantavat käytännöt ja niiden valvonta yhteistyössä eivaltioillisten organisaatioiden kanssa sekä työntekijöiden järjestäytymisen salliminen ja tätä kautta heidän tasa-arvoisempi osallistuminen teollisuuden kehittämiseen. Kampanja korosti

proseduuripuheessaan läpinäkyvyyttä sekä tekstiiliteollisuuden eri osapuolten välisen vuoropuhelun ja osallisuuden merkitystä ongelmien ratkaisemisessa. *Fair Olympics* -kampanja vaati lisäksi olympiakomiteaa luomaan oman yhteistyökumppaneita koskevan standardijärjestelmän ja itselleen roolia sovittelutyössä.

Kampanjatoiminnan tärkeänä voimavarana olivat siihen sitoutuneet kollektiiviset toimijat ja tukensa kampanjalle antaneet tahot, jotka lisäsivät kampanjan näkyvyyttä ja kampanjamateriaalissa korostettua joukkovoiman pelotetta. Reilu peli kampanjan kattokäsitteenä mahdollisti hyvinkin erilaisten intressiryhmien mukaan liittymisen aina kansainvälisen kaupan pelisääntöjen muuttamisesta ja työntekijöiden oikeuksista huolestuneista globalisaatio- ja olympialaiskriittisiin näkökulmiin. Laajan ja ristiriidattoman kannatuksen saavuttamiseksi kampanja ei sotkenut strategiaansa pohtimalla kampanjamateriaalissaan yksityiskohtaisesti tekstiiliteollisuuden työntekijöiden asemaa, vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia. Kampanja toimikin tässä mielessä enemmän negatioiden kautta ja korosti työntekijöiden työssään kohtaamaa epäreilua ja väärinkäytöksiä.

Fair Olympics -kampanja nosti reilun pelin arviointikriteerinä esiin tilanteessa, jossa ei ollut olemassa vallitsevaa tilannetta suoraan koskevaa säännöstöä, jonka mukaisesti toiminta olisi voitu tuomita sääntöjen vastaiseksi ja laittomaksi. Painostaessaan olympialiikettä kampanja nosti liikkeen tapetille korostaen sitä moraalittomana toimijana sekä käytti olympismin arvomaailmaa herättämään epäoikeudenmukaisuuden ja vääryyden tunteita peittäen sen keskeisen ongelman, ettei kampanjan tavoitteiden tukena monessa tapauksessa ollut kansainvälistä tai kansallista lainsäädäntöä. *Play Fair at the Olympics* -kampanja haki reilua peliä korostamalla tuomiota toiminnalle, johon virallinen kontrolli ei yltänyt ja jota ei voitu lainsäädännön kautta suoraan laittomaksi osoittaa. Olympialiikkeen arvomaailma tarjosi käyttökelpoisen moraalisin viitekehyksen ongelmille, joita ei välttämättä koettu niin yksiselitteisinä kuin kampanja antoi ymmärtää. Soveltamalla reilua peliä eri konteksteihin kampanja pyrki luomaan näkemyksiä toivotusta toiminnasta sekä oikeasta ja väärästä.

***Play Fair at the Olympics* -kampanjan kuluttajakuva – kuluttajuus solidaarisuuden ilmentäjänä ja sitojana yhteisiin tavoitteisiin**

Play Fair at the Olympics -kampanja määritteli itsensä kuluttajien ja työntekijöiden yhteenliittymäksi. Tämä näkyi kampanjan retoriikassa yhteisten ongelmien ja huolien rinnastamisena sekä solidaarisuussiltujen rakentamisena esimerkiksi tuotantoketju- ja markkinarakenne-

kuvausten kautta. Samalla kuluttajien toimintaa tuotiin esiin osallisena vallitsevan tilanteen ongelmiin ja tekstiiliteollisuuden työntekijöiden asemaan. Kysynnän ja kulutusvalintojen merkitystä korostamalla kampanja pyrki vastuullistamaan kuluttajia ja sitomaan heitä kampanjan tavoitteisiin. Vaikutussuhteita kuvatessaan kampanja yhdisti työntekijöiden ja kuluttajien intressit toisiinsa esittäen ne korostetusti inhimillisinä erotuksena abstrakteista talouden toimintamalleista ja markkinoiden laeista. Kampanjakertomuksissa ja tutkimusraporteissa annettiin haastattelujen ja kokemusten kautta kasvot työntekijöille ja kuluttajille, jotka toimivat tuotantoketjun eri päissä heidät toisistaan erottavien henkilöimättömien toimijoiden pitäessä alistavaa valtaa. Kuvauksissa työntekijöiden ja kuluttajien väliin jäivät toimijat olivat suuria kansainvälisiä yhtiöitä, tehtaita ja tuotemerkkejä, jotka puhuivat ihmisistä työvoimana, tuotantokapasiteettina ja kysyntänä. Yhteistyön ja järjestäytymisen merkitystä muutoksen mahdollistamisessa korostaen työntekijät ja kuluttajat kuvattiin yksinään voimattomina:

”The global business model is allowing the biggest companies the freedom to off-load cost and risk down the production chain to those who have the least power to resist.”

“The Play Fair campaign brings together workers and consumers interests all over the world to urge the sportswear industry to change the way it works.”

“This mobilisation has made it abundantly clear to the sportswear sector that consumers and workers all share the same concerns about the abuse and exploitation of workers which lie behind the public face of much sportswear production.”²⁰

Vaikka kampanjamateriaalissa oli monille jäsenitelemättömille kuluttajakampanjoille tyypillinen ilmeinen ja jossain määrin päämäärätön globalisaatio- ja kapitalisminvastaisuus painettu alas, oli näillä kuitenkin roolinsa tiettyjen uhkakuvien luojana ja painottajana. Kuluttajien voimaa ja yhteistyötä työntekijöiden kanssa painotettiin keinoina kansainvälisen talouden toimijoille ja rakenteille luisuneen vallan takaisin saamiseksi. Kampanjamateriaalissa nostettiin esiin näkemys globalisaatiosta ja kansainvälisistä markkinoista monimutkaisina, omien sääntöjensä mukaan elävinä ja vaikeasti hallittavina ongelmavyöhyteinä, jotka johtavat reilun pelin mallin vastaiseen toimintaan ja seurauksiin. Tätä vaikutelmaa synnyttämään käytettiin passiivisiä sekä toimijoiden kuvaamista abstraktien termien kautta. Esillä oli negatiivista latausta sisältäviä ilmaisuja, kuten “complexity of long supply-chains”, “pattern of globalization

²⁰ <http://www.fairolympics.org/countries/PLAYFAIRpress.pdf>, viitattu 10.11.2006.

that produces insecurity and vulnerability”, “ruthless price competition” ja “market pressures leading to exploitative labour conditions”, jotka liitettiin urheilun ja sen ”armottoman kilpailun” käsitteistöön. Tästä huolimatta *Fair Olympics* -kampanja etsi monimutkaisistakin uhkakuvamalleistaan vaikutussuhteet ja vastuun. Esiin nousi myös työntekijöiden korostaminen vaurauden varsinaisina tuottajina, joilta kuitenkin evätään oikeus reiluun ja tasapuoliseen taloudelliseen hyötyyn ja menestyksen hedelmistä nauttimiseen.

”This report asks fundamental questions about the global sportswear industry – questions that go to the heart of debates on poverty, workers’ rights, trade, and globalisation” (Play Fair at the Olympics Report, kansi)

“Its (sportswear industry’s) business practices generate the market pressures that are in reality leading to exploitative labour conditions. The consequence is that millions of workers are being locked in to poverty and denied a fair share of the wealth that they generate. The sportswear industry is reinforcing a pattern of globalisation that produces insecurity and vulnerability for the many – alongside prosperity for the few. The business model that drives globalisation is at the centre of the problem. This model is based upon ruthless pressure on prices, a demand for fast and flexible delivery, and a constant shift in manufacturing locations in pursuance of ever-cheaper production costs. Global sportswear companies link millions of workers to consumer markets via long supply-chains and complex networks of factories and contractors. Market power enables global companies to demand that their suppliers cut prices, shorten delivery times, and adjust rapidly to fluctuating orders. Inevitably, the resulting pressures are transmitted down the supply-chain to workers, leading to lower wages, bad conditions, and the violation of workers’ rights.”²¹

Fair Olympics -kampanja ei nimennyt itseään boikotiksi ja painotti kampanjasivuillaan, ettei kyse ollut boikottikampanjasta. Samalla kampanja kuitenkin korosti kuluttajien kysynnän merkitystä ja listasi haitallisina pidetyt tuotemerkit ja toimijat, joiden edesottamuksia seurattiin tiiviisti läpi kampanjan.

“1. Are you advocating a boycott? No, our campaign guide makes it clear that this is not a boycott. We encourage consumers to keep buying sportswear and for companies to keep making it – but in a way that doesn’t put intolerable pressure on workers to have to deliver it faster and cheaper, and often in poor working conditions. We ask consumers to help us tell the industry to clean up its act and develop long-term ethical relationships with suppliers.”

Kuitenkin samalla:

²¹ Play Fair at the Olympics Report, 4–5.

“2. What can I do? Big brand companies will listen to what consumers say. They are driven by consumer demand; your clothes budget is their corporate lifeblood. Join our campaign and, with your help, we will make the company chiefs sit up and take notice.”²²

Boikotti oli *Fair Olympics* -kampanjan retorinen veto, ase, jonka se paljasti, mutta samalla näytti jättävän käyttämättä. Suoran taloudellisen painostuksen sijaan kampanja käytti kuluttajien panosta uhkauksena taloudellisista menetyksistä ja suosion heikentymisestä. Kohteinaan olleita toimijoita valvomalla ja pitämällä tapetilla kampanja pyrki varmistamaan kohteidensa pysymisen ahdistuksessa peloilla negatiivisesta julkisuudesta ja myynnin tippumisesta. Samalla boikotin kieltäminen oli tietoinen strateginen valinta, jonka avulla oli mahdollista säilyttää kampanjatoimijoiden neuvotteluhyteys kohteena oleviin yrityksiin. Boikottiuhka oli kampanjalle neuvotteluvalti, jolla se antoi yritysten ymmärtää noudattavansa pelisääntöjä, jos toinenkin osapuoli oli näin valmis tekemään.

Kampanjassa reilun pelin periaatteet laskettiin koskemaan myös yksittäisiä kuluttajia, jotka kuvattiin keskeisenä osapuolena ongelmien ratkaisussa. Urheiluvaateteollisuudesta puhuttiin ostajan markkinoina, jossa kuluttajien ahneus ja tuottajien kilpailuttamisen aiheuttama taakka laskeutuivat raskaimmin tuotantomaiden työntekijöiden harteille. Yksittäisillä kuluttajilla oli kampanjan kuvauksissa valta määrittellä markkinoiden ja kysynnän kautta tuotannon tilaa. Vastuullisuuden ketju laskettiin näin kuluttajille, joiden suosima kulutuskuultuuri vaati saamaan viimeisintä utta halvalla ja nopeasti.

“Sportswear is a buyer's market. Whether we're top-class athletes or just shopping for clothes, we want the latest products. We want them to be cheap. And we want them now. The industry is geared up to make maximum profits by giving us what we want, when we want it.”

Lopuksi

Pyrin rakentamaan artikkelin eräänlaiseksi poikkileikkaukseksi pro gradu -työstäni. Pro graduni tarkoituksena oli hahmottaa kuluttajakuvien rakentamista ja niiden hyödyntämistä tiettyjen toimintalinjojen perustelemissa ja ongelmien esiin nostamisessa. Esitin, kuinka tutkmani kuluttajakampanjointi rakentaa kuvauksiaan ja hakee niille todistusaineistoa mielikuvia ja todellisuuskuvia yhdistävässä, toisaalta voimakkaasti tunteilla pelaavassa, mutta myös tieteellisyyteen ja asiantuntijuuteen vetoavassa puheessa.

²² Vanhojen kampanjasivujen FAQ, viitattu 10.11.2006.

Play Fair at the Olympics -kampanjan rinnalla toinen työni keskeinen tutkimusesimerkki oli *Fairtrade Labelling Organisations Internationalin* Reilu kauppa. Siinä missä Reilu kauppa pyrki ristiriitoja häivyttävän ja ”samassa veneessä” olemista korostavan retoriikkansa kautta ohjaamaan kulutusvalintoja kohti standardisoimaansa reiluutta, hyödynsi *Fair olympics* -kampanja kuluttajuutta enemmänkin esittämiensä ongelmien näkyväksi tekemisessä, toimijoiden tavoitteisiinsa sitomisessa ja pelotteen rakentamisessa. Nostin esiin kvasi-juridisen retoriikan mallin, joka pyrki reilua peliä hyödyntäen korostamaan kohteena olevien toimijoiden syyllisyyttä ja niiden toiminnan häpeällisyyttä sekä tätä kautta painostamaan kohteita toimintaan ”yleisen mielipiteen” ja ”kuluttajavoiman” tarjoamalla uhkakuvilla. Pro gradukseni käsittelin lähemmin *Fair Olympics* -kampanjan retoriikkaa ja erityisesti laajaan kansainväliseen mobilisaatioon pyrkivien kampanjoiden kannalta olennaista etäisiä asiointiloja ja tapah-tumia kuluttajaa lähelle tuovaa puhetta.

Kiinnostuin tutkimustyöni alkuvaiheessa ”kulutusaktivismiin” tavoista hyödyntää erilaisia välineitä poliittisten viestiensä esittämisessä. Mielenkiintoni kohdistui esimerkiksi *vastamainonnan* ja *kulttuurihäirinnän* käsitteiden alla käytyyn keskusteluun, merkityksillä pelaa-vaan symbolien käyttöön ja kuva-analyysiin. Huomioni kuitenkin kiinnittyi pikkuhiljaa eri-laisten kuluttajaa politisoivien toimintatapojen ja eri käsitteiden alla käytyjen keskusteluiden taustalla vaikuttavaan yhteiseen perusvireeseen, jolle löysin tukea ja analyysivälineitä perin-teisestä retoriikan käsitteistöstä. Klassisen retoriikan näkökulmien kautta sain etäisyyttä tut-kimani ilmiön ja sitä koskevan tutkimuksen puhetapoihin ja ennako-oletuksiin sekä opin ymmärtämään paremmin poliittisen toiminnan peruskysymyksiä.

LÄHTEET

Elektroninen kirjallisuus ja aineisto

- Play Fair at the Olympics Report. 2004. Oxford: Oxfam GB. Saatavilla [www-muodossa: <http://www.fairolympics.org/background/olympicreporteng.pdf>](http://www.fairolympics.org/background/olympicreporteng.pdf). [Viitattu 16.4.2009]
- Roche, M. 2000. “Megaevents and modernity: Olympics, expos and the growth of global culture”. London: Routledge. Saatavilla [www-muodossa: <http://site.ebrary.com/lib/jyvaskyla/Doc?id=10054213&ppg=272>](http://site.ebrary.com/lib/jyvaskyla/Doc?id=10054213&ppg=272). [Viitattu 8.11.2006]

Kirjallisuus

- Ad C. Herennium de ratione dicendi. 1954. engl. käännös Caplan, H. London: William Heinemann Ltd.
- Cicero, M. T. 1959. *De Oratore in two volumes I. Books I & II*. engl. käännös Sutton, E. W. London: William Heinemann Ltd.
- Cicero, M. T. 1968. *De Inventione. Cicero in twenty-eight volumes*. engl. käännös Hubbell, H. M. London: William Heinemann Ltd.
- Dayan, D. & Katz, E. 1992. *Media events: the live broadcasting of history*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hooghe, M., Micheletti, M., Stolle, D. 2005 "Politics in the supermarket: political consumerism as a form of political participation". *International political science review* 3, s. 245–269.
- Keck, M. E. & Sikkink, K. 1998. *Activists beyond borders. advocacy networks in international politics*. Ithaca: Cornell University Press.
- Kjærnes, U. & Terragni L. 2005. "Ethical consumption in Norway: why is it so low?" Teoksessa M. Boström, A. Føllesdahl, M. Klintman, M. Micheletti, M. P. Sørensen (toim.): *Political consumerism: its motivations, power, and conditions in the Nordic countries and elsewhere*. Proceedings from the 2nd International Seminar on Political Consumerism, Oslo August 26-29, 2004.
- MacAloon, J. J. 1981. *This great symbol. Pierre de Coubertin and the origins of the modern Olympic games*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Micheletti, M. 2003. *Political virtue and shopping: individuals, consumerism, and collective action*. New York: Palgrave Macmillan.
- Skinner, Q. 1996. *Reason and rhetoric in the philosophy of Hobbes*. New York: Cambridge University Press.
- Quintilianus, M. F. 1959. *The institutio oratoria of Quintilian in four volumes, 3. Books VII–IX*. engl. käännös Butler, H. E. London: William Heinemann Ltd.
- Quintilianus, M. F. 1960. *The institutio oratoria of Quintilian in four volumes, 2. Books IV–VI*. engl. käännös Butler, H. E. London: William Heinemann Ltd.
- Quintilianus, M. F. 1961. *The institutio oratoria of Quintilian in four volumes, 4. Books X–XII*. engl. käännös Butler, H. E. London: William Heinemann Ltd.

